

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TIRSBÆK

GODS OG EJERE

• 1421—1921 •

AF

MARIUS HANSEN

VEJLE AMTS AARBØGER. I. 1923

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

o

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN - MCMXXIII

REDAKTIONSUDVALGET:

Redaktør *P. Eliassen*, Kolding (Formand).

Bankdirektør *J. F. Kiær*, Fredericia.

Seminarielærer *Marius Sørensen*, Jelling.

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, Kolding.

F O R O R D.

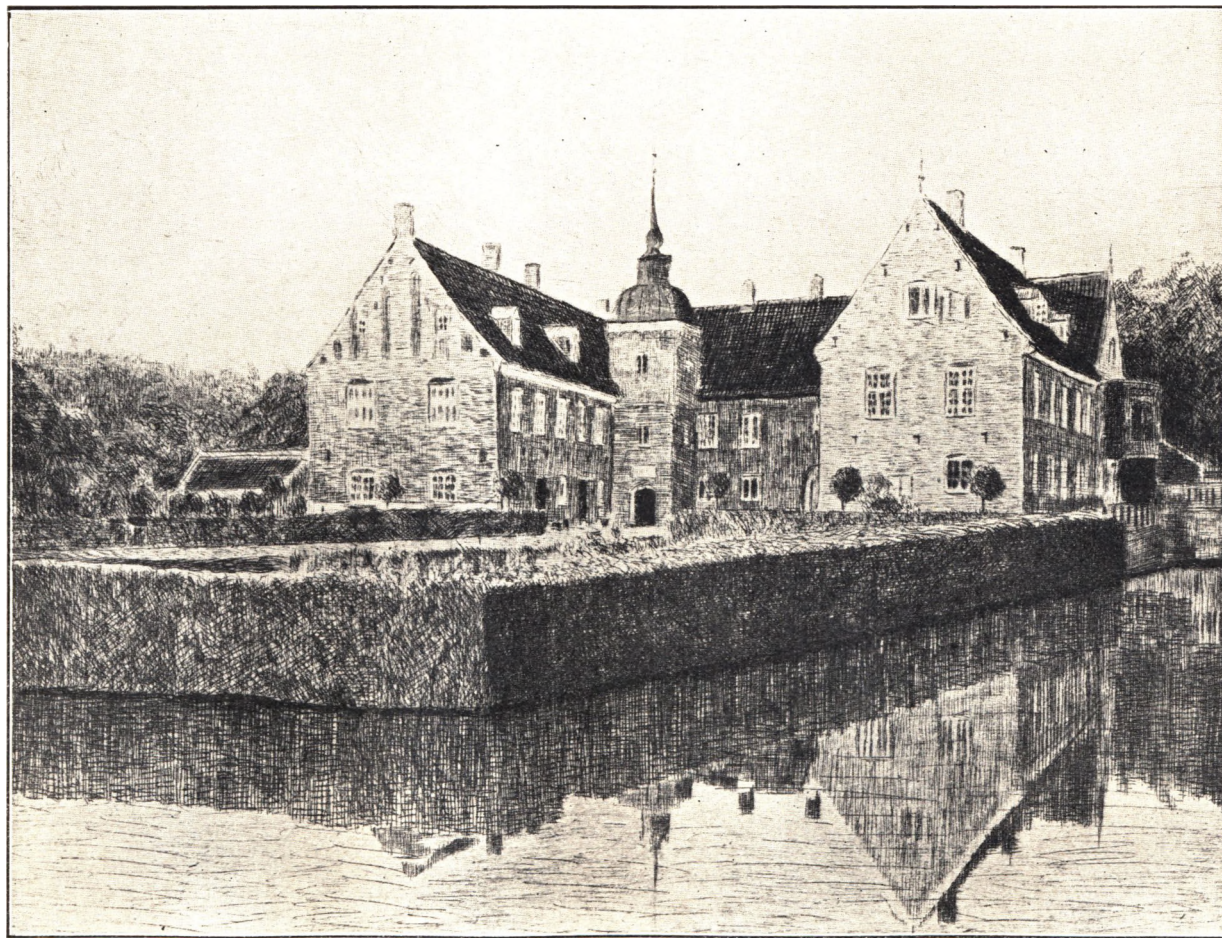
I det mit Bidrag til Herregaarden Tirsbæks Historie udgives, maa jeg bringe min ærbødige Tak til Styrelsen for Vejle Amts historiske Samfund og til Godsejer, Hofjægermester Frode Neergaard paa Tirsbæk; thi kun ved fælles økonomisk Støtte fra disse to Sider blev det muligt at udsende mit Samlerarbejde — i foreliggende Format og Udstyrelse — til Samfundets Medlemmer.

Bredballe Centralskole i Julen 1922.

MARIUS HANSEN.

INDHOLD

	Side
Familien Dyre paa Tirsbæk	13
Familien Dyre-Lunge paa Tirsbæk	20
Familien Bryske paa Tirsbæk.	78
Familien Bille paa Tirsbæk . .	83
Engom Kirke .	116
Hedensted Kirke . .	132
Hornstrup Kirke	144
Familien Rosenkrantz paa Tirsbæk	157
Familien Linde paa Tirsbæk	165
Familien Hvas de Lindenpalm paa Tirsbæk	185
Familien Halling paa Tirsbæk	193
Familien Moltke paa Tirsbæk.	208
Familien Benzon paa Tirsbæk	210
Familien Becker paa Tirsbæk. . .	226
Familien Brockdorff paa Tirsbæk .	233
Familien A. E. Hansen paa Tirsbæk . .	239
Familien Schack paa Tirsbæk. . .	242
Familien Neergaard paa Tirsbæk .	246
Bogens Billeder	257
Kilder og Henviisninger . .	258
Navnetillæg	266

Tirsbæk. Efter Radering af Kropp.

Sten paa Tirsbæk med Iver Lunges, Maren Bjorns og Karen Bryskes Vaaben.

Ømtrent en liden Mil Norden-Osten-for Vejle, i en smuk Skovegn, ligger Herregaarden Tirsbæk. Vejen dertil fra Vejle er fortryllende smuk; thi den fører op over de mægtige Vanfer, som omgiver Vejle. — Fjorden blinker smukt frem mellem Træerne til Højre, og saa mangen skøn Udsigt aabner sig til Venstre. . . .

E. G. Tauber.

VEJLE FJORD omslutes i sin inderste Del af skovklædte Bakker, der hist og her danner bratte Styrtninger ned imod Bredden. De bakkede Fjordsider gennemskæres af dybe Kløfter og smalle Dale med stejle Bakkehæld, med dunkle Skove og — almindeligvis — med en rislende Skovbæk i Bunden.

Hvor bredere Dale samledes fra Nord og fra Vest, blev der Boplads for Vejle By. Følger vi herfra Fjordens Nordside imod Øst, kommer vi ved Nørreskovens Rand til Byens gamle Skelbæk: Bybækken i Dalen, den gav Navn; og lidt længere fremme skærer den snævre, dybe Ulvedal med Brønsbæk — fra Øvliis Kjær, fra Boells og Ulldals Kilder — sig dybt ind i Bakkedragene ved Bredballe.

Længere imod Øst er der flere Tilløb til Kløfter og Dale, som gaar ind i et kuplet Skovparti, hvori en bredere Dal imellem høje, skovklædte Skrænter danner et Engdrag imod Fjorden. Igennem Engen snor sig en Bæk, der i ældgamle Tider var helliget til og fik Navn efter Himmeliguden (Krigsguden) Ty, Tiir, og Navnet gav Bækken igen til den gamle Gaard, den risler om, til den gamle Ridderborg Tirsbæk.

I.

Tirsbæk ligger i Engom Sogn i Hatting Herred; den er en af vort Lands ældste Gaarde, hvis første Oprindelse taber sig i Middelalderens Mørke; men den har en betydelig Historie, som vi her vil følge gennem fem Hundrede Aar.

— — —
Gaardens nuværende Hovedbygning bestaar af tre Fløje, hver med to Etager; den ligger paa en ganske lav, firkantet Borgø, der er omgivet af Grave, hvis Sider er opsatte af Kampesten, og hvis Vandforraad næres dels af Kilder i Bunden og dels af Tirsbækkens Vand.

Bygningerne ligger paa Øens nordre Del og er ordnede om en firkantet Borgegaard, der nu er aaben imod Syd, hvor der dog i sin Tid har været en fjerde Fløj, om hvis Art og Alder der nu intet kan oplyses; men dens Grundsten har været iagttagne ved tilfældige Gravninger.

Nordfløjen danner Hovedfløjen; til den fører Broen over Graven til Indkørselsporten, der er anbragt i en fremspringende Portkarnap og er saa snæver og lav, at da Kong Frederik den Sjette i 1836 besøgte Gaarden, vovede hans Kusk ikke at køre ind i Porten, saa Kongen maatte stige af paa Broen.

Portkarnappen har forneden to skraa Skydehuller til »Kanonner og Slanger«, som imidlertid kun kan ses, naar Porten lukkes i; thi naar den staar aaben, slutter dens Fløje til Portrummet Sider og skjuler Skydehullerne.

I Portrummet Mure findes et Par Nicher til Helgenbilleder. Her var i ældre Tid Vindebroen den eneste Forbindelse med Fastlandet; omkring ved 1750 blev den nedtaget og erstattet af en Pælebro, der senere afløstes af den nuværende Bro.

Foruden Portudbygningen har der lidt længere imod Vest været en lignende Karnap; og en tilsvarende Mangel paa Symmetri og Regelmæssighed gaar igen i stort og smaat. Der er yderst faa rette Vinkler paa det gamle Tirsbæk. Portkarnappen staar skævt paa Nordfacaden. Porten selv løber i en lidt anden Retning. Østgavlen er skæv i Forhold til Nordfløjens Langmure, uden dog at flugte med Østlængen, og Vestfløjen peger stærkt imod Sydøst.

Mange Enkeltheder røber Bygmesterens Foragt for det regu-lære. I Ydermurene strækker der sig hist og her fra Grundstenene op mellem Stuevinduerne Flige af raa Kampesten, tilsyneladende uden noget Princip, og atter og atter brydes Murfladerne af Smaablendinger og Baand, særlig paa Nordsiden, hvor der foruden Stumper af Savskifter og andre Baand er Rundblendinger, Cirkler og Firpas.

— — —
Vestfløjen har imod Syd bevaret sine Gavlblendinger og har paa Ydermuren Spor af hele seks Hemmeligheder; ind til denne Fløj og Nordfløjen staar det velbevarede Taarn med svagt udkragende Rundbuefrise;¹ over Taarndøren har Bygherren indsat en Sandsten med hans eget og hans tvende Fruers Vaaben og Aarstallet 1577. De tre Vaabener ses imellem to ret store, noget klodsede putti over en Kartouche med den slet formede Indskrift:

ERLIG OC VELBIRDIG MAND IFFVER LVNGE HER OVE LVN-
GIS SØN TILL TIRSBECK OC HADDE IFVER LVNGE HANS
TVIND GIFTHERMOL DEN FØRSTE FRV MAREN BIØRNS
DATER HER IAHAN BIØRNS DATER TILL NILSTRVP OC
FRV [KAR]IN BRISE GERT BRISE DATER TIL D[ALLVND]

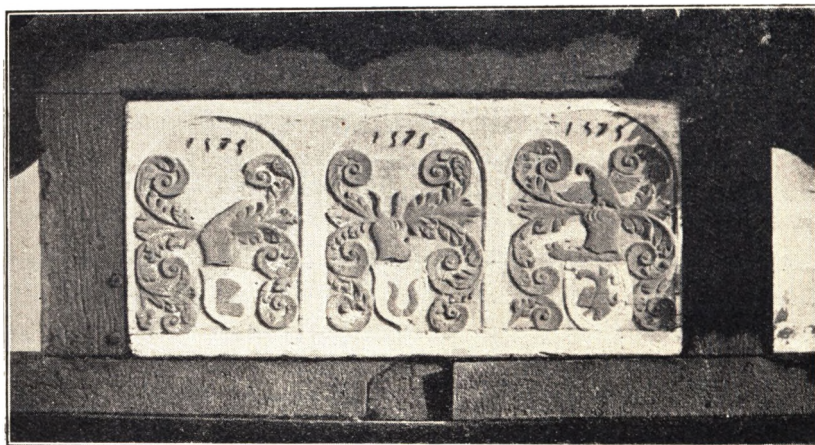
Stenen betegner utvivlsomt Byggearbejdernes Afslutning og fortæller os om Bygningens Alder.

Iver Lunge har sandsynligvis ogsaa ombygget Gaardens Ladebygninger; thi paa disse sad i sin Tid en Egeplanke, hvori er indskaaret de samme tre Vaabenmærker: Bjørn, Lunge og Bryske; over hvert Vaaben staar 1575 og paa Kanten nedenunder læses:

S. F § MAREN BIØRS § D § IFVER § LVNGE § F KAREN BRISKE §.

Planken er nu indmuret over Indkørselsporten paa Parcelgaarden Julianebjerg.

— — Den gamle Herreborg ligger lunt og godt i Dalbunden, omgiven af skærmende, skovbevoksede Bakkehæld; men dens Vejforbindelser med dens Marker og de nærmeste Landsbyer har altid været trælsomme, omend den nyere Tid har lettet Adgangen ved Anlægget af Strandvejen, der gennem Bredballe Strands Villakvarter fører til Vejle.

Egeplanke fra Julianebjerg.

Imod Bredballe gaar Vejen igennem Marken Nederboel og i Brynet af Kongeskoven forbi Egelunds Led, i hvis Nærhed man mener, at Tirsbæks ældste Tinghus stod og kaldtes »Egitt«, »Ighe« eller »Egebjerg« Birk;² alle Navne til Amindelse om fordums Egeskov. Senere blev Birket flyttet over paa den anden Side af Bækken. Imod Nord fører en anden og god Vej imod Assendrup; den gaar under Jernbanedæmningen, igennem Tingkoven og over Kirkebro imellem Skoven Buxelaar og den nu tørlagde Kirkebrodam.

I ældre Tider var disse Veje meget besværlige; Becker skriver om dem:³ »Hvor nu den brede Landevej gaar ned langs Skovbækkens Fod og danner en Grænse imod den smukke Engdal, der var endnu for faa Aar siden en vild romantisk Skovvej,

stundom halsbrækkende nok, men yderst pittoresk; og de trindt om strøede Sten, Kuskenes Fortvivlelse, vidnede om, at Nedkørselen til Tirsbæk i sin Tid havde været brolagt.

Ved Møllen var der en Bro over Bækken, og Vejen førte imod Nordøst op igennem Skoven, hvor til venstre en stejl Skrænt, bevokset med herlige Bøge, fører ned til den imellem store Stenblokke rislende Skovbæk, hvis anden Bred er en grønnende Eng.

Til højre ser man det tidligere Rettersted, en lille Plet ud-skaaren i Banken, hvorom Vejen slynger sig indtil Kirkebro, hvor en dyb Kløft i Banken endnu viser os, at den gamle Vej har gaaet her igennem. Vejen gaar derpaa op igennem en Hulvej, der endnu ser malerisk ud; men i sin Tid var den saa smal — næppe 4 Alen —, saa to Vogne ikke kunde komme forbi hinanden, og Kuskene maatte raabe til hinanden for at hindre Sammenstød i denne Snævring.«

Disse Veje danner Forbindelsen mellem den lavtliggende Gaard og den Del af dens Marker, der strækker sig om Bækdalen; andre af Gaardens Marker er spredt imellem Skovene, et Forhold, der kunde tyde paa, at Tirsbæk er opstaaet som Særbrudsgaard, dannet ved Ryd i Skovbræmmen langs Fjorden.⁴ Dens Tilblivelsestid ved vi — som nævnt — ikke noget om; men alt for 500 Aar siden træffer vi den anseelig og betydende, og vi vil nu høre lidt om dens Ejere i det lange Tidsrum.

Familien Dyre paa Tirsbæk.

Navnet Dyre er ældgammelt i Norden; thi en Hr. Offe Dyre var 1208 med i Slaget ved Lena; og en yngre Hr. Offe Dyre, der havde været Kong Eriks Kammersvend, nævnes i 1277 og var en af Kongemorderne i Finderup.

I Slægtens Vaabenskjold førtes to hvide (sølverne) Vesselhorn i blaat Felt og samme Mærke paa Hjelmen.

Næffe paa di herremænd oc fruier, som hauer boed paa Tirsbeck.
Lisbet Bryffe.

LAGE JENSSØN (DYRE) til Tirsbæk ejede Gods baade i Harthe og Pjedsted. Han havde tre Sønner og to Døtre;⁵ men ellers véd vi ikke noget om denne Mand.

Af Sønnerne skrev Niels Lagesen og Jens Lagesen sig til Tirsbæk.

Om NIELS LAGESEN (DYRE) til Tirsbæk, Væbner, véd vi kun, at han med Ridderen Johan Thomesen, Præsten Terkild Jensen og Væbnerne Niss Ottesen af Megtved og Niels Pedersen Pars (Pors?) af Smidstrup i Aaret 1415 skænkede Prædikelykken i Harthe Sogn til Præstebordet for deres Sjæles og Venners, døde og døde skullendes Hilsen; derfor skulde Sognepræsten paa St. Olufs Aften holde en Begængelse i Kolding Sognekirke med 4 Vigilier og Dagen efter med 6 Messer for dem og deres Forældre.⁶

Uo 1421 da boede her Jens Lagesen, rider paa Tirsbeck, hans frue hauer ført 3 røde hatte i hindis vaben fallis Kettelhouitt, han hade 2 brødre oc 2 søstere.

Lisbet Bryffe.

Jens Lagesen Dyres Sigil
4. Aug. 1421.
S. JENNES LAGHISON.

JENS LAGESEN (DYRE) til Staby og Tirsbæk siges i 1401 paa »egit« Birketing at have taget Vidne paa, at alt det Gods, der ligger i Bredballe og Tirsbæk, haver været frit Gods af Hedenskab, naar undtages et Landbo, Kongen der har.⁷

Han var i 1406 nærværende paa Kongens Retterting paa Lundenæs⁸ og beseglede i 1420 et Brev til Vitterlighed⁹; og i det følgende Aar — Mandagen for St. Laurenti Dag — besegler »Jens Laugessøn aff Tyrsbeck« et Tingsvidne af Viborg Landsting, »at Sønder Judland altid haffver ligget under Danmarck«.¹⁰

Den 16. Juli 1429 besegler han sammen med Jes Andersen og Nys Andersen af Laghæ som Vidne et Brev, hvorved Per Henriksen (Prip) til hæderlig Hr.¹Erik Nielsen (Gyldenstjerne) af Tim,

Ridder, skøder en Gaard, inden Jæling Syssel i Nørre Herred, inden Langeschogh Sogn, og som hedder Øthleholmsgardh¹¹ med al Tilliggelse, dog at han indfrieder den fra Christiern Willæ, til hvem den var pantsat.¹³

Den 9. Juli 1432 — Onsdag for Knud Konges Dag — udsteder Biskop Ølrich*) i Aarhus, Oluf Jensen, Præst i Horsens, Jes Lageszenn af Tyrnsbeck, Pether Holch af Møgelkiard med 6 andre Mænd, som da var nærværende paa Graabrødre Kirkegaard i Horsens, en Sone for velbaaren Mand Henrich Sandberg, som var beskyldt for »at have været i Raad og Gerning med, da Mathis Adtzerzen blev slagen«, hvilken sig lovlig »wardhe« og gjorde den Ret for Drabet, »som Rigens Raad havde ham for Rette fundet«; og hvormed den dræbtes Frænder var tilfredse.¹³

Til Vor Frue Alter i Vejle Kirke gav Jens Lagesen en Humlegaard beliggende i Skiden Gyde i Vejle By.¹⁴

Han var gift med Kirsten Ketelhut, der førte tre røde Hatte i hendes Vaabenmærke, eller maaske, som nogle Slægtbøger angiver, med en Skeel. — I Ægteskabet var Sønnerne Claus og Iver.

Claus Jensen (Dyre) i »Solæ eller Solskov« i Ø. Snede Sogn og »Wanderupgaard udi Lante Holsten«, var gift to Gange; først med Inger Ebbesdatter (Galt) og derefter med Birgitte Eggertsdatter Strahlendorff af Schøneberg i Holsten.

I første Ægteskab var Døtrene Karen til Solskov, som ægtede Mourids Stygge til Herlevgaard, og Else, der gav Gods til Ø. Snede Kirke, Sognekirke for Sole og Solskov.¹⁵

Mange Aar senere opkom der Trætte om dette Gods, der var et Boel i Engom, som Ove Vincentius (Dyre) til Tirsbæk havde forhvervet et Landstingsbrev paa, men med Urette. Hans Stygge til Holbækgaard og hans Medarvinger beretter for Kongen, »at Jomfru Else Clausdatter gav netop dette Gods til Snee Kirke«.

Kongen tilholder derfor Ove Vincentis Arvinger at møde om den Sag i Viborg Landsting Løverdagen ved Kyndelmisse 1544.¹⁶

I det andet Ægteskab var Datteren Ingeborg og Sønnen Iver, der blev Stamfader for Dyrerne i Vendsyssel, »de nyere Dyrer«.

*) Ulrik Stygge.

No. 1470 da hauer her Iuer Iensen boed paa Tirsbeck; hans fru var en Gvee, hede fru Kiersten Gve Pedersdatter. — Di hade en datter, war giffi i Selland, hade Peder Grubbe till Allsloff hede Ane Iuers Datter. Lisbet Bryske.

Hr. IVER JENSEN (DYRE), Ridder, til Tirsbæk forekommer allerede i 1433 som en indflydelsesrig Mand, der — af hvad Aarsag vides ikke — formaaer Kong Erik af Pommern til at give en vis Poul Mathisen Frihed og Frelse 3: Adelskab; Adelige Rettigheder og Friheder, med Skjold og Hjælm, ligesom Kongen tillod, at han maatte bruge samme Vaabenmærke, som Iver og hans Fader førte: i Skjoldet to sølverne Vesselhorn i blaat Felt og ligesaa paa Hjælmen, »som var de Dyrers rette Fædrene Vaaben«. ¹⁷

I 1439 var Iver Jensen Lensmand paa Korsør Slot; men i samme Aar — Lørdagen for Missericordia Domini — æskes han af Christoffer af Bajern og hans Raad til at overgive Slottet.

I Brevet hedder det: »Vi mane oc eske dig Iver Jenssen, Foged paa Korsør Slot, at du under din Ære, Liff oc Gods, at du kommer i din egen Person hid til os i Kiøbenhavn inden Lørdag næstkommendis oc opsiger Kong Erik Mandskab og Tieneste, som mange af Rigens Raad oc Mand giortt haffue.« ¹⁸

I 1459 er Iver Jensen Ridder, og da lover han sammen med Broderen Claus, Brødrene Jes og Erik Jvel, Albret Barfus til Alsted og Hennike Nielsen (Skeel) til Laage at holde den Dagtingning, som var gjort imellem dem og Biskop Henrik Stangeberg i Ribe om et Sjælegave Testamente, udgivet — sandsynligvis — paa Hvolgaard den 26. Febr. 1459 af Hr. Anders Jensen Skeel, Degn i Vor Frue Kirke i Ribe, til Kapitlet i Ribe paa sit Gods i Aastorp (Aastrup) for sin og sine Forældres Sjælemesser. ¹⁹ Testamentet blev kgl. konfirmeret den 31. Marts samme Aar.

Tre Aar senere pantsætter han nogle Agre og Rettigheder i Pjedsted Mark til Niels Pedersen (Glambæk) i Pjedsted for 6 rhinske Gylden. Agrene havde Niels Persen Pilekvist i Leje.

Om dette Gods oplyser et senere Tingsvidne paa Brusk Herredsting, »at Hr. Iver Jensen oc hans Forældre haffuer hafft ett øde byggestedtt i Pestedtt marck, oc som Hr. Iver Jensen oc hans Forældre ulastt oc ukærett haffuer hafft i 40 Aar oc mere.« ²⁰

Han er — ligesom Faderen — gavmild imod Vejle Kirke, idet han til St. Marie Magdalene Alter skænker et Jordstykke, Sønden for Kirkegaarden, som han havde købt i det Øjemed.

Omkring ved Aar 1440 gav Niels Mandrup til Barritskov ham Pant i Aarup Mølle, Gaard og Lykke, samt Ørum Lykke, »Lydhed og Slette«.

Dette Pant gav senere Anledning til langvarig Trætte, og Mandrudderne udtogede derom en Mængde Herredsvidner og Sognevidner, først i 1446 og igen i 1479, altid kun for at bevise, at det kun var som Pant og ikke som Ejendom, at dette Gods var overdraget Iver Jensen og hans Arvinger. Det sidste Vidne i denne Sag er et Sognevidne fra Daugaard Kirkegaard fra 1480, som siger, »at Hr. Iver Jensen ikke fik alt dette Gods i Hævd før den Dag, han derpaa gjorde Lavhævd og havde Orup (Aarup) Mølle i Pant af Hr. Mandrup«. ²¹

Iver Jensen var gift med Christine Pedersdatter (Oxe), en Datter af Peder Oxe til Adserbo og Mette Godow.

I Ægteskabet var Sønnen Vincents, der blev Stamfader for »de nye Lunger«, og to Døtre, Anna, der fik Peder Grubbe til Allisløv, og Mette, der blev gift tre Gange og med betydelige Mænd.

Før 1465 maa Iver Jensen være død; thi i et Landstingsvidne af 1470, fremlagt paa Brusk Herredsting, er en Vidisse, taget af Bent Bille til Nørholm over et Pantebrev, dateret 14. Marts 1465 og udgivet af Christine Peders Datter Sl. Iver Jensens Efterleverse af Tirsbæk til Hr. Eggert Frille til Ore Birk i Fyen, Ridder og Rigsraad, over 2 Gaarde og 2 Boel i Hostrup Sogn, lignet for 80 Lybske Mark i danske Penge. ²²

Fru Christine Oxe lever endnu i 1503, da Mester, Domprovst i Odense, Hans Urne betænker hende, som han kalder »min Fencke«, med en Rixgylde og en Krønnicke. ²³

Mette Iversdatter (Dyre) kom ved sine tre Giftermaal, ved sin urolige og hævngherrige Karakter og ved sin personlige Dygtighed til at indtage en ikke ubetydelig Plads i den urolige Unionstid; en Tid synes endog den Mulighed dæmre for hende, at hun kunde sætte Sverrigs Dronningekrone paa sit stolte Hoved.

Først var hun gift med den norske Rigsraad Anders v. Bergen til Kjølberg og havde med ham Datteren Christine, der senere blev gift med den dansk-svenske Rigsraad Axel Lauridsen Thott.

Efter Anders von Bergens Død ægter Fru Mette omkr. 1496 den rige, navnkundige, norske Høvding og Rigsraad Knud Alfsen til Giske; han havde tidligere været gift med Gyrild Gyldenstjerne, den svenske Konge Carl Knutssons Datterdatter, og slutter sig i Aaret 1500 til sine svenske Slægtninge, som gjorde Oprør imod Kong Hans.

Et Par Aar senere gør han Indfald i Norge og bemægtiger sig Akerhus; men her blev han ved en Sammenkomst — trods givet Lejde — dræbt af Henrik Krummedige.²⁴

Dette Drab vakte Fru Mettes højeste Forbitrelse; nu tænkte hun kun paa Hævn og paa fornyet Opstand imod Kong Hans; og dog havde hun næppe været sin Ægtefælle tro; thi mens han var i Felten, opholdt hun sig paa Stækeborg hos Sverrigs Marsk Svante Nielssen (Sture), og Forholdet til ham blev — efter Rygtet — saa fortroligt, at hendes Ægtemage, om han havde faaet det at vide, ikke kunde være tilfreds dermed.²⁵

Den svenske Historieskriver Geijer kalder hende: »En fru af elakt rykte, Svante Stures älskarinne«.²⁶

Hun trøster sig ogsaa snart ved et nyt Giftermaal, idet hun den 17. Novbr. 1504 ægter sin Elsker Hr. Svante Sture til Eksjø og Penningeby, som før havde været gift med Iliana Gædda Erengisledatter, og som nu var bleven Rigsforstander efter Sten Sture den Ældres Død.

Onde Rygter, der dog først synes opstaaede senere, da Fru Mette var kommen i Strid med de svenske Stormænd, og som i hvert Tilfælde synes ugrundede, beskyldte hende for, at hun havde forgivet Sten Sture for at bane Vej for sin Elsker.²⁷

— — —

Som Rigsforstanderens Hustru spiller hun en betydelig Rolle. Hun viser sig i sine mange Breve som en myndig, klog og forstandig Kvinde, og vi læser i disse Breve til Svante om hendes store Kærlighed til ham, der i sine sidste Aar skrantede en Del, saa hun sendte ham Lægeraad og Lægemedler for hans Sygelighed og Raad imod Gift; og vi læser om hendes Længsel og om

den Bekymring for hans Vel, der kunde betage hende, naar han fraværende tumlede sig i sit urolige Liv.

Da Svante Sture døde pludselig den 3. Januar 1512, stod hun venneløs, og hendes Fjender faldt over hende.

Saaledes fratog hendes Stifsøn, Sten Sture den Yngre, hende den Lod, hun ejede i Sala Sølvværk, samt to Herreder og et Sogn, som hendes Ægtefælle havde givet hende Brev paa, og han lagde Beslag paa det betydelige Gods, hun havde modtaget i Morgengave.

I tre Aar holdt Fru Mette ud i Sverrig, men under stadig Trætte med Stifsønnen, der hadede hende; endelig indgik hun paa et ringe Forlig; for sin Morgengave maatte hun lade sig nøje med 1500 Mark, stokholmsk Mønt, og dertil give Afkald paa alt sit øvrige Gods.

Hun tyede nu hjem til Danmark, hvor Christian den Anden tog vel imod hende, forlenede hende med noget Gods, der laa under Hørbygaard²⁸ ved Holbæk Fjord, og skaffede hende Forstanderskabet over St. Agnete Kloster i Roskilde.

I Forening med sine Brodersønner: Ove, Vincents og Niels, hvis svenske Ejendomme var inddraget af Sten Sture, udrustede hun et Krigsskib, som under »Admiral« Tile Giseler paa Traven optog et svensk Skib, ladet med Salt, Klæde, Harnisker og andre Krigsfornödenheder til en Værdi af 70—80,000 Gylden.

Denne Optagelse bidrog meget til Bruddet mellem Danmark og Sverrig i Aaret 1517.

Fru Mette Iversdatter synes at være død i 1519.

Familien de nye Lunger paa Tirsbæk.

No 1480 da hauer her Juer Jensens søn Vincens Juerfen boed paa Tirsbæk; hans fru hede fru Kiersten Lunge; hun var her Tyge Lunges tfill Vasnez og fru Ane Kabelees datter; hindis fader her Tyge gaff hinde itt støke iordegods, for hindis børn skulle lade dem kalle Lunge, som de ogsaa gjorde. — Naffnitt ttoge di, men wabened beholtt di, som er di Dyrer waben, oc førde det.

Lisbet Bryffe.

Vincents Iversen Dyres Sigil
22. Septbr. 1487.
S. FENCEN IWERSO.

VINCENTS IVERSEN (DYRE) til Tirsbæk klager før 1469 til Kongen og hans Raad over, at den kgl. Lensmand Hr. Timme Nielsen (Rosenkrantz) paa Høneborg ulovlig lod bygge paa hans Grund i Bredballe. Til Klagens Prøvelse nedsættes en Kommission, der indberetter om Sagen, som undersøges, og Kongen giver følgende Kendelse:¹

»Vij Christiern etc. . . . gør alle viderlicht, at Vincentius Ywerz vor elskelige Hoffusind oc thiener var schichet for oss oc vor elskelige Raad Biskop

Jeep udj Burglem, hr. Erik Ottes vor Hoffumester, hr. Claws Rønnow vor Marsk udj Danmark oc hr. Strange Nielson, Riddere, kerede udj Kalundborgh, at han ey maatte nyde hans gotz vdj Bredebalgh for vor Embitzmann. Oc sagde for^{ne} Vincentius, at ther er bygte tuo gardhe paa hans rette agherlod.

Tha effter wor elskelige Raads raad tilskichede vi these efterscrefne: Jes Perssen vdj Starvp, Pedher Rally vdj Velyng, Christiern Pederssøn vdj Stubdrup, og Torkell Jenssøn vdj Woldhum, Jes Iwerssøn vdj Asendrup, Jens Skytte vdj Bredebalgh oc Thermen (?) vdj Starvp at grantzske oc ledhe thet gotz, oss oc kronen tilhører vdj for^{ne} Bredebalgh, oc hvad for^{ne} Vincentius tilhører, oc . . . om for^{ne} Bredebalgh bør at være vdj bierch eller ey, oc at hans thiener trengdess till at giøre twgh (Tog). Oc skule thisse for^{ne} thette svo grantzske oc vthlede, som the vil antsvare for Guds oc vere bekende for oss oc wor elskelige raad oc giffue oss thet bescreuit under theres insigln.

Tha finge wi nu there opne breff beseygde . . . at for^{ne} Jes Perssen, Pedher Rally etc. haffue saa vdj sandhen spvrd, at wij oc kronen haffue ey mer en een ødhæ bool vdj Bredebalgh. Oc thett bevisde for^{ne} Vincentius for oss mz gamble beseygde breff. Oc at the tvo gardhe, som wi haffue vdj for^{ne} Bredebalgh, lodh Anders Nielssøn, hr. Tymme Nielssens foged ther bygge paa for^{ne} Vincentius rette agher jordh. Oc var ther tilforn engen adelbyggæstædh.

Item for^{ne} Jes Perssen, Pedher Rally etc. haffue vtleet oc spyurd, at Bredebalgh var ey i byerch, men hr. Johan Skarpenbergh tvang them til at giøre twgh ydi Roms byerch.*) Tha bethe wij oc byude tigh for^{ne} Jes Perssen vdj Starvp met for^{ne} thine metbrøddre, at j vtlegge oss wor oc kronens bool oc all then deel oc rettughæt, som oss bør at haffue udj Bredebalgh, oc lader thet engelund, naar Niels Mandrup vor elskeligh hoffuesind oc embitzmand ether therom tilkreffuer.

Forbiudendes alle vore fogede oc embitzmen for^{ne} Vincentius noghit forfang at giøre paa for^{ne} ij gardhe eller tvinge hans thiener vdj Bredebalgh at giøre twgh effterthy the ey met rete ere vdj bierck vnder vor konningrligh heffnd oc vrede.²⁾

Datum in castro nostro Helsingborgh. Die htj thome cantuariensis episcopi nostro sub secreto presentibus inferius appenso.

Anno Domini M. C. D. SEXAGESIMO NONO.

— — —

I den kongelige Kendelse ser vi, at Vincents Iversen kaldes »Hoffuesind oc thiener«, og han maa saaledes have været i Kongens Tjeneste som Hofsinde. Deraf erfarer vi, at han har været en rig og anset, ung Adelsmand; thi kun saadanne tog Kongerne til den Tjeneste. De dannede en Slags Livvagt om Kongens Person, og de udgjorde med deres beredne Følge den saakaldte Hoffane eller Livfane, Kongens Mærke, som den nævntes i ældre Tid. Foruden den militære Tjeneste skulde de opvarte Kongen og ved deres Nærværelse give Hoffet Anseelse; og endelig skulde de ledsage Kongen paa hans talrige Rejser.³⁾

— — —

Ao. 1485 medbesegler Vincentius Iwerssøn et Brev,⁴⁾ som Johan Oxe paa Torssø udgiver om sin Sal. Hustru Birthe Bondesdatter Thots Sjølegave til Esrom Kloster.

Helligkorsaften exaltat (13. Septbr.) 1486 stadfæster og fuldbyrder Kong Hans paa Ravnsborg et Kong Christiern den Førstes Brev af 1462 og et Dronning Doroteas Brev. Som nærværende Vidne er Vincentius Iffuersen,⁵⁾ da Embedsmand paa Stege Slot;⁶⁾ og i det følgende Aar er han — St. Mauriti Dag — i Lund for at hylde Kongens Søn Hertug Christian,⁷⁾ og sammen med Prælaterne og gode Mænd besegler han Hyldningsbrevet.

*) Den kgl. Lensmand tvang Beboerne til at gøre Nævningetog, Sandemændstog o. lign. ind til det kgl. Roms Birk, skønt de horte under Tirsbæk Birk (Egebjerg Birk).

Omkring ved samme Tid sælger »Vincencius Ywerz« paa Stege en Læst Korn til »de evige Vikarer« i Roskilde Kloster.⁸ I 1497 besegler⁹ han som Høvedsmand paa Ravnborg et Tingsvidne — om Præsternes Privilegier — fra Lollandsfars Landsting.

— — —

Foruden Tirsbæk ejede han ogsaa noget Gods i Sverrig; thi efter Kalmardommen i 1503, som senere skal berøres, inddrog Svante Sture til Bedste for sin Hustru — Fru Mette — Gods, som hendes Broder Vincents besad i Østergötland, Verend og Smaaland.¹⁰

Kirstine Tygesdatter Lunges Sigil
»Vincentii Efterleverske«. Juli 1515.
S. kirstine.

Før 1479 var han gift med Kirsten Lunge Tygesdatter til Adserstrup paa Lolland,¹¹ som levede endnu i 1528, da hun i Rostjeneste taxeredes til at stille en Skytte; hun var Hr. Tyge Lunges til Basnæs og Anna Nielsdatter Kabels Datter og tilhørte saaledes en rig og mægtig Slægt, »de gamle Lunger«, der har indtaget en fremragende Plads i den danske Adels Historie.

Slægtens sidste kvindelige Ætlinge blev Stammemødre til flere af vore talrigeste og anseteste Slægter: Biller, Braher, Krabber, Krafser, nye Lunger og derigennem indirekte til omtrent hele det 16. og 17. Aarhundredes danske Adel.

Med god Grund vælger Fru Lisbet Bryske derfor Lungerne til Udgangspunkt i sine Slægtebøger; og det er en stor Undertagelse at træffe en Ahnetavle fra det 16. Aarhundrede, i hvilken de gamle Lungers Vaabenmærke ikke indløber.

I Vaabenet var tre Guldlillier i rødt Felt; og paa Hjælmen to røde Vesselhorn besat med tre Guldlillier.¹²

— — —

Lisbet Bryske beretter, som nævnt, at Fru Kirstens Fader Hr. Tyge gav hende et Stykke Jordegods, for at hendes Børn skulde kalde sig Lunger og derved bevare det gamle Slægtsnavn; Navnet tog de, men de beholdt deres eget, Dyrernes Vaaben. — Om denne Beretning om Jordegodsgaven svarer til de virke-

lige Forhold, kan ikke afgøres nu; som Medgift fik Fru Kirsten Adserstrup i Sandby Sogn paa Lolland, som i 100 Aar blev i »de nye« Lungers Eje.

I Ægteskabet var fem Sønner, der efterhaanden optog deres mødrene Stammenavn, og de blev alle betydelige Mænd.

1. *Hr. Iver Vincentsen (Dyre) Lunge*, Ridder, deltager som Oberst i Krigene i Tyskland, Frankrig og Burgund og vandt et anset Navn.

I 1517 kom han hjem fra Udlandet og haabede at faa en Hovedsmandspost paa det Tog, Christian den Anden i dette Aar lod foretage i Sverrig. Han kom til Hoffet og blev vel antagen af Kongen, hvem han forærede et prægtigt Kyrads, som han havde bragt med hjem fra Frankrig; i samme Aar blev han Hofsinde og forlenes med Hagenskov Slot, det nuværende Frederiksgave, i Fyen.¹³

Paa samme Tid kom her ind i Landet en burgundisk Herre, Jørgen Tegnagel, der i lang Tid havde øvet sig i Krigsfærd hos fremmede Fyrster. Han søgte ogsaa Tjeneste paa det forestaaende Krigstog, og han forærede ogsaa Kongen et Kyrads, som var overmaade vel gjort og meget beundret; der opstod nu Skin-syge imellem disse to Mænd, der begge søgte Kongens Yndest og den samme Post i Hæren.

Hr. Iver var tilbøjelig til Bram og Pral. Historieskriveren Svanning, der kendte ham, fortæller, at naar han red i Kongens Følge, hængte han om Halsen paa sin Hest de mange Guldkæder, som fremmede Fyrster havde belønnet ham med for hans Tapperhed.¹⁴

Han søgte nu Trætte med Tegnagel.

Da Kongen hørte om deres Tvist, sagde han, at det var bedst, de prøvede hinandens Vaabendygtighed og deres Kyraders Godhed ved en Dystrenden i Vingaarden. Dette skete. Da de rendte sammen, traf Iver Lunge med sin Lans Jørgen Tegnagel lige i Hjelmnettet, saa Lanseskiftet brast sønder, og Spæret blev sidende i Visiret.

Over denne Tørning blev Tegnagels Hest vild og løb imod Skranken og Muren, saa det afbrudte Lansestykke blev stødt helt ind i Øjet, og Jørgen Tegnagel sank livløs til Jorden.

Nogen Tid efter fik Iver Lunge ogsaa en tragisk Død.

I den følgende Vinter kom han rejsende fra Skaane for at besøge sin Brud i København.¹⁵ Da Havnen var spærret af Is, søgte han at komme i Land ved St. Annæ Bro og var kun faa Alen fra Land, da Isen brast under ham, og han druknede.¹⁶

* 2. *Mester Tyge Vincentsen (Dyre) Lunge* blev en lærd Mand. Han studerede i 1494 i Rostok,¹⁷ hvor han ses indført under Navnet: »Ticho Lunghe de Roschildia«, og i Aaret efter blev han indskreven ved Københavns Universitet »ad artes«.

Siden blev han Magister, derefter Sekretær hos Kong Hans og aflagdes med Dekanatet i Københavns Kollegiatkapitel.¹⁸

I 1505 medbesegler han Kalmar-Dommen over de fra Rigsraadmødet i denne By udeblevne svenske Raader.¹⁹

I 1507—08 var han Sekretær i Kancelliet og blev da udsendt i diplomatiske Hverv til Kong Jacob den Fjerde i Skotland, som i et Brev, dateret Edinburg ²⁵/₆ 1508, skriver, »at Ticho Hafnensis decanus havde opholdt sig der i nogle Dage«; og senere anmoder²⁰ Jacob d. IV Kong Hans om at kalde Dekanen Tyge til Vidne i en Sag, hvori den skotske Magister Robert Forman for Kongen skulde have beskyldt de danske Hustruer for usædelige.

Kort Tid efter sendte Kong Hans ham til Universitetet i Paris, for at han skulde uddanne sig i det franske Sprog og i parlamentarisk Skik; og Kongen medgav ham en Anbefalingskrivelse til den franske Konge Ludvig den Tolvte, hvori denne anmodes om »at antage M. Tyge Vincentsen vor Sekretær«, som ved de gode Tjenester, han allerede havde ydet den danske Konge, var højt skattet af denne, der haabede paa, at Mester Tyge ved videre Uddannelse kunde blive endnu brugbarere.²¹

Han er formodentlig død i Paris,²² da han ikke senere forekommer.

3. Hr. Vincents Vincentsen (Dyre) Lunge til Lundestad i Smaalenenes Amt og Lungegaarden ved Bergen blev dansk og norsk Rigsraad og en af Reformationstidens interessanteste Skikkelser.

Som ung studerede han i Frankrig og andet Steds og blev Doktor baade i Filosofi, i Romerret og Kirkeret; han var dertil stærkt paavirket af Renæssancetidens Humanisme; og Christian den Anden satte i 1521 den højtbegavede Mand til Lærer i Lovkyndighed ved Universitetet, hvor han i samme Aar blev valgt til Rektor.

I Besiddelse af umaadelig Ærgerighed, Forfængelighed, juridisk Kløgt og Snedighed blev han dog snart reven bort fra de boglige Sysler og kastet ind i politisk Virksomhed, hvortil han syntes vel egnet.

»Han var,« siger Huitfeldt, »en prægtig Mand, forstandig og brugelig.« Christian den Anden forstod hans Dygtighed og forlenede ham i 1522 med Krogen Slot; og i det følgende Aar maatte han — ligesom de andre sjællandske Herremænd — sværge Kong Christian Huldskab og Troskab; men saa snart Kongen forlod Landet, gik Vincents Lunge over til Frederik den Første.

Kong Frederik optog ham i Rigsraadet og i Ridderstanden, og sendte ham med udstrakt Fuldmagt til det nordenfjældske Norge for at bringe dette Land til at slutte sig til Kongens Sag.

I Bergen fandt han straks Støtte hos Righofmesteren Niels Henriksen (Gyldenløve) og dennes myndige og byrdstolte Frue, Inger Ottesdatter Rømer. Han ægter deres ældste Datter, Margrete, som han antagelig kendte fra hendes Ophold i Danmark, hvor hun havde været Hofjomfru hos Dronning Elisabeth.²³

Ved dette Giftermaal blev Vincents Lunge knyttet til den rigeste og mægtigste Familie i Norge med Udsigt til Gods og Rigdom; og fra nu af arbejder han paa Norges Selvstændighed, dog stedse under Forbindelse med Danmark i en Slags Personalunion.

Vincents Vincentsen Dyre Lunges Sigil
1. Septbr. 1529.
S. VINCENS LV^oGE ANNO DNI 1524.

I Begyndelsen smilede Lykken til ham. I 1524 bliver han norsk Rigsraad, Norges Riges Kansler og udnævnes til kongelig Statholder i Landet Norden for Lindenæs, og kort Tid efter blev han Slotsherre paa det vigtige Bergenhus med umaadelig udstrakte Len, som han styrede i flere Aar uden at bryde sig videre om Kong Frederiks Ønsker, saa han var mere Konge i Norge end Frederik den Første.²⁴ — Ved denne Tid købte han Lundestad og Moland af Knud Knudsens (Baads) Arvinger,²⁵ og endelig forlenes han i 1525 med Jæmteland.

— — Vincents Lunge synes nu at være paa sin Lykkes Tinde, men hans Egenmægtighed og det Hovmod, han viste ved saa mange Lejligheder, skaffede ham talrige Fjender baade i Norge og i Danmark.

— — —

Da Broderen Ove Lunge i Efteraaret 1527 var hos ham for at forhandle med ham om Frederik den Førstes Kroning, da drog han sin rolige og besindige Broder ind i et Forhold til en Bedrager, der kaldtes »Daljunkaren«, og som udgav sig for at være Sten Stures Søn. Han havde søgt Tilflugt i Norge og vunden en ubegribelig Tiltro, saavel hos Fru Inger som hos Hr. Vincents, og det syntes, som om han fik Broderen til at love Bedrageren Hjælp fra Danmark; men herover blev Gustav Vasa højlig forbitret og forlangte de to Brødre straffede for deres Adfærd.

Denne Sag svækkede Vincents Lunges mægtige Stilling. Han maatte afstaa Bergenhus fra den kommende Vaar, og han maatte afgive sin Statholderværdighed; dog beholdt han endnu store Forleneringer, saaledes Finmarken paa 10 Aar, og som en Slags Erstatning gav Kongen ham det store Nunesæter Kloster med tilhørende Jordegods ved Bergen; af Klosteret indrettede han Lungegaarden, hvor han med sin Familie tog Ophold i den kommende Tid.²⁶

Efter at han og Rømerslægten havde sluttet sig til den lutheriske Lære, kom det til stærke Rivninger mellem ham og Norges sidste katolske Ærkebiskop Olaf Engelbrektsen i Trondhjem. Rivningerne næredes ved gensidige Drillerier, der snart førte til bittert Fjendskab imellem de to betydelige Mænd, som hidtil i

god Forening og Forstaaelse havde virket i Bestræbelserne for Norges Selvstændighed; og da Christian d. Anden lander i Norge, maa Vincents Lunge flygte med sin Hustru fra Lungegaarden. Han begiver sig til en afsides Vig ved Hardangerfjorden, hvorfra han udrustede Smaaskibe til aaben Fejde med Ærkebiskoppens Skibe; imidlertid føres Kong Christian som Fange til Danmark, og der indledes et Forlig mellem de to Modstandere.

Da — senere — Christian den Tredie er hyldet af den danske Adel og paa Vincents Lunges stærke Opfordring havde faaet Tilslutning hos Rigsraaderne i det søndenfjældske Norge, da sender han fra Lejren ved København Claus Bille,²⁷ Lensmand paa Bohus, til i Forening med Hr. Vincents, med Eske Bille, Lensmand paa Bergenhus og med Biskop Hans Reff i Oslo at rejse til Trondhjem for at forhandle med Ærkebiskoppen om Tilslutning ogsaa fra det nordenfjældske Norge.

I Juledagene 1535 er de tre af Gesandterne naaet Trondhjem, hvor de mødes med Ærkebispnen, der synes meget forhandlingsvenlig; men i Byen er der Tumulter, hvorunder Folkeskaren drager til Gesandternes Herberge, fængsler Biskop Hans Reff og Claus Bille og myrder Vincents Lunge (3. Jan. 1536).²⁸ Han havde just forelæst sine to Kolleger et ældre for deres Forhandlinger med Ærkebiskoppen vigtigt Brev og derpaa igen gemt det i sin Kuffert, da Voldsmændene styrtede ind og dræbte ham,²⁹ førend han kom ud af Huset.

Hr. Vincents Lunge fik saaledes en brat Død — utvivlsomt — i hans bedste og kraftfuldeste Aar; naar vi erindrer, at det ikke var mere end fjorten femten Aar siden, at han vendte hjem til Norden med sin nys vundne Doktorhat, bliver det sandsynligt, at han ikke har været meget over de firti Aar.³⁰

Samtidens som Eftertidens Dom over denne mærkelige Mand er — trods alt — af hædrende Art. Om ham hedder det:

»Han var en prægtig, veltalende og forstandig Mand, som Kongerne havde brugt i mange vigtige Forretninger, og han var lærd«. ³¹

»Han var en kostelig og ypperlig Herre!«

»Hans Naffn maa til en ævig og ærrerig Ihukommelse med gyldene Bogstafver henschrifuis udi Crønnicken, at hand for Gudz Ære, den nye reformerede Religion at forfremme, og for

sit Fædrenelandz Gavn og Welfærdt hafuer Erligen og Mandeligen woffuet og tillsat Liff og Bloed.«³²

»Denne højtbegavede Mand,³³ næst efter Gustav Vasa maaske Nordens interessanteste Brevskriver paa Reformationstiden; men tillige ærgerrig, stolt og snedig og med uhyre høje Tanker om sin egen juridiske Kløgt og Statsmandskundskab.«

Niels Vincentsen Dyre Lunges
Sigil 5. Juli 1515.
NIELS FESENSEN.

4. *Niels Vincentsen (Dyre) Lunge* til Adserstrup var født 1485 og blev fra 1521—25 forlenet med Krønge Birk.³⁴

Ved sit Giftermaal med Biskop Lage Urnes Søsterdatter Karen Rosengaard Tetzdatter³⁵ blev han nøje knyttet til det katolske Bispeparti og bliver i 1515 biskoppelig Lensmand først paa Svenstrup,³⁶ senere paa Gjørslev, og fra 1525 til sin Død paa Selsø.

Sammen med sine Brødre Ove og Vincents blev han Rigsraad ved den store Promotion i 1523;³⁷ og i det følgende Aar besegler han med de nævnte Brødre Forbundet imod Lutheranismen.³⁸ — Fra 1523—27 er han Lensmand paa Engelholm, og i de kommende Aar til 1539 benævnes han ofte som Ridder;³⁹ men han har næppe haft denne Værdighed.⁴⁰

Niels »Lunghe« deltager i Rigsraadets Anordninger om Regeringens Førelse efter Frederik den Førstes Død i 1533; han medbesegler Recessen af 3. Juli samme Aar, hvormed der blev lagt Hindringer i Vejen for Guds Ords Forkyndelse, og han deltager i Dommen over Hans Tavsens.⁴¹ Ved Udbruddet af Grevens Fejde slutter han sig — sammen med den øvrige østdanske Adel — til Grev Christoffer. Under Folkerejsningen imod Rigsraaderne blev han i 1535 ført som Fange til Meklenborg,⁴² og han maa den 28. Oktbr. 1536 udstede et Troskabsrevers til Christian d. Tredie;⁴³ men han mister, som det synes, sin Plads i Rigsraadet.⁴⁴

Af sær kongelig Naade beholder han Selsø som Len, og her døde han den 23. April 1552 i sit 67' Aar,⁴⁵ hans Hustru overlever ham i tre Aar, og de blev begge begravede i Sandby Kirke.

Foto. Kr. Hude.

Ligsten i Sandby Kirke
over Niels Vincentsen Lunge til Adserstrup.

Paa Stenen læses:

Her ligger erlig oc velbyrdig mand N Lunge til Atzestrup ij Loland,
so bode her paa . . . med sin kier hustru Fru Charine Rosiengard . . aar,
oc fick sin christelig afgang af dene verden i sit LX og VII aar.
Gud unde ham en salig Op . . . Obiit Anno Domini M.D.L . . .

Ove Vincentsen Dyre Lunges
Sigil 10. Aug. 1523.
S. AGHE VICE^oSIUS.

Ove Vincentsen Dyre Lunges
Sigil 30. Oktober 1536.
S. OVIE VINCENT.

20 1534 da boed her Winsens Juerfens søn her Oue Lunge paa Tirsbæk. Hand var Danmarkis rigis raad hade Nalbore i forlening; han var ude med fullmactt paa de iijffe adells wegne gesanttuus att hylde kong Cristian den 3; var Frigs-raad i grenens feide, hand var 2 gang gift, først med fru Karen Rosenkrans her Erick Rosenkrans ttill Engestholm oc fru Mergrethe Høg, Bøe Høgs datter. — Di hade børn samen.

Siden war hand gift med fru Ane Fris Henrich Fris ttill Oden, oc fru Ane Lunge, som fører di liller, deris datter; hun war ocjaa gift, førend hun fick her Oue, oc hade Biørn Andersen, hand var Anders Biørnsen ttill Stenholt oc fru Ane Musis søn. — Hun hade børn med dem, bege.

Lisbet Bryske.

5. Hr. OVE VINCENTSEN (DYRE) LUNGE til Tirsbæk og Kragerup tog livlig Del i sin Tids Begivenheder og bliver derved en af de mest kendte, mest brugte og mægtigste Rigsraader i Frederik den Førstes og Christian den Tredies Tid.

Vi kender kun lidt til hans Ungdomstid; men det berettes, at han i sine yngre Dage kæmpede til Søs.

Omkring ved Aar 1500 blev han gift med Karen Eriksdatter (Rosenkrantz) en Datter af Erik Timmesen til Engestholm og Margrethe Bosdatter Høg;⁴⁶ i Ægteskabet var tre Døtre:

1. Dorthé, der blev gift med Claus Eggerdsen Ulfeldt til Kragerup.
2. Karen, der blev Nonne i St. Agnete Kloster i Roskilde; men efter Faderens Død blev hun i 1543 udtaget herfra af sine Frænder, Jørgen og Otte Brahe, der »nødte hende til at blive Dannekvinde«.⁴⁷ Hun ægtede senere en fattig, norsk Adelsmand, Peder Pedersen (Staur),⁴⁸ og levede som Enke endnu i 1571.
3. Anne, der var Nonne enten i Dalum eller i Maribo; men som med den kendte Joachim Rønno — vel nok før hans Udnævnelse til Biskop i Roskilde — fik en Søn, der fik Navnet:

Flores Jacobsen Rønnov. Han ægter senere Kirsten Hvas, en Datter af Landsdommer Jens Hvas til Kaas, og skrev sig til Pæregaard paa Langeland.

De nærmere Omstændigheder ved denne romantiske Kærlighedshistorie er os dog ubekendte, idet vi ikke med Vished ved, om det var før eller efter Indtrædelsen i Klosteret, at Hr. Oves Datter gjorde dette Fejltrin, eller endvidere, om det var Karen eller Anne, der havde dette Kærlighedsbarn.⁴⁹ —

Ove Vincentis Ægteskab med Karen Rosenkrantz maa saaledes have varet i flere Aar; men vi ved ikke, hvornaar det blev indgaaet, eller hvornaar det blev afsluttet ved hendes Død. Efter en næppe rigtig Angivelse⁵⁰ skulde hun allerede være død i Aaret 1500.

— — —

Inden 1515 blev Ove Vincentsen — efter forud indhentet pavelig Dispensation — gift anden Gang, og da med sin Slægtning, Anne Henriksdatter Friis, Datter af Henrik Jørgensen Friis til Odden og Anne Lunge (Datter af Oluf Lunge til Odden og Karen Banner.)

Fru Anne, der var forlenet med Gudum Kloster, var Enke efter den rige Rigsraad Bjørn Andersen (Bjørn), † 1503, til Stenholt, som i 1502 sammen med Ebbe Strangesen myrdede Poul Laxmand. I Medgift bragte hun Lungernes Slægtsgaard: Odden, samt Stolliggaard ved Aabenraa, saa Hr. Ove blev en af Landets rigeste Adelsmænd; i dette Ægteskab fødtes otte Børn, fire Sønner og fire Døtre, nemlig:

1. Vibeke, der levede endnu 1581; hun var gift⁵¹ med Jens Juel til Hesselmed, som døde i 1552.
2. Iver Lunge til Tirsbæk.
3. Tyge Lunge til Odden († 1545); han var gift med Sophie Kaas Nielsdatter, der gik fra Arv og Gæld efter ham.
4. Christoffer Lunge til Odden ægtede Karen Juel Jørgensdatter, der døde i 1556; i Syvaarskrigen tjente han under den jydskke Fane og faldt d. 20. Oktbr. 1565 ved Svartea.⁵²
5. Johan Lunge, der døde som lille.
6. Maren, der blev gift med Niels Rosenkrantz til Halkjær.

7. Christence, der først fik Peder Skram (Fasti) til Voldbjerg og siden Niels Juul til Aabjerg.⁵³
8. Kirsten fik Axel Juul til Villestrup. »Anno Domini 1542 Onsdagen næst efter Midfaste Søndag (22 Marts) blev Axel Juul paa Steenholt giffuen och troloffuet med Jomfru Kirsten Offue Datter S. Her Offue Lunges, Ridders Datter; samme Aar udi Jesu Naffn gjorde hand hans Brøllup udi Essenbech, den Søndag næst efter St. Olau Regis Daug (30 Juli) med for^{ne} Jomfru Kirstine, da waar hand gammel XXXIX Aar och hun XVIII Aar gammel«. ⁵⁴ Fru Kirsten blev Moder til 16 Børn; hun dør paa Villestrup den 28. Nobr. 1588.

I 1511 nævnes »Ove Vincentius til Tyrbeck« i et af hans Svigerfader Erik Timmesen udgivet Brev, hvori han skifter med sine Stedbørn, Fru Margrethe Høegs Børn af første Ægteskab med Hr. Christopher Lykke til Stadsgaard; han besegler Brevet med »gode Venner« som Niels Krabbe, til Tanderup og Christen Skram til Urup.⁵⁵

I 1513 giver Christian den Anden ham Livsbrev⁵⁶ paa en aarlig Byskat af Vejle By, og tidligere havde Kong Hans forlenet ham paa Livstid med Vejle Mølle og det dertil hørende Fiskeri.⁵⁷ Under denne Konges Svenskekrig var han i 1518-19 Høvedsmand paa Krigsskibet Maria, »et af de skønneste Fartøjer man indtil da havde set paa Østersøen«. ⁵⁸ Efter det mislykkede Tog til Stokholm lod Kongen sine »Admiraler« Søren Norby og Tile Giseler fra deres Len: Gulland og Øland opbringe svenske Købmandsskibe, og det indbragte Bytte blev solgt i Reval af Ove Vincents, der af den Grund overvintrede med sit Skib i denne Havn og borthandlede Godset til Kongens Tilfredshed.

Peter og Pauli Dag modtager han Kongens Kvittering for denne Handel, og St. Hansdag s. A. faar han en ny Kvittering for 4000 Mark Revalsk, »som højborne første Mestere aff Lyffland lonthe hannem paa kongens Wegne oc antwordet nu i wynter til skibet Marias behoff«, og faa Dage efter faar han, — som Løn for den Tjeneste, han her viste Kongen, og for den Forsømmelse med sine egne Forhold, som han derover har lidt, — Til-ladelse til i de ti næstkommende Aar toldfrit aarlig at uddrive 50 Øxne til Tyskland og udføre 10 Læster Sild hvert Aar.

I Aarene 1521—22 er Ove Vincentius i Proces med Biskop Jørgen Friis i Viborg; og Striden stod om Stolliggaard med tiliggende Gods i Løit Sogn, Syd for Genner Bugt. Godset var 4 Gaarde i Kirkeby, 4 Gaarde i Nordby og Rude Mølle, som Hr. Ove paa Herredagen i Odense — Lørdag næst før Jul Ao. 1521 og igen paa Herredagen i København i 1522, »sagde og beuiste, ath hans hosffrue Anne Henricsdatters rette erffue (Arv) er«.

Fru Anne havde arvet Stolliggaard og dens Gods efter sin Bedstefader Jørgen Friis til Odden; men hendes Slægtning, Viborg-bispen Jørgen Friis, der var en Søn af den rige Anders Friis til Haraldskjær, og hans Medarving og Svoger Wulf Pogvisk gjorde Fordring paa en Broderlod, og de havde endog ladet sig indføre i det omstridte Gods, mens hendes første Mand Hr. Bjørn Andersen levede og havde dette i Værge og Forsvar.

Ove Vincentsen henviste imidlertid til et Domsbrev i denne Sag, som var udgivet af Kong Hans til Hr. Anders Friis, og Indførselen blev kendt »aldeles machtløs at være«; og begge Herredage tilkendte Hr. Ove »strax at annamme Stoldtbygaard oc godtz oc then nyde bruge og beholde«; men der hengik alligevel ni Aar, inden han kom i fuld Besiddelse af dette Gods.⁵⁹

I 1531 vil han — med Rigens Ret — lade sig indføre i Godset med Ridemænd paa Viborg Landsting. Da frembar Fogeden paa Hald, Mester Splyd i Viborg og Niels Præst samme Steds et Brev udgivet af Hr. Ove og Niels Høeg til Eskjær, som de skulde have givet Bispen, og hvori der stod, at han og hans Arvinger skulde være kvit for al Trætte om Stolliggaard. Ove Lunge paastod, at han aldrig havde udgivet et saadant Brev, der nu blev undersøgt af Borgemester og Raad med 24 Mænd af Viborg Landsting, som erklærede: »Det Breff oc Sigel nyes at være giort«.⁶⁰

Nu satte Hr. Ove Loven over Biskoppen, indstævnede ham til Møde paa første Herredag og lod sig indføre i 10 Læster Korn af Stiftets Gods; men faa Dage efter kom Bispen til Tinget og paastod, at han aldrig havde udgivet noget falsk Brev.

Kongen afslutter den lange Strid; St. Mathæi Dag (20 Sepbr) 1531 gør han vitterligt: »At Hr. Jyrgen Ffriiss til Wiburg, vor tro Mand oc Raad, har nu stillet os tilfreds for huis besætning, vi

havde gjort paa Stolvi Gaard oc Gods. Thi oplade vi nu Biskoppen og hans Arvinger al den Ret, som de have til det Gods, vi har gjort besætning paa«. ⁶¹ Ove Lunge beholdt Stolliggaard, og Biskoppen fik sit beslaglagte Gods; men samtidig er han kommen i Gæld til sin Modstander og udgiver i det følgende Aar et Brev: »att hand er giæld schyldig her Offue Lunge til Tiersbeck VIII^c (800) Mark danske og sætter hannem nogitt aff stigtens gotz i pant med wilkor.« ⁶²

Løvrigt synes denne mangeaarige Trætte kun at være ført om et Pantelen; thi Søndag efter førnævnte St. Mathæi Dag kvitterer Kongen Hr. Offue Lunge, Ridder, vor Mand og Raad og Embedsmand paa vort Slot Aarstrup, da han har stillet os tilfreds med, hvad han har oppebaaret af Stolvig Gaard og Gods, siden vi kom til Rigets Regimente. ⁶³

Fra 1522—26 er »Ove Vincencius« Lensmand paa Aalborghus, ⁶⁴ og det synes saaledes, at han længst muligt bevarede et godt Forhold til Christian den Anden; men noget før den ulykkelige Konge i April 1523 drog bort fra sit Land, da havde han fulgt sine Standsfæller her i Jylland, deltaget i Adelens Møde i Horsens den 9. Februar ⁶⁵ og sluttet sig til Hertug Frederik, der gerne knyttede den rige og ansete Lungeslægts Mænd til sig.

Torsdag før Palmesøndag — den 28. Marts — hyldedes Frederik den Første »med Brask og Bram« paa Viborg Landsting; ⁶⁶ samme Dag er Kongens foreløbige Haandfæstning udstedt, og iblandt de mange adelige Navne i den ses ogsaa Ove Vincentsens.

Ved den store Rigsraadspromotion i Juli Maaned optager Kongen — som nævnt — Hr. Ove og hans to Brødre i Rigsraadet; ⁶⁷ og ved Kroningen i August det følgende Aar modtager han Ridderslaget. — —

Under Kongens Fraværelse i Hertugdømmet indsættes han til — med Erik Banner og Bisperne Iver Munk og Stygge Krumpen — at være Statholder her i Jylland. — —

Fra 1525 har vi en Fortegnelse over den Styrke, som Rigsraader og Lensmænd skulde møde med i Fyrstendømmet for at modgaa et Indfald af Christian d. II.; deri ses, at »Hr. Offue Vincentz« er ansat til X Glavind; kun to verdslige Raader: Mogens Gjøe og Predbjørn Podebusk ses ansat til et større Tal

(XVI). Til Krigsfolket til Hest skulde han møde med 10 Glavind og 4 Skytter med Armbrøst. Da denne Ledingsansættelse skete efter en fastsat aarlig Indtægtsdel: 100 Mark til et Glavind og 50 Mark til hver Skytte, da bliver hans aarlige »wisse Renthe« 1200 Mark eller 800 Rdl. i Sølv, en betydelig Indtægt i den Tid.⁶⁸

Rigsraadet beslutter, at Adelens Udrustning skulde mønstres over hele Riget Mandag næst for Missericordia Domini, og der valgtes for dette og det følgende Aar Mænd i hvert Stift, der sammen med Biskopperne skulde være Mønstringsherrer, og her tildeles »Hr. Offue Wincens« med de paagældende Bisper Tilsynet baade med Vendsyssel og Viborg Stift.⁶⁹

I Aaret 1525 køber han to Søsterlodder i Radstedgaard af Jomfru Gertrud Maltes-Datter Munk og Søsteren Fru Anne Maltes-Datter, der var gift med Jens Trogilsøn; denne Handel gav Anledning til en fleraarig Proces med disse Damers Broder, Søren Maltesen Munk; men i 1537 faldt Dommen i Sagen og til Køberens Fordel.⁷⁰

Indtil Aaret 1526 træffer vi stedse Hr. Ove under Navnet Vincents; han skrev sig aldrig med Slægtsnavnet Dyre, og da Frederik den Første i dette Aar udsteder sin Forordning og Henstilling til Adelen om at antage og bruge faste Familienavne, da vælger han — maaske efter gammelt Løfte til den endnu levende Moder, Fru Kirsten — Familienavnet Lunge, som han og Broderen Niels fra denne Tid skriver sig med, medens Broderen Vincents alt havde ført det i længere Tid.

I Aaret efter faar »Hr. Ove Lunge« 10 Aars Brev paa Aastrup og de to tilliggende Herreder fra næstkommende St. Valborgs Dag at regne; han skal bygge og forbedre Slottet, yde Tolderen paa Skagen aarlig inden Jul 4 Læster Byg og 3 Td. Smør og gøre Regnskab for halv Oldengæld og Sagefald samt alt Vrag; og næste Aar faar han Livsbrev — »pro seruito facto et faciendo, saa och for thendt reigsze, hand waar udi Norge« — paa samme Gaard med Jerslev og Vennebjerg Herreder, saaledes at Slottet efter hans Død skal komme frit til Kronen, og hans Arvinger skal ikke efterlade mere Inventar, end »Hr. Offue« modtog efter Erik Gyldenstjerne.⁷¹

Af Lenet skulde Ove Lunge ogsaa yde Gæsteri, og under

Kongens Rejse i 1536 skulde han ordne Nattelejer i Vendsyssel og holde Kongen og hans Følge 2 Nætter i Aalborg.⁷²

I 1528 beskikker⁷³ Rigsraadet Rigets Hofmester Hr. Mogens Gjøe, Hr. »Offue Lunge«, Ridder og Hr. Erik Banner til at have Overkommandoen over den her i Jylland udrustede Hær; i samme Aar udskrev Kong Frederik i Jylland, Fyn og Smaalandene 87 Adelsmænd til Krig i Tyskland; Ove Lunge er imellem disse Mænd, der alle som en undskyldte sig og blev hjemme.⁷⁴

I 1531 blev Ove Lunge, Niels Jensen, Brodskov og Stiftets Biskop valgt til Mønstringsherrer og tillige til at varetage Lov og Ret (som Rettertingsdommere) i Vendsyssel.⁷⁵

— — —

I Vinteren 1532 køber Kongen 400 Sider Flæsk af Ove Lunge, der i den Anledning modtager Breve til Vejle og Kolding Byer, hvori »hans nade bether thennem«, at de vil modtage dette Flæsk og medføre det paa deres Skib, som fører »theris fitallie hiidt till Kiøpnehaffnn«;⁷⁶ det tillades ham at gøre sig betalt med 400 Mark af Landhjælpen, som han opkrævede i Aastrup Len.⁷⁷ Ved denne Tid meddeler han Kongen, at det Fiskeri, som han var forlenet med ved Brohøl i Vejle Aa af uvedkommende, droges for nær imod gammel vanlig Brugelse. Kongen henstiller da til Byens Øvrighed: Borgemester Mats Nielszen, (Raadsmænd) Jes Atszerszenn, Nis Findszenn, Michell Jennszenn, Peder Brock, Knud Bertelszenn, Jes Anderszenn, Bertel Penneborg etc. at de gøre ret Skel for, hvor langt Brohølsfiskeriet rækker, og at det ikke forkrænkes.⁷⁸

I Somren samme Aar har Ove Lunge en Trætte med Iver Hansen Skeel til Nygaard »om nogen Ejendom, Toft og Jord i Starup Sogn i Fredsted Mark og tillige om nogen Pante- og Pengebreve«. Sagen bringes for Kong Frederik, der i Oktober udmelder Mogens Bille, Lensmand paa Kolding Slot, Jørgen Skougaard til Skovgaard, Erik Skram til Hastrup, Henrik Vind til Rønshave, Peder Juel til Alsted og Lass Eyssen, Herredsfoged i Tørrild Herred, som Ridemænd, da »Hr. Offue havde berettet, at Ejermænd i Starup vilde sige dem over gammelt Markeskel, som Biskop Hartvig i Ribe og Bymænd havde givet Dom paa, og ind i Fredsted Mark med Urette; nu skulde de ride derpaa,

forfare Lejligheden og sætte Stabel og Sten efter Loven og efter de gamle Breve og Bevisninger, som førtes i Retten, og som skal have været fra Arilds Tid«. ⁷⁹

— — —

I disse Aar faar den gamle Strid om Birkeretten til Tirsbæk sin Afslutning ved Rettergang mellem Ove Lunge og den kgl. Lensmand paa Høneborg Hr. Erik Krummedige, der hos Frederik den Første havde udvirket et Brev til Bønderne i Bredballe, hvori de fik Tilhold om at søge det kgl. Birk i Grundet, indtil nogen kom med bedre Bevisning.

Under Rettergangen fremlagdes Breve og Tingsvidner, hvoraf det fremgik, at Tirsbæk Birk havde været nedlagt en Tid, og at Bredballe Bønder da havde søgt Grundet Birketing; men imod denne Ordning var der gaaet Dom paa Viborg Landsting, hvori det hed, »at dette maatte være Kronens Birk til Skade, da Hr. Oves By, Bredballe, havde 16 Gaarde, og Kronens By kun 7 Gaarde. (Den gamle Landsby Grundet, der med sine 7 Gaarde i Aaret 1579 gik op i Hovedgaarden Grundet.)⁸⁰

Ove Lunge formente, at Grundet Birk var lagt paa ny i Hr. Thomas Nielsens (Lange) Tid, og at det ikke lød paa hans By og Tjenere; og ønskede han at se Lensmandens Brev; men dette kom ikke for.

Endelig fremlagde han et Brev fra Frederik den Første af 15. Aug. 1532, hvori Kongen »da hans Forældre har haft Bredeballge By med Tilliggelse i et frit Birk, tillader ham og Arvinger til evig Tid at beholde for^{ne} Bredeballge By og dertil hans Hovedgaard Tiiderbeck og begges rette Tilligelse som et frit Birk med al Birkeret som andre Birker i Riget.⁸¹

Hermed synes Sagen afgjort, og den fandt sin endelige Afslutning ved en Herredagsdom, som jeg anfører, da den indeholder en mærkelig Vidisse fra 1401.

Vi eftherschrefne Offve Bylde mett Gudtz nade biskop till Aars, Joachim Rønnov — ellectus till Rosškyld, Knud Gyllenstiern till Othense, Olluf Munk til Ribe, Tugij Krabbe, Danmark rigis marsk, Madtz Bylde, Johan Oxe, Claus Bylde, riddere, Wulf von Uttenhoff, Niels Bylde, Hening Walkendorp, Niels Lunge, Mogens Bylde, Johan Friies, Danmarks rigis raadt, gjør vitterlicht for

alle mett thet vort open breff aar efther Gudtz byrd MDXXXIII then Løgerdagh næst efther vor Fruedag putationes paa Othense radhuus var schichett for oss Erlig oc Welbyrdigh mandt Erik Krumdige till Høneborig oc hafde for oss ij rette stefnid E. oc V. mandt oc strenge ridder her Offue Longe till Tirsbeck for for^{ne} her Offuis by Breballe ickj ville søge Grundet berchtingh.

Oc i retten lagde for^{ne} Erik Krumdiige et vor nadige herris Kong Friderick, huis siel Gud nade, oben breff, lydendes, att hans nade bødtt the mendt, ij Breballe boende ere, att søge Grunditt bercktingh, saa længe nogen kom met bedre beuisning.

Item ett anditt breff, som welbyrdig mand oc strenge ridder hr. Mogens Gøe, Danmark riges hoffmester, Erik Banner med flere gode mend udgiffet hafde ij Viboriig, som for^{ne} Erik Krumdiige for^{ne} hr. Offue vtj rette stefnid hafde om same sag oc beuiste for thennem med nogen ny tinghsvinde att for^{ne} Breballe haffuer ij lang tiid søgt Grunditt bercktingh, tha endog then for^{ne} Breballe by er redeligen omsvurn med marck skiell oc hører for^{ne} hr. Offue alene till, tha kunde the ickj anditt finde, ind thett var kronens berck till skade; thi att kronens by erre ickj uden VII garde oc hr. Offues XVI. — Tha eskiit for^{ne} hr. Offue vtj retten for^{ne} Erik Krumdiiges berckbreff oc mente, att ther vtj skulle findes, att Grunditt bercktingh var lagde paa ny i hr. Thomes Nielssens tiid oc skulle ickj lyde paa for^{ne} hr. Offues by oc tienere, huilcket birckbreff icke for kom.

Oc i retten lagde for^{ne} hr. Offue ett tingswinne, huikett hans Oldefader Velbyrdegh mand Jens Laugsz af Tirsbeck tagett haffde paa »egitt« bercketingh met ny hengendes indzegler for under Gudtz aar M.C. D. paa thet første lydendes, at VIII Danne-mendtt vunditt haffuer, att all thett godtz, ther ligger ij Breballe oc Tyrsbeck haffuer veritt friiett godtz aff hede(n)skab,*) forvden iett Landbo, Kongen haffuer ther. Oc ther ligger redeliige marckskjell med sten oc stabell imellem Romsmarck, her konningens berck, oc thet forsagd godtz.

Item ett andett tinghsvinde, som Niels Terminss fogitt paa

*) Herom bemærker Becker: Breballe, senere Bredebalgh, er en By i Hornstrup Sogn, der stoder op til Tirsbæks Vestgrænse og har altsaa fra de ældste Tider af hort til denne Gaard, hvad enten man saa vil sætte dette i Forbindelse med det gamle Hof eller Tempel for Guden Tyr, hvortil Byen maaske alt var henlagt under Hedenskabet, eller paa anden Maade forklare Sagen. (Orion I).

Tirsbeck tagitt haffde paa Jelling søselltingh, under Gudtz aar M.C.D.LXIX, at han lod lese ther . . . gode gamle beseigid breffue lydendes paa Breballe oc Tirsbyrch marck; oc eskitt ij trej tingh, om nogen haffde breffue eller beuisningh herimod med flere tinghsvinder lydendes, att for^{ne} Breballe by med all sin tilligelse med fænnett, birckeret oc eyendom haffde veritt till Tirsbeck aff lang tiid.

Oc tillige ij rette(n) lagde (O. L.) ett vor nadigste herris koning Frederiks, huis siell Gud nade, oben bercke breff udgiffuen førend thett hans nades breff, Erik Krumdiige ij rette lagde, lydendes, att hans koninglign Maistett haffde nadeligen vndt for^{ne} her Offue oc hans arffvinger til evig tiid for^{ne} Breballe by oc thertill hans hoffuegaard Tirsbeck med all for^{ne} godtz oc birck eiendom oc tilliggelse inthet vndragitt vttj ett friiet birck med all berckerett som andre bircker paa landitt ij Danmarks rige friiest haffue oc nyde ij alle ma(a)de.

— — —
Tha efther sagens lejlighed oc beuisning, som forelaa, sagde vij saa ther paa for rette, att for^{ne} her Offue oc hans arffvinger bør at nyde, bruge for^{ne} birck oc birckerett efther for^{ne} sine breffues lydelse ij alle ma(a)de, saa længe for^{ne} Erik Krumdiige tilbagedriffue oc røgge for^{ne} her Offues breffue for menige Danmarks riges raad.

Giffued aar, dag oc sted, som foreskreffuet ovenfor.⁸²

— — —
I foranstaaende Herredagsdom ser vi, at det til Tirsbæk knyttede Birketing — under de før nævnte Navne: »Egitt«, »Ighe« og »Egebjerg« — var lagt i en saa tidlig Tid, at der kunde udtages et Tingsvidne derfra i 1401; man regner det da ogsaa for det ældste kendte adelige Birk i vort Land.⁸³

Dets Ælde synes dog forklarlig, naar vi ser hen til Egnens nære Naboskab med Vejle Købstad; thi i en endnu tidligere Tid havde Byerne deres egne Birk og Retter. Allerede i 1355 gav Valdemar Atterdag Bymændene i Vejle kgl. Stadfæstelse paa deres Privilegium, at de ej maatte drages fra deres eget Birk.⁸⁴ De til Købstæderne grænsende Landdistrikter antog ofte Byernes Ret, navnlig de strenge Love til Sikkerhedens

Bevarelse, og dette er vist nok den første Art Birker og Oprindelsen til Birkeretterne,⁸⁵ der kunde omfatte Selvejerbylav eller Sogne (Bondebirker) eller være knyttet til adelige eller gejstlige Len eller Ejendomme; og Birkebrugeren skulde altid »antage en god og forstandig Dannemand, som kan forhjælpe dem, som af ham det begærer, til Dom og Ret.«⁸⁶

Endnu i 1502 — Onsdag næst for St. Karens Dag — udtages et Tingsvidne paa Egebjerg Birketing, hvor Frandtz Tamsøn da er Tingholder og Michell Asløfsen i Ørum, Jørgen Michelsen, Thames Andersøn i Rumsgaard, Niels Munch i Ulkier, Poul Nielsøn i Thiirsbech og Anders Skreder i Bredballe nævnes som Sandemænd;⁸⁷ men derefter synes Tinget nedlagt en Tid og genoprettes først af Ove Lunge efter det kongelige Fornyelsesbrev af 1532, og da paa den anden Side af Bækken ved Assendrupvejen. Her bestod det under Navnet: Tirsbæk Birk i mere end 250 Aar og havde til sine Tider en betydelig Jurisdiktion, afvekslende med Hovedgaardens Ejendomme. Omkring ved Aarhundredets Slutning blev Tinghuset nedrevet og flyttet hen til Møllen, og Birkefogederne boede da enten paa Gaarden eller i en af de omliggende Byer.

— — —
I 1532 forlenes Ove Lunge paa 2 Aar med Teglgaarden ved Vejle, der hidtil havde hørt under Sortebrødreklosteret, men kom under Kronen, da Munkene forløb Klosteret.⁸⁸ I 1535 skøder Kongen (Chr. III) baade Teglgaarden, »liggende Sønden for Vejle«, og to Humlegaarde, der laa »Vesten ved Vejle Kloster, dog indenfor Byfreden«, — og som havde tilligget Klosteret — til Vejle By for Borgernes »willige och tro Tieneste.«⁸⁹

I Sommeren 1532 har han en Retssag imod et Par vornede Bønder fra Pantegods — vistnok i Fyen —, som han havde af Kronen. Han beskyldes⁹⁰ — med Urette — for at have solgt disse Bønder, men da Sagen tjener til Oplysning om hans haardhjertede Fremfærd imod Bønderne, skal jeg kortelig omtale den.

To Bønder — maaske Brødre — Per Nielssen og Jep Nielssen i Bylledsted(?) havde købt sig fri af det Gods, hvor de var paa-fødte, af en Mand, der hed Jens Nielssen, som da havde dette Gods i Værge og Forsvar. Godset var iøvrigt da pantsat til

Biskop Niels Claussen i Aarhus og var nu kommen til Ove Lunge, der indstævner de to Mænd for Kongens Retterting i København — St. Knuds Dag 1532, og Retten dømmer, at Jens Nielsen ikke havde Magt til at sælge de vornede Sønner af det Gods, der ikke var hans Ejendom.⁹¹

»Oc therfore skal for^{ne} Peder Nielsen oc Jep Nielsen werre bygge oc boe, hvor Offue Lunghe, Ridder, thennom haffue (vil) efter Landtzens Sedvaanne, oc therfore bør han thennom eige.«⁹²

I 1533 køber han Gaarden Kragerup af sin Svigersøn Peder Skram til Voldbjerg. Dette Køb gav senere Anledning til en Retssag, der i 1549 førtes mellem Erik Skram til Hastrup paa den ene Side og Claus Eggertssøn (Ulfeldt) til Kragerup og alle andre Hr. Ove Lunges Arvinger paa den anden.

Dommen i Sagen gaar ud paa, »at de Skødebreve, som for^{ne} Claus Eggertssøn og Hr. Ove Lunges Arvinger i Rette lagde, dem bør ved deres Magt at blive, og for^{ne} Claus Eggertssøn og Hr. Ove Lunges Arvinger Kragerupgaard med Møllegods og andet Gods, som samme Skødebrev paalyder at nyde, bruge og beholde efter for^{ne} Skødebrevs Lydelse; men om hvis Gods, som for^{ne} Erik Skram beklaged, at hans Modersøster (Birgitte, gift med Henrik Vind) var brøsthouden udi for en Søsterpart, og foreskrevne hans Modersøster og hendes Værge findes saa lang Tid at have fortiet, der gaar om saa meget, som Ret er, vaarder lovlig paatales.«

Efter Frederik den Førstes Død paa Gottorp, den 10. April 1533, blev der i Juni Maaned afholdt en Herredag i København, hvori Brødrene Ove og Niels Lunge deltog.

Ved Forhandlingerne her om Landets fremtidige Styrelse, var der stor Uenighed, og Rigsraadet delte sig i to Partier: et større, det strengt katolske med Biskopperne i Spidsen, og et mindre, de evangelisk sindede Raader, der lededes af Righofmesteren Mogens Gjøe og Erik Banner, og hvortil Ove Lunge sluttede sig, medens Broderen Niels gik med Bisperne.

Ved denne Tid vælger Rigsraadet Hr. Peder Lykke til Aalborg, Hr. Ove Lunge til Aastrup, Hr. Erik Banner til Kalø og Hr. Mogens Bille til Kolding, som Høvedsmænd og Førere for Folket i Nørre Jylland.

Vor Frue Dag Præsentationis (21. Novbr.) beslutter Rigsraadet paa et Møde i Odense, at den, der valgtes til Konge i Danmark, skulde fuldbyrde Unionstraktaten med Hertugdømmerne, og der valgtes 8 Sendemænd, deriblandt Ove Lunge, som skulde drage til Kolding og forhandle den Sag med Hertug Christian.⁹³

Imidlertid begynder »Grevens Fejde« i det kommende Foraar. Under Anførsel af Grev Christoffer af Oldenburg gør Fjenderne først Indfald i Holsten og lander nogen Tid efter ved Skovshoved, Nord for København, og Greven lod sig hylde som Konge i Christian den Andens Navn i en stor Del af Østdanmark; men helt anderledes gik det her i Jylland, hvor baade de religiøse og de politiske Modsætninger stod skarpere imod hinanden end i nogen anden Landsdel. Mogens Gjøe, Erik Banner og Ove Lunge med største Delen af den menige Adel og Aarhus Bispen Ove Bille med de haardhalsede jydsk Biskopper skulde udkæmpe en Kamp med hinanden om Valget af Konge og Religion.⁹⁴

I Begyndelsen af Juni havde det jydsk Rigsraad været samlet i Ry ved Himmelbjerget i Anledning af Grev Christoffers Indfald i Holsten; da han senere gaar i Land paa Sjælland, sammenkaldes der til et nyt Rigsraadmøde — den 4. Juli — i St. Søren Kirke i Ry, og denne Gang mødte den menige jydsk Adel i stort Tal.⁹⁵

Efter en lang og meget bevæget Forhandling enedes man om at vælge Hertug Christian til Konge; men Bisperne gav kun nødtvungne efter, og om Ove Bille fortælles, at »han med grædende Taarer« indvilligede i Valget; thi han forstod, at det betød Katolicismens Død i Danmark. Paa Mødet valgtes Ove Lunge med 3 andre Mænd til at drage til Hertug Christian og tilbyde ham Kronen. Faa Dage efter samles 19 fynsk Adelsmænd i Hjalles Kirke ved Odense, hvor de enes om at følge deres jydsk Standsfæller og vælger Johan Friis til Hesselagergaard som Sendemand⁹⁶ sammen med Jyderne, og nu havde Vestdanmark valgt. — Hertug Christian modtog Sendemændene med

stor Velvillie, gav dem Svarbreve med til den fynske og jydsk Adel, og det blev bestemt, at Hertugen skulde indfinde sig til Hyldning ved Horsens ved St. Bartolemæi Tid (18. Aug.).

Sendemændene drog igen hjemad og kom til Haderslev, »hvor Hertug Christian lod christne sin unge Søn Friderich, siden Danmarks Konge (Fr. II), oc de vaare Faddere dertil«. ⁹⁷

Til den aftalte Tid kom Hertugen til Horsens og blev — under aaben Himmel — hyldet af det jydsk Raad og Almuen; men for hans Kongedømme synes Udsigterne trange, da Danmark var søndret og søndersplittet. Den Tilstand var nu indtraadt, som Vincents Lunge saa træffende skildrer, naar han skriver: »Det er nu en ganske sælsom og underlig Verden, vi lever i, som Faderen er imod Sønnen, Sønnen mod Faderen, Broder imod Broder og saa fremdeles, den ene Slægt og Blodsforvant imod den anden. . .«

I Midten af September kom Skipper Clement til Aalborg, og snart var hele Vendsyssel i Oprør; Adels og Bispernes Gaarde blev enten udplyndrede eller brændte. Ove Lunge mistede — for en Tid — Aastrup, som Clement forlenede til Michel Tolder. ⁹⁸ Den noget overmodige Adel led et smerteligt Nederlag ved Svendstrup, hvorefter Clements og hans Skarer gaar imod Randers. Imidlertid mødes Mogens Gjøe, Ove Lunge og Peder Ebbesen (Galt) til Tyrrestrup i Aarhus, hvorfra de tilskriver Randers Borgere om ufortøvet at befæste deres By, og Ove Lunge og Peder Ebbesen drager til dem som Hovedsmænd. Forsvaret af Byen ordnes ogsaa saa godt, at Bønderne ikke kunde indtage den, og Clement trak sig tilbage til Aalborg.

Adelen bad nu den udvalgte Konge om Hjælp, og han sender Johan Rantzau med Lejetropper. Aalborg stormes og indtages. Blodbadet var forfærdeligt, og Bondeopstanden blev knust inden Aarets Udgang.

I det nye Aar fik Ove Lunge igen Aastrup Slot som Pant for 3500 Mark Danske, og nu beholdt han det til sin Død. ⁹⁹

I samme Aar i Januar affærdiger Kong Christian og det jydsk Raad i Kolding Ove Lunge og Iver Juel til som Gesandter at drage til Norge med en Instruks fra Kongen til den norske Adel og derfra til Kong Gustav Vasa i Sverige for at bede ham

tidlig paa Vaaren komme sin Svoger til Hjælp med en Flaade. Sendebudene gik til Søs fra Fladstrand og sejlede ind i Bohus med stor Livsfare »udi den store Vinter«. ¹⁰⁰

Efter endt Hverv i Norge kom de til Gustav Vasa, hvor de blev vel antagne, efter at de havde angivet deres Hverv og Bestilling, »da intet var ham kærere end god Fred og Enighed med sine gode Naboer i Danmark, og intet var ham ønskeligere end hans kære Svogers Lykke og Fremgang«. ¹⁰¹

Han handler efter sine Ord, sender en Hær ind i Halland og befrier denne Landsdel saavel som Skaane, og han sender 10 Skibe under Erik Flemmings Anførsel. — Hertugen af Prøjsen sendte ligeledes 10 Skibe under Admiral Prens Førerskab; den danske Flaade bestod for en Del af Skibe, der var udrustede af patriotiske Adelsmænd, og imellem disse var Ove Lunge, der udrustede en Kravel med 30 Baadsmænd, 40 Krigsfolk og 6 Bøsseskytter; ¹⁰² men »over den ganske Flaade var den danske Ridder Peder Skram kommanderende Admiral«. ¹⁰³

Jeg omtaler disse Forhold, fordi Peder Skrams Navn er knyttet til Tirsbæks Historie. Han var Søn af Christen Skram til Urup og Anne Reventlow, som dør tidlig. — »Der han var 8 Aar gammel, satte hans kjære Fader ham til Æ. V. Mand og strenge Ridder Hr. Ove Lunge til Tirsbæk, at han skulde hos hans Børn lære at læse og skrive, og der var han en Tid lang og blev oplært udi al Guds frygt af sin Barndom«; ¹⁰⁴ og vi kan tænke os, at han med sin Fosterfader og hans Sønner: Iver, Tyge og Christoffer jævnligen har pløjet Vejle Fjord, og at han her har indsuget noget af den Lyst og Sindets Hu til Søen og Orlogs, der senere besjælede ham. I ung Alder kom han i Tjeneste hos Henrik Gjøe til Skjærringe og følger ham paa Christian den Andens to svenske Krigstog 1518—20; han var med i Slaget ved Brænekirke i Juli 1518 og udmærker sig særlig i Langfredagsslaget ved Upsala den 6. April 1520, hvor han frelst det danske Hovedbanner. Derpaa tjente han Aarhus-Bispen, Ove Bille, og var med ved Københavns Belejring, hvor han blev saaret. Derefter kæmpede han udenlands, kommer saa hjem og bliver Hofsinde. I 1532 er han Øverste Admiral paa Toget til Norge imod Christian den Anden. ¹⁰⁵

Peder Skram døde i 1581, efter at Præsten paa hans Begæring havde ydet ham »paa Guds Vegne Hjælp og Trøst af det højværdige Alters Sakramente, Jesu Christi sande Legeme og Blod til min Sjæls sidste Spise.«

— — —

Han hviler i Østbirk Kirke ved Horsens, hvor hans Gravstens Indskrift melder, at han havde været fire Kongers Admiral i Øster- og Vestersøen.¹⁰⁶

Peder Skrams Sejre til Søs og den udvalgte Konges hurtige Fremgang til Lands medførte, at han allerede i Juli kunde begynde at belejre København. Her udnævnes Ove Lunge og Johan Friis til Krigsraader, 3: de skulde sørge for Provianten og stedse være til Stede i Lejren og »yde Krigsfolket, huad Behoff giordes og med alting have et godt Øjemed«. ¹⁰⁷

Ove Lunge var tillige Hovedsmand for en Del af Fodfolket og havde stor Del i, at Kronborgs tapre Kommandant, Henrik Branthum — efter en lang Belejring — overgav Slottet til Kongen.

Efter Grevefejdens Afslutning slutter han sig til den nye Tids Tilstand. Han var en af de gamle Rigsraader, som Kongen plejede hemmelige Forhandlinger med, og som billigede, at Biskoppernes Myndighed blev hævet og deres Gods annammet under Kronen,¹⁰⁸ at Statens og Kirkens hele Regering samledes alene i Kongens og i et verdsligt Rigsraads Haand,¹⁰⁹ og at den evangeliske Forkyndelse skulde nyde Fremgang.

Han medbesegler den 12. August 1536 de tolv verdslige Rigsraaders Revers, hvori disse erklærer de hidtilværende Bisper for afsatte, og forpligter sig til at forhindre, at disse Mænd — eller andre i deres Sted — beklædes med en saadan verdslig eller gejstlig Magt, som de afsatte Biskopper havde haft.

Reversen slutter med de løfterige Ord: »Tesligeste beplygte vij oss mett thette vortt opne breff, att vij icke wille emodt staa, att thett hellige Evangelium och ræne Guds ordtt retteligen maa predickes och forkyndes her ydi Riigett.

Och wiulle vij were forplygtett att opsette hoss for^{ne} kon. Mt. liiff, gots och all vor velfardt bode vdj these for^{ne} och alle

andre maade, som oss bør at giøre hoss vor rette Herre och Koning och fæderne Riige«. ^{1:0}

— — —

Ved Christian den Tredies Kroning i 1537 bar Ove Lunge Kronen, et smukt Vidnesbyrd om Forholdet mellem Kongen og hans højtbetroede Mand. ¹¹¹ Fra 1538 er han Lensmand paa Vrejlev Kloster, ¹¹² og i samme Aar er han med Kongen paa Rejse til Brunsvig. ¹¹³

Under Krigsudsigterne i 1539, da den fynske og jydsk Adel skulde samles i Kolding, blev han med Erik Banner og Peder Ebbesen (Galt) valgt som Høvedsmand for Folket. ¹¹⁴ I dette Aar er han med flere Gesandter udsendt af Kongen til Regentinde Maria i Nederlandene, som havde tilbudt at mægle Fred imellem Kongen og Pfalzgreven. Gesandterne traf Regentinden i Genf, »hvor hun forelagde dem for Kongen ufordelagtige Vilkaar, om hvilke de ikke havde Tilladelse til at accordere«, og de vendte hjem med uforrettet Sag. ¹¹⁵

— — —

I Aaret 1537 havde Ove Lunge en Trætte med Tord Glambæk i Pjedsted om den Ejendom paa Pjedsted Mark, som hans Bedstefader Iver Jensen havde pantsat i 1462 til Tords Fader Niels Pedersen Glambæk.*)

Tord Glambæk havde udlagt ham 6 Agre paa Pjedsted Mark, hvormed han ikke vilde lade sig nøje, men paastod, at det ikke var den rigtige Jord. — Det kom nu til Proces, hvor det blev bevist, at det var Hr. Oves Jord, og i Herredagsdommen hedder det, »at Tord Glambæk bør at være qvitt i denne Sag«; men Hr. Ove Lunge »maa talle paa thett øde byggestedtt i Pestedtt och offuer thend halfue otting iordtt offuer all Pestedtt marck«. ¹¹⁶

Onsdag efter St. Knuds Dag s. A. faar han Ejendomsbrev — pro servito — paa en øde Jord i Nyborg, som tilhørte Michel Persen og som Søren Schrifver før paaboede, og Jordarealet, som det har været i Mands Minde. ¹¹⁷

— — —

Med Sognepræsten i Vejle — Mester Oluf Nielsen — havde Ove Lunge i Aarene 1538—39 en Retssag om Tienden af Ørret-

*) To Mænd af denne Slægt var Præster i Pjedsted nemlig Mads Glambæk 1474 og Peder Glambæk 1540.

fiskeriet ved Vejle Mølle, der var forlenet ham af Kong Hans, medens Tienden af sammes Fiskeri var forlenet Vejle Kirke af Christian den Første, saaledes at Præsten havde Ret til alt, hvad der fangedes Søndag Nat, og følgelig ogsaa Ret til i denne Nat at opdrage Stigbordene for Mølledammen. Dette vilde Mølleren ikke tillade, og han fik Medhold hos sin Husbond, der beraabte sig paa sit yngre Lensbrev, hvori Kirkens (Præstens) Ret ikke var nævnt.

Hans Møller og Iver Pallesen (Møllersvenden?) fiskede nu en Søndag Nat i »Mølleportherne«, hvorfor Præsten tilkaldte Sandemænd og ønskede dem voldsorne. Sandemændene frikendte imidlertid de to Fiskere, hvorefter Mester Oluf indstævner Sandemændene for Landstinget »och lod gjøre thennem nederfeldige, for the svor Hans Møller och Iver Pallisen qvit for then vold, som hand hafde tillyst for Søndagens nattefiskend af mølleporthene i for^{ne} Vedle«.

Præsten fremlagde flere Bevisninger i Tinget bl. a. et Tingsvinde af 1508, som lød paa, at Kirken havde sin fulde Ret til Søndagsfiskeriet. St. Mortensdag 1538 paadømtes Sagen, og Dommen lød paa, at Kirken skal nyde sit Fiskeri og sin Ejendom efter sine Beviser og sit Forleningsbrevs Indhold.

Ove Lunge fører nu Sagen for den højeste Domstol, Kongens Retterting. Her møder Mester Oluf Nielsen Løverdagen næst efter Fastelavns Søndag (d. 22 Febr.) 1539 med et aabent, beseglet, »uskrabet og ustunget Brev«, udgivet af Christian den Første i Vejle 1466, lydendes, at han af synderlig Gunst og Naade stadfæster de Breve og Bevisninger, som Kirkeherren af Vejle Kirke har paa Fiskeriet af Brohøl og af Vejle Mølle i alle deres Artikler; hvilket Brev senere var stadfæstet af Frederik den Første.

Efter indgaaet Forlig dømte Tinget, at ønskede Præsten Søndagsfiskeriet, da skulde han give Hr. Ove »en fierring thønde ørrette inden St. Ollufs dag«; og ønskede Hr. Ove eller Mølleren det omstridte Fiskeri, da skulde de svare Præsten samme Maal Ørred til samme Tid. »Thisligeste skal for^{ne} mester Olluf Nielsen nyde thiende fiskend af Broehyl, som hand och hans forfedre her til giort hafve«.¹¹⁸

— — —

Ove Lunge havde, — som vi har set, — flere Trætter om Jordegods i fremmede Egne, og han er — utvivlsom — ogsaa den første, der lagde Jord ind under Tirsbæk og udskiftede Gaarden af Fællesskabet med det øvrige Sogn; begge Dele under stor og langvarig Modstand fra Sognemændenes Side; de optog disse Handlinger som en meget stor Uret, der blev øvet imod dem; de kunde kun tænke sig sligt gennemført med den Ondes Bistand, og derfor gaar der Sagn om de to af Sognets Gaarde — Bottrup og Høgholt —, der kom ind under Tirsbæk.

Bottrupmanden.

Fra Tirsbæk Skov og henimod Landsbyen Assendrup gaar et langt, smalt Engdrag, hvis vestlige Del fra gammel Tid kaldtes Bottrup Mae. Paa Bakken overfor Maen, (der hvor Tirsbæk og Julianebjerg Marker støder sammen) laa engang en Bondegaard ved Navn Bottrup, og Manden i Gaarden kaldtes derfor Bottrupmanden. Han gik hver Dag og saa paa de mange Oldensvin, der fik deres Føde i Tirsbæks Skove; og han saa saa længe, til den Onde lokkede ham til at stjæle nogle af dem; derfor blev han greben, dømt og hængt paa en Banke lige overfor sin Gaard. Bakken hed siden Galgehøj; hans Gaard blev nedbrudt, og Markerne kom ind under Tirsbæk.¹¹⁹

Hr. Ove Lunges Jagt.

Ove Lunge havde engang indgaaet en Pagt med den Onde, som hjalp ham ved mange Lejligheder; men derefter gaar han igen og spøger i Stalden og paa Gaarden, ligesom han jager paa Markerne, hvor man ofte — især om Aftenen — men ogsaa lige i Middagsstunden hører hans Skud knalde, og hans Hunde halse.

Hans almindelige Tog er opad Skoven Buxelaar langs med Bækken, der nu skiller Tirsbæk og Julianebjerg Marker, og derpaa langs med Hegnet imod Bredal og Bredballe Marker, hvorefter han følger Hørager Bæk.

Han gør dog ingen Fortræd, naar man blot lader ham være i Ro, uagtet man ofte kan høre hans Hunde halse ved Siden af sig.¹²⁰ Følger vi hans Jagttogs Vej, da følger vi de Grænser, som man antager, Høgholts Jorder har haft. — —

Det var — som nævnt — under stor Modstand og mangeaarige Trætter, at disse Ejendomme kom under Hovedgaarden; med mange Aars Mellemlid maa Ove Lunge tilkalde Ridemænd — første Gang før 1513 og sidste Gang i hans næstsidste Leveaar; begge Ridemændsbreve faar kgl. Stadfæstelse; I det sidste hedder det:

Vi Christian etc. giøre alle vitterligt, at os elskelige Ofve Lunge, ridder, vor mand och raad hafver nu været her hoes os med et ride-måndts bref, hvilcken os elskelige Mogens Munk landtsdommer udi Nørrejutland, Peder Ebbesen och Jørgen Qitzow vore mend och raad, Hendrich Randtzau och Axel Jul vore mend och tienere och embitsmend paa vore slotte Hald och Olborg, med fiere efther vor befaling udgifvet hafde udi thette aar, ther Guds aar schrifves MDXXXIX thisdagen nest efter S. Petri dag ad vincula, lydendes, at for^{ne} godemend med fiere, som the til thennem thaget hafde icke, andet kunde forfare, end at fra en sten, som skal stande vesthen for Assendrop marck udi en digeende, som alle lodtseyere kiendes at være skiel imellem Assendrop marck, Bredal marck och Bottorp marck, och saa nær ad en stig til en agger reen och faar (Fure), som Olluf Digemandtz graf findes med rette at vere, och — — vester til en steen, som the skulle hafve fundet kul och flint under, och siden fran en steen, som her Ifver Munch, fordum biskop i Ribe med fiere godemend hafver redet och sagdt for marckeskiel, och hogborne konning Hans hogloflig udi hogkommelse hafde dømt ved macht, — — kunde the icke finde uretferdigt at vere. — — Om Høgholt eyendom synthes thennem efther for^{ne} marckeskiel, biscops och ridemændsbref for forstaar at vere udi Bottorp marck (d. v. s. indlemmet i Bottrup Mark) — — med mange flere ord punkter och artickler, som ridebref indeholder och udviser, — — och vi nu af vor synderlige gunst och naade hafve fuldbyrd samtycht och stadfestet och ved sin fuldmacht at vere udi for^{ne} her Offue och hans arfvinger for^{ne} Høyholt med huis eyendom, som findes inden for^{ne} marckeskiel at have niude och beholde och(!) saa lenghe, nogen kand vinde hannem thed af med loven.¹²¹

Datum Gottorp odensdagen nest efter S. Nicolai episcopi dag.

— — —

Tirsbæk, Portflojen imod Nord, bygget af Ove Lunge.

Foto. Hans Albjerg.

Ove Lunge har sikkert været en myndig og stolt Adelsmand; han beskyldes for at have været en streng Herre og ofte uretfærdig imod sine Bønder, og der er sandsynligvis noget i Beskyldningen; han var tillige en paaholdende Mand, saa Bønderne for at betegne hans Gerrighed kaldte ham »Hr. Ove Kage«.

Om hans Forhold til Beboerne i Engom Sogn og i Bredballe gaar følgende Sagn:

Hr. Ove Lunge indrider Jord til Tirsbæk.

Engang aftalte han med Bønderne i Engom Sogn, at de skulde give ham saa meget Land, som han kunde indride paa et spædt Føl, mens Præsten stod paa Prædikestolen; thi dengang var der ikke ret meget Jord til Tirsbæk.

Og da han nu begyndte at ride fra Stranden og op efter, for han af Sted saa snar, som en Fugl flyver. Jorden fløj op efter Føllet, og bagved rendte to store, sorte Svin, der oprodede Marken og med det samme indhegnede det Stykke Land, han havde indredet.

Undervejs mødte han en Bonde, som holdt en Økse imod ham; derfor maatte han dreje af; thi Eg og Od har Magt imod den Onde. Og derfor gaar Hegnet endnu i Bugter paa dette Sted.

Bonden, der forgæves havde søgt at standse ham, skyndte sig til Engom Kirke og raabte til Præsten, at han straks maatte stige ned fra Prædikestolen, da ellers baade Bredal, Engom og Assendrup Marker vilde blive indredne. Præsten gik af Stolen, og noget blev dog reddet for disse Byer.

Paa Bredal Mark mødte Ove Lunge en Del Bønder fra denne By, og de søgte at standse ham; derfor maatte han atter gøre en Bugt og kunde først længere nede fortsætte Vejen over til Bredballe Markskel, hvor han standsede, da han allerede ejede denne By. Men et stort, trekantet Stykke Jord (Skyttekrogen) blev dengang indreden til Tirsbæk Mark.

Hr. Ove Lunges Vej i Bredballe.

Under Ove Lunges haarde Regimente sank Bønderne i Bredballe dybere og dybere i Fattigdom. Gaardene forfaldt —, flere stod øde. Det ærgrede den stolte Adelsmand at se sine Tjeneres

Usselhed; derfor anlagde han en ny Vej, Øst og Nord om Bredballe, som han brugte og kunde paa den Maade undgaa at se sine Undergivnes Elendighed. Vejen gaar der endnu; de gamle kalder den Owe Longhs Vej.

— — —

Fra den gamle Gaard og dens nærmeste Omgivelser fortælles flere Smaasagn,¹²² saaledes om Pudén, om Hjorten, om den hvide Kvinde og om Spøgeriet i Alléen:

Et Værelse paa Gaarden aabnes aldrig uden Nytaarsnat, da Herskabet gaar ind og lægger en Pude derinde; men ingen anden maa komme derind.

— Paa den store Gang i den vestre Fløj løber ofte om Natten en Hjort, som forskrækker Pigerne nedenunder og forhindrer deres Søvn.

— I Værelset straks indenfor Taarnet ser man undertiden en hvidklædt Kvinde bærende et Barn paa Armen; dette skal være en Pige, som engang i dette Kammer dræbte sit Barn.

Det er muligvis den samme hvide Kvinde, der tidligere, før Ladegaarden blev bygget om, ofte om Natten blev set at gaa igennem Porten, over Broen og til venstre gennem Ladegaarden, over den lille Bro til det Hus, som ligger under Skoven, og som tidligere var Gaardens Smedie; hun bærer ved sin Side et Nøgleskæppe, og ingen kunde uden Rædsel se hendes blege Aasyn.

— I Alléen ned til Stranden er der om Natten ikke godt at gaa; thi paa det Sted, hvor tidligere Teglovnén stod, er der noget Spøgeri, der hænger sig paa Menneskers Ryg og holder sig fast paa deres Bryst. Naar man gaar forbi dette Sted med Lygte, bliver Lysets Flamme stedse mindre og mindre, indtil den til sidst sidder paa Spidsen af Tandén; men naar man kommer forbi det farlige Sted, brænder Lyset atter klart, og man føler intet paa Ryggen.

— — —

Ove Lunge synes at have haft »Boglig Sans«; han udvirkede saaledes, at Bogtrykker Hans Vingaard i Viborg fik Tilladelse til at udgive Rimkrøniken paa ny med Fortsættelse af Kong Hanses Historie.¹²³

— — —

Anno 1540 Domminica ante festum Marie in Carnevalibus (22. Febr.) døde den mægtige Mand paa Tirsbæk og blev ført til Familiebegravelsen i Engom Kirke.¹²⁴

Hans Enke, Fru Anne, overlever ham et Par Aars Tid og havde vidtløftige Arvestridigheder med Fru Anne Bjørn, der havde været gift med hendes afdøde ældste Søn, Henrik Bjørnsen til Stenalt, og dennes Moder, Fru Gertrud Parsberg til Nielstrup. Om disse Stridigheder blev der Sancte Virgini Aften 1541 holdt et Forligelsesmøde i Vejle, hvor foruden de nævnte Slægtninge mødte bl. a. Otto Krumpen, Ridder, Jørgen Quitzow, Rigets Kansler, Niels Jensen til Brodskov, Axel Juel til Villestrup og Hans Stygge til Holbækgaard. Da Forhandlingerne her ikke førte til fuld Enighed, blev der sammenkaldt til et nyt Møde paa Stenalt Midfaste Søndag 1542, hvor der paa ny mødte fælles Venner fra begge Sider, Mænd som Holger Ulfstand, Landsdommer i Skaane, Knud Gyldenstjerne til Aastrup, Mogens Munk, Landsdommer i Nørre

Ligsten i Engom Kirke over Ove Lunge, Karen Rosenkrantz og Anne Friis. Tegnet af S. Abildgaard Ao. 1771.

Paa Stenen læses:

Arr MDXXXX Te Sødag for Sate Mate - I - Faste
Døde Her Ove Lvgge Po Trsbeke Oc Blef Her
wner Lander.*)

*) lagt neder.

Jylland og Oluf Glob til Voergaard m. fl., og nu blev der endelig bragt et Forlig i Stand.¹²⁵

— — —
Fru Anne, der kalder sig Ove Lunges Efterleverske og skriver sig til Odden, lever endnu den 1. Juli, da hun tilskriver Eske Bille til Valden i Halland følgende Brev:

»Vennlig hellssenn altid kierlig ffor send met wor herre Kierre her Eskii, ffrende oc ssønderlig gode wenn;

Ssom ii sscriffver meg till, at enn aff minne sswenne oc en (af) minne dreng skwlle hafft hwgét en aff eders bønder ffor derffwet, ta moii (maa I) wide, at ieg haffde ter ingenn sswenne iiblandt; min dreng kom ridendis ffra Weile met enn anden karll, oc tii var bode (begge) öffwer fflødig drockenn, ta tror ieg vell, at min dreng hog ssamme eders bwnde noget ii henderne, hvilket meg var ssore iimodt oc ieg icke aff viste. Tii beder ieg eder kierligen och gierne, at ii ville offver giffve tendt sag paa eders vegne.

Drengen haver talld bwndens mynnde, ssaa at hand er tel ffreds paa ssynne oc ssynne slegtes vegne, oc er tet ickii wden et vankendigt barnn, som ssamme skade gjorde, ti beder ieg eder kierlig oc giernne, at ii ville giøre ffor Gods skyld oc ffor mynne skyld oc offwer giffwe tette med tende ffatige dreng.

Hvad som ieg entenn k[and] . . . (Huller i Brevet) eller lade ffor eders skyld enn andenn . . . skall ii altid ffynde meg wellw[illig] . . . skulle eter [w]tij Hellig treffolighedt . . . ex

Tirsbek Løffwerdag efter sante Per oc Pollsdag 1542.

Anne Hendriks-datter«.

Anne Henriksdatter
Friis Sigil
A H
1. Juli 1542.

— — —
I samme Aar døde hun og blev begravet hos sin første Ægtefælle, Bjørn Andersen Bjørn, i Vor Frue Kirke i Aalborg.¹²⁶

Al 1546 da boed her Oue Lunge's søn Iuer Lunge paa Tirsbeck; hans første hustru var fru Maren Biørns-datter, her Johan Biørnsen ttill Nilsstrup i Fyn oc fru Giertrud Parsberis-datter. Di hade børn samæn.

Den anden hans hustru var fru Karen Bryffe; Gert Bryffe ttill Dalund oc Aue Weffertts-datter. Di hade ingen børn samæn

Lisbet Bryffe.

IVER LUNGE. Ved Ove Lunges Død gik Tirsbæk i Arv til hans ældste Søn, Iver, der skrev sig baade til denne Gaard og til Slumstrup i Bølling Herred. Han syntes ikke at have arvet Faderens vidt spændende politiske Interesser, og han søgte ikke Forleninger; omend han i en Aarrække havde Vejle Mølle i Pant af Kronen, da var dette sikkert en Følge af hans Virksomhed som Godsejer; thi som saadan arbejdede han med Held og Dytighed, idet han afrundede sine Besiddelser og skaffede sig Bøndergods og Ugedagsfæstere i sine Sogne.¹²⁷

I 1543 nævnes han i Adelens Taxt, hvor hans Arvegods sættes til 619 Mark, en betydelig Sum i Sammenligning med hans Brøders, af hvilke Tyge Lunge til Odden kun var sat til 160 Mark, og Christoffer, der ogsaa skrev sig til Odden, endog kun til 50 Mark.¹²⁸

I samme Aar — 11 Juni — faar han Brev — ad gratiam — paa Vejle Mølle med en Bondegaard, med Fiskeriet i Brohyl og anden Tilliggelse.¹²⁹ Forleningsbrevet fornyes i 1547, saaledes at han nu skal yde 200 Joachimsdaler aarlig og holde samme Mølle ved god Hævd og god Bygning.¹³⁰ Forleningen varer til ind i 1557, da Møllen indløses af Dronning Dorothea.

I 1545 har han en Trætte med Bonden Peder Degen i Assendrup, som stævner »Iffuer Lunge« for hand haver udvist hannem af sin gaardt, at møde udi Horsens, naar min Herre (d.v. s. Kongen) kommer der oc holder Retterting«. ¹³¹

Aaret efter har han og hans Søskende en langvarig Proces med Fru Sophie Kaas (af Sparre Kaaserne) Broderen Tyge Lunges († 1545) Efterleverske, der gik fra Arv og Gæld, noget de modsatte sig; deres Sag blev ført af den lovkyndige Axel Juel, da Embedsmand paa Aalborghus; men deres Modstand var forgæves.¹³²

Sin Formue og sit Gods øgede han ved heldige Giftermaal. Allerede i 1527 havde hans Fader tænkt paa en Hustru til ham, idet han under sit Norgesophold hos Broderen Vincents plejede Underhandlinger med Fru Inger Ottesdatter Rømer om et Parti imellem hans Søn og hendes yngste Datter Lucie;¹³³ men først 20 Aar senere indtræder han i Ægtestanden. Den 5. Juni 1547 ægter han paa Tirsbæk Maren Johansdatter Bjørn, født 24 Aug. 1516, der var Datter af Johan Bjørn til Nielstrup og dennes Hustru Gertrud Parsbjerg;¹³⁴ og som i Medgift bragte ham de to sydfynske Gaarde, Nielstrup i Ollerup Sogn i Sunds Herred og Østrupgaard i Salling Herred.

I Ægteskabet var fem Børn, Sønnerne Ove, Johan og Vincents, hvoraf de to sidste døde som Børn, samt Døtrene Gertrud, der senere skrev sig til Tirsbæk, Nielstrup og Østrup og ægtede Eiler Bryske til Dallund, og Sophie til Nielstrup, der ægtede Ditlev v. Qualen til Søbo, der før havde været gift med Rigborg Walkendorff.¹³⁵ — —

Iver Lunge til »Tierszbeck« og Christoffer Lunge til Odden deltager i 1552 i Adelens Beslutning om hvert Aar at mødes i Viborg Hellig Trefoldighedssøndag og der holde Landemøde med hinanden.¹³⁶

Med Borgerne i Vejle havde han mange Stridigheder, saaledes i 1553 om deres »Købingsvej« ind i Bjerre Herred. Han klagede over, at de lagde denne Vej over hans bløde Gødningsjord hart op til hans Ladegaard, der dengang ikke laa nede ved Hovedbygningen, men oppe paa Marken Almtang tæt ind til Skoven. Traditionen har bevaret dens Navn: Bimmerborg. Til Udjævning af denne Strid blev der nedsat en kgl. Kommission, der møder paa Aastedet og forliger Parterne derhen, at Borgerne maa beholde deres gamle Vej, men Iver Lunge skal lade den udstene og faar Lov til at forlægge den noget imod Nord bort fra hans Ladegaard og Gødnings-Jord.

Forligelsesmaalet lyder saaledes:¹³⁷

Wij effterskrefne Erick Krabbe till Bustrup, Jørgenn Lycke till Offuergaard, Hollgierdt Rosennkrantz thill Boller och Albrett Gøie till Clausholm gjøre alle vitterligt med dette vortt obne Breff, att Aar efter Guds Buirdt M.D.L.III, den Fredag nest effter

Kiøndermeße Dag, da vare wij effter Kong: Maytt, vor aller-naadigste Herris Befaling forsamblitt her udi Vedle att skulle tilminde eller rett forhøre en Trette oc Tillthale, som erlig och velbiurdige mand Iffuer Lunnge till Tirsbeck haffde thill Borge-mester och Raad och Menighedenn her udi Wedle for enn Wey, som hand paaklagede, att de lagde och brugtte offuer hanns bløde Giødningssjord hart op till hanns Ladegaard och dermett opbreder och opdriffuer hanns Kornn och Enng saa vidt och brett, som dennem løster. — —

Da enndeligenn forligtte och fordrog wij dennem udi saa maade om same Wey, som herefter føllger: Saa at fornefnste Wedle Borger skulle till euige Tidtt haffue, nyde, bruge och beholde dieris Kiøbinng Wey innd i Biør Herritt, først offuer Bybeck och op aff Egenn Huole sønndenn om Høffuiholtt¹³⁸ offuer Breballe Marck — igiemell hans Eendells Marck och Birck, som denn haffuer løben aff Arrildtz Tider, oc saa offuer Battrop marck sønndenn om Hannærkier oc sidenn till Asenndrop marck vedttaget (o: der, hvor Assendrup Mark begynder.) Oc skall same Wey vere alle steder fiortten Alne bredt, efftersom fornefnste Iffuer Lunnge skall formedellst sig siellff eller sinn vize Buds Offuerverillse oc erlig oc vebiurdige mannd Iffuer Krabbe, Høffuitzmandd paa Colldinnghuss Budz Offuerverillse lade den udstienne med det allerførste, eptersom dett enndelig forhandelitt oc thalitt ehr. —

Oc skall fornefnste Wedle Borger ey anddre Steder rømmes Leye(?) oc sidenn offuer denn Hoole, som ligger neden Høffholtt,¹³⁹ oc saa omkring Høffholtt oc saa Norden oc Vesten om Dreye (tre) Pøtte,¹⁴⁰ oc saa aff fornefnste Wey oc neder udi Bybæck oc saa fremb aff fornefnste Bybæck och neder udi Wedell Strandd. Alle de fornefnste Stycker, som hannem var da forrette oc bract hannem inngen Wern i nogenn ma(a)de. —

Huillckitt Vinnde att saa er gangitt och farrett, dett hørde och saae wij fornefnste Mennd, och vinnde wij dett mett vore Innsegle henngendis nedenfor dette Breff.

Datum, Anno, Die et loco ut supra. — —

I tørre Somre kan vi endnu paa Bredballe Marker spore den gamle Vej igennem Kornagrene, især paa Gdjr. Niels Hansens Mark.

Borgerne i Vejle tog i samme Aar Tingsvidner paa Grundet Birketing, der vidnede, at Gaarden Høgholt hørte under Vejle Bys Marker, og et Tingsvidne af Vejle Byting,¹⁴¹ at Høgholt er brugt til Vejle i gamle Mænds Minde; vi ser deraf, at Borgerne er bange for, at den mægtige Nabo skal tilegne sig Byens Jorder.

Og Trætten imellem Borgerne og Iver Lunge synes aldrig endt. I Aarene 1557—59 og 63 havde to Parter vidtløftige Stridigheder om Skellet mellem Bredballe Marker og Vejle Marker, og der blev holdt flere Aastedsmøder af dertil nedsatte Kommissioner, men uden Nytte.¹⁴² — —

Et Vejle Bytingsvidne¹⁴³ af 1508 siger, at der til Præstebordet i Vejle laa to Agre paa Bredal Mark, den ene Nord og den anden Øst for Byen, Iver Lunge har disse Agre i Leje og bekræfter dette ved følgende Brev:¹⁴⁴

»Jech Iffuer Lunge till Tirsbeck kiendes och gjør vitterligt for alle med denne min obne breff, att ieg haffuer i brug och Leye fest aff Erlig mand hr. Niels Buck Thou Agre, liggendes paa Bredal marck, som Vedle Bye kiercke til hører med rette, till en aff mine tienere Seurin Maler i Asendrup eller huo aff mine tienere, ieg dennem samtycke.

Dog med saadanne vilkor, att ieg eller mine tienere, som samme Jord bruger, schall aarligen Aar til gode Rede for^{ne} hr. Niels Buck Tolff Skiepper Hafre, der gott ehr, och et par Unge Høns, som pleyer der aff att gaa aarligen till Sogne Presten sammestetz.

Till Widnesbiurd trycker jeg mit Signett neden paa denne min obne breff, som skreffuit er paa

Tirsbeck Tredie Pintzedag Anno Domini 1560«.

— — —

Ao. 1557 havde han en Proces med Sognepræsten i Sønder(?) Omme og Biskop Hans Tavsen i Ribe. Trætten stod om noget Hø, og det hele synes noget ubetydeligt; men jeg vil dog omtale Sagen,¹⁴⁵ da baade Biskoppens og Præstens Fremfærd giver et interessant Bidrag til den kirkelige Tilstand en Snes Aar efter Reformationen.

I Somren 1556 opkom der Strid om noget Hø mellem Præsten i Omme¹⁴⁶ og nogle af Iver Lunges Bønder der i Sognet.

Præsten henvender sig til Hans Tavsens, der tillader ham at bandsætte Bønderne; men nu tager deres Husbond Parti for dem og anklager saavel Biskoppen som Præsten for Kongen, der under 14 Febr. 1557 for Iver Lunge indstævner Citanten:

»Mester Hans Tagesen, Superintendent i Riber Stift, for at han tilstede Hr. Jacob i Ome Sogen at bandsætte hans Tjenere for noget Hø, som de lod føre fra hans egen Grund, at møde Fredag efter Søndag quasimodgeneti (30 April) her paa Københavns Slot i Retten derover, og Citanten for^{ne} Hr. Jacob, for at han bandsatte hans Tjenere, maa møde samme Tid og Sted«. ¹⁴⁷

Sagen synes at være gaaet Biskoppen imod med Hensyn til Bandsættelsen; men Kongen lovede Præsten, at han skulde faa Høet tilbage, hvis det var hans med Rette, og Domstolene tilkendte ham det. ¹⁴⁸

Hans Tavsens blev meget vred over, at Bandsættelsen blev hævet, inden Sagen var endelig afgjort, og han skrev i samme Aar en lille Afhandling om Bandsættelse, hvori han i Tilskriften til Biskop Peder Palladius og Dr. Joh. Machabæus taler om, at nogle af de genstridige Jyder ved dette Middel kunde nødes til Herrens Bord; han beder dem hjælpe den sagsøgte Præst og mener, at selv om Bønderne blev frikendte af den verdslige Ret, burde de dog udelukkes af Kirken.

Sluttelig skriver han om Gejstlighedens uheldige Stilling over for den jydsk Adel, ja, beder Gud befri dem for »denne uædle Adel«. ¹⁴⁹

— — —

Iver Lunge var en formuende Mand, der flere Gange kunde forstrække Kongen med betydelige Summer imod tilbørligt Pante-gods. Saaledes giver Kongen (Fr. II) ham 15 Juli 1563 Brev paa 10 Gaarde i Ollerup By og Sogn og 1 Gaard i Erritsø By og Sogn i Elbo Herred, som hørte til St. Knuds Kloster i Odense, for 850 Joachimsdaler, 100 Guldgylde og 100 Lod Sølv, som han laante Kongen. ¹⁵⁰ En Tid efter er han sammen med Broderen Christoffer og 28 andre Adelsmænd Kongens Medforlovere for 100,000 Dir. til Daniel Rantzau og hans Høvedsmænd. ¹⁵¹

Han tjente i 1566 i Svenskekrigen; thi den 27. Septbr. skriver Kongen til »Veldtobersten Dan. Rantzau« og beder ham for en Tid give Iver Lunge Orlov, for at han kunde ordne nogle Pengesager. ¹⁵²

Samme Aar laaner han Kongen 1400 Dlr. og 100 Goldtgylden og faar i Pant:¹⁵³ I Hatting Herred i »Hensted« Sogn i Torup By 3 Gaarde; paa den første boer Matz Seurinsen, skylder 3 Ørte*) Rug, 3 Ørte Byg, 3 Ørte Havre, 1 Fjd. Smør, 1 Skovsvin, og holder 4 Hestes Gæsteri; paa den anden boer Peder Seurinsen og skylder lige saa meget; men han har et Enemærke, hvoraf han svarer 1 Fjd. Smør og 1 Pund Byg; paa den tredie boer Christen Matzen, der svarer som den første.

I Dalby en Gaard, Matz Michelssen iboer, skylder 2 Ø. Rug, 2 Ø. Byg, 2 Ø. Havre, 1 Skovsvin og holder 2 Hestes Gæsteri. I Hensted 3 Gaarde, hvoraf de to beboes af Peder Pederssen og Jens Jenssen, der begge skylder 3 Ø. Rug, 3 Ø. Byg, 3 Ø. Havre, 1 Fjd. Smør, 1 Skovsvin og holder 4 Hestes Gæsteri; den tredie beboes af Oluff Pederssen, der svarer det samme men holder 5 Hestes Gæsteri. Matz Perssen har samme Steds et Boel giver $\frac{1}{2}$ Ø. Rug, $\frac{1}{2}$ Ø. Byg, $\frac{1}{2}$ Ø. Havre, 1 Skovsvin og holder 2 Hestes Gæsteri.

Dertil Kronens Herlighed af Degneboet i »Neffsager«, som giver Landgilde til Kirken, og Kronens Herlighed af Engom Kirke og Præstegaard. Iver Lunge maa tilholde Tjenerne, at de holder Godset ved Hævd, »han maa ikke skyde eller skyde lade i de tilliggende Skove og Ejendomme uden, hvor han tilligemed Adelen har Lod og Del deri, og det er Adelens eget Arvegods«.

Dette Pant indfries efter en kort Tids Forløb, da det viste sig, at det meste af det pantsatte Gods, der var forlenet til Rentemesteren Peder Hansen, slet ikke tilhørte Kronen eller Kongen, men laa under Kapitlet i Aarhus, som havde haft det i Eje i mere end 250 Aar og faaet en Del af det paa følgende Maade:

To Brødre i Randers, Hr. Aage Saxesen og Hr. Peder Saxesen, Riddere, havde en Del Ejendomme i Hedensted Sogn i Løver Syssel, som de Lille Juleaften 1293 pantsatte til Biskop Johannes Ascersen i Aarhus for 50 Mark purt Sølv, der skulde tilbagebetales senest 15 Dage efter St. Hansdag, da Godset ellers skulde tilfalde Biskoppen, som dog — efter uvildige Mænds Skøn — skulde betale hvad mere det var værd.

Godset indløses ikke og bliver derved Biskoppens Ejendom;

*) Ørte = et variabelt Kornmaal, der her var 10 Skp. Rug, 12 Skp. Byg og 20 Skp. Havre.

i Aaret 1305 giver han sin Officialis Hr. Peder, Præst i Korning, Fuldmagt til at overdrage Kannikerne ved Aarhus Domkirke alt det Gods, han havde købt af disse Brødre, og henlægge det til Kannikernes Bord paa den Betingelse, at de, der sang i Kor, skulde have deres fulde Underholdning i Refektoriet. —

Godset var følgende: I Hedensted og Hanebal(?) 4 Brydie-gaarde*) og en Landbo,**) alt anslaaet til 18 Mark Gulds***) Jord efter den gamle Vurdering; i Tokæthorp (Torup) en Bryndie, i L^e Dalby en $\frac{3}{4}$ Otting, hvor Bryden svarede 3 Ører Sæd etc. desuden Athærmark. (Aarup?)¹⁵⁴

Den 26. April tilskriver Frederik den Anden Kapitlet, at han ikke vidste rigtig Besked med dette Gods, da han paa Iver Lunges Begæring gav ham det i Pant, hvorfor Kapitlet, for at Godset kan komme tilbage, skal skaffe 1000 Dlr. til dets Indløsning og levere disse Penge til Folmer Rosenkrantz, Lensmand paa Aarhusgaard; de 1000 Dlr. skulde da afkortes i den næste Hjælp, som Kapitlet skulde yde Kronen.¹⁵⁵

Kongen sender Brevet til Folmer Rosenkrantz tilligemed 400 Dlr. og 100 Goldtgylden, hvilke han skulde tilstille Iver Lunge, naar han modtog de 1000 Dlr. af Kapitlet, og derved indløse Pantebrevet, der straks skulde indsendes til Kancelliet;¹⁵⁶ og samme Dag befaler Kongen Iver Lunge, at han skal tilbagegive Kapitlet det omskrevne Gods og tilbagelevere sit Brev, naar Lensmanden sender ham Pengene.¹⁵⁷ — —

Den 17. Marts 1567 deltager han som Sjettemand i et Laan til Kongen paa 20,000 Dlr. Hovedstol med 166 $\frac{1}{2}$ Dlr. aarlig Rente at tilbagebetale i København Hellig tre Kongers Dag 1568.¹⁵⁸

Da Broderen Christoffer faldt ved Svartea 1565, og hans Hustru Karen Juel Jørgensdatter allerede var død 1556, blev Iver Lunge Formynder for de efterladte fire umyndige Børn:

Ove Lunge, f. 1548 † 1601, til Odden, Lensmand paa Aalborg-hus, han blev af Christian den Fjerde brugt som Gesandt til Skotland og Rusland, i 1574 gift med Anne Maltedatter Sehested († 1621); de er begge begravede i Vor Frue Kirke i Aalborg.

*) Forpagtergaarde — **) Fæstebonde — ***) Guldvurderingen var et Værdimaal for Jorden af lokal og kommunal Betydning i Slægt med vort Hartkorn.

Erik Lunge, f. 1549 † 1616, til Stougaard, han levede ugift og var fra 1588—97 forlenet med Nørvang Herred. Anne Lunge, f. 1550 † 1607; hun ægtede først Christen Juel († 1585) til Udstrup og derefter Thomes Maltesen Sehested († 1609) til Bækmark; de blev alle tre begravede i Flynder Kirke, hvor den ugifte Søster Kirsten blev jordet i 1594.¹⁵⁹

For Laan til Kongen af deres Arvegodts har Iver Lunge paa Børnenes Vegne Pant i 32 Gaarde i Vendsyssel deraf 11 Gaarde i Tversted Sogn i Horns Herred. Pantebrevet¹⁶⁰ er dateret 25. Marts 1567, og allerede i Efteraaret klager Kronens Bønder i Tversted og Tversted Torp til Kongen, der da opholdt sig i Aalborg, over, at deres Fædrift og en stor Del af deres Ejendom, som deres Forfædre og de selv havde haft i Hævd, nu formenedes dem, saaledes Kiersager, som Christoffer Lunge tog til sig, og Sletingisaas, som Iver Lunges egen Foged havde frataget dem, mens han har haft dem i Forsvar, og over, at samme Foged har fordelt og forvundet Bønderne i Tversted Torp, fordi de tilholdt sig Sletingisaas.

Kongen tager sig straks af Bøndernes Klagemaal og befaler Lensmanden paa Aalborghus, Erik Podebusk, at drage til den omstridte Ejendom, paase Bøndernes Tarv og tilskrive Kongen fuld Besked om Sagen.¹⁶¹

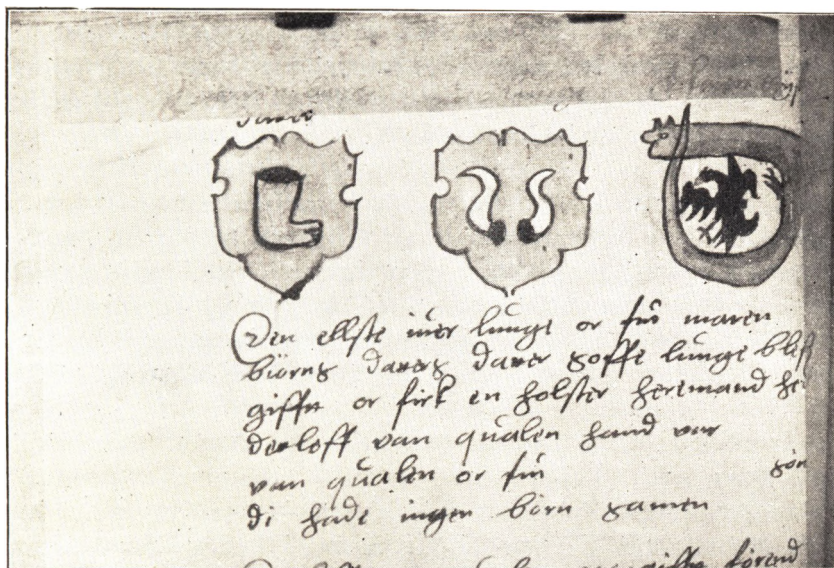
Samtidig skriver Kongen til Iver Lunge om Klagen; i Brevet hedder det, at Kongen forundrer sig meget over, at Iver Lunge, der skal forsvare Godset, kan tillade eller tage Del i saadant og befaler ham nøje undersøge Sagen, og, hvis noget af Kronens Gods er kommet fra Bønderne, mens han har haft det i Forsvar, da sørge for, at det kommer tilbage; thi Kongen vil ellers tilholde sig Fyldest i hans Gods derfor. Ligeledes skal han befale sin Foged at lade Delemaalet mod Bønderne falde.¹⁶²

Kongen er øjensynlig vred, og det gode Forhold, der havde været mellem Iver Lunge og Kongen, var bleven saa køligt, at der synes hengaa flere Aar uden særlig Forbindelse imellem de to.

Iver Lunges første Hustru, Fru Maren Bjørn, døde den 12. Maj 1561,¹⁶³ hvorefter han den 28. Nvbr 1568 — paa Tirsbæk — ægter Karen Bryske, Datter af Gert Bryske til Dallund i Fyn og Anne Viffert; men dette Ægteskab var barnløst.¹⁶⁴

I Aarene 1570—71 har han med Eggert Ulfeldt til Kragerup og deres Medarvinger en meget vigtig Proces om Arven efter Peder Christensen (Dyre) til Hjelsøgaard, der i 1558 blev dømt for Mened i en Sag mellem ham og Jørgen Grubbe til Sandbygaard og indsat i Fængsel »sin Livstid i Blaataarn«. ¹⁶⁵

Paa Rigsraadets Forbøn benaadede Frederik den Anden Peder

Blad af Lisbet Bryskes Slægtetog i Karen Brahes Bibliotek i Odense med Iver Lunges, Maren Bjorns og Karen Bryskes Vaaben.

Christensen i Aaret efter, saa at han maatte drage til sit Hjem at bo imod »at erlægge 2000 Dlr. til Hs. Majestæt«. ¹⁶⁶

Han blev dog — uvist af hvilken Grund — fængslet igen og sad i mange Aar paa Krogen Slot. Da han ingen Arvinger efterlod sig, overlod han i 1567 alt sit Gods til Kongen; det var Hovedgaarden Hjelsøgaard i Snerslev Sogn, Ringsted Herred med tilliggende 15 Gaarde, 2 Huse og 1 øde Jord; Hovedgaarden Tangegaard i Krarup Sogn i Gudme Herred i Fyn med Mølle, 10 Gaarde, 2 Boel og 9 Huse, som han under sit Fængselsophold havde arvet efter sin Søstersøn Claus Axelsen Rosenkrantz, endvidere Taagerupgaard i Skaane med 2 Møller, 66 Huse og 4 Gaarde.

Aaret efter sælger Kongen alt dette Gods til Peder Oxe og Otte Brahe og deres Medarvinger for 6000 gode Tyske Dalere og Livsophold for Peder Christensen, der nu var gaaet fra Forstanden. Køberne tog ham ud af Fængslet og holdt ham i »et ærligt Ophold«, som det synes, i Sorø Kloster.

Peder Christensen var — som nævnt — af Dyrernes Slægt og saaledes i Slægt med Iver Lunge, men saa langt ude, at Dommen d. 26. Nvbr. 1570 lød paa, at Sagsøgerne ikke var Peder Christensens Arvinger; deres Fordringsbrev, som de maatte aflevere, blev kendt magtesløs, og maatte de bekende, at de ingen Rettigheder havde til hans Gods.¹⁶⁷

— — —
I 1576 faar Iver Lunge for Gods i Sjælland: 2 Gaarde i Bredal, paa den ene boer Karin Jørgens, giver aarlig til Landgilde 1 Ørte Byg, 1 Fjd. Smør og 1 Brendsvin; paa den anden boer Knud Ibssen, skylder 1 Ø. Byg, 1 Ø. Havre, og 1 Brendsvin. Desligeste Herligheden over et Kirkeboel i »Neffsager«, som Marine Andersen iboer og ganger Landgilde deraf til Kirken, og et Gadehus ibd. skylder 8 β.

I Assendrup By 1 Gaard, Thommis Pederssen ibor, skylder aarlig i Landgilde 1 Fjd. Smør og 1 Brendsvin; samme Steds Kronens Ret og Herlighed af følgende Gaarde: Chresten Ellinge, som ganger aarlig til Kronen 1 Td. Smør, 1 Brendsvin, 3 Tdr. kgl. Havre, 2 Grot Leding, 1 Mark Luisegarn og holder et Fødenød hvert andet Aar.

Jordegne Bøndergaarde: Poul Nielsen: 1/2 Td. Smør, 4 Skp. kgl. Havre, 2 Grot Leding, 1 Mark Luisegarn og holder et Fødenød hver andet Aar.

I Engom: Jens Juel: 1/2 Td. Smør, 4 Skp. kgl. Havre, 2 Grot Leding. En Ødegaard paa Engom Mark skylder 4 Skp. kgl. Havre, 2 Grot Leding og 1 Mark Luisegarn.¹⁶⁸

To Aar senere mageskifter Iver Lunge igen med Kronen og faar for i Vinding Sogn og By 1 Gaard, Thomis Søffrensen paa-boer, skylder aarlig 1 Ø. Rug, 1 Ø. Byg, 1 Ø. Havre, 1 Fjd. Smør, 1 Oxe at stalde, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 1 Dlr^s Gæsteri. I Gaarslev Sogn og By 2 Gaarde: Niels Mortensen og Peder Wil-lumsen iboer, den ene og skylder 1 Ø. Rug, 2 Ø. Malt, 2 Ø. Havre,

1 Brendsvin, 1 Oxen at stalde, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 1 Dlr^s Gæsteri: paa den anden iboer Seuren Oluffsen, skylder aarlig 2 Ø. Malt, 1 Fjd. Smør, 1 Brendsvin, 1 Oxen at stalde, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 1 Dlr^s Gæsteri; en Gaard, kaldet Bolbroholt, Peder Nielssen iboer, skylder 1 Ø. Malt og ellers som fornævnte Gaard; 2 Gadehuse er bygget paa disse Gaardes Ejendom; men et Møllested paa Gaardens Mark er ubyggt.

I Pjedsted Sogn og By 1 Boel, rimeligvis det fra Fædrene nedarvede, som der før havde været Strid om; Niels Jensen boer her og skylder aarlig $\frac{1}{2}$ Ø. Byg; endvidere udlægger Iver Lunge Gods i Sjælland til Kongen og faar for nævnte Gods.

»Vor og Kronens Herligheder og Rettigheder udi disse efter^{skr.} Jordegne Bøndergaarde i Hatting Herred i Daugaard Sogn og Bye, som paaboer af: Niels Pederssen, Jep Therschelsen, Niels Poulsen, Erich Oluffsen og Peder Hansen og giver aarlig hver til Kronen: 3 Kander Honning, 2 β Ledingspenge, 4 Skp. Ledingshavre, 2 $\#$ 5 β Smørpenge og 15 Skp. Gæsteri Malt. Søffren Brun giffuer til Kronen aarlig lige saa møgitt; Niels Pedersen giver endvidere 2 Skp. Havre og 1 β Penge af et Byggested, der ligger paa Daugaard Mark og kaldes Heste-haffue.

Den syvende Gaard beboes af Chresten Torssen og Søffren Nielssen og svarer 4 Kander Honning, 2 β Ledingspenge, 8 Skp. Ledingshavre, 2 $\#$ 5 β Smørpenge, 1 $\frac{1}{2}$ Ørte Gæsteri Malt; den ottende iboer af Søffren Michelsen giver aarlig 4 Kander Honning, 2 β Ledingspenge, 2 $\#$ 5 β Smørpenge, 4 Skp. Ledingshavre, 15 Skp. Gæsteri Malt, 1 Ø. Rug og 1 Ø. Byg. Paa Gaarden var et Gadehus, som Anders Smed iboede.

Kronens Herlighed af en Kirkegaard der, Niels Jensen iboer, svarer til Kronen 15 Skp. Malt og til Præsten 1 Ø. Rug, 2 Ø. Byg og 1 Ø. Havre; et Kirkeboel, Rasmus Pederssen iboer, svarer 1 Brendsvin og 6 Skp. Gæsteri Malt; end Herligheden af et Kirkeboel, Thommis Skomager iboer og giver aarlig til Degnen 9 Skillings Penge. Iver Lunge og hans Arvinger maa aldrig hindre, men altid lade disse to Ejendomme følge Præsten og Degnen og deres Efterkommere, som de fra Arilds Tid giordt haffuer.

I Tørrild Herred i Gadbjerg Sogn i Smidstrup 1 Gaard, Jens Jensen og Ebbe Andersen paaboer, skylder aarlig til Kronen

1 Fjd. og 1 Koldingpund Smør, 3 Mark Danske, 6 Skp. Havre til Sommerhold, 5 Skp. Havre til Vinterhold og 2 Skp. Havre til Jægerhold; 4 Skp. Kværsthavre, 1 Brend-Svin og 1 Fødenød hvert tolvte Aar. I Lindeballe Sogn 1 Gaard kaldet Giødsbølle, Hans Ving og Jesper Davissen ibor, skylder aarlig 1 Fjd. Smør, 1 Fjd. Honning, en Oxe at stalde, 1 Brendsvin og 1 Dlr^s Gæsteri. I Filschou 1 Gaard, Clemend og Sybast Mouritssen iboer, skylder 1 Fjd. Smør og 2 Marks Penge.

I Randbøl Sogn, Dalover, 1 Gaard, som Knud Nielssen iboer, svarer 1 Fjd. Smør, 4 Skp. Kværst Havre, 4 β Ledingspenge, giver for tre Hold — Sommer — Vinter — og Jægerhold 16 Skp. Havre og to gamle Dalere.

I Nørre Herred; Hoven Sogn, Ørbæk: 1 Gaard, Anders Pedersen iboer, giver $\frac{1}{2}$ Td. Honning og 2 Ø. Rug, dertil 10 Skp. Havre til Kværst og Leding; af nogle Tofter 1 Brendsvin og 3 Dlr^s Gæsteri; en Gaard, som Anders Nielssen og Mourids Perssen paaboer, skylder aarlig $\frac{1}{2}$ Mark Honning, 1 Ø. Rug, 2 Ø. Byg, 1 Brendsvin, 1 Mark for en »Schouffwagen« og 8 Mark Gæsteri; i Dyrvig, Peder Nielsen iboer en Gaard og svarer $\frac{1}{2}$ Td. Honning $\frac{1}{2}$ Ø. Rug, $\frac{1}{2}$ Ø. Byg, 1 Brendsvin og en Plovvogn, som han giver 1 Mark for. »Kværst og Leding er af Arilds Tid 10 Skilling i Penge«.

I 1579 faar Iver Lunge en Gaard Øem Sogn, og det Gods, han udlægger til Kronen herfor, kaldes »hans Høstrues Erlig och Welbyrdig Karine Bryskes Arvegods«.¹⁶⁹

I 1581 faar han i Hatting Herred i Daugaard Sogn og By en Halvgaard, som Jens Reff iboer, skylder aarlig $\frac{1}{2}$ Ø. Rug, $\frac{1}{2}$ Ø. Havre, 1 Otting Smør, 9 β Smørpenge og $\frac{1}{2}$ Staldoxe; Halvparten af Hestehave i Daugaard Mark, som »Jørgen Juell i L^e Dalby i Wærge haffuer«, skylder aarlig til Kronen 2 Skp. Ledingshavre og 2 β Ledingspenge; i Bjerre Herred, Sogn og By tre Gaarde. De to paaboer af Niels Møller og Stenbid Clemmenssen og skylder aarlig hver 1 Ø. Rug, 1 Ø. Havre, 1 Fjerdings Smør, 1 Brendsvin og 1 Staldoxe. Winter Nielsen bor paa den tredie Gaard og skylder: 1 Ø. Byg, 1 Ø. Havre, 1 Fjerdings Smør og 1 Brendsvin. To Boel samme Steds iboer af Clemend Jørgensen og Thomis Hornborg, der hver svarer $\frac{1}{2}$ Ø. Rug og 1 Ø. Byg.

En Gaard i »Rorup« beboes af Niels Poulsen, der giver 1 Fjerdings Smør, 2 Mark Gæsteri, 1 Brendsvin og en Foeroxe.¹⁷⁰

Foruden de i sidstnævnte Sogne omtalte Gaarde ejede Iver Lunge andet Gods i denne Egn, hvor han i 1579 lod Vejen fra Surmose over Skjerrildgaards Mark til Hyrup »formene med Grøft, Dige og Gærde«. — Denne Vejformening førte ham i Trætte med Barritskovs Ejer, Mandrup Holck, der i denne Sag paa Bjerre Herredsting lod udtage et 24 Mænds Skokkenævn, der kendte, at Vejen altid havde været den »rette Adelsvej, Tingvej og Købstad Vej«, og senere lod han Sagen forfølge ved Viborg Landsting, men dens Udfald er os ukendt.¹⁷¹

— — —

Hvis vi til disse betydelige Mageskifter lægger alle de mindre Ombytninger, der var nødvendige for at afrunde og samle Godset nærmere og bekvemmere beliggende i Forhold til Hovedgaarden, saa at han i 1584 — foruden Bredballe By — ses som Ejer af hele 20 af sit eget Sogns Gaarde, nemlig 3 i Engom, 7 i Bredal og 10 i Assendrup,¹⁷² da erkende vi, at Iver Lunge var en driftig Godssamler.

Gaardene i Engom Sogns tre Byer faar han ved kongl. aabent Brev dat. Skanderborg den 10 Decbr. 1582 Tilladelse til »at lægge ind under Tirsbæk Birk, som tidligere Konger have givet hans Forfædre til Tirsbeckgaard og deres Gods i Bredballe; men han og hans Arvinger skulde være forpligtigede til at holde en duelig Ridefoged«. ¹⁷³ — —

Iver Lunges Navn er ogsaa knyttet til betydelige Bygearbejder. Paa Tirsbæk fuldendte han Faderens paabegyndte Ombygning af Gaarden, fornyer Dele af Hovedbygningen og maaske ogsaa Ladegaardens Bygninger, hvis gamle Huse vel næppe har været bedre bygget end de bedste af Egnens Bøndergaarde.

Paa Østrupgaard opførte han i 1572 en ny Hovedbygning, — et meget ejendommeligt Taarnhus, — der ligger som Kernen i det højtliggende Borgegaardsanlæg, hvor alle de andre Bygninger er af Bindingsværk;¹⁷⁴ over Indgangsdøren anbragte han en Sandsten med sit eget og begge sine Hustruers Vaaben og med en femliniet Indskrift.

Ved disse Byggearbejder bandt han betydelige Kapitaler, der blev urentable, og de paagældende Egenes Bønder blev trykket haardt med øget Hoveri i Form af Kørsler, Teglværksarbejde o. lgn.

Endnu maa nævnes en Side af Iver Lunges Virksomhed som Godsejer, der fortæller os noget om, at han har haft Forstaaelse af en god Besætnings Betydning i det gode Landbrug; thi gentagne Gange beder Kongen ham om Kvæggaver i Form af Køer eller Kvier. Saaledes modtager han i August 1583 »Anmodning om at komme Kongen til Hjælp med to Køer af en stor og god Slags

Sten fra Østrupgaard fra ca. 1572 med Iver Lunges, Maren Bjørns og Karen Bryskes Vaaben.

og med det første sende dem til Haderslevhus, da de Forværker og Ladegaarde, som er tilfaldet Kongen efter Hertug Hans er stærkt blottede for Kvæg og særlig for gode Køer«;¹⁷⁵ og i Januar 1587 er han imellem »de Herremænd, Enkefruer og andre, der, som Kongen ved, har gode Kvægarter, hvorfor han anmoder dem om hver at overlade ham to gode, unge Køer eller Kvier og sende dem til Skanderborg, hvor Kongen, med en ikke ringe Bekostning, har opført en »skøn« Ladegaard ved Slottet og derfor gerne vil have noget godt Kvæg« til at forbedre Besætningen.¹⁷⁶

I samme Aar havde Iver Lunge en vidtløftig Proces om Gundestedgaard i Slet Herred, som i lang Tid hørte ind under det nærliggende Krastrup, og som i sin Tid ejedes af hans Svo-ger Niels Rosenkrantz. Hans Søstersønner Vincents og Timme

Rosenkrantz ejede i Fællesskab denne Gaard, der var deres Fædrenegaard. Vincents Rosenkrantz solgte sin Andel til Landsdommer Mourids Stygge til Holbækgaard; men derved forment Iver Lunge sig forurettet, da Vincents havde forpligtet sig til ikke at sælge sit Gods eller sin Fædre- eller Mødrenearv til andre end Broderen Timme, saafremt denne vilde give lige saa meget for Godset som andre, — Timme Rosenkrantz havde da igen lovet sin Morbroder Iver Lunge Forkøbsret; men Retten kendte, at dette Løfte ikke kunde komme Mourids Stygge til nogen Skade i hans Køb, og at det maatte blive en privat Sag mellem de paagældende Mænd.

— — —
Forholdet imellem Kongen og Iver Lunge blev atter godt, og Familien paa Tirsbæk blev Gang paa Gang indbudt til at være Kongens Gæster, saaledes ved flere Daabsfester.

I en kgl. Indbydelse,¹⁷⁷ dateret Koldinghus 15. Septbr. 1573, hedder det: »Da Dronningen er nedkommet med en Datter, og Kongen vil lade sin Datters*) Kristning og Dronningens Kirkegang foregaa paa Koldinghus Søndag den 25. Oktbr. 1573, da skulde Iver Lunge med Hustru og Jomfruer være hos Kongen om Lørdagen og siden gøre sig glade med ham og hans Venner.«

Flere af Frederik den Andens Børn, som Prins Ulrik og Prinsesserne Elisabeth og Augusta, er født paa Koldinghus, hvor Kongen gerne opholdt sig, og hvor der levedes et mere end muntert Liv.

Kong Frederik sidder paa Koldinghus,
med Riddere og Svende
han drikker sig saa god en Rus.¹⁷⁸

I 1575 er Iver Lunge og Fru Karen atter til Daabsgilde hos Kongen denne Gang paa Skanderborg Slot, hvor Kongen den 22. Januar lod sin nyfødte Datter**) kristne og sin Hustru holde Kirkegang.¹⁷⁹ Endelig indbydes¹⁸⁰ Iver Lunge (til Nielstrup) til at møde i København Hellig Trefoldighedssøndag, den 2. Juni 1577, »da Kongen vil lade sin unge Søn***) kristne«. Iver Lunge og de

*) Elisabeth f. 25. August, blev i 1590 gift med Hertug Henrik Julius af Brunsvig-Wolfenbüttel.

**) Anna f. 12. Decbr. 1574, blev i 1589 gift med Jacob den Sjette af Skotland († 1619).

***) Christian (den IV), f. 12. April 1577 paa Frederiksborg, blev som Tronarving døbt i Vor Frue Kirke i København af Sjællands Biskop Povl Madsen.

andre Adelsmænd skulde møde om Lørdagen, »for at hjælpe til med at vare paa Tjenesten og gøre sig glade med Kongen og Gæsterne«. — Naar Festlighederne var endte, da kunde Iver Lunge med Slægt og Venner udhvile sig paa hans Gaard i Køben-

havn, som han havde tilbyttet sig af Bjørn Andersen, den var »liggendis vestenn wdi thett strede, som løffuer till Rosenn-gaarden, sønndenn op thil Peder Huidtfeldz boeder«. ¹⁸¹

I Hjemmet paa Tirsbæk opholdt sig — vistnok i flere Aar — Iver Lunges Svigermoder, Gert Bryskes Efterleverske, Fru Anne Viffert, Tønne Vifferts Datter af Brolykke. Hun døde her i 1586 — den Onsdag næst efter Philippi og Jacobi Dag, som var den 4. Maj, og blev 6 Ugers Dagen efter, den 15. Juni, jordfæstet ved sin forlængst afdøde Mands Side i Søndersø Kirke, hvor deres endnu velbevarede Ligsten findes. ¹⁸²

Kort Tid efter — den 25. Juli — døde, ligeledes paa Tirsbæk, Jomfru Anna Podebusk. ¹⁸³

Ligsten i Søndersø Kirke over Gert Bryske († 1552) og Anne Viffert.

Iver Lunge faar i 1578 en ny Nabo; thi i det Aar mageskifter Iver Vind til Starup med Kongen og faar bl. a. i Hornstrup Sogn den gamle By Grundet med dens 7 Gaarde, der alle gik op i den ny Hovedgaard: Grundet. ¹⁸⁴

Dette Naboskab blev af betydelig Interesse for Familien paa Tirsbæk, og igennem Tiden knyttedes der baade Slægts- og Venskabsbaand imellem de to Gaardes adelige Slægter. — —

I 1584 arbejder Iver Lunge og Iver Vind sammen med me-

Paa Stenen læses:

HER LIGGER
BEGRAFVEN ERLIG
OC WELBYRDIG
MANDIFVERLYNGE
SOM WAR HER OFVE
LYNGES SØN AF
TIRSBECH SOM
DØDE (P)AA SIN
GAARD TIRSBECH
WOR FRVE AFTEN -
SOM WAR DEN 24.
DAG MARTII OC
BLEF HER BEGRAF-
VEN DEN 5. DAG I
MAII A° 1587 MED
SIN KIERE HVSTRV
ERLIG OC WELBYR-
DIG FRV MARREN
BIØRNSDATTER -
SOM WAR HER IO-
HAN BIØRNSDAT-
TER AF NIELSTVP
SOM DØDE
(TIRSBECH MAN-
DAGEN NEST FOR
WOR HERRIS
DAG - SOM WAR
DEN 12 MAII OC
BLEF HER BEGRAF-
VEN DEN HELLIG
TREFOLDIGHEDTS
SØNDAG A° 1561 -
GVD GIFVE DEN-
NEM OC OS ALLE
EN SALIG OC
GLEDELIG OPSTAN-
DELSE PAA DEN
YDERSTE
DOME DAG -

Ligsten i Ollerup Kirke
over Iver Lunge og Maren Ejorn.

Foto. Carl Stej.

nige Mænd i Hornstrup Sogn paa at faa den præstelige Betjening forbedret; de henvender sig til Kongen, der tager sig af Sagen og tilskriver Henrik Below, Lensmand paa Koldinghus, og Mester Hans Lagesen, Superintendent i Ribe Stift, og beder dem ordne Forholdene saaledes, at Kapellanen, som boede i Vejle, »udflytter af Byen og bor og sig opholder hos hans Sognefolk, og at han

samme hans Kald og Embede forestaar, som en Guds Ords Tjener og Sjælesørger udi alle Maaderegner og bør«. ¹⁸⁵

Daabsfad i Ollerup Kirke
med Iver Lunges og Karen Bryskes Vaaben.

Tre Aar senere, Freddag den 24. Marts 1587, døde Iver Lunge paa Tirsbæk, og den 5. Maj blev han stedt til Hvile i Ollerup Kirke ved Siden af sin første Hustru, Fru Maren Bjørn; her findes endnu deres velbevarede Ligsten med deres Portrætter og Ahnevaaben; den er indmuret i Kirkens Forhal.

Hans Enke fik Østrupgaard til Enkesæde; i

1590 kaldes hun i Retssag med Otte Emmiksen (den Onde) til Steensgaard, der havde søgt at dræbe hendes Foged paa alfar Vej, for »Fru Karen Bryske til Østrup, Iver Lunges Efterleverske«. ¹⁸⁶

Foruden Østrupgaard ejede hun en Gaard i »Pillestræde« i København, som tidligere havde tilhørt Albret Friis, ¹⁸⁷ ligesom hun byggede et Hus inde i Odense, hvor hun maaske henlevede sine sidste Dage. Fra dette Hus er der bevaret en Sandstens-tavle, der nu sidder indmuret inde i Gaarden i Fyens Stifts-

tidendes Ejendom, men før sad den i Ejendommens Façade ud imod Graabrødreplads; paa Tavlen ses foroven Lungernes og Bryskernes Vaaben, og paa en Kartouche derunder læses:

Sten paa Fyens Stiftstidendes Ejendom med Iver Lunges og Karen Bryskes Vaaben.

ANNO 1594 HAFVER ERLIG OCH VELBYRDIG
FRW KARIEN BRYSCKE S. IVFER LANGZ (TIL)
SLOMSTRV(P) OP LADIT BYGE DETE HVS.

Fru Karen Bryske sad Enke i 37 Aar; hun døde 1624; men vi ved ikke, hvor hun er begravet; hun er, som vi ser, hverken afbildet eller nævnt paa Ligstenen i Ollerup Kirke.

21. 1589 da boede Iver Lungis søn Ove Lunge paa Tirsbeck,
hand war gifft oc hade Berette Bille, hun var Peder Bille ttil
Svanholm i Seland oc fru Berette Rosenkranzis datter.
Di hade ingen Børn samen. Lisbet Bryske.

OVE LUNGE var født paa Tirsbæk den 21. Juni 1548. Efter Faderens Død overtog han Fædrenegaarden og Østrupgaard, medens hans Søstre Gertrud og Sophie fik hver en Halvdel af deres Mødrenegaard Nielstrup.

Den 11. Maj 1589 ægter han i Køge Berette Bille, en Datter af Peder Bille til Svanholm og Berette Rosenkrantz, som samme Dag gjorde deres anden Datter Annes Bryllup med Johan Barnekov.¹⁸⁸

Som Faderen havde han Vejstridigheder og med Vejle Byes Borgere mangeaarig Trætte om Skellet mellem Byens Jorder og Bredballe Marker.

I Sommeren 1590 sagsøgte han Jes Hansen i Lillballe, som ikke havde fulgt den af Iver Lunge indstenede Vej, men var aget ad den gamle Vej forbi Bimmerborg, hvor Ove Lunges Folk overfaldt ham. Jes Hansen klager til Kongen, der antager sig hans Sag og sender Ove Lunge følgende Missive:¹⁸⁹

»Hoslagt sendes ham en Supplikats fra Jes Hansen Lilleballe, hvori han beretter, »at han under sidste Herredag er dragen herfra (Kolding) til Vejle og siden i hans egen Bestilling til Barretskouf, og at der, da han igen agede derfra og var kommen paa Ove Lunges Mark paa »Tiersberg«, er kommen tre Karle til ham, som have frataget ham hans Knive, hvorefter Ove Lunge har ladet ham sværge Vold over uanset, at der er kørt nogle foran ham, som Ove Lunges Folk har ladet passere frit, og han ikke har vidst, at det var forbudt«.

Da Jes Hansen har begæret kgl. Forskrift til Ove Lunge om at lade ham være utiltalt for denne Forseelse, anmoder Kongen denne om ikke at procedere saa strengt mod ham, men lade ham være fri for Tiltale, da det kun er en ringe Forseelse, og han ikke har kendt Forbudet, og andre har kørt foran ham«.

— — —

I Skeltrættten med Vejle meddeler Herredsfogeden i Nørvang Herred, Therkild Grøn, paa Embedsvegne Ove Lunge et Tingsvidne, der gav ham Medhold i Trættten; herover vredes Borg-

mester og Raad og indstævnedede i 1592 Herredsfogeden for Lands-tinget, hvor de tabte saa aldeles, at de blev tilpligtigede at be- tale ham Kost og Tæring. To Aar senere tog de Tingsvidner imod, at nogen Sag eller Del af denne Strid kom for Herreds- tinget, da de mente, den hørte hjemme under Bytinget.¹⁹⁰

Omkring ved Aar 1600 førtes Sagen atter paa Bane, og Stri- den førtes da med en saadan Hidsighed, at en formelig lille Krig begyndte; en af Ove Lunges Fiskere blev fængslet i Vejle; men han lod, som det synes, Fængslet opbryde med Magt og udtog sin Tjener.

Til Stridens Udjævning blev der nu nedsat en kgl. Kommision, der med Lensmanden paa Koldinghus, Casper Markdanner, ende- lig tilvejebragte et Forlig den 2. April 1601, hvorefter alt, hvad der var passeret mellem de stridende Parter, skulde være glemt.¹⁹¹

Ove Lunge skal opgive, hvad Tiltale han kan have til Niels Rasmussen og hans Forlovere for Penge, de have lovet ham, samt hvad Tiltale han kan have til Jens Bysvend og Niels Ras- mussens Datter for det Vidne, de have aflagt med Niels Ras- mussen; han skal endvidere ingen Tiltale have til Borgerne i Vejle for den Fange, Ove Lunges Fisker, som udbrod af Fængs- let i Vejle, og endelig skal han eftergive, hvad Tiltale han kan have til nogen Vejle Borger.

Derimod eftergiver Casper Markdanner, hvad Sager han har imod Ove Lunges Tjenere: Jep Bunde og Hendrik Clementsen i Bredal og imod Hans Dyrskjøtt, som alle tre var voldsorne for Vejle Byting; og imod Jep Rasmussen And i Bredballe og hans Medbrødre, som var Ran oversorne til Vejle Byting, hvilke Byfogeden ogsaa eftergiver; men Casper Markdanner forbeholder Vejle Byes Ret til den Ejendom paa Vejle Mark, som Ove Lunges Tjener har brugt; hvilket skal gaa efter de kgl. Mandater og Byens Privilegier.

— — —

Ove Lunge levede i en begyndende Nedgangstid for den gamle danske Adel, der næsten alle Vegne levede over Evne og slog sig igennem ved Laan, almindeligvis udefra, særlig fra Holsten, og disse Laan var alle til store 10—20 % eller endnu højere Renter. Følgen af disse Forhold blev da, at en Mængde

Adelsmænd kom i store Forløfter og Forpligtelser for hverandre, Forløfter, som i mange Tilfælde sved til det kommende Slægtled. Og Ove Lunge var Mand af sin Tid; i et Brev fra 1623, som anføres senere, ser vi, at han som Forlover havde paataget sig Forpligtelser, der senere maatte tilsvares, og som bidrog til at trykke de økonomiske Forhold for Tirsbæks daværende Ejer.

Vi ved iøvrigt ikke meget om hans Liv og Virken ud over de nævnte Trætter og en ret betydelig Arvesag, som han i Aaret 1607 førte for sin Søster, Sophie Lunge, med hendes afdøde Mand Detlev von Qvalens Arvinger. Arvesagen blev sluttelig afgjort af Axel Brahe til Elved og Jacob Rosenkrantz til Kierstrup, Befalingsmænd paa Dalum Kloster og Nyborg Slot. I den kgl. Missive¹⁹² til disse Mænd hedder det: »Der er Trætte mellem afdøde Detlef von Qvalens Arvinger paa den ene Side og Ofve Lunge til Tiersbek paa sin Søster Sophie Lunge, Detlef von Qvalens Enkes Vægne, paa den anden Side om Arv og Skifte efter D.v. Qvalen, om Fru Sophie Lunges Fæstensgave og Morgengavebreve, som D.v. Qvalens Arvinger alene bør udlægge og fuldgøre, uden at der hertil bør afkortes noget i Fru Soph. Lunges Lod og Part, om Pantegods, Købstadsgods og Ejendom, som endnu staar uskiftet mellem dem, om Afkald, som de skulle give hinanden efter de mellem dem givede Breve, og om forskellige andre Ting. Da begge Parter nu har tiltaget dem til at være til Stede, naar disse Stridigheder skulle foretages, og som Fuldmægtig forhandle og eventuelt dømme dem imellem, befales det dem at møde i Odense førstkommende St. Bartholomæi Dag (24. Aug), indstævne begge Parter i Rette for sig og enten bilægge de opstaaede Stridigheder om Arven i Mindelighed eller afgøre disse ved Dom, saa Parterne en Gang for alle kunne blive adskilte«.

De stridende Parter enedes om et Forligelsesmaal, der tog gunstigt Hensyn til Enkens, Sophie Lunges, berettigede Krav.¹⁹³

I lange Tider var Ove Lunges Dødsaar ukendt; men da fandt man Rigsraad Eske Broks*) Dagbøger, hvori han fortæller, at han og hans Hustru Christence (Wiffert) den 22. Januar 1609 drog til Begravelse paa »Thyrsbeck«, og den 23de blev »S. Offue

*) til Gl. Estrup.

Lungis lig begraaffuet i hans sogne kyrche Ingum, och talde Iffuer Juel*), landtzdommer, offuer graffuen.

Och drog ieg til Thyrbeck fra kyrchen.

Den 24. handlet Jacob Hiøg och ieg imellem Eyler Bryske och Berette Bylde om deris arff effther hanom.

Den 25de och 26de skiffte de løzøre och j andre moder blefue forligtt«. ¹⁹¹

Forligelsen var dog ikke endelig; thi der blev snart Unighed mellem Enken og Arvtageren »om nogle paa Tirsbæk under begges Forsegling staaende Ejendomsbreve og andre Breve, der arvelig var tilfaldne dem begge efter Ove Lunge«. For at opnaa et Forlig henvender de sig til Kongen, der nedsætter en Skiftekommission bestaaende af Jacob Høeg til Trudsholm, Iver Juel til Villestrup, Landsdommer i Nørre Jylland, Jens Mogensen (Harbou) til Sindinggaard og Erik Lunge til Stovgaard; og Kongen befaler¹⁹⁵ disse Mænd, »at de skifter de omstridte Breve imellem de to, saa enhver kan faa, hvad der arvelig tilfalder dem, enten dette saa kan ske ved et Forlig i Mindelighed eller ved Dom; men Sagen, der skal foretages i Vejle den 8. Oktbr. 1609, maa føres endelig til Ende og indberettes under deres Signeter«.

Fru Berette Bille ejede og boede paa Tirsbæk til sin Død i 1611.

Om hendes Bisættelse i Køge fortælles i Eske Broks Dagbog¹⁹⁶ fra samme Aar: »Lørdag den 28. September drog ieg och Christensse thyllig før dag her fra (Vemmetofte) och till Kiøge, och var s. Berette Bylde Pedersdatters hindis ligs nedersættelse der, och talde Olluff Rosenspar (til Skarholt og Vallø) offuer graffuen; och fultes vi saa medt Olluff Rosenspar till Vallø«.

Ove Lunges Ægteskab med Berette Bille var barnløst, saa Tirsbæklinien af Familien Lunge uddøde med ham, og Oddenlinien omtrent 30 Aar senere; dermed lagdes det gamle Dyre-Lunge Vaaben i Graven, og Tirsbæk gik i Søster Arv, efter at den i 200 Aar var gaaet fra Mand til Mand i Familien Dyre-Lunge.

Derom siger Lisbet Bryske i sin Slægtebog:

»Den gaard war gaaed i arue effter fader, saa 6 søner hade boed paa gaarden; men nu gich den først i søster arue, da fru Giertrud Lunge fich den«.

*) Ove Lunges Fætter.

Familien Bryske paa Tirsbæk.

Om Bryskerne fortælles, at de var i Slægt med den skotske Kongeslægt Bruce, og at den i det 14. Aarhundrede kom fra Skotland til Danmark; men denne upaalidelige Tradition forkastes af nyere Forskere, der mener, at Slægten er dansk — Uradel fra Nørrejylland — og har faaet sit Navn af Brusk Herred.¹

Slægten blev aldrig talrig, men — nu uvist af hvilken Grund — ilde berygtet. I de gamle Rim om Adelen hedder det: »De vare kun faa Brysker, og de vare onde!« — Den kendte Kansler Niels Kaas, der levede i Slægtens Blomstringstid, samstemmede med Rimet og brugte som Mundheld om Slægten: »Semper in Dania fuerunt Bryskii et pauci et mali!«

I Familiens Vaabenskjold ses en halv sort, guldbevæbnet Ørn samlet med en halv rød Lillie i Sølvfelt; paa Hjælmen ses en sort Ørn med udslagne Vinger. Skjoldet omsluttes af en grønlig, vinget Drage.²

Åo. 1611 da hauer Eyller Bryske till Dallund aruitt Tirsbeck
med hans høstru fru Giertrud Lunge; hun var Que Lungs søster.
Eisbet Bryske.

EILER BRYSKE til Tirsbæk og Dallund i Skovby Herred i Fyen var født paa Dallund den 26. Juli 1541. Hans Forældre var Gert Bryske til Dallund og Fru Anne Viffert Tønnesdatter, og han var saaledes Broder til Iver Lunges anden Hustru, Karen Bryske.

Kun 11 Aar gammel mistede han sin Fader, hvorfor han af sin Morbroder, Axel Viffert, blev sendt bort fra Hjemmet for at opdrages hos sin Moster, Fru Lene Viffert, Jacob Sehesteds, i Holsten; og vi træffer ham i Sehesteds Følge, da denne mødte i Rostock for at ledsage Kong Christian den Tredies Søster, Elisabeth, der den 16. Februar 1556 blev formælet med Hertug Ulrik af Meklenborg, Biskop af Schwerin.

Da han var 16 Aar gammel, kom han i Kongens Tjeneste og blev i et Par Aar Kammerpage hos Hertug Magnus under dennes Ophold i Dresden; derefter deltog han i Krigene i Frank-

rig, hvor han tjente en Greve af Savoyen, der for engelske Penge understøttede Hugenotterne, og i denne Tjeneste havde han mange Eventyr og udstod mange Farer.

Senere kæmpede den unge Kriger i Nederlandene, besøgte Spanien og kom hjem til sit Fædreland, da den nordiske Syvaarskrig var udbrudt mellem Danmark og Sverrig. Efter 3 Ugers Ophold paa Dallund, »for at se til sin Moder og sine Søskende«, ilede han med at stille sig i de danske Krigeres Rækker og var med paa Daniel Rantzaus berømte Tog ind i Vestergötland, hvor han paa Peder Gyldenstjernes Begæring stillede sig ved Forvagten blandt Hofjunkerne.³ —

Ved Rigens Hofmester Peder Oxes Anbefaling bliver Eiler Bryske i 1568 Hofsinde hos Frederik den Anden⁴ og faar 29. Juni i samme Aar Pantebrev paa Vissenbjerg Birk og Ulkendrup Mark i Odense Amt med tilliggende 12 Gaarde, som han — med Kongens Tilladelse — indløser fra sin Faster, Fru Sidsel Bryske, Eskild Gjøes Efterleverske, for 4450 Mark danske og 3253 møntede Dalere, for hvilken Sum det i sin Tid var pantsat til Farbroderen, Antonius Bryske til Langesø og Dallund, Rigsraad og Rigskansler.⁵

I det følgende Aar havde Eiler Bryske en Trætte med Odenseborgeren Hans Mule, »der uden redelig Aarsag overfalddt ham og saarede ham med sin Daggert«. Som Hofsinde fører han sin Sag for Kongen, der befaler Lensmanden paa Odensegaard, Erik Rosenkrantz, »straks at lade Hans Mule gribe og under sikker Bevogtning føre til Københavns Slot«. Voldsmanden er imidlertid rømmet ud af Landet, hvorfor Kongen giver ham frit Lejde fra September til Paaske, »at han kan komme tilbage og faa sin Sag bilagt eller i modsat Fald drage bort igen«.⁷

I 1571 tog han Afsked fra Kongens Tjeneste og drog hjem til Dallund, der var tilfalden ham.

Den 16. Septbr. 1582 holdt han Bryllup paa Tirsbæk med sin Søsters Stifdatter, Gjertrud Lunge Iversdatter, der i Medgift bragte ham det halve af Gaarden Nielstrup. Senere arvede han — som vi har set — efter Berette Billes Død, paa sin Hustrus Vegne, Tirsbæk og Østrupgaard, og ved Fru Sophie Lunges Død fik han den anden Halvpart af Nielstrup.

Fra 1595—97 var Eiler Bryske forlenet med Skarpenbergs Gods paa Mors.⁸ — —

I hans og Gjertrud Lunges Ægteskab var der fire Børn; Sønnerne: Iver, der faldt i Lejren for Kalmar, og Tønne, der døde som Barn og blev begravet i Søndersø Kirke. Døtrene var: Maren, f. 11. Juli 1583, som i 1604 ægtede Jacob Høeg til Trudsholm, der før havde været gift med Lisbet Maltesdatter Sehested († 1600); deres Søn, Eiler Høeg, arvede senere Dallund og Nielstrup efter sin Morfader; — og Lisbet til Tirsbæk, den berømte Slægtbogs Forfatterinde.

Fru Gjertrud døde paa Dallund Lørdagen den 16. Juni 1614 om Formiddagen mellem 8 og 9, og Eiler Bryske døde samme Dags Eftermiddag imellem 2 og 3. Hun var 71 Aar, han var 73 Aar, og de blev begge, den 29. Juli, jordede i Søndersø Kirke.

No. 1614 da arvitt fru Lisbet Bryske Tirsbeck
effter sine fallige foreldre.. Lisbet Bryske.

Fru LISBET BRYSCKE til Tirsbæk, som hun i 1614 arver efter sine Forældre, var født paa Dallund den 14. Oktober 1585. Som tyveaarig ægter hun Mogens Krabbe til Vegholm i Skaane og bliver i dette Ægteskab Moder til fem Børn; men han dør den 17. Febr. 1614 i København og begravnes i Strøvelstrup Kirke.⁹

Fru Lisbets Enkestand blev dog kun af kort Varighed; thi efter Sørgeaarets Udløb ønsker hun at skifte med sine Børn, hvorfor Kongen, efter hendes Begæring, anmoder Sten Brahe til Knudstrup om at være til Stede ved Skiftet og paatage sig Værgemaalet for Børnene, mens dette staar paa, og paase, at »de i ingen Maade kommer til kort«.¹⁰ Som hendes Væрге beskikker Kongen Sigvart Grubbe til Hofdal,¹¹ Lensmand paa Malmøhus; endvidere skulde Rentemesteren Sivert Bech og Sekretæren Jacob Ulfeldt være til Stede under Skifteforhandlingerne,¹² hvor hun ønsker og faar Laxmand Gyldenstjerne »til Børnenes Væрге, indtil de bliver deres egen Væрге«.¹³

I det følgende Aar — 26. August 1616 — er hun, der nævnes »Mogens Krabbes Efterleverske«, med flere af Familien for-

samlet i Aarhus angaaende Delingen og Skiftet af nogle Breve, som var indsatte under hendes Faders, afg. Eiler Bryskes, og Farbroderen Carl Bryskes Forsegling og dem arvelig tilfaldne; der nævnes baade Breve paa Gods og Gældsbreve, hvoraf hver Arving tog en Del til sig til Boets Bedste, dog uden at det endnu blev sluttet.¹⁴

To Dage efter ægter Fru Lisbet Henrik Bille Knudsen til Billeskov i Fyn, med hvem hun blev Moder til otte Børn og levede et langt og virksomt Samliv, som vi senere skal høre om; her vil vi lytte til hendes egen korte Fortælling om sig selv, sit Livs Omskiftelser og dets Sorger og Glæder, som hun som firsaarig gammel Kvinde skrev den i sin Vaabenbog:

— — —

F[ru] Lisbet Bryske er fød paa hindis federne gaard Dallund i Fyn, [1585 den 14. octtober torsdagen nest for S. Galli dag, da klokken war imellem 1 oc 2 om morgen], oc hauer hindis kiere foreldre laditt hinde kome ttill den helige daab.

Er saa bleuen hos hindis kiere foreldre oc oplertt i hindis cattericismus oc børne lerdom, ttill hun var 6 aar gamell, er saa komen i skolle hieme paa Dallund hos en skollemester, som lerde hindis kiere søster f. Maren Bryske oc hindis kiere broder Iuer Bryske, oc der hun hade lertt att lese oc skriue saa megit, hun hade fornøden, hauer hindis kiere salig foreldre ladett hinde lere anden gierning, som en adels jomfru burde att hollis ttill att lere.

Er saa aff Guds forsuin oc hindis foreldres ville oc samttycke, der erlig oc w. mand Mogens Krabe ttill Wegholm i Skone begertte hinde i dett helige ecteskaff, bleff hun hanem ttilsagtt oc louitt 1604, der hindis foreldre gjorde hindis søster v. fru Maren Bryskis brølup m^β e. oc v. mand Jacob Høg ttill Ttrudsholm i Odense i Fyen.

1605 den 6. octtober, da gjorde hindis kiere foreldre hindis brølup i Odense, oc leuett di ttilsamen itt erligt oc kierligt ecteskaff i otte aar, oc Gud velsignett dem m^β fem dydig oc lydige børn, som var e. oc w. Nils Krabe, som bleff skutt i den ttsyke kri 1630 i Nidersaxen i en bye, heder Hal, oc ttientte under hans farster søn greue Henrick Holkis regimentte for en fane iunker, oc Iuer Krabe, som Gud kallitt paa hans gaard Wegholm 1662,

oc fru Ane Krabe salig Erik Quidsoes, som Gud kaldt i hindis første barsell seng 1638, oc salig fru Lisbett Krabe s. Rønøe Billis, som Gud kaldt paa Sanbygaard 1645, oc jomfru Berette Krabe, som endnu lever.

Døde salig Mogens Krabe i København 1614 den 17. februari oc bleff der begravt*). [Gud give ham m^β alle Guds udvalde børn en erefull oc gledelig opstandelse paa den yderste doms dag]; oc den 16. Juni nest effter kalte Gud salig Eyller Bryske oc fru Giertrud Longe, hindis kiere foreldre, paa ien dag.

Hauer saa siden i hindis enkestatt leuet cristelig oc vell; er saa aff Guds forsyn komen i ectteskaff oc hauer e. oc w. mand Henrick Bille ttill Bileskoff, oc er deris brølup høyettid staaid paa Stiernholm i Horsen(s) 1616 den 28. augustt, oc hauer di leuitt i erligtt oc cristelig ectteskaff i 39 aar. Gud hauer i deris ectteskaff velsignet dem med 8 dydig oc lydige Børn, v søner oc 3 døttre, som er e. oc w. Mogens Bille, som døde paa Koldinghus 1648, som han hade i forlening, e. oc w. Knud Bille, som døde paa Ørumgaard 1623, e. oc w. Eyller Bille, som Gud kallt paa hans gaard Gelskoff 1649, oc igen lever e. oc w. Knud Bille ttill Skerildgaard oc e. oc w. Sten Bille ttill Ørumgaard, e. oc w. fru Wiueke Bille Oluff Brokenhusis, e. oc w. fru Giertrud Bille Frederick Øldrick Skullttis, oc jomfru Hilebore Bille.

Gud allermectigste spare oc beuare alle dem, som igen leuer, Gud giue dem løcke oc welsignellse bode ttimelig oc euige.

Hun hauer hatt megen stor bedrøuellse for hindis gode børn, hun haffuer mist, Gud hauer giuett hinde gleder for dem, men di vare leuendis, som di alle hauer veritt sune, frome oc gudfrøcttig oc lydige børn, derfor hauer hindis sørig verid distørre, nar hun hauer mist dem, men di ere icke bleuen slett bortte, men hun finder dem for sig i himerig, som hindis glede vill da bliue distørre.

1626 hauer den salige mand Henrick oc den gode frue stifttitt itt hospittal i Engum by oc giffuett langill aff en gaard der oc bygt itt hus i Engum ttill 4 fattige menisker, oc effttersom same hu^β bleff slett affbrent dene siste suenske kri 1657, da hauer hun nu forgangen aar 1664 lad itt hus paa steden igen

*) Begravelseshøjtideligheden foregik der.

opsette, oc der komen 4 fatige folk, som er der inde oc hauer deris kost oc illebrand der inde.

Udi hindis høye alder hauer Gud giuett hinde den store naade, att endog hun megitt hauer grett i hindis store sorig, hun hauer hat, som ogsaa lest oc skreuen megitt, hauer hindis øyen dog icke veritt dome eller ttycke, men kunde lese oc skriue oc bruger icke glarøyen.

I den førige suenske kri haude hun udsatt aff ttyske: Martini Moleri postelle i bøn huer søndag oc andre hellige dage, oc giuett huer af hindis børn ien, som hun har skreuen altsamen m^β hindis egen hand, hauer ocsaa udsatt af ttysken paa danske oc sell skreuen den bog, som kallis: Dett gyldene clenode, oc den salig mand bispen i Aars doctor Jacob Mattisen sampttøctt ttil at trøcke, oc efftter som i di same dage er den ttrøct i Københaffn aff en anden, som kom førend dene, som den salige mand hade umag m^β den oc gierne haude flyed hinde dett ttrøctt, hade den komen først.

Familien Bille paa Tirsbæk.

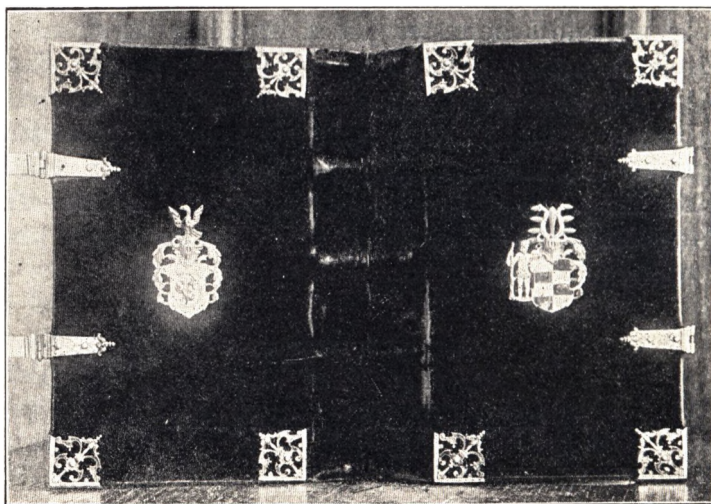
HENRIK BILLE KNUDSEN til Billeskov, Tirsbæk, Skjerrildgaard, Ørumgaard og fra 1647 til Gjelskov i Fyn, var født o. 1585; hans Forældre var Knud Bille til Kjærsgaard i Brenderup Sogn, Vends Herred, og Fru Hilleborg Gyldenstjerne, saa han tilhørte Kjærsgaardslinien af denne gamle, berømte Slægt, hvis Vaaben var et af rødt og hvidt delt og to Gange tværdelt Skjold.¹

Som ung er Henrik Bille fra 1608 i Kongens Tjeneste som Hofjunker, og da han tjener under Hoffanen i Kalmarkrigen, ophørte hans Hoftjeneste først i 1613.²

Den alvorlige Krigstid synes iøvrigt at være begyndt med Gammen og Gilde for ham og nogle flere Hofsinder; thi Kongen vilde bekoste og paa Københavns Slot fejre Bryllup for Chefen paa Bremerholm, Godske Lindenov til Lindersvold, og hans Trolovede, Jomfru Karen Gyldenstjerne, og i den Anledning fik Hofmarsken Ditlev Rantzau til Putlos kgl. Ordre³ til at lade

»Hendrik Bille til Billeskov, Iver Bryske til Dallund og tre andre Hofjunkere begive sig fra Helsingborg til København og blive der i nogle Dage, til Brylluppet er holdt«. — Efter Krigens Afslutning forlader Henrik Bille Tjenesten ved Hoffet, men indkaldes atter — for en kortere Tid — i Foraaret 1615 i Anledning af Fyrstebesøg, der ventedes til København i Juni Maaned.⁴

I den følgende Sommer ægter han, som nævnt, Fru Lisbet Bryske, der i Medgift bringer ham det herlige Tirsbæk. Det er

Bønnebog paa Stensgaard med Henrik Billes og Lisbet Bryskes Vaaben.
Paa Spænderne staar: H. B. — L. B. — 1653.

tænkeligt, at de to — vel omtrent jævnaldrende — har kendt hinanden fra Barn- og Ungdomstiden i Fyn, og forøvrigt skortede det ikke paa Forbindelser imellem dem og deres Familier.

Som vi har set, tjente Henrik Bille og Fru Lisbets eneste Broder, Iver, samtidig under Hoffanen i Kalmarkrigen, hvor den sidste faldt i Lejren for Kalmar den 7. Oktober 1611.

Fru Lisbets Farbroder, Carl Bryske til Langesø, var gift med Henriks Faster, Fru Else Bille til Margaard, og hos hendes Faster, Fru Christence Bryske til Katholm, opholdt sig i mange Aar Jomfru Margrete Bille, der i 1609 købte Donslund ved Kolding af Christen Juels Enke, Fru Karen Strange.⁵ — — —

Da Familien paa Tirsbæk øges, ønsker Henrik Bille et Len. Kongen opfylder hans Ønske og forlener ham i 1621 med Ryt-fylke, Jæderen og Dalerne, med Bolig paa Stavanger Kongsgaard. Faa Aar før »renter dette Lens Jordbog 1886 Daler aarlig, hvoraf Lensmanden svarede 800 Daler og gjorde Regnskab for det uvisse, hvoraf han nød en Femtedel«. ⁶

Naar det ikke var for Indtægtens Skyld, kan vi næppe tænke os, at Ægteparret kunde ønske at ombytte Vejle Fjords Perle med Stavangers træbyggede Kongsgaard, hvorfra Udsigten til den granklædte Skærgaard igennem de trange Sunde kun gav ringe Erstatning for Bøgeskovene og for de frugtbare Kornmarker paa de bløde Kystbanker om det nybyggede Tirsbæk, der ganske utvivlsomt var en langt hyggeligere Bolig end Kongsgaarden paa den regnfulde norske Kyst. ⁷

Kongsgaardens Bygning var lang og smal, omtrent 100 norske Alen, og med en Svalegang rundt om de øvre Stokværk; i denne laa blandt andet Skriverstuen. I det søndre Langhus var Fruerstuen, der var betrukket med rødt Klæde om Væggene, og her var Ammestuen og Borgestuen. Uden for Fruerstuen var en Urtegaard, der var omgivet af et Plankegærde, og der var ogsaa en Træhave. — Samtlige Bygninger synes at have været af Træ med Undtagelse af »den hvalte Kapel«. ⁸

Ved Gaarden fandtes 8 Kobberstykker med fire nye Lader eller Lavetter. ⁹

Ser vi paa disse Lokalteter og Omgivelser, da kan vi i nogen Maade forstaa, at der kunde levnes Fru Lisbet Tid og Lejlighed til hendes omfangsrige genealogiske og heraldiske Arbejder, som er nedlagt i hendes berømte Slægtbog, der giver et betydningsfuldt Bidrag til den danske Adels Historie indtil hendes Tid. Slægtbogen foreligger i tre Eksemplarer med delvis forskellige Redaktioner, et i det Kgl. Bibliotek, et i Landsarkivet i Lund og et i Karen Brahes Bibliotek i Odense, hvor hendes Vaabenbog ogsaa findes.

I Slægtbogen læser vi, at den er fuldført paa Stavanger Kongsgaard; men de ca. 600 kolorerede adelige Vaabenmærker i Vandfarver er sikkert først fuldførte i en langt senere Tid; hendes Tilegnelsesord i Bogen kan tyde herpaa. Hun skriver:

»Dene bog hauer ieg Lisbet Bryske giuet min kiere dater Giertrud Bille, oc hauer ieg sell mallitt oc gjort di vaben, som huer kand kende, dette er mit egitt arbed.

1654 den 20. Janeuari.

Lisbet Bryske, egen hand.«

I Vaabenbogen vedblev hun at skrive næsten lige til sin Dødsdag; derved blev hendes Emner mangfoldige. Deri er almindelig Genealogi med Omtale af Mogens Krabbes, hendes egne og Henrik Billes 16 fædrene og 16 mødrene Ahner, Sten Billes og Karen Billes 2 × 16 Ahner, Tirsbæks Ejere og deres Fruer fra Ao. 1421 til Ao. 1666 — alt med kønne og vel udførte Vaabenmærker; deri findes Dagbog for hver af Sønnernes Udenlandsrejse, hendes Livs Tilbageblik, adelige Sange, Breve o. s. v.

Ao. 1651 skriver hun: »Dene bog hør mig Lisbet Bryske ttill med rette, oc hauer ieg den sell mallitt oc skreuen, som det er gott at see, att dett er mitt egitt arbed oc henders gerninger, skreffuit paa Thirsbech den 17. Julli 1651, da var ieg 66 aar gamell.

Lisbet Bryske, egen hand.«

23 Aar senere, faa Maaneder før hendes Død, skriver hun: »Dene Vabenbog hauer ieg giuet min kiere datter datter Ellen Bille, at hun den skall haue ttill en ihukommelse, at dett er mit egit arbed.

Af Weill den 20. Augusti 1674.

Lisbet Bryske, egen hand.«

Ellen Bille var Datter af Rønnov Bille til Sandbygaard og Fru Lisbet Krabbe Mogensdatter; hun døde paa Tirsbæk i 1702, »den 27. Maj blev den Velb. nu salige Jomfru Ellen Bille begravet i Engom Kirke«. ¹⁰ — —

I Efteraaret 1623 er Fru Lisbet Bryske her hjemme; hendes næstældste Søn, »lille Knud«, er død og blev stedt til Jorde fra Ørumgaard. Ved denne Lejlighed besøger hun sin gamle Faster, Karen Bryske — Iver Lunges Efterleverske — paa hendes Hus i Odense. Herfra skriver hun til Kansleren Christian Friis og beder ham udstede et Proclama paa Dansk og paa Tysk, saa hendes Mands Pengeforhold kunde ordnes inden Ao. 1625.

I Brevet, der tjener som Prøve paa hendes Skrivemaade, hedder det:

Min ganske wenlig hellsen nu oc allttid forsend met Gud wor here. Kiere her Christian Fris oc kiere broder, Gud were

nu oc allttid hos dig oc beuare dig fra alltt untt, som dig kand were skadelig entten ttill sell eller lifff; ieg tacker dig venlig oc giernne for alltt gott, som du mig allttid giortt oc beuist hauer, huilckett igen att forskylle ieg allttid wil findis willig. Kiere her Christian Fris oc kiere her canseler, ieg kand dig wenlig icke forholle, att vi er foraarsagit formedelst adskielig løffter, bode Henricks fader, Knud Bille, oc min fader Eyller Bryske, oc min morbroder Oue Lunge har veritt ii, oc vi er befrøcttendis, att mange skulle fortie deris hand oc segell nogen stund, saa vi ii fremttiden skulle kome ii støre skade, huorfor ieg er saa venlig begerendis, att du ville haue den umag oc anhole hos kong maietz att vi maatte bekome en proclama, først ien paa Thysk, oc om dett var muligtt, du da ville haue umag oc hielpe ttill, att hans maietz. wille unde oß ien paa Dansk, som vi her ii landitt kune lade leße oc forkynde ttill lanstingitt, att der som deris hand oc segell findis nogensteds, oc di icke giuer dett ttillkende inden 1625, da skulle deris hand oc segell vere caseritt, oc ingen mactt haue at kome oß ttill hinder eller skade. Kiere her canseler, gjør nu, som min gode thro er till dig, oc hielp oß ttill rette, att wi same proclama mote bekome, oc den som skall vere Ttysk mote bode were under kong maietz (?) oc segell oc under første aff Holstens.

Kiere her canseler, ieg beder dig saa giernne, at du icke fortencker mig, for ieg saa dristig bemøder dig, ieg er allt høylig derttill foraarsagitt, formedelst adskelig besuering, som oß ouerhenger; Gud wed, att ieg gierne thiener dig, ii huis maader ieg kand, oc vill dig nu m^{et} dene min skriuelse icke lenger ophole, men will haue dig Gud befalendis m^{et} mange gode netter, som ieg ynsker dig oc Barbra oc eders børn.

Aff Odense, den 4. October 1623.

Lisbett Bryske
egenn hand.

Uden paa Brevet staar:

Erlig oc welbuirdig mand oc strenge rider
her Christian Fris ttill Kragerup, kong.
maiertz. kanseler oc Danmarskis rigis raad,
min kiere broder oc gode ven ganske venlig
tilskreffuitt.

Vi ser i Brevet, at det var Henrik Billes Fader, Fru Lisbets Fader og Ove Lunge, som ved deres Forløfter for andre Adelsmænd havde bundet sig saaledes, at det endnu kunde bringe Ægteparret i økonomisk Forlegenhed, og dog synes deres Ejendomsforhold solide og gode; thi A° 1625 anslaaes »Hendrich Bille til Thiersbech« til 1339 Td. Hartkorn¹¹⁾ og i det følgende Aar udgiver de følgende Gavebrev¹²⁾ paa et Hospital i Engom By:

Jeg Henrich Bille til Tyrsbech, Kongelig Majestæts Befalingsmand over Staffanger Leen kiendes og hermed for alle udi dette mit aabne Brev vidner:

Eftersom det er christeligt og naturligt at betænke og indsatte arme, elendige og vedtørfvende Mennesker, af hvis den Almægtige Gud enhver giver og meddeler, og dennem i Synderlighed, som under Guds vældige Haand er plaget og ey haver Styrke eller Raad at fortiene det daglige Brød. Da haver jeg nu til saadanne Fattiges Ophold og Betænkende ladet opbygge et Husis og Vaaning i Engom Bye i Hatting Herred, hvor udi skal indtages og spises nogle særdeles Fattige, eftersom derom videre er forordnet. Og haver jeg, med min K. Hustrues fri Vilge og begge vores velberaad Hov, dertil givet og perpetueret en vores Gaard og Gods, i bemeldte By liggendes, og Niels Wintersen nu iboer, som skylder aarligen en Fjerding Smør, et Brendsvin, Rug en Ørte, Biug et Pund, Haure en Ørte og thi Skiepper, en Foer-Oxe, et Lam, en Gaas, fire Høns og en Daler^s Gjesteri.

Hvilken Gaard og Gods herefter til evig Tid, for os og vores Arvinger, dertil skal blive og være med ald Rente og Rættighed (Ægt og Arbejd undtagende, som vi og vore Efterkommere vil have forbeholden.) Og dersom vi eller vores Arvinger nogen Tid blev til Sinds samme Gaard af nogen synderlig Aarsager at ville indfri, da skal der strax udi Stædet igien udlegges fem Hundrede Specie-Daler og de Fattige til Bæste paa Rente sættes, efter Forordningens Indhold.

Og ville vi os hermed have tilforpligtet samme Guods og Fattiges Vaaning altid at haanthæve og forsvare, og udi alle Maader tilskyndes og forbedre, som vi os og af alle gudelige Menisker tilforseer, og meget mindre formoeder, at nogen være

sig, hvem det helst være kunde, skulde herudinden giøre nogen Forfang eller Forhindring, saafremt de ey vilde forvente den allermægtigste Guds Vrede og Straf. Og at dette foreskrevne udi alle sine Ord og Punkter u-brødeligen holdes skal, haver vi trøgt vores Signetter her neden paa og vores egne Hænders Tegnelse hos skrevet og venligen ombeder Erlige og Velbyrdige Mænd Jens Mogensen til Sindinggaard og Hartvig Bille til Damsgaard med os at forsegle og underskrive.

Actum Staffanger Kongsgaard den 1. May Anno 1626.

Henrich Bille. Lisbeth Bryske.
Jens Mogensen. Hartvig Bille.
(med egne Hænder).

Denne Foundation, der blev læst paa Tirsbæk Birketing den 30. Maj samme Aar,¹³ er et smukt Vidnesbyrd om de to — langt fraværende — Giveres omsorgsfulde Tanker for de fattige i Engom Sogn.

Ved samme Tid opsiger Kongen et Laan hos Henrik Bille paa 2500 Spdlr., hvoraf en Del dog var afdragne.¹⁴

Under Kejserkrigen blev han — som Lensmand — paa sin Post i Norge og blev Chef for det nyoprettede Stavangerske Kompagni, der bestod dels af Byens Borgere og dels af Oplandets Bønder; men her i Jylland saa det sørgeligt ud i de Dage, da Bauditzs og Wallensteins Tropper oversvømmede store Dele af Landet og røvede og plyndrede, hvor de kom frem, ogsaa her i vore Egne; Grundet og Højgaard¹⁵ (i Grejs Sogn) blev udplyndret, og Tirsbæk har sandsynligvis nydt samme Skæbne; og dog kunde Henrik Bille, i den jydsk-fynske Adels Kornskat, i 1627 yde en Kontribution af sit jydsk Gods paa 11½ Td. Rug og 11½ Td. Malt,¹⁶ ligesom han i det følgende Aar, efter kgl. Missive af 2. Septbr. 1628, i Lensmændenes Kontribution til de fra Jylland fordrevne Rigsraader, maatte af Stavanger Len yde 200 Spdlr. til Jørgen Skeel, Kalø.¹⁷ — — —

I Begyndelsen af Aaret 1632 har vi et lille Vidnesbyrd om, at Fru Lisbet stod i venligt Forhold til den fynske Biskop, Hans Mikkelsen, der i sin Dagbog¹⁸ under 12. Januar skriver: Elisabetha Bryske misit mihi salmonem. (Elisabeth Bryske sendte mig Laks.) — — —

Sidst paa Aaret 1633 mister Henrik Bille sit Len i Norge, uden at vi kender Grunden dertil, og han modtager Kvittance for sin Lensførelse den 22. December 1634.¹⁹

I det følgende Aar, 8. Juli, skifter Fru Lisbet med sine Børn »ligesaafuld som hun allerede ved Døden var afgangen«;²⁰ hun maa vel have været meget syg; maaske i længere Tid, saa vi i hendes Sygdom har den egentlige Aarsag til den uforstaaelige Opgiven af Lenet; thi i Aarene efter Kejserkrigen var det ikke rart at bo her i Jylland. Det vrimlede med Betlere, »Bønhaser«, »Krabber« og andre Lediggængere, som idelig plagede Befolkningen, og som Regeringen førte en haabløs Kamp imod.²¹ Demoralisationen havde faaet Indpas og bredte sig i alle Samfundslag; de justerede Kornmaal forfalskedes; Officererne besveg deres undergivne; mange Vidner svor falsk Ed; falske Mønter og Gældsbreve var ret almindelige; Præsterne med deres Sognefolk brugte Kirkerne til Gøgl, til Dans og Utugt.

— — —

Ao. 1638 taxeredes Henrik Billes Jordegods til 1017 Tdr. Hartkorn; endskønt Sønnerne havde faaet meget Gods. Selve Tirsbæk med Møllen og anden tilliggende Ejendom og Birkeretten var ansat til 99 Tdr. Hartkorn,²² Skjerrildgaard til 22 Tdr. og Slumstrup til 28 Tdr.

Kort før denne Ansættelse havde han købt Gods paa Holmsland,²³ hvilket maaske kunde tyde paa, at han ligesom Kongen og mange af hans Standsfæller havde lagt sig efter Studeopdræt i stor Stil. Faa Aar senere drages Danmark atter i Krig med Sverrig, og Henrik Bille — som mange andre jydsk Herremænd — led drøje Tab; men for sig og sine maa han vel have skabt et nogenlunde sikkert Tilflugtssted paa det »ret vel befæstede Tirsbæk«,²⁴ hvor han døde i 1655. Engom Sogns Kirkebog siger: »Martius 4 — 1655 — døde E. och W. Mand Henrik Bille til Tirsbech. Blef begrafuit i Weile Kirke den 27. Martij og nedsat i Engom Kircke den 28. Martij.« — — —

Hans virksomme og dygtige Enke, Fru Lisbet, beholdt derefter Godset i 11 Aar, skønt der kom Ufreds- og vanskelige Tider, der bragte dyb økonomisk Nedgang for mange gamle, adelige Slægter; men her paa Tirsbæk skød Godsejervirksom-

heden et frisk Skud, da Lisbet Bryske, vel nok i Mandens Dødsaar, af 3¹/₂ afbrudte og øde Bøndergaard i Daugaard By oprettede Bryskersborg Ladegaard, der i mere end hundrede Aar blev dreven under Tirsbæk.

Denne Gaard nævnes i en Jordebog, der er dateret 20. Nov. 1661 og underskreven af Sognepræsten (Jens Juel) over Ørum Sogn i Bjerre Herred og Daugaard Sogn i Hatting Herred, hvori nævnes Udsæden i 1656 og hvori det hedder:

»Wdi Daugaard sogn i Hatting herritt er en herregaard, kaldis Bryschisborg ladegaard kand saes

1656	1661
roug 11 ter	roug 1 ørte
biug 11 ¹ / ₂ ter	biug 9 schepper
arre 40 ter	haffre 4 ter
høe 45 laß	høe 30 laß

Bryschisborig ladegaard med sine ennemerke vden schouffuen satt och taxerit offr sydschind skiffte for hart korn 30¹/₂ tr 3¹/₂ schep^r 1 frk 1 alb.

Denne ladegaard erh gandsche nedbrut och ødde.«

Efter kgl. Missive indsendes i 1661 følgende »rigtige Jordebog offuer Tirssbechs Houdigaards Taxt med alle dertil ligende Bønder och Tienner«.

I.

Stiernholms Lehn: Engum Sogn:

Tirsbechs Houdigaard med dens underliggende Skoffue, Enemærker, Møller, afbyggere udi Gaardens marck, med Bircheret taxerit for 99 Tønder Hartkorn. (Er næsten Ruinered udi denne Krigstid, baade paa Auffling, Skouff och Bygninger). Kand saa Roug 18 Tdr, Biug 20 Tdr, Hafre 60 Tdr. Afte 600 Læs Høe *).

Tirsbech Birk: Engum Sogn och Bye:

Mads Pederssen: Htk. 10 Td. 3 Skp. 1 Fj. 1 Alb., skylder: Roug 1 Ørte, Biug 2 Ørte, Are 1 Ørte, Smør 1 Fjd., 1 Brendsvin, 1 Foer Oxe, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Rix^dl Gæsteri. (Denne Gaards Landgilde er af min Sal. Hosbond giffuet til et Hospital ved Engum Kircke, Gaarden er udi disse Krigstider halft afbrend. Kand saa Roug 2 Ørte, Biug 2 Tdr, Hafre 6 Tdr. Afte 12 Læs Hø. *)

Niels Rasmussen: Htk. 5 Td. 3 Skp., skylder: Roug 1 Ørte, Biug 1 Ørte, Are 1/2 Ørte, 1 ß Grot, 1 ½ i Arbejdspenge, 1/2 Foer Oxe, 1 Brendsvin, i Gæsteri 4 ½ 7 ß. Kand saa Roug 1 Ørte, Biug 2 Tdr, Hafre 6 Tdr. Afte 12 Læs Hø. *)

*) Tilføjelser efter Indberetning til Matriklen i 1661, hvori det bemærkes om Mads Pedersens Gaard, at der til den »er halfparten af 2 rebdragne agre og 1 skoufskifte i Assendrup skouf, strekker paa Stranden med ene ende og paa Engom med en anden ende, har ligget og hort til Gaarden, Ivers Juel i Engom boer aar 1534—13 Juni. Gaarden beboes senere of Knud Pedersen, *Iver Lunge* oc Terchild Lauridson.«

Jens Tuessen: Htk. 2 Td., skylder: Biug 1 Ørte, 1 Brendsvin. (Denne er afbrend).

Gadehuse: Søren Bryggers og Niels Ibssen.

Assendrup Bye:

Jens Olluffssen: Htk. 5 Td. 6 Skp., skylder: Biug 1 Ørte, 1 Fjd. Smør, 2 β Grot och i Gæsteri 1 fl . (Manden er død och Husene nederfaldne).

Iffuer Pedersen: Htk. 6 Td, 2 Skp., skylder: Biug 1 Ørte, 1 Fjd. Smør, 1 Fønød, 1 Brendsvin, Eridspenge 2 fl . (Manden er død, och Husene gandske øde).

Bertill Nielssen (Warch): Htk. 6 $\frac{1}{2}$ Td. 3 Skp. 1 Fj. 1 Alb., skylder: Roug $\frac{1}{2}$ Ørte, Biug 1 Ørte, Are $\frac{1}{2}$ Ørte, 1 Fjd. Smør, 1 Brendsvin, $\frac{1}{2}$ Foroxe, $\frac{1}{2}$ Lam, $\frac{1}{2}$ Gaas, 1 Høne. (Htk. $\frac{1}{3}$ Td. Skouff til forn^e tre halve Gaarde til 12 Svins Olden.) Kand saa 1 $\frac{1}{2}$ Td. Roug, 2 Tdr. Biug, 4 Tdr. Hafre. Afle 6 Læs Høe. *)

Bredal Bye:

Michel Lauridssen: Htk. 11 $\frac{1}{2}$ Td. 3 $\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb., skylder: Roug 1 Ørte, Biug 2 Ørte, Are 2 Ørte 2 Skp., 1 Fjd. Smør, 1 Foroxe, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 6 Høns, Gæsteri 1 Rix^{dl}.

Koldinghus Lehn: Tirsbech Birch, Hornstrup Sogn, Bredballe Bye:

16 Gaarde har her samme Hartkorn, nemlig: 8 Td. 2 $\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb. og svarer af hver Gaard: 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 1 Fjd. Smør, 1 Fønød, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns. Gaardene bruges af:

Peder And,

Jørgen Jenssen,

Rasmus And, (Denne Gaard er øder, och Husene næsten neder).

Michel Søurenssen,

Chresten Knudssen,

Mads Jacobssen, (Denne Gaard er øder, och Husene næsten neder).

Thomas Madtzen, (Denne Gaard er øder.)

Søren Jørgenssen, (Denne er øder.)

Staffen Ibssøn,

Søren Madtzen,

Frantzt Willadssen, (Denne er øder.)

Niels Iffuerssen, (Denne er øder.)

Jens Skytte, (Denne er øde).

Rasmus Søurenssen,

Lass Anderssen,

Peder Ousen, (Denne er øde).

Jens Ibssøn har Htk. 1 Td. 2 Skp. og svarer 1 Ørtug Havre.

Gadehuse var 10; de beboedes af: Jørgen Jenssen, Store Jens Ibssen, Rasmus Hanssen, Hans Vhistessen, Søren Skyte, Søren Hanssen, Morten Amme, Anders Gregersen, Søren Nielssen, Anders Anderssen.

Skouff til forn^e Bredballe Bye var sat til 400 Svins Olden och Hartkorn: 16 $\frac{1}{2}$ Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb.

*) Se Fodnoten paa foregaaende Side.

Liusholtgaard:

Michel Sørenssen, Htk. 9 Td. 2 Fdk. 2 Alb., skylder: 1 Ørte Are, $\frac{1}{2}$ Tønde Smør, 1 Brendsvin, 1 Føde Oxe, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, Gæsteri 1 Rix^{dir.}

Harboe Huss:

Søren Madt^{sen}, Htk. $3\frac{1}{2}$ Td., skylder: 1 Td. Roug, 1 Td. Biug, 1 Otting Smør.

Nervongs Herrit, Snede Sogen, Solschouff Bye:

Iffuer Nielssen, Htk. 8 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., skylder: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, Penge 1 $\frac{1}{2}$, 1 Brendsvin, 1 Faar, 2 Høns, Gæsteri 4 $\frac{1}{2}$ 7 β . Gadehuse: Hans Inguorssen.

Fyn:

Hindt^βgavls Lehn:

Vendt^β Herrit, Balsløff Sogen och Bye:

Hans Jenssen; Htk. 11 Td. 1 Skp., svarer: 3 Pund Biug, 1 Ørte Are, 1 Foer Oxe, Eridspenge 1 $\frac{1}{2}$, Gæsteri 1 Rix^{dir.} — — —

Summa Sumarum: 330 Td. 7 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hart-Korn.

At dette er en Rigtig Jordebog offuer Tirsbechs Houidgaards Taxt samt dertill liggendis Jordegods, Bønder och Tiennere, Erkiender ieg Underschreffne med min egen Hand.

Datum Tirsbech c. 1. Martij A^o 1661.

Lisbet Bryski.

egenn hand.

II.

Stlernholms Lehn:

Bjerre Herrit, Bjerre Sogen och Bye:

Jørgen Mat^{sen}, Htk. $10\frac{1}{2}$ Td., svarer: 1 Ørte Roug $1\frac{1}{2}$ Ørte Biug, 2 Ørte Are, 1 Fjd. Smør, 1 For-Oxe, 1 Brendsvin.

(Besidder Gaarden med ringe Midler, saa ieg haffuer intet deraff uden gandske lidt.)

Raarup Sogen; Kleis: Rasmus Rasmussen, Htk. 7 Td. 2 Skp., svarer: 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 For-Oxe, 1 Brendsvin, 1 Dal. Gæsteri. (Er nogit forarmit).

Vridste Sogen och Bye:

Anders Jenssen, Htk. $8\frac{1}{2}$ Td., skylder: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 For Oxe, 1 Brendsvin, 1 Dalers Gæsteri.

Niels Jensen: Htk. 3 Skp. XII β Landgildepnge.

Hatting Herrit, Daugaard Sogen och Bye:

Søffren Jørgenssen, Htk. $8\frac{1}{2}$ Td. 2¹ Skp. 2 Alb., skylder: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 For-Oxe, 1 Lam, 1 Brendsvin, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Dal. Gæsteri.

Søffren Rasmussen, samme Htk., svarer det samme. (Er megit forarmit.) Skouff til begge Gaarde til 50 Svins Olden.

Ingumb Sogen, Assendrup Bye:

Peder Nielsen Dambsbare, Htk. 13 Td. $2\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb., skylder: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 For-Oxe, 1 Brendsvin, 1 $\frac{1}{2}$ Eridspenge, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns. Skouff til 24 Svins Olden. — Gaarden blev snart øde; den beboedes senere of Peder Kiær og Søren Kiær. *)

Søffren Christensen, Htk. 9 Td. $2\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb., skylder: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 Brendsvin, 1 Føenød, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Dal. Gæsteri. Skouff til 24 Svins Olden. — Blev snart øde. Kand saa Roug 2 Tdr., Biug $2\frac{1}{2}$ Tdr., Hafre 6 Tdr.; afle 6 Læs Høe. **)

Peder Iffuersen, samme Htk., samme Landgilde, samme Skov. (Nogen fader- och moderløse fattige Børn besidder med Armod.)

3 Gadehuse, de to beboes af: Jens Tuesen och Søfren Thomsen.

Bredal Bye:

Peder Jenssen, (med stor Armod befunden) Htk. $5\frac{1}{2}$ Td. 1 Skp. 2 Alb., svarer: 1 Ørte Roug, 1 Fj. Smør, 1 Føenød, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 3 $\frac{1}{2}$ Gæsteri.

Lundenes Lehn:

Bølling Herrit, Faster Sogen, Handerup Bye:

Christen Christensen (Er megit forarmit). Htk. 5 Td., skylder: 4 Tdr. Roug, 1 Føenød, 1 Brendsvin, 1 Dal. Gæsteri.

Nørherrit, Houen Sogen:

Niels Pedersen och Niels . . . (Ehr en Selvejgaard de begge besidder.) Htk. 6 Td. $1\frac{1}{2}$ Skp., yder: $\frac{1}{2}$ Ørte Roug, $\frac{1}{2}$ Ørte Biug, $\frac{1}{2}$ Td. Honning, 10 β Landgildspenge, 1 Skouffvogn, $2\frac{1}{2}$ Dalers Gæsteri.

Summa Sumarum: 95 Td. 1 Skp. 2 Alb.

At dette er en Rigtig Jordebog offuer det mig till ligende Jordegods, Bønder och Tiennere, Erkiender ieg Underskreffne med min egen Haand.

Tirssbech c. 21. November A^o 1661.

Giertrud Bille.

Egen Handt.

III.

Stiernholms Lehn:

Bjerre Herrit, Bjerre Sogen och Bye:

Niels Jenssen, Htk. 10 Td. 2 Skp.: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 Foerfole, 1 Brendsvin, 1 Rdlr. Gæsteri. (Sidder i den halfvue Gaard och er gandske forarmit; den anden halfvue part staar gandske øde och ingen besidder den).

Roerup Sogen, Lindved:

Laurit β Thommissen, 6 Td. $2\frac{1}{2}$ Skp. 1 Fd.: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Brendsvin, 2 β Erridspenge.

*) Indberetn. til Matriculen i 1661. — **) Se Fodnoten Side 91.

Skiold Sogen och Bye:

Jens Søffrenssen, Htk. 9¹/₂ Td. 2 Skp.: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 2 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 Brendsvin, 1 Foroxe.

Hatting Herrit, Daugaard Sogen och Bye:

Peder Nielsen, Htk. 11 Td. 3 Skp.: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1/2 Fj. Smør, 1 Brendsvin, 3 β Groot, 5 march Gæsteri. Skouff til 30 Svins Olden. (Ehr øde nedbrudt och ingen Besidder.)

Niels Bendtsβen, Htk. 4 Td.: [1 Fj. Smør, 1 Brendsvin, 1 β Gæsteri.] (Ehr Husene næsten nederbrudt, saa ieg aldellis intett aff denne kand i nogen Maade bekomme).

Rasmus Hanssen, Htk. 3 Td. 2 Skp.: 1 Ørte Roug, 1 Brendsvin, 11 β Gæsteri. Skouff til disse to Gaarde til 60 Svins Olden.

Engumb Sogen, Bredal Bye:

Madβ Wandell, Htk. 8¹/₂ Td. 2 Skp. 2 Alb.: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 Brendsvin, 1 Foer-oxe, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Dl. Gæsteri. Gaarden svarer senere 6 Rix^{dir.} i Arbejdspenge; var afbrendt. *)

Peder Smed, Htk. 4 Td. 2¹/₂ Skp. 2 Alb.: 2 Ørte Biug, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 β i Landgildspenge, 3 β Gæsteri. Svarer senere 3 Rdl. i Arbejdspenge. *) (Øde och nedbrudt.)

Assendrup Bye:

Steffen Pederssen, Htk. 14 Td. 2¹/₂ Skp. 2 Alb.: 1 Ørte Roug, 2 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1/2 Td. Smør, 1 For-oxe, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, Skouff til 24 Svins Olden. (Ehr mesten Deel nedbrudt och øde, och sidder i den imod, at ieg nyder intett deraff.)

Kand saa Roug 2¹/₂ Tdr., Biug 3¹/₂ Tdr., Ar. 10 Tdr.; Afle Høe 8 Læs. *)

Gaarden beboes senere af Jens Nielsen og derefter af Laurs Therkildsen, Birkedommer paa Tirsbæk. **)

Poul Jenssen, Htk. 3¹/₂ Td. 2¹/₂ Skp. 2 Alb.: 1 Fj. Smør, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns. Kand saa 4 Skp. Roug, 4 Skp. Biug, 1¹/₂ Td. Ar.; afle Høe 3 Læs. *)

Lundenæs Lehn:

Nørherrit, Hoffuen Sogen, Ørbech Bye:

Bertill Madtβen, Htk. 7 Td. 2 Skp. 1 Fd. 1¹/₅ Alb.: 1 Ørte Roug, 1¹/₂ Ørte Biug, 1/2 Td. Honning, 1 Skouffvogen, 1 Brendsvin.

Summa Sumarum: 89 Td. 1/2 Skp. Hartkorn.

At dette er en Rigtig Jordebog over det mig tilliggende Jordegods, Bønder och Tiennere, Erkiender ieg Underskreffne med min egen Haand.

Tirsbech den 21. November A^o 1661

Wiueche Bilde.

Egen Handt.

*) Indb. til Matriculen 1661. — **) Engom Sogns Kirkebog.

III.

Stjernholms Lehn:

Hatting Herrit, Daugaard Sogen och Bye:

Christen Friederichsen, Htk. 9 Td. 2 Skp. 2 $\frac{1}{2}$ Fd. 2 $\frac{1}{2}$ Alb.: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 Foer-oxe, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns. Skouff til 25 Svins Olden.

Udi Jep Willatβens Gaard en Selffeiger, Htk. 1 Td. 3 $\frac{1}{2}$ Skp. 1 $\frac{1}{2}$ Fd. Skylder: Ledings Are 4 Schepper, Landgildspenge 1 Daler 10 β, Ledingspenge 4 β och 3 Kander Honning.

Askebierigs: Olluff Pedersen, Htk. 3 Td.: $\frac{1}{2}$ Td. Roug, $\frac{1}{2}$ Td. Biug, 1 Otting Smør, 1 Brendsvin. I Daugaard Skouff it Skouffskifte til 48 Svins Olden.

Engumb Sogen, Assendrup:

Jens Olluffssen, Htk. 10 Td. 7 Skp. 1 Fd. 1 Alb.: 2 Ørte Biug, $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 1 Foer-oxe, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns. Skouffskifte til 24 Svins Olden. Gaarden betegnes samtidig som øde. *)

Peder Jørgensen, Htk. 9 $\frac{1}{2}$ Td. 2 $\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb.: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Fj. Smør, 1 Brendsvin, 1 Føenød, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns; Skouffskifte til 24 Svins Olden.

Kand saa Roug 1 Ørtug, Biug 1 $\frac{1}{2}$ Td., Are. 5 Tdr., afle 8 Læs Høe. **)

Rasmus Michelsen, Htk. 2 $\frac{1}{2}$ Td.: 2 Td. Biug, 1 Brendsvin.

Peder Rasmussen, senere Knud Hansen, Laurits Andersen og Henrich Dreyer, Feltskiær. Htk. 3 $\frac{1}{2}$ Td. 1 $\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb.: 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Høne. Skouffskifte til 24 Svins Olden.

1 Gadehus: Andreas Svaver.

Bredal Bye:

Peder Jørgensen Htk. 9 $\frac{1}{2}$ Td. 1 Ørte Roug, 1 Ørte Biug, 1 Brendsvin, 1 Fj. Smør, (1 Følnød), 1 Foernød, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns. Erridspenge 1 $\frac{1}{2}$.

Jens Bertillssen, Htk. 1 Td. 2 Skp.: $\frac{1}{2}$ Td. Roug, $\frac{1}{2}$ Td. Biug, $\frac{1}{2}$ Td. Are.

Lundenes Lehn:

Bølling Herrit, Faster Sogen, Handerup Bye:

Offue Jenssen, Htk. 3 $\frac{1}{2}$ Td. 1 $\frac{1}{2}$ Skp. 2 Alb.: 1 Td. Roug, 1 Td. Biug, 1 Foer-oxe, 1 Brendsvin, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Snes Ægh.

Klochmose:

Willadtβ Perssen, Htk. 7 Td. 2 Skp. 1 Fd. $\frac{4}{5}$ Alb.: 1 $\frac{1}{2}$ Ørte Roug, 1 $\frac{1}{2}$ Ørte Biug, 1 Ørte Are, 1 Foroxe, 1 Brendsvin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Skouffvogen.

*) Indb. til Matriculen 1661. — **) Se Fodnoten Side 91.

Koldinghus Lehn: Filschouff Bye:

Jens Jenssen, Htk. 4 $\frac{1}{2}$ Td.: 1 Ørte Roug, 3 ☉ Smør, 1 Foroxe, 1 Brendsvin.

Summa Sumarum: Hart Korn 66 Td. 2 Skp. 1 Fd. 1 $\frac{1}{2}$ Alb.

At dette er en Rigtig Jordebog offuer det mig till-ligende Jordegods, Bønder och Tiennere, Erkiender ieg Underschreffne med min egen Haand.

Tirsbech d. 21. November A^o 1661

Hylleborg Bille.

Jordebogen fortæller os, at Fru Lisbet Bryske og hendes Døtre ejede — foruden Bredballe By og meget Gods i nærmere og fjernere Sogne — den overvejende Del af Engom Sogn, nemlig 21 af dets daværende 35 Gaarde foruden Præstegaarden.

Sognet var fra ældre Tid inddelt i Ottinger, der var af ulige Størrelse i de tre Byer; men man regnede 4 Ottinger til en Helgaard. Til Engom By laa 11 $\frac{1}{2}$ Otting fordelt paa 4 Gaarde, hvoraf den fjerde, der havde Jord lige op til Præstegaarden, ejedes af Preben Brahe til Hvedholm og brugtes af Fæsteren Søren Pedersen; i 1661 var Gaarden øde og afbrændt. —

»Jord til Præstegaarden var over ald Engom Skouff och Mark 8 Reeb och et Stykke Skouff i Assendrup Skouff ved Ulbech.

I for^{ne} Jord kand saaes 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 10 Ørte Havre. Eng til 30 Læs Hø og Skov til 10 Svins Olden.«

Agre til Præstegaarden.

Østermark:	Vestermark:	Lille Mark:
Krudager 1	Grøvtfald 2	Stoch-agre 2
Lille Sand Spiel ... 1	Langefald 2	Smal-ager..... 1
Store Sand Spiel.... 1	Svags Dal 2	Bond-ager 1
Neden mellem Uhlhøj 3	Gaas Kild 2	Harboes Toft 2
Alhedsager 1	Trimhøj 2	Stumper.
Hiort-huus-fald. 2	Alveisfald..... 2	
Ager under Bank 1	6 Aabiergsmaal 12	
Ler-gravs-maal..... 2		

Til Assendrup laa 42 $\frac{1}{2}$ Otting; her ejede Tirsbæk de 12 af 15 Gaarde; de ikke nævnte 3 Gaarde ejede og brugtes af følgende: Frantz Lykke til Overgaard; Bruger: Niels Pedersen, 4 Otting, Gaarden er øde.

Henrich Rantzau til Møgelkjær; Bruger: Lille Niels Pedersen, 1 $\frac{1}{2}$ Otting.

Henrich Rantzau til Møgelkjær; Bruger: Jens Skøtte, 3 $\frac{1}{2}$ Otting.

Til Bredal laa 51 Ottinger fordelt paa 15 Gaarde; deraf hørte 6 til Tirsbæk. Ejerne og Brugerne af de øvrige 9 Gaarde, der alle var Helgaarde paa 4 Otting, var:

Preben Brahe til Hvedholm: Ifver Poulsen; Gaarden er afbrændt.
Christian Rantzau til Skougaard: Madt^β Christensen — er øde.
Heinrich Rantzau til Møgelkjær: Eske Jensen — er øde.
Helvig Arnfeld til Ruballegaard: Jep Madsen — er afbrændt.
Anders Bille til Damsbo: Jens Pedersen — er afbrændt.
Frantz Lykke til Overgaard: Peder Nielsen — afbrændt.
Jørgen Juel til Agersbøl: Jens Lausen — er øde.
Christen Skeel Jørgensen til Fussingø: Jens Jensen — er øde.
(Senere) Hofman: Skjerrildgaard: Niels Nielsen; denne Gaard maa ogsaa være nedbrændt; thi senere ses den opbygget og beboet af Niels Terchilsen.*)

Krigens Rædsler er gaaet tungt hen over Bredal; af dens 15 Gaarde er de 8 nedbrændte, 5 er øde, og kun 2 Halvgaarde synes bevarede.

— — —

Ao. 1663 er der Bryllup paa Tirsbæk; Henrik Billes og Fru Lisbets ældste Datter, Wiveke, der var født i 1624, og som i 1649 fik Bevilling til at være sin egen Værge, ægter den levestynte, enøjede Oluf Brochenhus. Derom siger Kirkebogen: »29. Maj 1663 bleff Welbiurdig Oluf Brochenhus (til Hjuleberg), Landt^β-dommer i Sjælland, och Welbiurdig Jomfru Wiveke Bille Heinrichsdatter paa Tirsbæk copulerede och i Egteschab sammen viede.

Gud gifve dem Lykke och Velsignelse!«

Omkring ved samme Tid — før 1664 — blev den yngre Datter, Gjertrud, der i 1651 havde modtaget Tilladelse til at være sin egen Værge, gift med Frederik Schult til Findstrup, det nuværende Holstenhus i Fyn.

I 1666 skiftede og delte Fru Lisbet Bryske alt sit Gods imellem sine Børn i sidste Ægteskab.

Arvtagerne: Knud Bille til Skjerrildgaard, Steen Bille til Ørumgaard, Wiveke Bille ifølge Fuldmagt fra sin Mand, Oluf Brochen-

*) Indb. til Matriculen i 1661.

hus, Frederik Ulrik Schult paa sin Frues, Giertrud Billes, Vegne og Tyge Below til Frøstrup, Amtmand over Hindsgavls Len, som Værge for Jfr. Hilleborg Bille, bekendtgør i Juni, »at deres Moder, Fru Lisbet Bryske til Tirsbæk, efter venlig og skriftlig Begæring, formedelst hendes høje Alderdoms og store Besværingsskyld haver afstanden al hendes Jordegods, Ejendom, Løsøre og andre Mobilier til os hendes Arve-Børn og Arvinger at maa liquidere os imellem efter Loven lige paa den Maade, som velbemeldte vores kære Moder ved Døden var henkaldet; — — — dog saaledes, at ingen af os maa pantsætte eller sælge vor Anpart, saa længe vor kære Moder lever.«²⁵

Dengang udgjorde Tirsbæk 320 Td. 4 Skp. 2 Fd. 2 Alb. Hartkorn, hvoraf paa en Broderlod kom 91 Td. 4 Skp. 2 Fd. $2\frac{2}{7}$ Alb. — Paa den første Lod faldt det halve af Tirsbæk Hovedgaard med Møllen og udgjorde 49 Td. 4 Skp. Htk., hvortil regnedes Halvdelen af Gods, Bygninger og Birkeret, og i Bredballe By $4\frac{1}{2}$ hele Gaarde, 3 Huse og et øde Sted med ialt Htk. 42 Td. $1\frac{1}{2}$ Skp., saa Broderparten blev paa ialt 91 Td. $5\frac{1}{2}$ Skp., hvoraf Søsteren Gjertrud dog skulde have 3 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb.

Denne Lod tilfaldt ved Lodkastningen Steen Bille, og Knud Bille fik saaledes den anden Halvdel af Gaarden med Bygninger og Gods;²⁶ det blev nu Steen Billes Hverv — ved Køb og Magelæg — med sine Søkende at gensamle den gamle Hovedgaard, som ved Moderens Skifte i 1635 var tillagt Sønnen Mogens Bille, der døde i 1648.

— — —

Fru Lisbet Bryske tilbragte sine sidste Leveaar, som det synes, dels paa Tirsbæk og dels i Vejle, hvor hun vel endnu i sin høje Alderdom syslede med sine genealogiske Arbejder over den danske Adel. Hun døde i Vejle den 4. December 1674, 89 Aar gammel, og blev — sandsynligvis — begravet ved sin afgangne Mands Side i Engom Kirke; hun var det sidstlevende Medlem af Bryskeslægten; mere end 20 Aar før var Slægtens sidste Mand, Truid Bryske, Søn af Carl Bryske til Marggaard og Trude Ulfstand, død d. 30. Decbr. 1653 i hans Alders 74. Aar; »med ham blev Bryskernes Slægt og Vaaben nedlagt, som var en gammel Slægt her i Riget«. —²⁷

Naffne yaa di, forment or finer med dig
 vaben for som fann bod yaa ringet siden
 1421

1421 Da bodi for iens kantsen rida yaa ringet
 fang sin fanns for 3 rida fang i funder vaben
 kalli Kantsen fang fende 2 bide or 2 fester
 for iens kantsen

* 2: Kirsten Kantsen

1470 Da fang fang son for iens kantsen bod yaa
 ringet, fang sin vab en oye, fende sin kirsten oye
 yaa fann, di fende en fann, vab gift i, gelland fende
 yaa fange med allef fende am iens fann
 for iens kantsen

2: Kirsten oye

1480 Da Gauder for inder iensens søn, for iensens inder 170
 god yder inders. Gang sin gode sin kirsten lunges
 som var for sigge lunges vill bagens, or sin ene
 hablung dans, Gauder fende for sigge gaff Gauder in søde
 inders, for Gauder som fende lade den alle lunges
 som di orsua giordt, massum roge di, men vabund
 besede di, som or di Tijer vabund, or fende de

for iensens inder

for kirsten lunges

1534 Da Gauder for iensens inder søn for ene lunges
 god yder inders. Gang var Danmarkes riges raad, Gauder
 aalder i forling, Gauder var ind med fullmægt yder
 di sigge inders yder Gauder, or sigge kong erpican
 den 3, var kongs raad, Gauder fende, Gauder var 2
 gang sigge sigt med sin konge rosendens for ind
 rosendens ind inders, or sin inders sig for
 sigge dans di Gauder som fender
 Gauder var Gauder sigt med sin ene sig Gauder
 sig ind or, or sin ene lunges som fende di lader
 dans dans Gauder var orsua sigt sigt som sigt
 for ene or Gauder som fender, Gauder var anders
 Gauder ind sigt, or sin ene inders som fender
 Gauder som med dans Gauder

Foto. Hans Sofelde.

II. Lisbet Bryskes Optegnelser om Tirsbæks Ejere i hendes Vaabenbog Pag. 170 a med Vincents Iversens og Kirsten Lunges Vaaben.

I Karen Rosenkrantz

for Ove Lunge

I Anne Friis

3546 Da første for Ove Lunge sin med Lunge gaa
størst, Gang først sig sin var sin manen Børn
daa, for Gæster Børnen vil udhving i sin or sin
giver ind ynglings daa di første Børn samer

Den anden Gang sig sin var sin Karen Børn, gaa
Børn vil daland or sin ane næstgaa daa, di første
inger Børn samer

Amalie Børn daa med Lunge

I Karen Børn

Foto. Hans Sofelde.

III. Lisbet Bryskes Optegnelser om Tirsbæks Ejere i hendes Vaabenbog Pag. 170 b med Karen Rosenkrantz, Ove Lunges, Anne Friis's, Maren Bjørns, Iver Lunges og Karen Bryskes Vaaben.

1589 Da gode min lungez gon ore lungez yem vingsel
sant var giffa or gode sin berre till sin vangsde
till mit gungolan; gileud or sin berre vosenkruff
Daa di gode myn berre samer
ore lungez

& berre till

1611 Da gode ejlla bryjke mit dallind arinn vingsel
mit gode gopin sin givind lungez sin var ore
lungez gopin, den gaud var gaud; arinn offer fady
gon & gona gode berre yem gauden. myn mit gild
den firt i gopin arinn da sin givind lungez firt den

ejlla bryjke

& givind lungez

Foto. Hans Safelde.

IV. Lisbet Bryskes Optegnelser om Tirsbæks Ejere i hendes Vaabenbog Pag. 171 a med Ove Lunges, Berette Billes, Eiler Bryskes og Gertrud Lunges Vaaben.

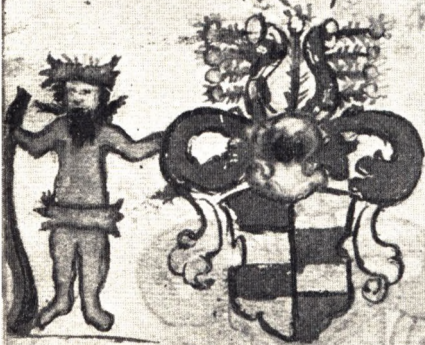
1614 Da arving d: Lisbet Bryske arving
 efter sin salige færdede

Jensens Bille Steenens Bryske

1666 Da Pern vilk skjedet om her sin balle Jensens
 fik den efter sin moder sin Lisbet Bryske som sin
 var sin Perns balle som andens balle vilk legges om
 riges mæst. og sin søst. v. skjedet om

Steenens Bille

og Pernens Bille

Foto: Hans Sæfjæ.

V. Lisbet Bryskes Optegnelser om Tirsbæks Ejere i hendes Vaabenbog Pag. 171 b med Henrik Billes, Lisbet Bryskes, Steen Billes og Karen Billes Vaaben.

Samtidens som Eftertidens Dom om Lisbet Bryske er af hædrende Art. Biskop Jens Bircherod giver hende — i sin Beskrivelse²⁸ over Fyn — følgende Ros: »Elisabeth Bryske, een fornemme Antiquitatiske Scribent og haver med Vaaben og deres Forklaring med egen Haand skrevet en høyberost Stammebog«.

Pontoppidan kalder hende: »Heroinam antiquitatum Patriarum studisiflimon« \circ : en Heltinde, som var meget flittig i Fædrelandets Oldsager;²⁹ og et andet Sted kalder han hende: »Eruditione antiquaria celebris« \circ : berømt formedelst hendes Lærdom og Forfarenhed i Antikviteterne.

Hendes yngre samtidige, den mærkelige Selvejrbonde, Historiekenderen Peder Lauritsen Dyrskøt fra Jerslev i Vendsyssel, besøgte hende og skriver om hende: »Fru Lisbet Bryske har skrevet en stor Slægtbog med egen Haand og malet hendes og mange flere Vaaben.

Hun havde mange gamle Antikviteter: Stammebøger og mange Manuskripter, alt skrevet Tøj og gamle Breve en hel Kiste fuld. Hvor det efter hendes Død blev af, ved jeg ikke, men en højtberømt Frue i Pennen og Skrift og i Antikviteterne var hun.«³⁰

»Indretningen af hendes Slægtbøger er vel noget vildsom, efterdi Stamtavlerne udføres endog paa Kvindesiden; men de indeholder tillige meget godt og rigtigt;«³¹ og det kan med Sandhed siges, at disse Bøger vil altid sikre hende et blivende Eftermæle i den danske genealogiske Litteratur.

MOGENS BILLE HENRIKSEN til Tirsbæk og Skjerrildgaard, Befalingsmand paa Koldinghus.

Ved Fru Lisbet Bryskes Skifte i 1635 maa hendes og Henrik Billes ældste Søn, Mogens, være tillagt baade Tirsbæk og Skjerrildgaard, da han nævner sig til begge disse Gaarde i 1638.³² Mogens Bille var født paa Tirsbæk den 13. Juni 1617,³³ og her levede han sine første Barneaar, indtil hans Hjem, som nævnt, i 1621 flyttedes til Stavanger. »Da hafuer Erlig och Velb. Frue, Fru Kiersten Juel, Sal. Niels Vinds til Grundet, begieret hannem til sig, at han maatte gaa i Skole med hendes kiere Søn Niels«. De to jævnaldrende Drengene optugtes og modtager deres første

Undervisning paa Grundet, til de i 1624 sendes til Vejle for at informeres og opdrages af Sognepræsten Dr. Christen Jensen (Weyle), hos hvem de forblev en 3 Aars Tid, indtil han i 1627 kaldes til Hofpræst. I samme Aar døde Fru Kiersten Juel paa Ullerupgaard paa Mors, hvorhen hun var draget for at være i Sikkerhed for de kejserslige Tropper.

Hendes Søn, Niels Vind, er nu forældreløs og kommer til sin Morbroder Jens Juel til Lindbjerggaard i Ølgod Sogn, som var Lensmand paa Trondhjem, og Mogens Bille drager til sine Forældre i Stavanger, hvor han gaar i Skole en Tid.

A° 1632 kommer han i Sorø Skole, hvorfra han efter et Par Aars Forløb optages paa det kgl. adelige Akademi, der lededes af Just Høeg til Gjorslev, og her lærte han sine »Exercitia paa to Aars Tid.«

I 1636 drager han udenlands med Skib fra Helsingør til Holland, hvor han immatrikuleres ved det berømte Universitet i Leyden; herfra kom han til Haag, hvor Prinsen af Oranien holdt Hof. Han gaar nu i fremmed Krigstjeneste og søgte, som adskillige andre danske Adelsmænd i den Tid, Lejlighed til at øve sig i krigerisk Færd paa Nederlandenes Valpladser,³⁴ idet han tjente i den hollandske Armé for en »Pichener«, og »med Flid lod han sig bruge udi adskillige Occasioner med Partier oc Treffen til Lands og til Vands.«

I Efteraaret 1637 forlader han Krigstjenesten og drager til Paris, hvor han blev i halvandet Aar og berejste derfra Holland, Frankrig og England. Under sit Pariserophold fandt han en god Kammerat i Ove Juel til Villestrup, som ventede paa ham og slog Følge med ham paa Hjemrejsen,³⁵ der for Mogens Bille endte paa »Tierszbech« den 19. September 1639, efter at han havde været i Udlandet i tre Aar »oc med Flid lært sine Sprog oc Exercitia, saavel som med Fruct observeret Landenes Politier oc andet, som hand i Fremtiden sit Fæderne-Land kunde med betiene«. — —

Efter sine Forældres Raad melder han sig i samme Efteraar med fire Heste til Tjeneste hos Kongen og stod saa i Hofjunker-nummer fra 28. Oktober 1639 til 1. Maj 1643.³⁶

Som Hofjunker deltager han i Corfits Ulfeldts Ambassade til

Kejser Ferdinand den Tredie og til Forhandlinger i Regensburg. Da Gesandtskabet optraadte med stor Pragt, kan vi tænke os, at Mogens Bille kom med, fordi han havde et smukt Ydre og en statelig Optræden³⁷. Efter nogle Maaneders Forløb vender Gesandtskabet hjem med omtrent uforrettet Sag; men Mogens Bille havde vundet et saa godt Omdømme, at Christian den Fjerde den 17. April 1643 forlener³⁸ den knap 26-aarige Mand med Koldinghus.

Denne Udnævnelse var ret mærkelig; thi efter sin Hjemkomst fra Regensburg var han bleven »bested med en stor Svaghed«. Han modtog dog Lenet, som han vel maatte forlade under det svenske Indfald i Holsten og Jylland; men kun for at han kunde tilbyde sin Tjeneste andetsteds, hvor »hand stedse haffuer ladet sig bruge med adskillige Partier oc Toeg, oc huor hand sit Fæderne-Land til beste kunde betiene ved Nat oc Dag.«

I Juni 1644 udnævner Rigsmarsken Anders Bille ham til Løjtnant ved Rytteriet under Ritmester Christopher Hvass til Hennetgaard. — —

Efter Fredsslutningen i Brømsebro er Mogens Bille til »Thiersbech« sammen med den kgl. Sekretær Peter Reetz til Tyggestrup beskikkede til at besigtige Kronens Len bl. a. i Aarhus Stift: Aarhusgaard, Dronningborg, Kalø, Silkeborg, Skanderborg og Stjernholms Len med Kongens og Kronens Slotte, Klostre, Gaarde, Ladegaarde, Købstædernes Tilstand, Bøndernes Kaar og Skovenes Forfatning, efter at Fjenderne havde forladt Landet. Dette store Besigtigelsesarbejde udføres i November og December Maaneder, og den meget omfangsrige Beretning³⁹ derom er dateret og underskrevet paa Koldinghus den 24. December 1645.

I det følgende Aar ønsker han »efter Guds Forsyn oc sine Forældres oc Venners Raad« at indgaa i Ægteskab, hvorfor han tiltalte Fru Sophie Brahe, der sad Enke efter Rigsmarsken Jørgen Lunge til Odden, om hendes Datter Jomfru Margrete Lunge, der var født i Maj 1616 paa Elfsborg, og hun blev ham tilsagt.

Den 13. September 1646 gjorde Fru Sophie deres Bryllup i Viborg; men deres Samliv blev saa kortvarigt, kun 1 Aar 7 Maaneder og 13 Dage, i hvilken Tid Mogens Bille vist aldrig havde sit Helbred.

Han søgte »adskillige Doctorums Raad oc Medicine«, og da Sygdommen stadig forværredes, lod han Hertug Frederiks Livlæge, Peter Bülche, komme til sig, og han gav ham alle tænkelige Lægemidler imod hans slemme Hoste og store Svaghed; men alt var forgæves. I Begyndelsen af Marts 1648 var Svagheden saa alvorlig, at han lod kalde Mester Hr. Jens Søffrenszén Hundevad, Sognepræst til Almind og Guds Ords Medtjener i Kolding, til sig og modtog den hellige Nadver, imens hans Moder, Fru Lisbet, og hans Broder, Eiler Bille til Gjelskov, var hos ham.

Siden lod han prædike for sig i sit Kammer for »Troen oc Haabet at bestyrke«, ligesom han fandt stor Trøst i Davids 27. Salme: »Om jeg end vandrer i Dødens Mørke-Dal, frygter jeg ingen Ulykke; thi du Herre er med mig, din Kæp og Stav trøster mig; din Godhed og Barmhjertighed skal følge mig al min Livstid, og jeg skal blive i Herrens Hus altid og evindeligt«.

Straks efter Paaske tilkaldte han Sognepræsten Ancher Søffrenszén, Provst i Brusk Herred, nød atter Nadveren og trøstede sig ved Guds Ord. Faa Dage efter, den 18. April, forløstes hans Hustru med en Søn, der i Daaben fik Morfaderens Navn: Jørgen Lunge Bille; men han døde kun 15 Uger gammel.

Om Mogens Billes sidste Levedag og hans Død berettes i hans Ligprædiken:¹⁰ Imellem Mandag og Tirsdag Nat den 25. April blev han meget svag og afmægtig, hvorfor hans kære Søster (o: Svigerinde) Fru Annæ Lunge tog en Bog og læste nogle Bønner om et saligt Endeligt, hvilke han med sammenlagde Hænder og dybe Hjertens Suk efterlæste, og han blev erindret de trøstelige Ord hos Matthæus i det 11. Cap.: »Kommer til mig alle I, som arbejde og ere besværede, og jeg vil vederkvæge eder«.

Han laa stille hen den Dag og sagde til sin kære Moder (o: Svigermoder) Fru Sophie Brahe: »Moder lilde, jeg er meget suag, Gud forbarme sig offuer mig!«

Da Klokken var fem om Aftenen, tog alle Legemets Kræfter ganske af, og han begærede, at der maatte skikkes Bud efter Hr. Jens Søffrenszén Hundevad, om han vilde komme til ham og meddele ham Trøst af Guds Ord, hvilket straks skete; »oc der hand kom til hannem, da tog han selff sin Hue aff for

Præsten, racte hannem sin Haand oc bad hannem være velkommen oc klagede sig saa meget, at hand icke kunde tale, som han gierne vilde. Thi hans Aande vaar hannem saa kort, at hand icke Ordene kunde fremføre; men intet var ham kierere end at høre Trøst aff Guds Ord«.

Præsten talte meget med ham og bad ham ikke frygte Dødens Ankomst, men med Simeon glæde sig imod en salig Afsked fra Verden; nu begærede han at tale med sin Moder. — »Oc der hun kom ind til hannem, sagde han med stor besuæring: »Moder lilde, vilde I sige min Fader mange gode Natter! Jeg vilde gierne sige videre; men jeg kand icke for stoer Amechtighed Ordene fremføre«; oc kunde hans bedrøffuede Moder for Hiærtens Angest intet synderligt suare hannem; men yndske, at Gud hannem vilde opholde oc styrcke. Da satte hans kiere Sister, Fru Anna Lunge, sig hoss hannem oc sagde til hannem: »Min Hiærte Broder, vær frimodig oc Trøstig; Kom i hu, at Jesus, din Frelser, er Død for dine Synder oc Opstanden for din Retfærdighed. Hand er din kiere Broder oc Igienløsere, hand kalder dig nu til sig i sin Vijngaard oc vil Vederquæge dig oc giffue dig Løn, hand er gaaet bort at berede dig Stæden, saa at huor hand er, der skaltt du altid være. Huad heller du Leffuer eller Døer, da hører du Herren til«. Huor til hand oc sactelig suarede oc sagde: Ja, Suckede oc Saae op til Himmelen oc sagde: »Jeg vil befale min gode Hustrue oc Barn I Guds Vold, hand skal forsørge dem oc samle oss igien i den æuige Glæde«.

Dereffter formanede Præsten hannem, at hand vilde slaa sit Hiærte, Hu, Sind oc Tancker fra ald Verden oc tencke paa Himmeriges æuige Glæde, som er saa stoer, at intet Øye har seet, intet Øre haffuer hørt, oc ingen Tunge kand udsige; oc bleff der af dennem, som tilstede vare, giort Knæfald oc Bøn for hannem, at Gud vilde Naadelige forbarme sig offuer hannem, oc hand selv med lydelige Røst bad med Herrens egen Bøn: Fader vor etc. Oc sagde der hoss: »Bliff hos mig Herre Jesus; thi det stunder nu til Aften«. — —

Der Klocken var imod Otte, spurgte hand, huad Klocken var, om det var Aften, oc bad, at der skulde tændes et Lius^β. Da sagde bemeldte hans Sister, Fru Annæ Lunge, til hannem:

»Broder lilde, ret nu skal Retfærdigheds Soel, Jesus Christus, din kiere Broder lius^βe oc skinne for dig i det andet Liff æuindelige, oc det Lius^β skal aldrig vdslyckis«. — — Der paa bleff hannem Erindret Jesu sidste Ord, som hand talede paa Kaarsit, oc sagde han da strax, dog med stoer Besuæring: »Herre Jesus, annamme min Aand«, Huilcket bleff hands sidste Ord. — —

Da de nu tilspurte hannem, suarede hand intet; thi Maalet vaar da lagt; men gaff dog Tegn fra sig, at hand hørde, tryckte nogle gange paa sin Systers Haand, saa gjorde de alle atter Bøn til Gud for hannem, at hand vilde giffue hannem en Naadig Forløs^βning oc annamme hans Siæl i den æuige Glæde. Oc bleff saa liust Guds Velsignelse offuer hannem, oc i samme Øyeblik, der Klocken var Otte, Hensoff hand saa meget sactelig oc sødelig i Herren vdi begge hans kiere Moderes, Erlig oc Velb. Frue, Fru Elisabeth Bryske, Hendrick Bildes, Erlig oc Velb. Frue, Fru Sophiæ Brahe, Salig Her Jørgen Lunges, Erlig oc Velb. Mand Voldemar Lycke, hans kiere Broders Erlig oc Velb. Mand Eyller Bilde, Erlig oc Velb. Mand Tønne Redtz, hans kiere Syster Erlig oc V. Fru Annæ Lunge S. Her Just Høgs til Giordsløff, hans kiere Systers Erlig oc Velb. Jomfru Hyldeborg Bilde oc Erlig oc Velb. Jomfru Wiuicke Bilde. Erlig oc Velb. Jomfru Birgete Redtz, Erlig oc Velb. Jomfru Kiersten Bilde, Præsten oc andre got folckis deres Neruerelse.« — —

Hans Fader, Henrik Bille, var vel i de Dage i København, hvor Christian den Fjerde nylig var død, og alles Sind var fyldt med Spænding og Spørgsmaal om, hvad Fremtiden vilde bringe. — —

Mogens Billes »salige Lig« blev nedsat i Kolding Kirke den 17. Maj, og her holdt Biskop Erik Monrad sin Ligprædiken, der udkom hos Hans Skaaning i Aarhus i 1649; den er tilegnet Margrete Lunge og hendes Søn Jørgen Lunge Bille. Ligprædikenens Text er Davids Salme 73, 23—26; den er valgt efter den afdødes Ønske og ifølge en skriftlig Befaling fra hans Svigermoder, Fru Sophie Brahe, der saaledes synes at have anordnet Begravelsen og »tjent den afdøde«. — »Mogens Bille blev siden henført til Tirsbæk Kirke, Engom Kirke; hans Alder var 30 Aar 10 Mdr. og 2 Dage«, fortæller hans Moder os, og hun tilføjer: »Gud giue

hannem med alle troe christne en ærefuld oc glædelig Opstandelse paa den yderste Doms Dag!«

Der var sikkert god Grund til at sørge over denne unge Mands tidlige Bortgang; thi i Fredens Dage som i Farens Tider stillede han altid villig sine veluddannede Evner til Fædrelandets Tjeneste og viste derved, at han var en ægte dansk Adelsmand.

Fru Margrete Lunge modtog Kvittering⁴¹ for hans Lensførelse den 4. Marts 1650; efter Sørgeaarets Udløb ægtede⁴² hun den 28. Oktober 1649 Christen Skeel Jørgensen til Fusingø; men hun døde fire Aar efter paa Vallø.

KNUD BILLE HENRIKSEN til Skjerrildgaard, Ørumgaard og Tirsbæk var født paa den sidstnævnte Gaard den 25. Januar 1627. Om hans Barndom og første Ungdom ved vi intet; men han har utvivlsum faaet en god Opdragelse og Undervisning, der finder sin Afslutning i en toaarig Udenlandsrejse.

Hans Dagbog⁴³ fra denne Rejse er bevaret paa det Kgl. Bibliotek. Dens Titel er:

»1647. Min Reises beschriffuelse
Knud Bille H. S.
Egen Hand.«

Dens Motto er: Dieu me donne bon-heur de mon entreprise. Hele Rejsedagbogen, der er vidtløftig og meget tør, er ført paa Tysk, naar undtages enkelte Bemærkninger her og der og saa Bogens Slutningslinier, der er førte paa Modersmaalet. — — —

Efter sine Forældres Ønske rejser han fra Hjemmet den 5te Maj 1647 og møder den følgende Dag i Haderslev sin Rejsefælle, Preben Brahe, der var Søn af Jørgen Brahe til Hvedholm, samt en Mr. Crebschmer, som antagelig var fælles Hovmester for de to unge Adelsmænd.

Rejsen gaar derefter imod Syd, og et Par Maaneder senere er de i Leyden, ved hvis Universitet de begge immatrikuleres den 27. Juni som Jurister og 20 Aar gamle.⁴⁴

Efter en Studietid her kommer de to unge til Paris, hvor Knud Bille modtager den sørgelige Efterretning fra Hjemmet, at

Broderen Mogens er død, og andre vigtige Ting er forefaldne, hvorfor han beslutter at rejse hjem den 1. Septbr., men da blev Preben Brahe syg og bad ham dvæle lidt, til hans Sygdom var til Ende, og Knud Bille blev ikke en Maaned, men omtrent et helt Aar lige til den 2. Juni 1649. Den 3. Juni rejste han i Selskab med Steen Hundorf til Rouen, derfra til Holland og naar den 11. August hjem til Tirsbæk, »hvor«, skriver han, »jeg fandt alle mine Kiære⁴⁵ vel.« Disse Ord synes at tyde paa, at Broderen Eilers Død paa Gjelskov den 21. September maa være kommen uventet for Familien. Eiler Bille blev begravet i Odense den 23. Oktober.⁴⁶ — —

Efter Faderens Død i 1655 overtager Knud Bille Skjerrildgaard. Et Par Aar før, den 4. Septbr. 1653, ægter han Mette Gyldenstjerne Henriksdatter til Torpegaard, der føder ham syv Børn: 3 Sønner og 4 Døtre. — —

Omend Knud Bille ikke var nogen Modstander af den kongelige Enevælde, underskriver han, uvist af hvilken Grund, først Hyldningsaktstykket i 1661.⁴⁷

Ved hans to ældste Brøders Død voksede hans og hans Søsken- des Arvelod, saa at han ved Moderens Skifte i 1666 foruden Halvdelen af Tirsbæk, som han forøvrigt nævner sig til allerede i 1662, og noget Gods, tillige kunde faa Skjerrildgaard, Slumstrup og endvidere noget Jordegods i Fyn.

Sin Part i Tirsbæk bortbytter han i 1667 til Broderen Steen for Ørumgaard og en Del omliggende Gods.⁴⁸

Knud Bille, der nu stedse skrev sig til Skjerrildgaard, dør paa Ørumgaard den 7. August 1684; hans Enke overlevede ham i 29 Aar; hun døde paa Torpegaard den 12. Januar 1713 og blev begravet i Rynkeby Kirke den 20. Marts s. A.⁴⁹

Knud Bille Henriksens Sønnesøns Søn Axel Frederik Bille Brahe, f. $\frac{9}{9}$ 1770, † $\frac{12}{10}$ 1787, arvede og tiltraadte i 1787 det for ham af Oberstløjtnant Preben Brahe, † $\frac{17}{8}$ 1786, oprettede Stamhus Hvedholm, og han fik i samme Aar Tilladelse til med sit eget Navn og Vaaben at forene Familien Brahes Navn og Vaaben og føre Slægtsnavnet Bille-Brahe.⁵⁰

Familien Bille-Brahes nuværende Hovedsæde er Steensgaard ved Faaborg;⁵¹ her opbevares en Bønebog fra 1645; den har sort Fløjelsbind og emaillerede Beslag med Billernes og Brysker-nes Vaaben, og paa dens Spænder læses: H. B. — L. B. — 1653.

Foran i Bogen har Lisbet Bryske i 1647 med egen Haand skrevet: Denne Bog hører mig Lisbett Bryske til med Rette og blev den mig givet af min hjertekære Datter, Fru Margrethe Lunge.

210. 1666 da kom ttill Ttirbeck att boe Steen Bille Henricksen; fick dennu efter sin Moder fru Lisbet Bryske; hans fru var fru Karen Wille, her Anders Wills ttill Løgsmose, Danmarks rigis marss oc fru Soffe Rosenfransis datter. Lisbet Bryske.

STEEN BILLE HENRIKSEN til Ørumgaard og Tirsbæk var født paa Stavanger Kongsgaard den 7. Februar 1630.

Da han vokser til, blev han sendt paa Sorø Skole, hvorfra han som ganske ung gaar den militære Vej og bliver straks i Frederik den Tredies Regeringstid Chef for et jydsk Rytter-Kompagni, som han dog kvitterer ved Hærreduktionen af 14. Jan. 1651.

I samme Aar drager han ud paa en to-aarig Studierejse i Udlandet, hvorunder han ligesom sine to ældre Brødre Mogens og Knud opholder sig i Leyden og bliver den 22. Marts indskreven ved Byens Universitet.⁵²

Hjemkommen fra Udlandet gaar han i Kongens Tjeneste ved Hoffet, hvor han bliver, til Landet atter, i 1657, kommer i Krig, da faar han, den 27. Februar, kgl. Tilladelse til igen at tjene i »Militien« uden derfor at miste sin Plads ved Hove; men saa længe han var i Felten, skulde han ikke oppebære Løn. Den for vort Land saa fordærlige Svenskekrig var særlig ond imod hans Gods til Ørumgaard.⁵³

Krigens sørgelige Udgang er velkendt; Rigsmarsken Anders Bille saares dødelig og tages til Fange ved Forsvaret af Frederiksodde den 28. Oktober. Folkets Had og Foragt blev hans Feltherreløn, og Hadet fulgte ham endog efter hans Død; og det blev for en Del overført paa Bille-Ætten i Almindelighed.

Steen Bille, der var imellem de mange Adelsmænd,⁵⁴ som gav Møde paa Rigsdagen i København A° 1660, ser dog bort fra disse onde Forhold, idet han trolover sig med og efter Krigens Afslutning, i 1661, ægter Rigsmarskens yngste Datter, Karen Bille Andersdatter, der var født paa Arnsborg paa Øsel den 13. Februar 1642. Hun skrev sig til Søbo i Salling Herred i Fyn og til Vindum Overgaard i Middelsom Herred, hvilke Gaarde hun bringer i Medgift.

I deres første Samlivsjaar boede de paa Søbo, hvor begge deres Børn: Sønnen Henrik og Datteren Sophie blev født.

Ved Faderens Død i 1655 arvede Steen Bille Ørumgaard, og efter hans Moders Skifte i 1666 tager han med Hustru og Børn fast Ophold paa Tirsbæk, hvoraf, som vi har hørt, han arvede Halvdelen med den halve Birkeret og Halvdelen af Ægt og Arbejde af Hospitalsgaarden i Engom. Den 1. Juli 1667 bortbytter han til Broderen Knud Bille: Ørumgaard med Bygninger med Besselballe Priis Enemærker, Lungballe og Svends Mølle samt 5 Gaarde og 3 Huse i Ørum og 3 Gaarde i Hornum By med ialt 98 Td. 5 Skp. Htk., hvortil hørte Hedensted Konge Korntiende, Ørum Konge- og Kirketiende samt den Kirkejord, der ligger paa Ørum Mark, som hørte dels til Ørum og dels til Stovby Kirker, og faar herfor den anden Halvpart af Tirsbæk Hovedgaard med Bygningerne, den halve Birkeret, Halvdelen af Ægt og Arbejde af Hospitalsgaarden i Engom, samt i Bredballe 4 Helgaarde, der beboedes af Peder And, Jørgen Jensen, Anders Greisen og Søren Jørgensen, som hver svarede i aarligt Landgilde 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 1 Ørte Aver, 1 Fj: Smør, 1 Brendsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og et Fæenød; desuden en Halvgaard, hvor Peder Ousen havde boet, hvoraf der svaredes 1 Fj. Smør, 1 Brendsvin, 1 Fæenød og et Lam; og dertil 4 Gadehuse; Godsets samlede Hartkorn var 91 Td. 5¹/₂ Skp. Udkastet⁵⁵ til dette Mageskifte er dateret 29. Juli 1666, saa der synes at henga et Aar, før Ombytningen finder Sted.

I Maj samme Aar køber Steen Bille af Svogeren Frederik Ul. Schult — med hans Frues Gjertrud Billes Villie — 2 Gaarde i Hornstrup Sogn: L^e Lysholt (Htk. godt 9 Td., Fæster Christen Pedersen) og Harboe Hus (Htk. 3¹/₂ Td., Fæster Niels Hattemager.)

og Anpart i et Hus i Bredballe; og fire Aar senere køber han af samme Svoger 4 Gaarde og 2 Huse i Assendrup, 1 Gaard, en øde Gaard og 2 Huse i Bredal, 2 Gaarde i Daugaard, hvoraf den ene næsten var øde, og dertil Svogerens Andel i Jomfru Magdalenes Ejendom, liggendes over al Vejle Mark og Skov.⁵⁶

Et Par Aar før, den 14. Juni 1669, fik Steen Bille kgl. Konfirmation paa Bevilling til at nyde Birkeret og Birkefrihed ved Tirsbæk Birketing.⁵⁷

I Hjemmet paa Tirsbæk sygnede den unge Husfrue hen og døde, kun 29 Aar gammel; derom læser vi i Kirkebogen: »16. Januaris 1671 døde Welb. Fru Karen Bille Andersdatter paa Tirsbæk, och den 3. Februaris blev hun begrafuen her i Engom Kirche och siden bortført til hendes begrafuelses sted i Jordløse Kirche i Fyen.« — A° 1679 døde Steens Søster, Jomfru Hilleborg Bille, og hendes Lig blev, den 27. November, indsat »udi sin Fædres Grave, udi i Engom Kirche«.

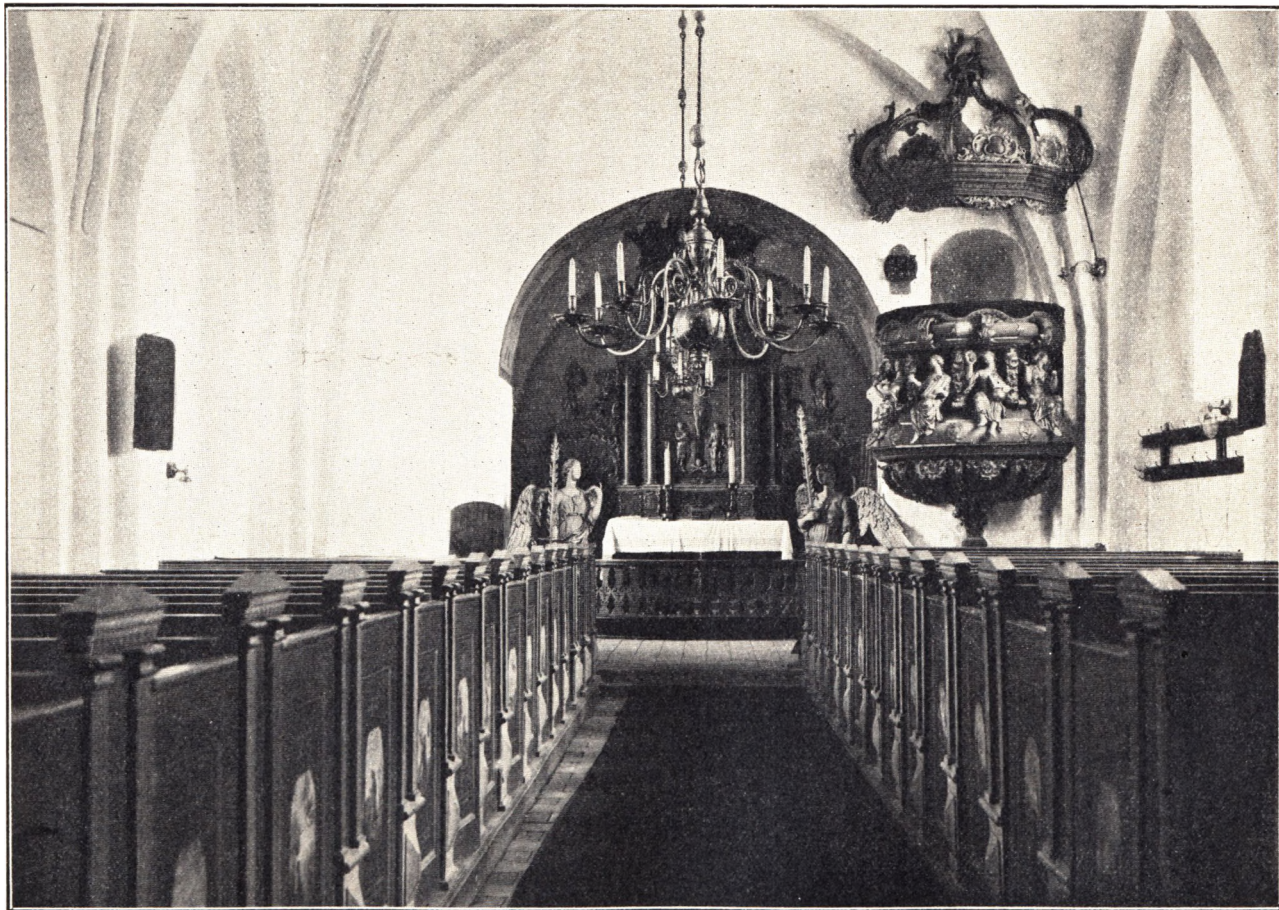
Omkring ved denne Tid, maaske lidt senere, faar Steen Bille en meget stor Sorg, hans eneste Søn Henrik er, vel nok paa en Studierejse, kommen til Paris, hvor han i en Duellaffære begik et Drab og blev efter Datidens strenge Duellove dømt til Døden og henrettet.

I 1678 køber Steen Bille Hornstrup Kirke af Kongen og i 1686 Engom og Hedensted Kirker af Major i Livgarden, Jørgen Rantzau. De tre Kirker hørte derefter i langt over hundrede Aar ind under Tirsbæk, og her indføres da en Omtale af disse Kirker.

— — —

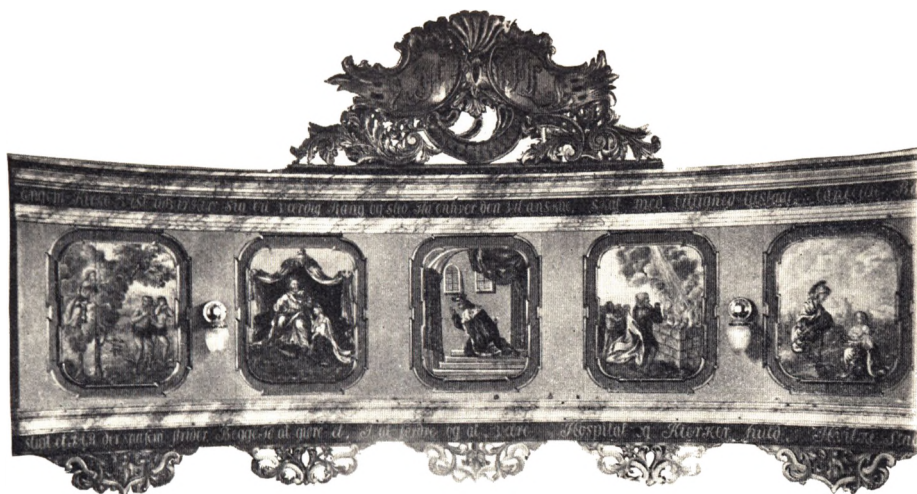
Steen Bille dør paa Tirsbæk den 3. Oktober 1686 og bisættes i Engom Kirke den 26. Oktober; herfra føres hans Lig senere til Jordløse i Fyn. Hans store Gods gaar nu i Arv til hans eneste Barn, Datteren Sophie, der ægter sin kødelige Fætter Anders Rosenkrantz til Glimminge, Demmestrup, etc. — —

Hans yngste Søster, Wiveke Bille, Oluf Brochenhuses Efterleverske, døde i 1698 og blev den 3. Maj nedsat i Familiebegravelsen i Engom Kirke; hun var da 74 Aar gammel.

Engom Kirke 1922.

Foto. Hans Albjerg.

Engom Kirkes Orgelbalkon.

II.

ENGOM KIRKE hører til en Gruppe af meget gamle Kirkebygninger i det østlige Jylland, som stammer fra romansk Tid og er opførte af Kalktuf, den saakaldte Fraadsten fra Lejer i Moserne. Da Vejleegnen var rig paa Lejer af Kalktuf, blev den, og er endnu, rig paa Kirker af dette Byggemateriale.¹ Vi nævner: Jelling, Sindbjerg, Grejs (gl.), Hvejsel, Daugaard, Vrigsted, Gauerlund og — længere ude — Skanderup og Veng Kirker. — —

De for nogle Aartier siden i Jelling Kirkes Kor opdagede Freskomalerier anses af vore Oldgranskere for at være de ældste hidtil fremdragne Kirkemalerier, som beviser, at denne Kirke maa være opført tidligt i det 12. Aarhundrede. I 1896 fandtes der ogsaa i Engom Kirke — under en tyk Overhvidtning — et mærkeligt, gammelt Freskomaleri i Korbuen,² udført, som det antages, omkring Aar 1200; det forestiller Kains og Abels Offer.

I Midten ses i en Kreds, der er malet som en Regnbue, Jehova; han udstrækker højre Haand til Velsignelse over Abel og sender en Engel ned for at modtage hans Offer: et Gedekid, som Abel bærer i sine Arme. Paa den modsatte Side staar Kain med sit Offer: et Kornneg; men Jehova holder sin Haand tilbage fra ham, og en Djævel flyver ned imod ham for at antyde, at en ond Aand farer i ham og forfører ham til at slaa sin Broder ihjel. — Uagtet disse gamle Figurer er stift tegnede med enkelte store

Omrids, er den hele Komposition interessant og i dekorativ Henseende smuk. »Man ser i dette Maleris hele bundne Stil, arkitektoniske Ordning og rige Farvesammensætning en Prøve paa den romanske byzantinske Dekorations Kunst, som anvendtes overalt i vore Kirker i den tidlige Middelalder; men som rigtignok er højst forskellig fra Nutidens Malerkunst«. ³

Freskomaleriet blev, »som en interessant kirkelig Oldsag«, restaureret i Somren 1897 af Professor Kornerup paa Foranstaltning af Nationalmuseet. — —

Kun Kirkens Skib og Kor med den bevarede Korbue er fra romansk Tid. I den senere Middelalder fik Skib og Kor Hvælvinger, og Taarnet, hvis hvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet, samt Vaabenhuset tilbyggedes, begge af Munkesten. Koret har i sin Tid faaet en betydelig Udvidelse imod Øst, hvorved de gamle Sidemure blev skalmurede, og den nye Gavl prydet med Rundbuer og Blændinger. Udvendig har Kirken paa Nord-siden 2 mindre og 2 større og paa Sydsiden 2 større Styrkepillere for Hvælvingerne. I Nordmuren ses Spor af en gammel Dør og to smalle, højtsiddende Vinduer. Hele Kirken er tækket med Bly.

— — Kirken synes igennem lange Tider at være smukt vedligeholdt af Tirsbæks Ejere, der ogsaa nu og da betænkte den med Gaver. Endnu o. 1765 var der i Kirken en Indskrift, der meddelte, at Ove Lunge og hans Frue Birte Bille i 1602 gav en smuk Altertavle til Kirken og, »at de(!) er i Altergulvet begravne«. ^{4,5}

Paa Alteret laa til ind i 1845 en hvid Dug med Sølvfrynser, den blev skænket til Kirken i 1666, vistnok af Fru Lisbet Bryske paa Tirsbæk, som i det Aar fratraadte Gaarden. Sønnen Steen og hans Hustru Karen Bille gav i 1767 en Messehagel af broget Fløjl med et Krucifiks af brede Sølvkniplinger. Fru Wiveke Bille skænkede i samme Aar et nyt, blommet Silkeomhæng til Alteret, 5 Al. langt, og dertil en ny Alterdug »med adskillige syede Billeder og brogede Blomster«, samt et Klæde over Kalk og Disk, »meget kosteligt med adskillige Farver syet og med Guld-Kniplinger tre Finger bred om Kanten«. ⁶ — Fru Gjertrud Bille og hendes Husbond Frederik Schult forærede »et bredt, hamret Messing-bechen til Kirkens Font«, det som findes og bruges i Hedensted Kirke.

Ved Juletid 1669 gav Fru Ellen Arnfeld til Aggersbøl til Engom Kirke et »forgylt Sejerværk mere end 1 Qvarter høyt foruden

Engom Kirke 1922.

Foto. Hans Albjerg.

Klocken m. Kong Frederich den 2^{dens} Nafn oc Crone paa«, som bestandig skulde være i Præstens Gemme, for at han kunde tage det med sig i Kirken om »Prædichedage«; hundrede Aar senere

Engom Kirkes Kor 1922.

Foto. Hans Albjerg.

var Uret endnu til, men i Degnens Værg. Derom skriver⁷ Præsten Kreidall: »Dette Værk, sagde nogle, var forbyttet, hvorfor jeg ikke har haft det hos mig, men er af M^{sr} Peter Mulvad Billeskou leveret Degnen M^{sr} Bull, i hvis Gemme det findes«.

Kancelliraad Jørgen Hvas og hans Frue, Maren Loss, viste en rundhaandet Gavmildhed imod Kirken, som de gav et meget dekorativt og festligt Inventar i Rokokostil, bestaaende af Orgel — som dengang var en stor Sjældenhed i en Landsbykirke —, ny Altertavle med Skrifte- og Degnestol, ny Prædikestol,

ny Herskabsstol, nye Kirkestole, tvende Messing-Lysekroner og en ny Kirkeklokke. Alt Træværk blev udført med herligt Billedskærerarbejde, derefter dels forgyldt, dels malet i smukke Farver med bibelske eller allegoriske Billeder og med blomstrende latinske og danske Indskriftsvers til Lovprisning af de gode Givere.

Til Alteret gav Ægteparret 2 Malm-Lysestager, en Sølvkalk, et Sølvfad med Navneciffer: J. H. og M. L. 1758, og senere en Sølvvæske til Kirkebrødet med et lille Krucifiks paa Laaget og med Omskriften: Christnes Manna; paa Bunden Aarstallet 1778. Paa Alteret staar den prægtige Altertavle, forgyldt i Midterfyldningen med ægte Guld. Topstykket dannes af en Trekant som en Aabning i svulmende Skyer med gyldne Straalebundter og svævende Engle. I Trekanten læses: יהוה (Jehova).

Mellempartiet indrammes af et Par Søjler; deri ses paa rødgylden Grund den opstandne Frelser med Sejersfanen gaa frem, mens de romerske Vagtmænd segner til Jorden. Ved Siderne ses Evangelisten Markus med hans Emblem: Løven, og Evangelisten Lukas med Oksen. Over dette Parti læses:

Hellig, Hellig er den Herre Zebaoth!

I Altertavlens Midterparti ses i Relief paa Guldgrund Frelseren paa Korset, der bærer Indskriften: I. N. R. I.

Ved Korsets Fod staar Maria ved højre og Johannes ved venstre Side, derunder Døden; over Midterpartiet læses:

Jeg ved mig ikke noget til Salighed uden den korsfæstede og opstandne Frelser Jesum Christum.

Underneden er et lille Nadverbillede, som vist nok er malet af den Maler, der dekorerede Kirken i Kancelliraad Hvas's Tid.

Hele dette Parti omgives af et Dobbeltpar smukt marmorerede Søjler, der flankeres af Vinger, dannet af fint gennembrudt Snitværk. Vingerne har foroven en lille Konsol og bærer: den venstre Evangelisten Matthæus med Mennesket og den højre Johannes med Ørnen. Inderst inde ved Rammen ses Buketter af gyldne Roser til Amindelse om Verdens dejligste Rose.

Paa Altersøjlernes fire Fodstykker læses:

II

Anno 1759
Haver
Velædle og Velbr.
Hr. Canelie Raad
JØRGEN HVASS
Til Thyrsbæk
og
Bryskesborg

III

Tillige med
Hans
Velædle og Velbr.
Frue
MAREN LOSS
Ladet denne
Kierke
Reparere.

I

Arcem non voluit Salomon
Sibi condere quondam,
si non et Domino conderet
ipse Domum.
Hvassius exemplum hoc se-
quitur, pernobilis Heros,
Templum dum præfært
ædibus Ipse suis.

IV

Sic tua cura dedit Decus
efflorescere Templi
Funditus ornati
sumtibus Egregiis.
Floreat æternum Hvassiorum
Nomen et Hæres!
Protegat hoc Templum
Stirps sine fine tua!

Ved hver Side af Alteret ses en meget smuk, lukket Stol med herligt Snitværk i de gennembrudte Gittervinduer i Side og Dør; det er Præstens og Degnets Stole.

Præstens Stol bærer Indskrifterne:

*Dersom vi bekende vore Syndere er hand tro og retfærdig,
at hand forlader os Syndere. 1. Joh. 1 C.*

*Vær frimodig min Søn, dine Synder ere dig forladne.
Matth. 9. C. 2. V.*

*Salig er den, som Overtrædelsen er forladt, den Synden er skiult,
Saligt er det Meñiske, som Herren ikke tilregner etc.
Psal. 32, 1. V.*

Over Degnestolens Dør læses:

*Synger Psalmer til hans Navns Ære, giver ham Ære til
hans Priis. Psal. 66, 2. V.*

Og derunder:

*Mine Læber skal sjunge med Fryd, naar jeg synger Psalmer
for dig og min Sjæl, som du haver forløst. Psal. 71, 23. V.
Saligt er det Folk, som forstaar sig paa Frydeklangen,
Herre, de skal vandre i dit Ansigts Lys. Psal. 89, 16. V.*

Bag paa Altertavlen er malet: Jens Jensen, Bildthugger. Henrich Jørgensen Møller: Mahler 1759. Joh. Henr. Hansen, Maler, Vejle 1866. — —

Til Prædikestolen er Opgang igennem Korbuens Sidemur; den er smukt forarbejdet og har fire større Figurer.

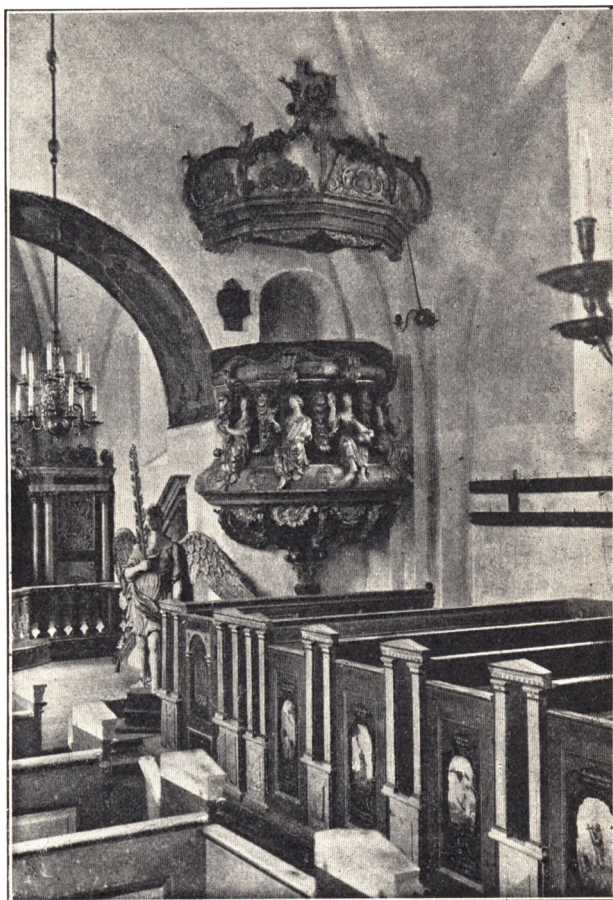
Over Stolen er en køn, kronformet Himmel, der foroven bærer Lammet, med vajende Sejersfane og Bibel, hvilende paa Korset og Indskriften: *Hvor deylig ere deres Fødder, som forkynde Fred i Evangelio, som bebude gode Ting i Evangelio.*

— — Den gamle Granitdøbefont er uden anden Prydelse end et Baand langs Overkanten. Døbefadet er smukt udhamret i Messing med Fremstilling af Syndefaldet i Bunden. Motivet er omgivet af et flere Gange gentaget Ave Maria. Om dette ses, saavel i Bunden som paa Randen, ilende Hjorte og jagende Hunde. — —

I Skibet staar 17 Stole paa Kvindesiden, deraf er den øverste en Dobbeltstol (Herskabsstol), og 12 Stole oven for Indgangen og 3 nedenfor paa Mandssiden. Paa Stolestadernes Døre er der malet »Sprog« med billedlig Fremstilling af deres Indhold. Som Eksempel vil vi se paa de to øverste Døre:

Paa Mandssidens øverste Dør er malet et Billede, hvorpaa ses en Lysekrone i et Kirkerum, derover: *Lader saa eders Lys etc.* Matth. 5. Cap. 16 V., og under Billedet staar:

Paa Kvindesidens øverste Dør er malet et Billede, hvorpaa ses en Lysekrone i et Kirkerum, derover: *Lader saa eders Lys etc.* Matth. 5. Cap. 16 V., og under Billedet staar:

Fra Engom Kirke 1922.

Foto. H. Albjerg.

Ved Dyd og gode Gerninger
Vort Lys bør saa at brende.
At Gud kand priises af enhver,
Som det maa see og kiende.

Paa Herskabsstolens Dobbeldør staar: *Men Skibet led Nød af Bølgerne etc.* Matth. 14. C. 24. V.; derunder er saa et kønt Maleri med et Skib i Havsnød paa et fraadende Hav og Verset:

Fra Verdens brusende Hav
Og Lasters onde Vande
Til Himlens søde Havn
Hielp Jesus snart at lande.

— — Over de nederste Stole er et Pulpitur med Orgel, der blev fornyet i 1891. Foran Orgelet er udbygget en Balkon, der er prydet med ni bibelske Billeder fra den gamle Pagt, og her læser vi:

Iblandt smukke Landsbykirker	Her omkring i vore Tider
Som har Navn af Ziirlighed	Er det rart og neppe seét
Engom Kirke vist udvirker	Sliigt et Par der saasom strider
Sig en værdig Rang og Sted	Begge to at gøre eet
Thi Enhver den vil anskue	I at fordre og at være
Skal med Billighed tilstaae	Hospital og Kirker huld
Canselliraad Hvas og Frue	Hvilke staaer til ævig Ære
Har den noksom pyntet paa.	Naar de hviler under Muld.

— — I Korets Nordmur er ophængt en Ligtavle med latinsk Indskrift for Præsten Jens Krag; en svær Gravsten uden Indskrift, til Minde om samme Mand, er nedlagt i Kirkegulvet foran Orgelet. Her laa ogsaa i lange Tider en i sin Tid smuk, men nu meget forslidt Gravsten for den ældre Ove Lunge; den er nu ved Nationalmuseets Medvirkning, efter Ønske af Tirsbæks nuværende Ejer, Hofjægermester Frode Neergaard, optaget og indsat i Korets Sydmur.

Paa Nordmuren i Skibet hænger i en sort Rammekiste en Sølvkrans i Egeløv til Minde om afdøde Lærer Thomsen i Bredal; paa den læses:

Lærer J. P. Thomsen
den 18. Decbr. 1892

Fra deltagende Venner i Engom Sogn.

Engom Kirke 1922.

Foto. Hans Albjerg.

Under Korgulvet var der igennem nogle Aarhundreder en aaben Begravelse for Ejerne paa Tirsbæk; men da Kammerherre Fritz v. Benzons første Hustru døde, besluttede man efter Datidens Skik, at hun skulde hvile under Guds frie Himmel, hvorfor der i Tirsbæk Dyrehave blev indrettet et Gravsted for hende; indtil dette kom i Stand, skulde hun hensættes i Kirkens Begravelse, og derved sker da det, at Gaardens Forvalter — under sin Husbonds Fraværelse — forgriber sig paa de Døde og forstyrrer Gravfreden paa den groveste Maade, idet han, for at skaffe Plads, lod alle de gamle Kister slaa i Stykker, og det hele blev kastet til Side, saa Kraniedele, Brædder, Ligklæder og Træstykker flød imellem hinanden, og saaledes henlaa Begravelsen i mange Aar til o. 1855.

Da der hver Vinter og Foraar stod Vand i det lavtliggende Rum, som gav meget Fugtighed i Kirken, fik daværende Præst, J. B. Jürgensen, Ministeriets Tilladelse til, at Begravelsen maatte nedlægges, og de derværende Lig- og Legemsdele maatte nedgraves paa Kirkegaarden, hvilket skete i det sydvestre Hjørne.

Sognepræsten indberetter^s senere om Flytningen og beklager, at han ikke kan oplyse noget om Slægtsnavnene paa de Personer, hvis jordiske Levninger blev nedsat i Fællesgraven; og dog kan disse Personers Slægt, deres Navne og Dødstid nævnes med stor Nøjagtighed. Vi ved, at der blev udflyttet ialt 16 Hjerneskaller, vel nok af ældre og unge Mænd og Kvinder, idet Spædbarnets skøre Kraniedele ikke er saa haardføre imod Tidens Tand; slutter vi endvidere, at de udbaarne Legemsdele var Levninger af de i Begravelsen sidst indsatte Lig, faar vi følgende Navne:

1. Ove Lunge † 1609.
2. Knud Bille Henriksen † 1623.
3. Mogens Bille Henriksen † 1648.
4. Henrik Bille Knudsen † 1655.
5. Lisbet Bryske Eilersdatter † 1674.
6. Hilleborg Bille Henriksdatter † 1679.
7. Wiveke Bille Henriksdatter † 1698.
8. Christine Rosenkrantz Andersdatter † 1701.
9. Ellen Bille Rønnovsdatter † 1702.

10. Petronelle Margrethe Rosenkrantz Mogensdatter † 1729.
11. Karen Rosenkrantz Andersdatter † 1736.
12. Niels Linde † 1746.
13. Kaptain B. G. Linde*) † 1747.
14. Christen Linde † 1756.
15. Maren Jørgensdatter Loss de Lindenpalm † 1778.
16. Jørgen Hvas de Lindenpalm † 1781.

I Taarnet hænger 2 Klokker, hvoraf den største er givet Kirken af Justitsraad de Lindenpalm; paa den staar:

ME FECIT M. C. TROSHELL HOFF CLOKEGYTER IN COPPENHAGENN
A^o. 1763.

SOLI DEO GLORIA.

AAR MDCCLXIII D. XXIX SEPTEMBER
MIG LINDENPALM PAA DENNE DAG
HAR SKÆNKET TIL TIRSBECK KIRKE
GID HVER EN LYD AF MINE SLAG
MAA ANDAGTS TANKER VIRKE.

Kirkens anden gamle Klokke, der ikke havde nogen Indskrift, revnede i 1836, den blev da omstøbt i Horsens og fik følgende Verslinier:

DA STÆNDER RAAD AF KONGEN KALDT
BLEV FØRSTE GANG I VIBORG TALT
DA DANMARK IUBLEDE TREDIE GANG
FOR GUDS ORDS RENE HIMMELKLANG
DA TIENDE GANG KONG FREDERIK STOD
PAA IYLLANS KYST DEN DROT SAA GOD
AF SORTEN MULD DA GIK IEG UD
MED RØST SAA FULD TIL HERREN GUD
TIL BØN FOR DROT OG FØDELAND
IEG KALDER DIG HØR CHRISTNE MAND.

Anno 1836.

FVIR

STØBT I HORSENS AF CARL FREDERIK WEISS MDCCCXXXVI.

*) Captain Baltzar Gebhardt Linde, f. 1704, død paa Bryskesborg; ægt. 1732 Friderica Wilhelmina von Heinson, f. 1709, † 9/11 1770.

Ser vi hen til Kirkens Historie, da hengaar der vel en tre Aarhundreder fra dens Byggetid, før vi har faste Aarstal at holde os til.

A° 1524 maa den med alle (andre) danske Kirker svare Landhjælp, som Biskop Ove Bille i Aarhus lod opkræve i Hatting Herred af sin Kapellan, Peder Prip, der skulde betale den i Kolding Juleaften. For Engom Kirke udgjorde Landhjælpen XV Mark Sølv, lignet efter Kirkens Formue og Tilstand; til Sammenligning vil jeg nævne Nabokirkernes Ydelser: Hedensted XX Mark, Løssningh XX Mark, Ølstedt XVIIJ (17 $\frac{1}{2}$) Mark, Daugaardth XV Mark og Dalby IIJ (2 $\frac{1}{3}$) Mark.⁹

A° 1540 begravnes den ældre Ove Lunge i Kirken.

A° 1566 er Kronens Herlighed af Engom Kirke og Præstegaard imellem det Pantegods, Kongen giver Iver Lunge imod et Laan paa 1400 Daler og 100 Guldgylden. Pantet indløses snart, og der gaar endnu mere end hundrede Aar, før Kirken kom til Tirsbæk.

Den 15. Juni 1686 skøder Christian den Femte Kirken med dens Jorder og med Jus patronatus til Jørgen Rantzau, Major i Livgarden til Hest. — Han var gift med den afdøde Statholder Christopher von Gabels Datter: Marsille von Gabel og havde paa hendes Vegne en Fordring paa Kongen paa o. 25000 Rdl., som udlignes med 17 fynske og 13 jyske Kirker med Kirkegods, Jorder og Tiender med c. 1012 Td. Htk à 25 Rdl.¹⁰ Engom Kirkes Korntiende (Kongens ligeledes) var sat for 33 Td. 6 Skp. og bestod i Rug 7 $\frac{1}{2}$ Ørte, det er 9 Td. 3 Skp., Byg 7 $\frac{1}{2}$ Ørte, det er 11 Td. 2 Skp. og Havre 10 $\frac{1}{2}$ Ørte = 26 Td. 2 Skp. Dens Købesum var 843 $\frac{3}{4}$ Rdl., og den stod senere i Studie-Skat til 1 Rdl. 4 \neq 8 β .

Hvorledes Kirken er kommen fra Rantzau til Tirsbæk ved Køb eller ved Magelæg, ved jeg ikke; men dette maa være sket i Somren 1686; thi Steen Bille køber den, og han dør i September samme Aar.

Fra Aarene o. 1700 er bevaret følgende Fortegnelse¹¹ over

*Engom Kirches Stoele-ståder efter Welbr. Hr. Anders
Rosenkrantz's egenhændige Udskrift:*

Mænd Stoele.

1. { Peder Rasmussen i Engom.
Søren Pedersen i Assendrup.
2. { Ifver Poulsen i Bredal.
Laus Laufsen i Assendrup.
3. { Jep Madsen } i Bredal.
Peder Thomsen }
4. { Hans Andersen (Christen Vandal).
Peder Jørgensen i Assendrup.
5. { Jens Lauritsen i Bredal.
Laus Germansen i Assendrup.
6. { Michel Lauritsen i Bredal.
Prestens anden Svend.
7. { Peder Møller } i Bredal.
Rasmus Andersen }
8. { Winter Nielsen i Engom.
Mads Christensen i Bredal.
Prestens auls Karl og saa
de andre Svende.
9. { Christen Nielsen i Bredal.
Peder Pedersen Fynboe i Assendrup.
10. { Michel Jørgensen i Bredal.
Peder Ifversen i Assendrup.
11. Søren Knudsen i Engom.
12. Olluf Andersen i Assendrup.
13. Therkel Ifversen i Assendrup.
14. { Hans Ifversen } i Assendrup.
Rasmus Mikkelsen }
Anders Rasmussen }
15. Michel Knudsen i Assendrup.
16. { Knud Møller } i Assendrup.
Anders Skredder }
17. ?
18. ?
19. ?
20. { Jens Væver og Lars Jørgen
i Assendrup.
22. Jens Tuesen i Engom.
23. Jens Jensen Svaver i Assendrup.
24. Peder Nielsen i Assendrup.
25. { Ifver Pedersen } i Assendrup.
Jep Andersen }
26. Peder Smed, som lille Las nu boer.

Qvinde Stoele.

1. { Søren Pedersen }
Therkel Jensen } i Assendrup.
Ifver Pedersen }
 2. { Søren Kiær } i Assendrup.
Peder Ifversen }
Peder Jørgensen }
 3. { Peder Rasmussen i Engom.
Michel Lauritsen i Bredal.
 4. { Winter Nielsen i Engom.
Peder Pedersen Fynboe i Assendrup.
Peder Tuesen i Assendrup.
 5. { Jens Ollufsen } i Assendrup.
Jørgen Christensen }
 6. { Christen Nielsen } i Bredal.
Michel Jørgensen }
Las Germansen i Assendrup.
 7. { Mads Christensen } i Bredal.
Jep Madsen }
Jens Pedersen }
 8. Peder Nielsen-Damtsgaard, Assendr.
Peder Tommisen
 9. { Peder Møller } i Bredal.
Rasmus Andersen }
 10. Jens Lauritsen i Bredal.
 11. { Søren Knudsen i Engom.
Jens Jensen i Assendrup.
Rasmus Mikkelsen.
Hans Jensen.
 12. { Anders Svaver.
Søren Thomsen.
Niels Munck.
 27. Jens Pedersen i Bredal.
 28. Mads Vandel i Bredal.
 29. Jens Clemmentsen i Bredal. } *
 30. Hans Ollufsen i Assendrup. }
- * Disse to Stolestader blev en Del Aar senere A^o. 1719 givet til 2 Qvindestader, hvorefter Jens Clemmentsens Sted i Bredal fik sin(!) Stade i N°. 6 og Hans Ollufsens Sted i Assendrup i samme N°. 6; Anders Ifversen Møller søgte da godvillig fra N°. 6 ind i N°. 7. — —

Ved Købekontrakt dat. Julianebjerg 17. Juni 1811 gaar den gamle Kirke over i Folkets Eje, idet de daværende Medejere af Tirsbæk: Hans Ammitsbøl og Hans Lorentzen, begge Borgere i Vejle, sælger Kirken med dens Korn- og Kvægtiende og Sognets Kongetiende for 31000 Rdl. — Dansk Courant — til 67 Sognemænd i Engom, Bredal og Assendrup. I Salget medfulgte Organist-

boligen i Engom og den til denne hørende Jord med samme Herligheder og Rettigheder, som var tildelt Sælgerne i Kammerjunker Benzons Skøde af $2\frac{1}{4}$ 1802, dog med følgende Forbehold:¹²

1) Afgangne Organist Worms Enke i Engom er paa hendes Livstid overladt Engom Byes Kongetiende uden Betaling efter hendes Sal. Mands Fæste.

2) Bemeldte Enkes Bolig og det dertil hørende umatriculerede Jord følger i Købet; men hun beholder det for Livstid.

— — —

Folketiden har været god imod den gamle, kønne Kirke, der stedse blev vel vedligeholdt ned igennem Tiden.

Vi har alt hørt, at den fik en ny Klokke i 1836; senere blev Midtergangen belagt med Fliser, hvorved Ove Lunges Ligsten blev flyttet fra Koret og lagt ned i Kirken foran Indgangen,¹³ (hvorfra den nu

atter er kommen tilbage i Koret), samtidig blev Herskabsstolen nedtaget og 2 Jernvinduer indsat i den nordre Kirkemur for at give mere Lys i Kirkerummet; ligeledes blev en rødlig Ligsten over Præsten Jens Krag og hans tvende Hustruer nedtaget formedelst Rammens Brøstfældighed og henstillet i Taarnet, hvorfra den senere er flyttet tilbage til Korets Nordmur.

I 1866—68 blev hele Kirken opmalet paa ny, altsaa ca. 100 Aar efter Rokokoinventarets Indsættelse.

— — —

Kirkegaarden holdes godt; den er hyggelig og køn.

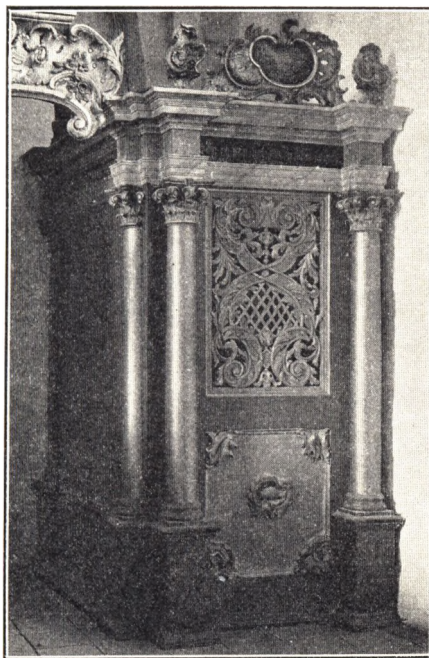

Stolestade i Engom Kirke.

Kirken er Beboernes Ejendom og har i 1921 foruden Sognepræsten H. L. Brix følgende Styrelse: Grdjr. Anton Christensen, Assendrup, Kirkens Værge, Gaardejer Johannes Jensen, Bredal Mark og Boelsmand Jørgen Nielsen, Engom Mark. Menighedsraadets valgte Medlemmer er: Møllejejer F. H. Kjær, Engom Mølle, Gaardejer Kjær Møller, Assendrup, Gaardejer Sognefoged Christen Nielsen, Bredal og Gaardejer Peter Sørensen, Frydenlund.

Som Kirkesanger virker Lærer Anders Østergaard i Bredal, og som Organist Chr. J. Christensen, Førstelærer i Assendrup.

— — Med sit kønne Orgel, smukke Prædikestol og skønne Kor danner Engom Kirke et festligt Samlingssted for enhver af Nuets Slægt, der søger en stille Andagtstime i Livets Lyst eller i dets Nød.

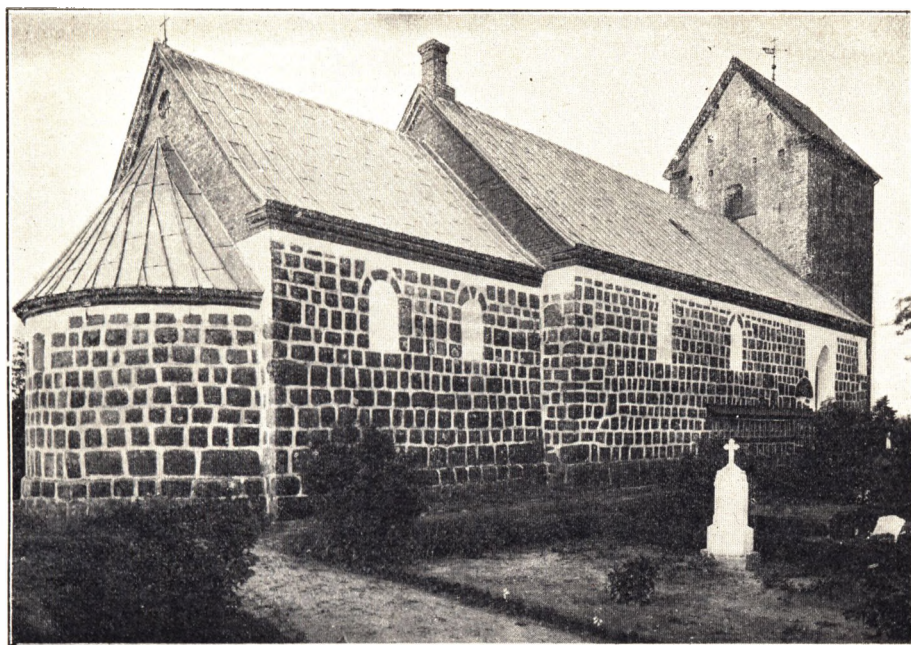

Degnestol i Engom Kirke.

Hedensted Kirke 1922.

Foto. Ingrid Norge.

Hedensted Kirke set fra Nord.

Foto. Kr. Hude.

HEDENSTED KIRKE hører til en anden Gruppe af vore gamle Landsbykirker fra romansk Tid, som er opført af omhyggelig tilhuggede Granitkvadre; den vestlige Spidsgavl er dog af Fraadsten. Alle Kvadermurene hviler paa en Granitsokkel med simpel Skraakant. I Korets Alterrunding, Apsis, er hver enkelt Sten krumhugget efter den givne Radius, og alene det har været et betydeligt Arbejde, da der krævedes c. 200 saadanne nøjagtigt forarbejdede Kvadere til denne Bygningsdel.

Fire af Kirkens gamle, smaa, smalle, rundbuede Vinduer ses endnu (tilmurede) i Skibets og Korets Nordmure, og vi ser, hvorledes den øvre, bueformede Dæksten og den nedre Afslutning hver er udhugget af en Stenblok.

Norddøren — Kvindernes Indgangsdør — er bevaret, men til-muret; den har en halvcirkelformet Karmdæksten med indhugget, snorprydet Bueslag. Syddøren — Mændenes Indgangsdør — er i

Relief fra Hedensted Kirke, Løven.

Brug; her er Karmdækstenen ogsaa bevaret, den har finere Skulptur: et dobbelt Kors, og den er kønnere forarbejdet end Norddørens.

Kirkens Granitmure er særdeles rige paa Billedsten; vi ser Kvadere med: et Par Okser, en Rytter paa en Hest, flere med en Ulv (Hund?), et Par med en Kugle o. fl.; i de

femte Skifter i begge Sidemure i Koret er indsat Endesten, der rager lidt frem for Alterrundingen; i disse Sten er den stærke Løve fremstillet. Den mærkeligste Skulptur ses dog i Kvaderen med Vægts scenen. Om denne bemærker Løfler: »I Hedensted Kirke, som har ualmindelig mange af slige Skulpturer, skal vi særlig fremhæve en kuriøs Komposition, hvori Repræsentanter for Guds og den Ondes Rige, en Engel (Michael?) og en Djævel, søger at komme til Kundskab om, hvem af dem, der raader over det største Antal Menneskesjæle. Saafremt dette Arbejde tillader os at se Udtryk for en dybere religiøs Betragtning, da har vedkommende Billedhugger næret i høj Grad pessimistiske Anskuelser; thi, skønt der med Hensyn til Vægtskaalenes Størrelse ikke er skiftet lige Vind og Sol imellem de stridende Parter, saa har han dog ladet Prøven faa et for Engelens Vedkommende lidet smigrende Udfald«. —

Om Kirkens Byggetid ved vi ikke noget med Sikkerhed; men vi ved, at de første, danske Landsbykirker af firhuggen Kamp er opført omkring ved Midten af det 12. Aarhundrede, og denne Kirkes Tilblivelsestid

Relief fra Hedensted Kirke, Vægts scenen. (J. B. L.)

Kalkmaleri fra ca. Aar 1600 i Hedensted Kirke.

Foto. Kr. Hude.

maa vel søges o. Aarene 1150—80. Det er dog kun Skib og Kor med Apsis, der er saa gamle. Først i den senere Middelalder opførtes Taarnet, hvis hvælvede, smalle Underrum har Rundbue ind til Skibet; paa samme Tid fik Skib og Kor indbygget Hvælvinger; Apsis har dog bevaret sin kønne Halvkuppelhvælving; og Vaabenhuset tilbyggedes. Traditionen² siger, at Niels Linde paa Tirsbæk har ladet bygge Taarnet; men det maa sikkert forstaas saaledes, at han har ombygget det gamle, maaske brøstfældige, Taarn. — Baade Skib og Kor med Tilbygning er tækkede med Bly. Paa Alterrundingens Tag stod i sin Tid: C. L. = Christen Linde, og paa Skibets Tag stod: N. L. = Niels Linde, 1735, samt 1838, sikkert alle Aarstal, der fortæller om større Reparationer og delvis Fornyelse af det gamle Blytag.

I Taarnets Vindfløj staar 1876, der betegner Tiden for Kirkens sidste større Restauration, da baade Skibets og Korets Gavle

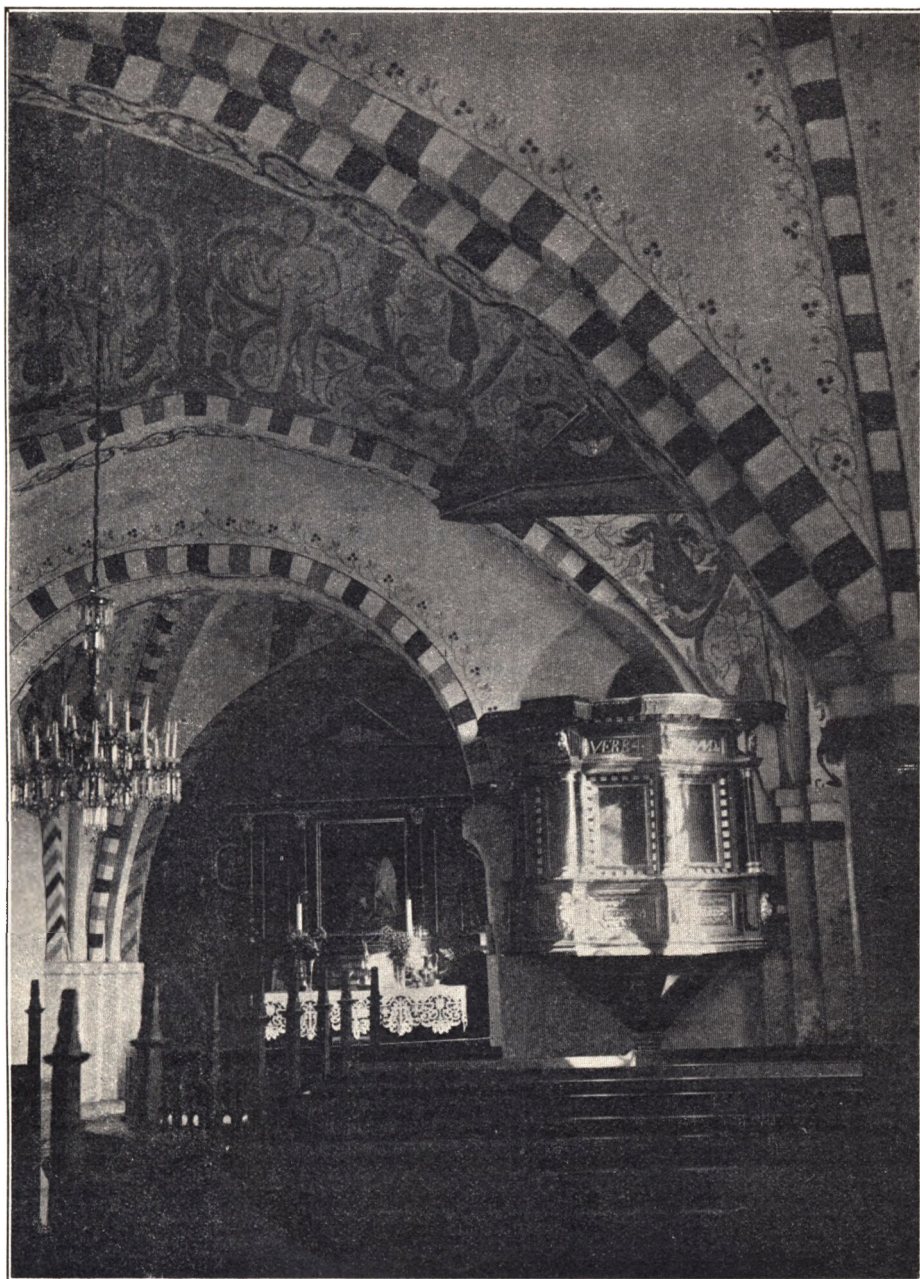
Freskomaleri fra ca. Aar 1200 i Hedensted Kirke.

Foto. Kr. Hude.

ombyggedes; Kirken fik nye Gesimser og nyt Blytag, Vaabenhuset blev udvidet, Taarnet blev skalmuret, og begge Bygningsdele forsynede med Skifertag.

Paa Alterrundingens Hvælving fandtes i 1898 et interessant Freskomaleri fra Kirkens allerførste Tid; imellem A og O ser man en herlig Christusskikkelse, helt omgivet af en mandelformet, flerringet Glorie, holdende en Korstav i højre og en Bibelbog i venste Haand. Ved hver Side ses en tilbedende Skikkelse; Apostelen Peter med Nøglen til venstre og Johannes(?) til højre; en herlig Fresko, ubetinget Kirkens skønneste Prydelse, der desværre skjules af den høje Altertavle.

Paa den østlige Skibshvælving er der ogsaa Kalkmalerier, men af langt yngre Dato, man mener fra det 16. Aarhundrede; da der foruden disse fremdragne og konserverede Malerier, har været Spor fremme af en Del flere, vil jeg gengive Nationalmuseets Bemærkninger om disse Freskoer:

Interiør fra Hedensted Kirke 1922.

Foto. Ingrid Norge.

Ved de af Nationalmuseet i Somren 1916 foretagne Under-
søgelser i Kirken fremkom der en Række Kalkmalerier fra Tiden
1550—75, der sluttede sig til de i sin Tid af Professor Magnus
Petersen afdækkede.

I Korets Østkappe fandtes saaledes en Fremstilling af Gud
Fader, i Nordkappen et stort Træ med spidse Blade og paa
Nordvæggen Brudstykker af forskellige nytestamentlige Scener,
medens der i Skibets nordøstligste Hvælving fremdroges et stort
dekorativt Træ og et ret udvisket Lykkehjul. Endelig afdæk-
kedes paa Skibets Nordvæg et i kulturhistorisk Henseende in-
teressant Billede af Brylluppet i Kana, af alle Malerierne ube-
tinget det, som det vilde være mest ønskeligt at bevare, desværre
kunde dette næppe lade sig gøre, da det var malet paa et ganske
løst siddende Hvidtekalklag. — — — Med Hensyn til de øvrige
Billeder maa det siges, at omend de virker særdeles dekorativt,
særlig de store, ornamenterede Træer, har de dog ikke saa særlig
Betydning.³ — —

Den gamle Altertavle, der er i Renæssancestil, havde i sin
Tid en Mængde paamaalede Bibelord; den var givet Kirken af
Kancelliraad Hvas paa Tirsbæk og hans Frue, Maren Loss; den
restaureredes i 1882 og fik da indsat et maadeligt Nådverbillede,
malet af B. Nielsen i Hornsyld; Billedet var i Brug til 1916, da
det blev afløst af en smuk og vellignende Kopi af Carl Blochs:
Christus i Getsemane; malet af Frk. Ellen Olesen.

Til Alteret hører bl. a. en smuk Alterbrødsbuddike, der paa
Laaget bærer Indskriften: Mortten Giødis & Maren Jens Datter
Juil. 1706. — —

Døbefonten er fra romansk Tid af Granit med Løver, ind-
rammet af Løvværk, med et enkelt, snoet Baand foroven og et
Dobbeltbaand forneden; Fødstykket har ogsaa snoede Baand.
Løverne er — i dobbelt Betydning — Sindbilleder, dels paa Kir-
kens Magt i Jesus Christus, »Løven af Juda« (Johs. Aab.), dels —
ligesom Drager — et Tegn paa Djævelen, der opsluger Synderen.⁴

Bækkenet er, efter Indskriften at dømme, givet til Engom Kirke
og er paa en nu uforklarlig Maade kommet til denne Kirke. Paa
Bækkenets Kant ses to Par Vaaben; om det ene Par staar:
T. F. = Thomas Fasti og C. B. = Christence Bryske, begge

boede i sin Tid paa Katholm. Omkring det andet Vaabenpar læses:
F. W. S. og G. B. og Omskriften:

ANNO ◦ 1667 ◦ HAFVER ◦ ERLIG ◦ OC ◦ WELBYRDIG ◦ MAND
◦ FRIDERICH ◦ WLDRICH ◦ SCULT ◦ TIL ◦ FINSTRUP ◦ MED ◦ SIN ◦
KIERE ◦ WELBYRDIG ◦ FRUE ◦ GERTRUD ◦ BILLE ◦ FORÆRIT ◦ DETTE
◦ BECKEN ◦ TIL ◦ FUNTEN ◦ YDI ◦ ENGUM ◦ KIERCKE ◦
GUD ◦ TIL ◦ ÆRE ◦ OC ◦ KIRCHEN ◦ TIL ◦ BEPRYELSE

— — —
Prædikestolen er i Renæssancestil og bærer Indskriften:

QVI ◦ EX ◦ DEO ◦ EST ◦ VERBA ◦ DEI ◦ ANDIT
HANS LASSEN ◦ THORVP ◦ KIRCHEVERIE ◦ 1609

Opgangen til Stolen er meget snæver; den er brudt igennem Korbuens Sidepille; her hænger i Rammekiste en Bøge-Sølvkrans, hvorpaa læses:

*Minde om 1ste Lærer og Kirkesanger N. R. Kjær
som Tak for hans Virksomhed 1871—1910.
Fra Venner i Hedensted Sogn.*

— — —
I Kirkeskibet hænger 3 Lysekroner. En 18armet Glaslysekrone er givet Kirken i 1875 af Gaardejer Jørgen Pedersen i L^e Dalby; en anden 18armet Krone er givet af Beboerne i 1877, og samme Aar fik Kirken endnu en Messinglysekrone med Indskriften:

*Af Gaardejer Jørgen Rasmussen og Hustru
Ane Katrine Jacobsen*) skænket til Hedensted Kirke 1877.
Gud til Ære og Kirken til Prydelse.*

— — —
Over Indgangsdøren er Orgelet i en stilfuld Ramme, hvorpaa læses:

*Jeg vil lovsynge dig midt i Menigheden. (Hebr. 2, 12.)
Du som bor blandt Israels Lovsange. (Ps. 22,4.)
Aar 1907 skænkede Rasmus Hansen, Knæsted, dette Orgel
til Minde om sin Hustru Abelone Jacobsen*) og til Guds Ære.*

— — —
I Taarnrummet hænger det gamle Alterbillede og et Par Træ-Mindetavler for Præsten Morten Andersen Giødsen.

*) To Søstre.

Paa den større Tavle staar:

HER UNDER HVILER HÆDERLIG OC VELLÆRDE MAND, HER MORTEN ANDERSEN GIØDSEN SOGNEPRÆST TIL HEDENSTED MENIGHED UDI 32 AAR SOM DØDE DEN 10 FEBRUAR ANNO 1708 UDI HANS ALDERS 64. AAR TILLIGE MED SIN KIERE HUSTRUE DEN HÆDERLIG DYD OC

GUD ELSKENDE MATRONE MAREN JENS DATTER JUUL SOM DØDE ANNO DEN UDI HENDIS ALDERS AAR GUD FORLEENE DEM PAA DOMMENS DAG MED ALLE SINE UDVALDE EN GLÆDELIG OC ÆREFULD OPSTANDELSE.

Foto. Kr. Hude.

Morten Andersen Giødsens Mindetavle i Hedensted Kirke.

Paa den mindre Tavle:

*Vil du gunstig Læser vide
huorfor denne Taufle staar
her paa Kierchens eene Side.
Thi det ey af Minde gaar
den huius Legem her nu sofver
neden for udi i sin Graf
og til Kiendelse der ofver
sligt til Ziir for Kierchen gaf.
Ingen skiende eller rygge
Grafven Taufle eller Steen,
som Her Morten hand lod Bygge
her for sig og sin alleen.
Med os var hand her i Live
otte gange otte Aar
Tauflen skal hans Minde Blifve
medens denne Kierche staar.*

Ærlig varst du her i Lifve,
Salig varst du i din død.
Ævig skal dit Minde Blifve
fri for Momiank og Stød.

— — I Vaabenhusets venstre Kirkeside er indlejret en velbevaret Ligsten med Indskriften:

UNDER DENNE STEN SOM DERIS SØN HER MORTEN HAVER LADET BEKOSTE HVILER HÆDERLIG OC WELLÆRD MAND HER ANDERS MORTENSEN WEILE SOGNEPRÆST HER TIL STEDET I 39 AAR OC PROUST OVER HATTING HERRET UDI 9 AAR SOM DØDE DEN 14. APRIL ANNO

1678 UDI HANS ALDERS 73. AAR TILLIGE MED SIN KIERE HUSTRUE DEN
HÆDERLIG DYD OC GUD ELSKENDE MATRONE KIERSTEN MADZDAT-
TER SOM DØDE DEN 15. APRIL ANNO 1671 UDI HENDIS ALDERS 62. AAR
GUD GIVE DEM MED ALLE UDVALDE EN
GLÆDELIG OC ÆREFULD OPSTANDELSE.

Paa Kirkeklokken, der kun har en spinkel Klang, læses:

SL ◦ DEVS ◦ PRO ◦ NOBIS ◦ QUIS ◦ CONTRA ◦ NOS ◦ LOD ◦ MIKEL ◦
NIELSIN ◦ OC ◦ NIELS ◦ PIERSIN ◦ KIERKI ◦ VERI ◦ STØBE ◦ DENNE
◦ KLOCE ◦ I ◦ HER PEDER ◦ HANSIS ◦ TID ◦ ANO ◦ M ◦ D ◦ XC ◦ II ◦

Kirken nævnes første Gang i Aaret 1297, da Biskop Johannes Ascersen i Aarhus, efter Kanniken Peregrinus' Død skænkede den vacante Kirke til Domkapitlets Kannikebord, dog med Sognemændenes Samtykke; den kom saaledes under og hørte i næsten halvtredie Hundrede Aar til Kannikernes Mensalgods. —

Kirkens Strøgodsjorder var ret betydelige; men de laa noget spredt, endog i flere Sogne; de angives at være: Paa Hedensted Mark $1\frac{1}{3}$ Otting Jord og en Mark, som kaldes »Præstenbalugh«; dertil to Grunde nær ved Kirken; paa disse Jorder kan der hvert Aar avles 6 Øre⁵ Korn, hvis Markerne pløjes helt; og der kan desuden slaas en 25 Læs Hø; endvidere har Kirken en Grund, hvorpaa der staar Huse til en Værdi af 16 Mark eller saa omtrent, og en nær ved Kirken liggende Jord, hvor Degnen bor. Alle disse Jorder kan omtrent være 3 Mark Guld værd. Paa Hedensted Mark ejer Kirken et Enemærke, kaldet »Hedensted Mark«, hvori kan saas omtrent $\frac{1}{2}$ Mark Sæd⁶ og høstes 30 Læs Hø, og hvortil der hører en lille Skov. — Et Skovstykke paa Hedensted Mark kaldes endnu »Kannikeskoven«. —

Paa »Thokæthorp« (Torup) Mark tre Marker, hvori der saas en Skilling Rug⁷, og samme Steds $\frac{1}{6}$ af Ubbos Jord; paa »Rødkærlunds« Mark to Marker, paa den Del, som kaldes »Staplæ«, og deri saas $\frac{1}{2}$ Skilling Rug; paa »Gærsekærmark«, (Gjesager) en stor Mark nær ved »Kørshøgh«, som kun sjældent pløjes; paa »Athærpmark« (Aarup?) to Ejendomme, og paa den ene falder 1 Skilling Rug; men den anden kan ikke findes.

Paa Løsning Mark to Marker, hvori der hver andet Aar saas

2 Skilling Rug eller saa omtrent; paa »Dalbydigeer« (St. Dalby) Mark to Marker, hvori der hvert Aar saas 1 Skilling Korn; ligeledes paa »Brakærlunds Mark« en Mark, hvis Værdi er ubekendt,

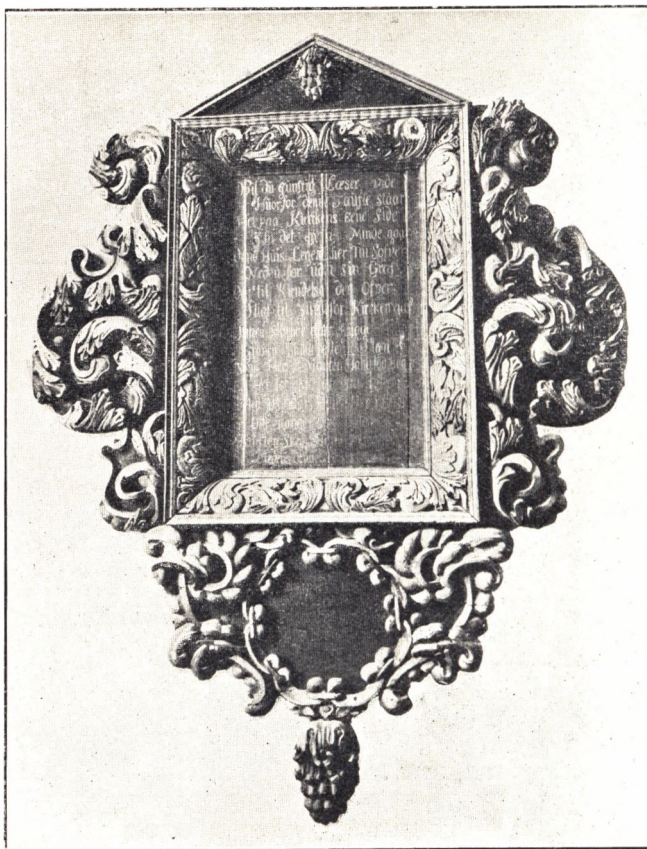

Foto. Ingrid Norge.

Mindetavle for Morten Andersen Giødsen.

og paa »Horstorpmark« (Hostrup i Stovby Sogn) en Mark til 6 Skæpper Havres Udsæd.⁸ — —

Kirken nævnes i Landehjælpsbogen⁹ i 1524, hvor den er ansat til at svare XX Mark Sølv. Indtil Reformationen i 1536 laa den under Kannikernes Bord, og hørte i mere end hundrede Aar

efter til Aarhus Domkapitel, der endog saa sent som i 1640 kalder Anders Mortensen Weile til Præst i Hedensted.¹⁰

Ved den store Inddragelse i 1660 kom Kirken under Kronen, der den 15. Juni 1686 sælger¹¹ eller overdrager den til Jørgen Rantzau, Major i Livgarden til Hest, som en Dækningsdel af Kongens Gæld til hans Hustru Marsille von Gabel; og samtidig gaar den fra Rantzau til Sten Bille paa Tirsbæk, der allerede ejede Sognets Kongetiende; og nu forbliver den under Tirsbæk med de skiftende Ejere, til Kammerherre P. Fr. U. Benzon, ved Skøde af 11. Juni 1801, sælger Kirken med dens Tiender og Jord samt Sognets Kongetiende for 14,200 Rdl. til Michel Kjær paa Ørumgaard, i hvis Eje den er i 12 Aar.

Den 11. Juni 1813 sælger Kjær — i Andele til 80 Sognebeboere — Hedensted Kirke med Kirke-, Korn- og Kvægtiende samt bemeldte Sogns Konge- og Kvægtiende, hver Tiende matriculeret til 30 Td. 4 Skp. Htk. ialt 61 Td. til 25 Rdl. for hver Td. Htk., som Købernes Ejendomme havde. I Skødet¹² bemærkes, at jus vocandi ikke medfulgte i Handelen.

Kirken kom da i Folkets Eje, og er fremdeles bevaret som Beboernes Ejendom, der for Tiden bestyres af Gaardejer Hans Jakobsen, Knæstedgaard, Gaardejer Jes Jessen, Hedensted Vestermark, og Gaardejer Jørgen Lunde i Rimmerslund. I Menighedsraadet er — foruden Pastor Sejersen — Gaardejer Christen Nielsen, Rimmerslund, Boelsmand Jacob Laursen, Aarup, Landmand P. H. Pedersen, Hedensted og Landmand Theodor Jacobsen, Vesterby.

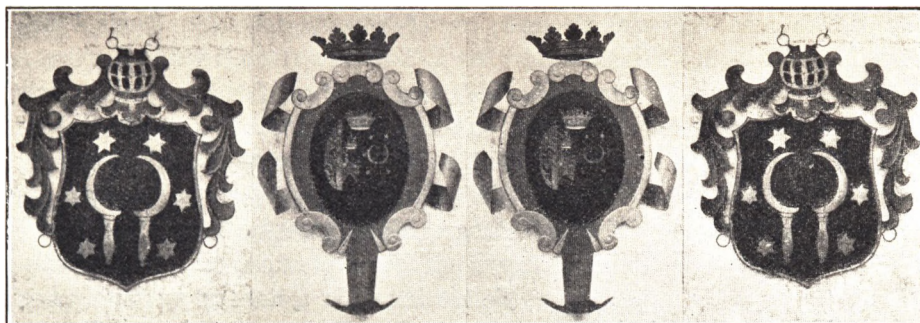
Som Kirkesanger ved Kirken virker Laurs Chr. Christensen, Lærer ved Hedensted Skovskole, og som Organist Førstelærer ved By- og Stationsskolen Henrich Bech Nygaard. — —

Folketiden har været gavmild og god imod den gamle Kirke; den er stedse bleven vel vedligeholdt og er derfor hyggelig og køn at dvæle i.

Hornstrup Kirke 1916.

Foto. Hans Albjerg.

Vaabengruppe i Hornstrup Kirke.

Foto. Hans Albjerg.

HORNSTRUP KIRKE hører til en tredje Gruppe af vore gamle Landsbykirker fra romansk Tid, som er opførte af raa Granit med Iblanding af Fraadsten; ved senere Restaurationer er almindelige Mursten og Munkesten anvendte i betydelig Mængde.

Koret er prydet med Lisener, og den samme Prydelse synes ogsaa at have været tiltænkt Skibet. I den senere Middelalder fik Skib og Kor indbygget smukke Hvælvinger. Taarnet, hvis hvælvede Underrum har Spidsbue ind til Skibet, og Vaabenshuset er begge opførte af Mursten i samme Tid.

Vi ved ikke med Sikkerhed, naar den gamle, kønne Kampstenskirk med Enkeltsoffel og med rene runde Buer over de oprindelige Vinduer og Døre er bygget; men Arkæologen F. Uldall har lejlighedsvis sagt,¹ at dens Byggetid laa omkring ved Kong Nielses Tid o. Aar 1150. Det gamle Sagn vil ellers vide, »at Hornstrup og Hover Kirker er af ældgammel Oprindelse, saa deres Byggetid endog falder i den Tid, der var stærke Kæmper til. De ligger paa hver sin Side af Grejsdalen, og under Byggearbejdet smed Kæmperne Hamrene, eftersom de skulde bruges, fra den ene Kirke til den anden.«² — Et andet Sagn³ fortæller om Kirkens Byggested: »Da Sagnet i den gamle Tid skulde have en Kirke bygget, blev det bestemt, at den skulde ligge lidt Norden for Bredballe By. Sten og andet Byggemateriale blev slæbt sammen, og gode Bygmestre tog fat med at bygge; men Arbejdet vandt aldrig fremad, thi alt,⁴ hvad der blev bygget om Dagen, blev ødet om Natten.

Da fik Bygmestrene det Raad, at de skulde søge en Guds Dom i den Sag; to unge Nød skulde de koble sammen og drive dem ud paa Marken, naar Solen gik ned, og, hvor de Nød laa den næste Morgen, der skulde de bygge Kirken. Bygmestrene fulgte Raadet, slap de to Nød ud ved Aftenstid og fandt dem ved Solopgang den næste Morgen paa en lille Høj Nordvest i Sognet, og der blev Kirken bygget.« — Et tredie Sagn⁴ siger ganske kort: Hornstrup Kirke er i gamle Tider bygget af en Herremand paa Tirsbæk.

Malmrogelseskar fra den katolske Tid
i Hornstrup Kirke.

Saaledes gaar Sagnene om den gamle Kirke, der ligger paa en for Sognets samlede Befolkning meget uheldig Plads og er ganske øjensynlig i sin Tid kun bygget med Hensyntagen til de to Byer, Grundet og Hornstrup, som den ligger midt imellem. Den er utvivlsomt bygget som Menighedskirke for disse to Byer af formuende Mænd og Kvinder, der ikke alene kunde lade Kirken bygge ved fælles Hjælp af Byernes Mænd; men tillige give Kirken Jordegods og sikre Præsten Indtægt og Fornødenheder;⁵ thi saa meget skulde der til, før Kirken kunde indvies, »overgives«, til Gud eller til en Skytshelgen, der blev

Kirkens Værnehelgen, dens Ejer. — Omkring ved 1325-40 træffer vi første Gang paa Kirkens Navn i Kirkelisten i Ribekapitlets Brevbog, »Ribe Oldemor«,⁶ hvor den nævnes: *hornsthorp* og ses ansat til at svare 4 Skilling (Sterling), en Afgift, der set i Forhold til andre Kirkers Ydelser, tyder paa, at den har været vel funderet.

I Tidsrummet 1478—92 har Kirkens daværende Præster, Jens Adzersen og Niels Giøtsen, Sognepræster for Vejle og Hornstrup Menigheder, langvarige Trætter med Sognemændene i Hornstrup om Kirkens Jorder.⁷ Stridighederne afsluttes i 1492, da Kong Hans deri stadfæster et Laughævdsbrev. Senere hen i Tiden maa den i 1524, som andre Kirker, svare Landhjælp og er i Regnskabsbogen sat til XX Mark Sølv, en Ansættelse, der tyder

paa, at Kirkens Bygning og Formuesomstændigheder har været gode ved den Tid.⁸

Et halvt Aarhundrede senere kommer en adelig Familie til Grundet, da Iver Vind til Starup mageskifter med Frederik den Anden. Mageskiftet gaar ud over den gamle By, Grundet; men for Kirken var det sikkert et Gode, at den fik en større Gaard til Nabo, og vi har alt tidligere før hørt om, hvorledes Iver Vind og Iver Lunge i 1584 søger at forbedre Sognets præstelige Betjening.

— Den 12. Dec. 1678 giver Kronen Skøde⁹ til Steen Bille paa Tirsbæk paa Jus patronatus til Hornstrup Sogn i Nørvang Herred, med Kirkens Andel i Tienden, Herligheden over Præstegaarden og Degnebolet, med alt til Kirken tilliggende Jordegods og anden Herlighed for 555 Rdl. 70 Sk. Kirkens tiendepligtige Hartkorn var 21 Td. 4 Skp. Kirkejordens Htk. var 5 Skp. 3 Fdk. 1 Alb.

Kirken hørte nu ind under Tirsbæk til 1804, og det synes, som flere af denne Gaards Ejere i den Tid har haft ringe eller næsten ingen Interesse for den. Fra Aar 1700 er bevaret et Kirkesyn,¹⁰ der med sine c. 50 Poster er meget omstændeligt, men giver derved et paalideligt Billede af Kirkens kummerlige og vanrøgtede Tilstand. Synet blev holdt, da »Velbiurdige« Hr. Anders Rosenkrantz til Tirsbæk var Patron, og i Overværelse af Magister Jeremias Wolff i Vejle og fire uvildige Mænd: Niels Nielsen, Michel Christensen, Oluf Sørensen og Laurits Jensen, alle boende i Hornstrup og Tjenere til Grundet.

Efter Synsforretningen blev Mændene tilspurgt, »udi huilken Stand de kunde minde Kirken tilforn at haffue været, om dend har været bedre eller værre, end som dend nu befindis, huortil de suarede, dend tilforn haffuer været bedre. Men siden dend var kommit under Jus patronatus, som ungeferd effter deres Errindring kan være en 24 Aar, Er dend blefuen forværret, och vidste de icke ved en Snas Aar noget paa Kirchen at være Reparerit, undtagen med Blyet paa thornet och hefter under Taget paa Højkirken. Endvidere, om Dennem var beuist enten bly af Taget eller noget uden eller inden Kirchen tilhørende at have bortført derfraa i dend tid. De suarede, at blyet paa begge Sider af Taget paa Vaabenuuset undtagen fem Omgange, som endnu findes, var blefuen aftaget. Huoraf det paa dend østre

Side hafuer ligget (var) blefuen ført til Engom Kirche, och det andet paa dend vestre Side til denne Kirches Reparation paa det andet bly anlagt, huilken var sked, siden Kirchen kom under Jure patronatus.«

— — Under Tirsbæks følgende Ejere, Niels og Christen Linde og Jørgen Hvas de Lindenpalm, bedredes Tiden for den gamle Kirke. Justitsraad de Lindenpalm og hans Hustru, Fru Maren Loss, der paa »herlig Maade prydede Engom Kirke«, var ogsaa gavmilde imod Hornstrup Kirke, som de lod sætte i Stand, lod Prædikestolen restaurere og gav den over Stolen værende Himmel, der bærer Giverens Vaabenmærke.

Kirkens Tilstand var nu ganske god. — Den 7. Decbr. 1770 indberetter Sognepræsten H. H. Neuch til Biskoppen: »At saavel Hornstrup Kirke i sig selv, som Alterets Tilbehør er i god og forsvarlig Tilstand bevidnes«;¹¹ og i Benzons Ejertid indberetter Sognepræsten, Provst Jens Riddermann Schjødt, i 1791: »Hornstrup Kirke, Ejeren Hr. Kammerherre Bentzen til Tirsbæk, er en smuk Landsbye Kirke, overalt tækket med Blye og indvendig hvælvet; den holdes meget godt i Stand. Vaabenhuset mangler dog Loft, og Diget om Kirkegaarden er noget forfaldent, dog have Kreaturer ingen Adgang dertil.«

Den 5. Juni 1804 tilskøder¹² Kammerherre P. U. F. Benzon Kirken med Konge- og Kirketiende for 4000 Rdl. til følgende Mænd: Niels Christensen i Harboehus, Laurs Laursen, Michel Andersen og Knud Sørensen i Bredballe, Niels Jensen i St. Lysholt, Peder Nielsen, Jens Christensen og Hans Sørensen af Hornstrup, Stephan Christensen, Lille Lysholt, og Peder Nielsen i Kirkeby. — Kirkens tiendepligtige Htk. var som i 1678: 21 Tdr. 4 Skp. foruden Kirkejorderne, der var udlejet, en Del til Morten Rasmussen i Kirkeby for 2 Rdl. aarlig, en anden Del til Peder Bech i Hornstrup for 2 Rdl., og en tredie Del har Degnen Jens Falkenberg i Brug og yder 1 Rdl. 4 Sk. aarlig. De nævnte Købere tilskøder senere de andre Sognemænd Andele i Kirken og dens Tiender, alt i Forhold til Ejendommenes Hartkorn.

— — Kirken er nu i det menige Folks Eje, og fra denne første Ejertid vil jeg nævne et Par Vidnesbyrd om dens Tilstand. — Den 21. Juni 1808 synes Kirken, og Synet¹³ siger: »Indvendig

maa indsættes et Par Ruder i Vinduet i Altergulvet, der er glæde ud af Blyet . . . alle Vinduerne trænger til at vaskes og rengøres(!) det samme gælder Lystagerne paa Alteret. Udvendig er alt forsvarligt«. Og i 1814 udtaler Synsmændene: »Hornstrup, denne velbyggede og velholdte Kirke har aldeles ingen Mangler. Alt findes i god og forsvarlig Stand.«

— — I det omtalte Kirkesyn fra Aar 1700 nævnes imellem Kirkens indre Dele »en Marmor-kiste med Beslag uden Laas«. Vi véd ikke, hvem der hvilede i den Kiste, eller hvor den er sænket ned; men mange blev igennem Tiden stedt til Hvile i den gamle Kirke eller i den til Korets Nordside tilbyggede Begravelse, som ogsaa nævnes i det samme Syn, men som forlængst er fjernet og nu kun tilmindes af den i Korets Nordvæg tilmurede Dør.

Foran Alteret hviler Iver Vind og hans Hustru Anne Sandberg. I lange Tider dækkedes deres Grave af en smuk Ligsten, der nu er optagen og indmuret i Skibets Nordvæg. Paa Stenen, der er af graalig Marmor og noget forslidt, ses en Ramme af joniske Pilastre med Bladornamenter, der bærer en Bue, hvorpaa læses:

Ligsten i Hornstrup Kirke over Iver Vind og Anne Sandberg.

Jeg er Opstandelsen oc Liffvit □ hvo som tror paa mig □ endog hand døer □ skal hand lefve. Joh. XI.

I Buehjørnerne ses Englehoveder, og indenfor Buen er fire Vaabemærker, derimellem Vind'ernes med Hestehovedet. To andre af Stenens Vaaben er nu slidt saa meget, at de er ganske utydelige; men da Abildgaard i 1772 tegnede en Del af Stenen, kunde det

endnu ses, at Vaabenet under Iver Vinds var hans Hustrues, Sandbergernes, tredelte Skjold med to Vesselhorn paa Hjælmen, — og det ved Siden er hans mødrene, Skeelernes, tredelte Skjold med to i en Ring bidende Svanehalse paa Hjælmen. Endnu ses hans Hustrus mødrene Mærke: Skjoldet, skraadelt af Tagsten, og paa Hjælmen en Stilk med tre Tidselblomster: Familien Emmiksen.¹⁴ Under disse Vaaben læses:

HER LIGGER BEGRAFVENE ERLIG OC WELBYRDIG MAND IFFVER WIND
TILL GRUNDIT SOM DØDE ANNO 1586 □ HANS ALDER VAR 84 AAR
MED HANS KIERE HØSTRVE ERLIG OC WELBYRDIG FRV ANNE HEN-
RICHSDATTER SOM DØDE ANNO 1579 □ HINDIS ALDER VAR 63 AAR.

I Kirken er endvidere begravet Fru Margrethe Galt,¹⁵ † 1675, Axel Galt til Palsgaard og Mette Rantzaus Datter — Enke efter Bendix Sehested til Tiisenbech, og Oberst-Liutnant af Artilleriet Lauge Rodsten, der ejede Lerbæk fra 1664 til sin Død i 1673.

I Kirken eller i den nævnte Begravelse begravede Tage Iversen Krabbe og hans Hustru, Kirsten Nielsdatter Vind til Grundet, i Aarene 1665—76, 6 smaa Børn: Karen, Lene Catherine, Mette Sophie, Niels, Otto og Holger.

Efter Tage Krabbes Død i 1676 ægter Kirsten Vind Oberst Otto Friederich von Gamm; og de viser begge stor Interesse for Kirken, der rummede saa mange af hendes kære, derved, at de lod Alteret i Stand sætte. Fru Kirsten døde i 1690, og hendes Mand, der var bleven Generalmajor, døde den 24. Marts 1698, og de blev begge begravne i Kirken.

Efter v. Gamms Død gaar Grundet i Arv til Major Erik Krabbe, der døde i 1709 og blev jordet i Kirken, hvor hans Svigerfader Oberst Christian Wilcken, Kommandant i Fredericia, efter eget Ønske var stedt til Hvile i 1702.

— — —

I Hundredaaret 1814—1914 og senere synes Kirkens Tilstand at have været god. Da dens Pulpitur for en Del Aar siden blev flyttet ned i Taarnhvælvingen, opdagedes det, at der var Frescomalerier i Kirken. Paa Foranledning af daværende Sognepræst J. P. Melbye blev Malerierne afdækkede under Ledelse af Figurmaleren Eigil Rothe fra Nationalmuseet; men Billederne var for medtagne til at blive restaurerede. Kun et Par Motiver:

Hornstrup Kirke 1922.

Foto *Hans Albjerg.

Kvindens Skabelse og Syndefaldet kunde maaske være gen-
opfriskede; men da de andre var ødelagte af Tidens Tand, blev
disse to ogsaa overkalkede.

— — —

Kirken har omtrent nye Stole; de gamle var der lidt Stil i.
Kendere regnede dem til en Type, der kaldes den vestjydske
Type, fordi Stole af den Slags findes i Ribeegnens Kirker. Stole-
stadernes Gavlstykker havde en meget ejendommelig Form;
medens det saavel i Gotikkens som i Renæssancens Stil er Skik,
at Stolegavlene dannes af en enkelt Planke, saa bestod disse af
et Rammeværk, der indfattede to Fyldinger, og hvis lodrette
Rammestykke foroven endte i sære forkrøblede Profiler, der
sikkert maa betragtes som degenererede Efterkommere af de
gotiske Stolegavles Spir.¹⁶

Prædikestolen er udført i Barokstil med smukt Snitværk og
Himmel; den er »opbyggt ved den søndre Side i Kirken op over
alle andre Stole — Guds salige Ord til Hæder og Ære — op til
et Vindue Sognepræsten til gode om Vinteren, og besynderlig,
naar hans Øjne de falme og dummes«. ¹⁷

Stolen har dog ikke altid haft denne gode Plads, hvad følgende
viser. Ao. 1620 den 4. Maj sender Kongen Missive¹⁸ til Otte Brahe,
Lensmand paa Koldinghus, og til Biskop Iver Hemmet i Ribe,
hvori det hedder: Fru Kirsten Juel, Enke efter Niels Vind til
(Grundet) og Ullerup, har berettet, at hun for et Begravelsessted,
som er bevilget hende i Huornstrup Kirke, har foræret Kirken
en Prædikestol; men da Prædikestolen i Kirken hidtil har staaet
paa et ubejligt Sted, har hun begæret, at den maa blive sat
paa et mere bejligt Sted. Det befales dem i den Anledning at
begive sig til Kirken ved første Lejlighed, undersøge Forholdene
og ordne det saaledes, som de kunne anse det for gavnligst
baade for Kirken og Tilhørerne. — —

Da Fru Kirsten Juel endvidere har berettet, »at hun og hendes
Nabo Fru Else Høg, Jacob Vind til Grundets Enke, i Huornstrup
Kirke kun have et Stolestade i hver Rad baade til dem selv
og deres Folk, hvormed de ikke kunne nøjes, da de begge nu
holder Hus i Sognet«, har hun begæret, at de maatte faa endnu
et Stolestade i hver Rad, skulde Otte Brahe og Bispen tillægge

dem endnu et Stolestade paa hver Side paa et belejligt Sted i Kirken, saaledes som de maatte anse det for mest forsvarligt, ligesom de ogsaa, hvis der ellers findes nogen Uskikkelighed og Uorden i Kirken, skulde afhjælpe det saa godt som muligt.

— Døbefonten, der staar gemt bag Degnestolen, er i romansk Stil af Granit og smukt prydet med Hjorte og Løvværk; Daabsfadet er af hamret Messing, i Fadets Bund er fremstillet Marie Bebudelse, omgivet af ilende Hjorte.

— Den gamle Altertavle var som Prædikestolen i Barokstil, dens Billede var en meget maadelig Kopi af Leonardo da Vincis herlige Nadverbillede. Dette daarlige Billede var i Brug til 1914, da Comtesse Georgine Knuth i København gav Kirken et nyt Alterbillede, en smuk og vellignende Kopi af Carl Blochs:

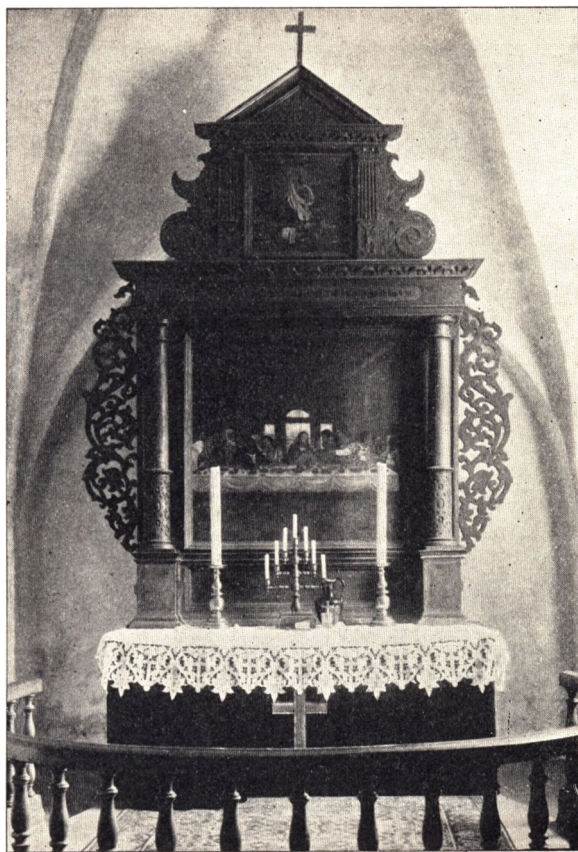

Foto. H. Hammer.

Den gamle Altertavle i Hornstrup Kirke.

Christus Consolator. Alterrammen blev samtidig restaureret, og derved kom den gamle Indskrift frem, som omtales i Danske Atlas.¹⁹ Der stod: Friederich von Gamm, kongl. May. Obriste, Herre til Grundet og Højgaard lod dette Alter i Stand sætte til Guds Ære og Kirkens Pryd Anno 1685. — Paa Alterbilledets Bagklædning er en Sølvplade med Indskriften: Alterbilledet,

Kopi af Carl Blochs Christus Consolator, malet af Christian Bang i København, der ligeledes har forestaaet Altertavlens Restauration, er givet til Hornstrup Kirke 31. Maj (Pinsedag) 1914 af Georgine Knuth, Datter af Grev Sigismund Knuth og Grevinde

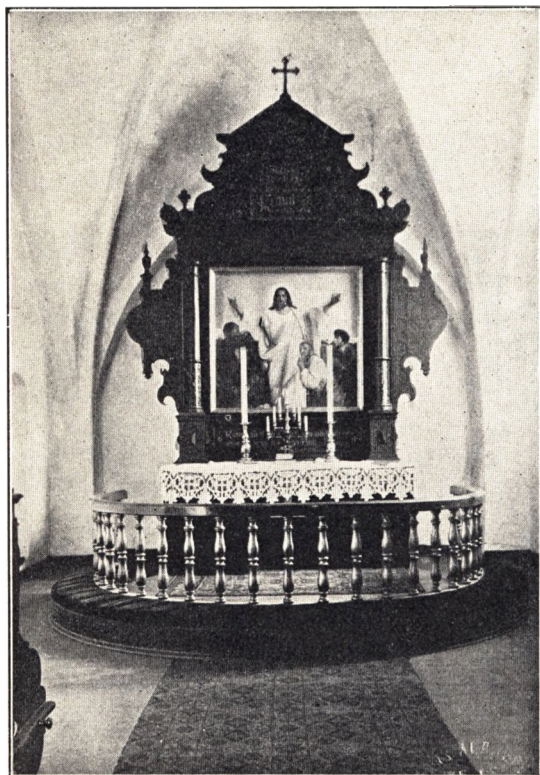
Elise Knuth, født Lüttichau, Datter af General Lüttichau til Grundet, hvis Slægt ejede Grundet i 204 Aar, fra 1705—1909.

Paa Alterbordet staar to massive Messinglysestager, skænkede til Kirken af General Lüttichauss yngste Datter Helene Vilhelmine (Minna) Kragh (f. 1834 † 1873); hun var gift med Kammerherre Reinhold Ferdinand Krag.

Kirkens gamle, smukke Kalk og Disk er af Sølv fra 1690; de synes, efter Omskrift og Vaaben at dømme, at være en Fællelgave fra Grundet og Tirsbæk.

Paa Kalken er indgravet Vindernes og Rosenkrantzernes sammenslyngede Vaaben, omgivet af Bogstaverne S. N. V. = Sal.

Niels Vind til Grundet, † 1646, og M. R. K. = Mette Rosenkrantz, hans Hustru, † 1683; endvidere Rosenkrantzernes og Billernes Vaaben, omsluttede af Bogstaverne A. R. K. = Anders Rosenkrantz til Tirsbæk og S. B. = Sophie Bille, hans Hustru. Under disse sidstnævnte Vaaben staar: 1690. Jeg formoder, at Anders Rosenkrantz som Kirkeejer har givet Kirken Kalk og Disk, og da til Mindelse om sin Faster og hendes Mand medtaget deres Vaaben.

Hornstrup Kirkes Kor 1922. Foto. Hans Albjerg.

Korets Nordvæg prydes af flere Vaaben, saaledes von Gamms, der er malet paa en rektangulær Tavle i sort Ramme. I Skjoldet ses en Skraabjælke belagt med 3 Stjerner i Sølvfelt; paa den kronede Hjælm ses to Standarter og imellem disse en seksdelt Stjerne dannet af Paafuglefjer. Under Vaabenet læses:

WAPEN DERER VON GAMM.

Endvidere ses 2 smaa Skjolde med Lüttichauernes Vaaben: to Rapsknive omgivne af 6 Stjerner, derover en Hjælm, alt paa rød Bund; og 2 større Skjolde med Lüttichauernes Vaaben forenet med Hjerteskjoldet af det Knuthske, nemlig en Kedelkrog omsat med tre grønne Kløverblade.

Paa samme Væg hænger en Sølvkrans med Indskriften: »Til Pastor J. P. Melbyes Baare ^{20/11} 1905, fra Venner i Hornstrup, Bredballe og Bredballe Strand. Joh. 3. 16.«

— — Kirkerummet, Skib og Kor, har kønne ribbede Hvælvinger og et velholdt Inventar; varsomme og venlige Hænder værner endnu om det gamle Kirkehus, der for Tiden bestyres af Sognepræsten, Pastor Povl Holmstrup, fhv. Grdjr. Laurs Laursen af Kirkeby og Grdjr. Frederik Holdorff i Hornstrup; i Sognets Menighedsraad er foruden de to førstnævnte endvidere Grdjr. Hans Bruun Nielsen, Hornstrup Mark, samt Grdjr. Niels Hansen og Skovejer Jens Jensen, begge af Bredballe. Førstelærer R. J. Kannegaard i Hornstrup er Kirkesanger, og Fru Dora Christensen, Kirkebygaard, er Organist ved Kirken.

— — I Taarnet hænger Klokken, som efter Sagnets Ord²⁰ i sin Tid havde saa stærk en Klang, at den lød over Købstads-klokken; det kunde ikke taales, derfor blev der boret et Hul i Klokken og sat en Blynagle i, og Klokken mistede sin stærke Klang. Den er 100 cm høj, 81 cm bred og bærer Indskriften:

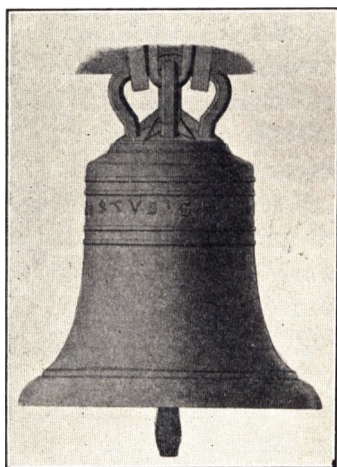
† IHESVS • CRISTVS • GHODEHARDVS †

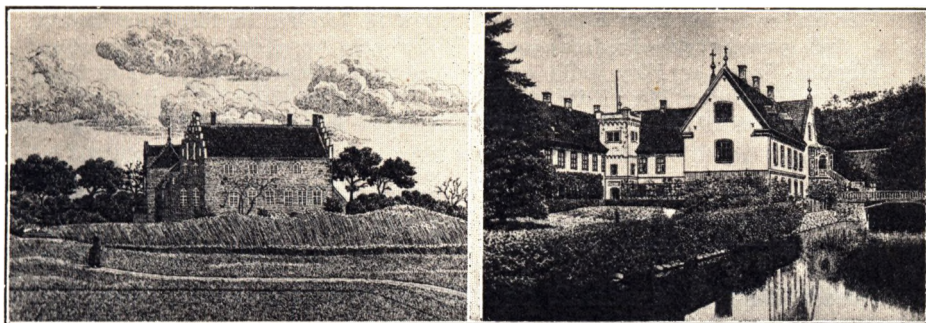
Foto. Hans Albjørg.
Alterkalk fra Hornstrup Kirke.

i Majuskler. »Skønt der ikke staar noget Sankt foran Ghodehardus i Indskriften, kan det kun antages«, siger²¹ F. Uldall, »at betyde en Helgen. Formodentlig har Kirken været viet til Sankt Gotthard,²² som iøvrigt ikke synes at være synderlig kendt eller dyrket her i Landet«. — Klokken maa hidrøre fra Begyndelsen af det 14. Aarhundrede.

— — Den gamle Klokkes Klang er nu spinkel og svag; men den kalder endnu, som den har kaldt i mere end 500 Aar; den kalder fremdeles til Kirkegang i den gamle, hvide Kirke, hvor Slægtled fulgte Slægtled i løbende Tider, naar de kom i Lyst, kom i Nød, kom og dvælede en Stund i Andagtstimer.

Hornstrup Kirkeklokke
fra Aar ca. 1300.

Langtind og Tirsbæk.

Foto. Hans Albjerg.

III.

Familien Rosenkrantz paa Tirsbæk.

Åo. 1686 kom Anders Rosen Krantz Mogensen til Tirsbæk at bo, som han fik med sin frue Sophie Bille, som arvede den efter sin fader Sten Bille. (Lisbet Bryskes Daabenbog.)

ANDERS ROSENKRANTZ MOGENSEN til Glimminge, Demmestrup, Langtind, Tirsbæk og Søbo var født 1654. Hans Forældre var Mogens Rosenkrantz til Glimminge etc. og Fru Sophie Bille, en Datter af Rigsmarsken Anders Bille. Om hans Barndom véd vi intet; men i 1678 var han Hofjunker,¹ og endnu i 1685 har han samme Stilling hos Dronningen.

Den 28. Februar 1686 ægter han sin kødelige Kusine, Sophie Steensdatter Bille af Tirsbæk. Da hendes Fader dør nogle Maaneder senere, tiltræder Anders Rosenkrantz snart hendes Medgift: Tirsbæk med Bryskesborg og Søborg i Jordløse Sogn i Salling Herred i Fyn, og bliver derved en af vort Lands største Godsejere.

I deres Ægteskab faar de syv Børn, hvoraf tre døde som smaa og to som voksne, og de to blev begge ført til Familiebegravelsen i Ejsing Kirke ved Langtind.

Sophie var født den 8. og døbt den 9. August 1690;² hun dør som tyveaarig af Tyfus og føres til Ejsing Kirke. Paa hendes Kisteplade læses:

Her under hviler Høy Edle og Welb. Nu Sl. Jomfru Sophia Rosenkrantz
født paa hendes Fædrengaard Thiirsbech Ao. 1690 d. 8de August
Hendes Fader er Høy Edle og Welb. Anders Rosenkrantz til Landting
hendes Moder Høy Edle og Welb. Frue Sophie Bille til Thiirsbech
og døde sammest d. 19. Maj 1711, da hun var 20 Aar 40 Uger og 4 Dage gammel

†

†

†

Legemet i denne Bolig
Sover tryk og hviler roelig.
Siælen er i Herrens Haand.

Begge skal dog samlet være
Og igen opstaa til Ære,
Naar alting er endt ved Brand.

Steen blev født den 2. og døbt den 4. Maj 1692.³ Han følger
sin ældste Søster i Døden, idet han dør af en hidsig Feber tre
Uger senere. Hans Lig føres ogsaa til Ejsing, og hans Kisteplade
har følgende Indskrift:

Her er lagt til legemers hvile Høy Edle og Welb. Nu Sl. Juncher Steen
Rosenkrantz, fød paa hans Fæderne-Gaard Thiirsbech Anno 1692 d. 2. Maji.
Hands Fader er Høy Edle og Welb. Anders Rosenkrantz til Landting,
hans Moder Høy Edle og Welb. Frue Sophie Bille til Thiirsbech.
Hand aflagde sin dødelighed til ævig herlighed paa sit Fød-Sted d. 11. Juni 1711
i hans Alders 19 Aar 5 Uger og 5 Dage.

Som nævnt døde tre Børn som smaa; det var Mogens, døbt
4. Juni og begravet fra Engom Kirke d. 9. Juni 1695; Mogens, døbt
8. Juni 1697 og begravet d. 26. Januar 1698 fra samme Kirke, og
endelig Christence, der blev døbt 27. August 1701.

I Somren 1706 »d. 23. Aug. døde Fru Sophie Bille paa Tirsbæk
og blev tilligemed sin liden salig Datter Jomfru Christence Rosen-
krantz bisat i Engom Kirke d. 15. September, hvorefter den salig
Frues Lig bortførtes til Eising Kirke ved Landting«. ⁴

Indskriften paa hendes Kistes Plade lyder saaledes:

Her under hviler Høy Edle og Welb. Frue Fru Sophie Bilde, som er født paa
Søgaard i Fyen Anno 1664 d. 2. Julij. Hendes Fader Var Høy Edle og Welb.
Steen Bilde til Thiirsbech, Hendes Moder var Høy Edle og Welb. Frue Fru Karen
Bilde. Og kom dend Sl. Frue i Egteskab Anno 1686 d. 28. Februari Med Høy
Edle og Welb. Herre Anders Rosenkrantz. Udi deris Kierlige yndige og fornøye-
lige Egteskab Nemlig 20½ Aar har Gud velsignet dem med 7 Børn. De 2 ere
døde, af de andre lever endnu 2 Sønner og 3 Døttre. Anno 1706 den 23. Augusti
er den Sl. Frue i Herren Salig hensovet paa Thiirsbech efter at hun her i Verden
have ført et meget christeligt, skicheligt, Gudfrygtigt og berømmeligt levnet
42 Aar 7 Uger og 3 Dage.

†

†

†

Gud forlene hende med alle Troe Christne en Ære- og Glæde-fuld
Opstandelse paa den Yderste Dag.⁵

De to tilbageblevne Børn var Datteren Karen, der arver Tirsbæk og Bryskesborg; hun blev døbt i Engom Kirke »d. 19. Januar 1694, frembaaren af Velb. Frue Sophie Bille til Damsbo; med var Jomfru Ellen Bille og Jomfru Petronelle Margrethe Rosenkrantz«, og Sønnen Holger, der var født d. 13. Januar 1699 og døbt i Engom Kirke den 15. i samme Maaned. Fadderne var »V. Jomfr. Ellen Bille, V. Jomfr. Petronelle Margrethe Rosenkrantz, Johanne Madt β d. paa Bryskersborg og Anna Madt β d. Sommers«. ⁶

Som fireaarig Dreng kom Holger over til sin barnløse Farbroder, Holger Rosenkrantz paa Glimminge, der var gift med Mette Gundesdatter Rosenkrantz; her blev han opdraget og indsat som Arving⁷ af Glimminge med Fièdekommis, som Farbroderen oprettede til Fordel for ham, der ogsaa blev Ejer af en Part af Kulla-Gunnarstorp. ⁸

Efter Fru Sophies Død fik Anders Rosenkrantz en god Hjælp i Husstyrelsen af sin ugifte Søster Petronelle, der var født i 1660 og døde paa Tirsbæk d. 24. Novbr. 1729 og blev begravet fra Engom Kirke d. 12. Decbr. — En yngre Søster, Sophie, levede ogsaa paa Tirsbæk, i Halvfemserne, men var død i 1703.

I 1702 fik Anders Rosenkrantz overdraget Langtind af Broderen Mogens Rosenkrantz, der ved den Tid købte Spøttrup. ⁹

I Aug. 1707 køber han af »Jfr. Lisbet Bille Rønnovsdatter — ved hendes Lavvæрге Gehejmeraad, Stiftamtmand Otto Krabbe til Holmegaard og Eegholm, og Raad af hendes næste Ven, Oberst Niels Mund til Rønnebæksholm, — en Bondegaard i Bredballe med Htk. 6 Td. 4 Skp. 1 Fk., som hende var arvelig tilfalden efter hendes Søster Ellen Bille«, for 326 Rdl. 3 $\frac{1}{2}$ 6 β , ¹⁰ og i Juni det følgende Aar køber han af Maren Jensdatter Juel, Enke efter Morten Andersen Giødsen, Præst i Hedensted — »efter Raad og Samtykke af hendes Lavvæрге Edle og Højagtbare Siegⁿ Niels Jensen til Ussinggaard« — Laurits Terkildsens Gaard i Assendrup, stor Htk. 8 Td. 4 Skp. 2 Alb. med 2 paa Gaardens Grund staaende Huse for 400 Rdl. ¹¹ — Nogle Aar før, i 1688, oplyser Matriklen os om, at Tirsbæk var ansat til 42 Td. 5 Skp. Ager- og Engskyld og 13 Td. 6 Skp. Skovskyld; der høstedes aarlig en 182 Læs Hø og regnedes med Græsning til 73 Høveder. — En Del af Markerne blev brugt i en fireaarig Rotation med Boghvede, Rug, Byg

og derefter Havre; en anden Del af Markerne brugtes med treaarig Sædskifte: Boghvede, Rug og Havre, hvorefter den hvilede i 6 Aar. I Gammelmarken brugtes en Del Jord »uden Gjøde« skiftevis til Boghvede og Havre. I Engom Sogn hørte 13 af 32 Gaarde og i Nabosogne 27 Gaarde ind under Herskabet. — —

Vi har set, hvorledes Anders Rosenkrantz ved Køb forøger sit Gods, der yderligere forøges ved Arv¹² ved Broderen Holgers Død i 1715, og dog sad han i daarlige økonomiske Kaar. Der er bevaret nogle Breve fra ham til Aarhus Stiftamt om Krigsstyrning og Lodseddeler; jeg hidsætter disse Breve,¹³ da de tjener til Billedet af Brevskriverens Formuesforhold:

Høyædle och velbaarne Her Estatsraad.

Som fornemmis, det Krigsstyren, nu schall sættis, da paa det Her Estatsraad saavell som hans Høyærværdighed Bischoppen ei schulle æstimere mig rigere, end som ieg er, och der effter taxere mig udi Krigsstyer, forarsagis ieg sandferdeligen at gifve min Tilstand tilkende, som er meget slet, idet ieg hafver noget forarmet och elendigt Gods och ofver halfiersindstiuve Tønder Hartkorn, som hverken er bebygget eller pløyet eller saaet till udi mange Aar, och den største Deel af det øfrige maa ieg icke alleneste betale Korn- och Qvartal Schatterne for, mens endoch forschaffe dem, hvad de schall æde och saae, och det langt mere end ieg kand aufle; och hafver det ei allene veret udi Aar mens udi mange Aar effter hverandre, och er det icke allene ved Langting, mens hos en stor Deel af Bynderne her ved Stædet ocksaa, saa udi Stæden for Indkomst hafver ieg haft stor Udgift, huorofver ieg hver Aar hafver sat mig udi mere och mere Geld och er, saa sant Gud schall hielpe mig och vere mig naadig, nu ofver mere end som nitten Tusind Rixdl. bortschuldig, som ieg maa forrente, foruden nogle Hundrede Rixdl., ieg er schuldig till Kiøbmend, Kremmere och Bynder for Stude och andet. —

Naar Her Estatsraad med Hans Højærværdighed dette gunstigst vil efftertencke, formoder ieg, at de min Qvota Krigsstyr derefter moderer, och forblifver ieg stedse Her Estatsraads skyldigste Tienner.

Tiersbech, den 9. May 1710.

Anders Rosenkrans.

Ti Aar senere synes Kaarene ikke bedrede; da skriver han:

Højvelbaarne

Her Geheimmeraad och Stiftsbefalingsmand.

Som fornemmes, at Krigsstyren och Kopskatten er publiceret at schall betalís iaar som iflor och forrige Aaringer, och Hans May^{ts} er saa naadig och lader derhos forkynde, at om nogen med Raison kand bevise at vere for høyt eller paa sine Middeler siden forringet, de da schulle gifve det i Tide tilkiende for Deres Exellens och faa moderation. — Altsaa kand ieg med Sandferdighed och Ed bekreffte, at ieg ey hafver en Dalers Indkomst til de 703 Rixdl., som ieg er sat for udi Krigsstyr; thi ieg er udi saa stor Geld, och Indkomsterne saa forringet, at ieg ey kand betale mine Renter uden maa laane och optage Capitaler dertill, och kand ieg med Restansdomme bevise, at ieg i 3 Aar ey hafver faaet en Schp. Korn til Landgilde af alt det Godtz, ieg eier heri Landet, men derimod maat flyed dem nogle Hundrede Td. Korn till at saa och æde uden at faa saa meget som en eneste Schp. igien deraf, och iaar vil det geelde for Alvor, som Bunden hafver hverken Foder eller Korn huorofuer baade Kræ och Bester dør bort, och Hosbonden formedelst den store Misvext hafver intet at hielpe ham med, uden hand kand faa det at kiøbe nogensteds, huoraf klarlig sees, at ens Middeler aarlig forringis, och Amtsforvalter Spørring vill ieg schall betale Kopschatt som Kammerjuncher, da ieg ey hafver veret uden Hofjuncher och derfor ei heller nogentid prætenderet Rang eller Titel derfor.

Och som ieg gaf mig forsilde an iflor hos Deres Exellens, och det af Aarsag, ieg ei var Hans May^{ts} naadigste Forordning bevist, føren ieg fick den at see udi Snapsting, altsaa indstiller ieg mig nu for Deres Exellens med denne min sandferdige Beretning och Klage, hvilcket saaledis i Sandhed schall befindis, om der maa sche Inqvisition derom. Ydmygst formodende, at De blifver mig assisterlig och at ieg faar Moderation baade udi det ene och andet effter Billighed. —

Forblifvende med største Respect Deres Exellensis pligt-skyldigste Tienner

Tiersbech, d. 21. Martij 1720.

Anders Rosenkrans.

Høyædle och velb^{de} Her Geheimeraad och Stiftbefalingsmand
ofver Aars och Stiernholm Ampter.

Deris Exellensis høyrespective Missive angaaende Sædeler
Lotteriet hafver ieg bekommet, ser deraf, at ieg effter min Rang
schall vere sat for 6 Lodder à 5 Rixdl.; mens som ieg alleneste
hafver haft den Naade at opvartet ved Hans Kongl. May^{ts} salig
Her Faders, høyloufflig Ihukommelse, hans Hof, som Hofjuncher,
saa troer ieg vell, at den Rang ey gaar ret høy, och angaaende
mine Middeler, saa bestaar de udi slet Jordegodtz, af hvilchet,
istæden for at ieg schulle hafve Indkomst deraf, saa maa ieg
sætte nogle Hundrede Rixdl. derpaa, hvilchet Eders Exellens vell
self best er bevist, hvad det bringer ind, och disforuden sidder
ieg udi stor Gæld, saa ieg paa min Salighed maa tage aarlig
nogle Tusinde Rixdl. op till mine Udgiffter, hvilchen min slette
Tilstand, naar Deres Exellens den considererer, kand De vell self
slutte, hvad ieg hafver at schatte af.

Dersom Deres Exellens vill være saa gunstig och lade det
blifve ved 4 Lodder, schall ieg saa snart ieg faar Deris Tilladelse
dertill, gjøre Anstalt, at de til Her Krigskommissarius Spørring
udi Amtsstuen schall blifve lefveret; ihuorvell ieg ved Gud schall
laane dem med flere till.

Nest min ydmygst Respect til Madame och gansche høyadelige
Famillie forblifver ieg Deris Exellencis schyldigste Tienner.

Tiersbech, d. 3. Junij 1720.

Anders Rosenkrans.

Høyædle och velbaarne Her Geheimeraad.

Deris Exellensis høytærede Schrifvelse hafver ieg erholdet,
seer deraf, at De hafver veret saa gunstig och insinueret min
ydmygst Erklæring till de høye Herrer Deputerede ved de Kon-
gelige Financer, at ieg gerne vilde vere fri med at sætte 4 Lodder
udi Lotteriet, saasom mine Vilkor paa Penge var heel slet, saa
och de høye Herrers Svar, at det var Hans Kongl. May^{ts} aller-
naadigste Villie och Intention, at enhver af Rangspersonerne
deris ansatte fulde Qvantum schall svare; mens som ieg ei hafver
nogen Rang føren den gode Her Conferensraad Klingenberg och

Her Baron Gyldenkrone gjorde mig till Kammerjuncher, da de ansatte mig udi en anseelig Krigsstyr, hvilchet ieg och hafver maatt betale Kopschatt effter siden, altsaa ved ieg ei, om den Rang kand staa fast.

Imidlertid faar ieg at indsætte 6 Lodder udi Lotteriet och schall blifve Krigscommissari Spørring tilstillet, saa snart ieg kand faa nogle Penge at laane, som ieg paa min Salighed ei hafver dem nu. —

Beder min ydmigst Respect maatte formeldes Madame forblivende Deris Exellensis plichtschyldigste Tienner

Tiersbech, d. 22. Aug. 1720.

Anders Rosenkrans.

Et Par Aar før, den 28. August 1718, bortgiftede han sin Datter Karen til den rige Niels Linde til Kjærgaardsholm, Møltrup og Tanderup. Partiet var vel næppe standsmæssigt; men »her var en adelig Frøken Rosenkrantz, der trængte til at faa sit Vaabenskjold opforgylt«, og det maa antages, at Svigersønnen ved sin betydelige Formue har opvejet sin unge Adel.

Sagnet er her tilrede og fortæller, »at da Brylluppet stod ved Aar 1711, blev der ved Festen skudt med Kartover, hvorved Brudens unge Broder kom af Dage, da en Kartove sprang og dræbte ham. Og fra den Dag hvilede en tung Haand over Tirsbæks Lykke«.

Danmarks Adels Aarvog har ogsaa Aaret 1711; men saavel Benzons Stamtavler¹⁴ som en Familiefortegnelse i Nørre Felding-Tvis Kirkebog har 1718, hvad der ogsaa passer bedst med deres to Børns Fødsel i 1720 og 1721.

I 1723 sælger Anders Rosenkrantz Søbo i Fyn for 19005 Rdl. til Johan Eskild de Falsen, og i 1725 satte han Langtind til Auktion; men den blev dog i Familien som Fælleseje for Svigersønnen N. Linde og Sønnen Holger paa Glimminge.¹⁵

Man ved ikke med Vished, naar Niels Linde overtog Tirsbæk med Bryskesborg. Gaardens ældste Skifteprotokol begynder i 1732, og da er Linde Ejer; men jeg formener, at han er bleven det et Par Aar før ved Petronelle Margrethes Død i Decbr. 1729,

da har den 75 aarige Herre følt sig ene og ensom, og Datteren er flyttet ind i sit Barndomshjem. Vi ser dette deraf, at »Niels Linde til Türsbech« allerede i 1730 handler med Gaardens Besætning og sælger 89 Øxne til Henrich Suirs fra Bremen. Gaarden holdt paa den Tid 120—130 Øxne.¹⁶

Anders Rosenkrantz opholdt sig nu og da paa Langtind. Dette ses af et Brev, som den kaadmundede Stiftsprovst Tycho-nius i Viborg Ao. 1730 skriver til Oversekretær Møinichen, hvori han søger om Ejsing Sognekalde til en Slægtning; han skriver:¹⁷ »Jeg leer ved mig selv, naar jeg tænker paa Ejsing Kald, der i Aar igen er ledig. Iflor var jeg *legatus a Latere*. Jeg gad vidst, hvem det bliver i Aar, om dend bedrøvede Christen Sahl sad og betlede der nogle Aar, saa var det End ej saa galt, at hyrden kunde være efter qvæget; thi D. Exell veed, at det heele Sogn bestaar af 40 Staadere, Anders Cammer-Junker, naar han er paa Gaarden, uberegnet«.

Langtind blev senere udforpagtet til Jørgen Christian Grøn.

Iøvrigt henlevede Anders Rosenkrantz sin Alderdom hos Svigersønnen paa Tirsbæk. Her syslede han bl. a. med Opbevaring og Nedskrivning af gamle Dokumenter og Papirer, som han forment havde Opbevaringsværldi. Han opbevarede f. Eks. Henrik Billes og Lisbet Bryskes Gavebrev til Engom Hospital og forfattede den under Engom Kirke nævnte Stolestadefortegnelse; det er sikkert ogsaa ham, vi kan takke for, at den interessante og ret fyldige Indberetning til Matriculen i 1660 om Engom Sogns Gaarde, Brugere og Ejere er bleven bevaret og indført i Kirkebogen af hans samtidige Degnen Ebbe Nielsen.¹⁸ Han døde i 1742; derom siger Kirkebogen:

»Den 27. August Kl. 11 døde paa Tirsbæk den Højædle og Velbaarne Herre Hr. Anders Rosenkrantz, hvis Lig efter Herrens Ord til Abraham, Gen. 18 V. 45. blev begravet i en god Alderdom og i Engom Begravelse indsat den 17. September til derfra at føres til sine Forfædre i Eising ved Langtind. Han blev 88 Aar«.

Familien Linde paa Tirsbæk.

NIELS LINDE til Tirsbæk, Langtind, Kjærgaardsholm, Møltrup, Tanderup og en Del af Stubbergaard var født i 1674. — Hans Fader var Christen Christensen Linde til Volstrup etc. Moderen hed Dorteia Nielsdatter Solgaard. Christen Linde er bleven navnkundig i den jydsk Godsejerhistorie; han var født i Holstebro, og hans Forældre var jævnt velhavende Folk. Tidlig gik han til Handelen, og Sagnet fortæller, hvorledes han som Bisekræmmer gennemvandrede store Dele af Vestjylland, og paa en af disse Vandringer fandt han i en Gaard en massiv Metal-døbefont i Brug som Svinetrug; hans kyndige Øje opdagede snart, at Truget, der var Strandingsgods, var af Guld, og han købte det for en ringe Betaling. Saaledes forklarer Sagnet Oprindelsen til hans Rigdom, og der kan jo godt ligge et eller andet til Grund for denne Tradition.¹ — Hans Rigdom skyldtes dog snarere hans Stræbsomhed og Dygtighed, »saa han igennem mange Aar forbedrede sin Formue og ved sine lykkelige Anslag opsteg til saa stor Floer og Velstand, at han ved sin Død var Proprietair til 12 Hovedgaarde og en af de rigeste i Landet paa Kapitaler og Jordegods.«²

Man skulde ellers synes, at saa mange Herregaarde havde kostet ham uhyre Summer; men dette var næppe Tilfældet, Jordegodsets Pris var ringe i den Tid; det var Krigssvie; og for Pengemænd var det en synderlig Tidens Kæphest at skabe sit Navn en lang Hale ved en Hærskare af Godser.³

Og Christen Linde beholdt, hvad han engang havde faaet Tag i; han vides aldrig at have solgt nogle af sine Herregaarde. Ved hans Død strakte hans Besiddelser i en bred Bræmme lige fra Skive til Nissum Fjord.⁴ Gaardenes samlede Hartkorn androg mere end 3400 Tdr.; altsaa mere end til et Grevskab.

I 1681 fik han Bevilling til at nyde adelige Rettigheder for sine Sædegaarde, og i 1704 lod den 78aarige Mand sig optage i Adelsstanden og valgte et ulige tverdelt Skjold; i det øverste og største Felt ses i Sølv et Lindetræ; i det nederste, som er rødt, en gylden Lindorm; paa Hjælmen en halvopspringende Guld-Lindorm med udslagne Vinger og drejet Hale.⁵

Han døde paa Pallisbjerg i 1706 og efterlod sine Børn ikke blot Gods og Guld, men ogsaa den Glans, som Adelskab dengang kastede over Ihændehaveren, og som i sig selv, i den Tid, havde sin Betydning i de Rettigheder, som fulgte dermed.

Fire Sønner slægtede Faderen paa; som Arv fik de hver to Hovedgaarde og skal tilsammen have ejet 22 Hovedgaarde med henved 7000 Tdr. Hartkorn Jordegods og c. 1100 Tdr. Hartkorn matriculerede Tiender. — Den betydeligste af disse Sønner og ham, der i denne Sammenhæng interesserer os mest, var Niels Linde, der i Arv fik Kjærgaardsholm og Møltrup, og som desforuden ejede den lille Hovedgaard Tanderup i Hammerum Herred, til hvilken han nævnes i 1722.⁶

Niels Linde var født 1678 og fik — efter Becher — i sin Ungdom en udmærket Opdragelse ved Rejser til Hollands, Tysklands og Frankrigs Skoler, berejste Tyrkiet, Lille Asien, Palæstina og Ægypten og deltog i Krigen imod Ungarerne i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede.

En Tid efter sin Hjemkomst til Danmark ægtede han Karen Rosenkrantz og holdt Bryllup paa Tirsbæk d. 28. August 1718, hvorefter de nygifte tog Ophold paa Kjærgaardsholm, der blev deres Hjem i en halv Snes Aar; her fødtes deres — saa vidt vi ved — to eneste Børn, to Sønner; den ældste, der blev født d. 2. Septbr. 1720,⁷ blev nævnt efter sin Farfader og fik Navnet Christen; han blev fremstillet i Haasum Kirke d. 16. Novbr. 1720; den yngste fik Morfaderens Navn, Anders, og fremstilledes i samme Kirke d. 19. Januar 1722;⁸ men han døde som Barn,⁹ eller som ganske ung, uden at vi ved naar eller hvor.

Niels Linde lod af ganske ny ombygge Kjærgaardsholm. »Borgegaarden af tre Fløje, Mur- og Bindingsværk, og to fuldkomne Ladegaarde, en paa hver Side, hver af tre Huse bestaaende. Borgegaarden var omgivet med Grave, hvorover førte to Vindebroer.«¹⁰ — Da Anders Rosenkrantz overdrog Tirsbæk til Niels Linde, flyttede han med sin Familie til denne Gaard, der laa lunere, kønnere og i behageligere Omgivelser end Kjærgaardsholm. Linde var nu, naar Bryskesborg medregnes, Ejer af fem Hovedgaarde; paa et Par af disse holdt han en Ridefoged, men de andre var bortforpagtede.

Som ny Ejer gør han meget for at forskønne og forbedre sin Hustrues Barndomshjem og de nærmeste Omgivelser. Hovedbygningen blev grundig istandsat baade indvendig og udvendig, og Ladegaarden blev til Dels ombygget.

Vest for Gaarden gravedes fem Fiskedamme, der ved Sluser stod i Forbindelse med Slotsgravene, som han lod omsætte med Sten. Langs Strandengens østre Side, fra Haven til Fjorden, plantedes en c. 2000 Al. lang Allé af smalbladet Lind, der endnu vækker Beundring ved sin Længde og ved Træernes Skønhed.

Omend der var store Terrainvanskeligheder at overvinde, veg Niels Linde ikke tilbage for at forme et Haveanlæg i fransk Stil ind imellem Tirsbæks tætsluttende Ring af Bakker og Bøgeskov.¹¹ Anlægget blev gennemført, og Haven trindtom indesluttet af et mandshøjt Stendige, udvendig beklædt med Jord; men Jordsmonnet var meget ujævnt; somme Steder maatte man fylde Jord paa for at føre Diget over, og andet Steds skære det igennem en Bankeryg, hvorved der dannedes et ret dybt Svælg, som skilte den Del af Bakken, der laa i Haven, fra den øvrige Del i Skoven, der derefter blev forhøjet med 50 Fod Jord, saa at man fra dens Top fik Udsyn til Fyn.

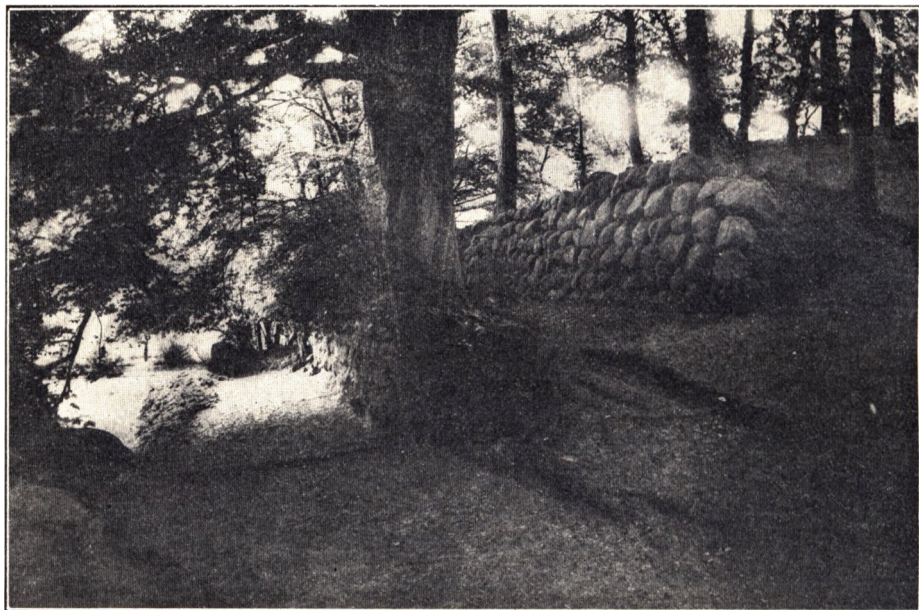
Et Plankeværk blev rejst mellem Haven og den gennemskaarne Bakkedel, og her indrettedes en Dyrehave, hvori der vedligeholdtes Vildt, til Spanierne i 1808 bortskød alle Dyrene.¹²

I Havens nordvestlige Hjørne, nærmest ved Hovedbygningen, omdannedes en anden Bakkes Sydskrænt til et Vinbjerg med firestensatte Terrassen, alle omsatte af Sten af betydelig Størrelse. I en af disse Sten er indhugget Aarstallet 1745, og jeg formoder, at dette Aar betegner det store og omfattende Haveanlægs Afslutningstid. — Vinbjerget prydes nu af finbarkede, gamle Fyrretræer.

Fra en Bakke tæt ved nød man, før Skoven voksede til, en herlig Udsigt over Fjordens takkede, skovklædte Kyster med de stejle Skrænter over Bæltet til Bogense By med dens hvide Kirke og med Husenes røde Tage, ja endog til Gyldensten og Harritslevgaard.¹³

Nord for Haven opsamledes Vandet i et Par gravede Damme og ledes derfra til et Springvand i Plænen foran Hovedbygningens Vinduer. Her blev, alt i alt, udført et mægtigt Have- og

Parkarbejde, og Traditionen har nok Ret, naar den fortæller, at den gamle Junker Linde selv daglig mødte hos de arbejdende og opmuntrede de flittige med Tobak. — Haven og Parken var hans Glæde; endnu i sit sidste Leveaar lod han sig jævnlig køre op paa Udsigtsbakken for at nyde Udsynet, fjernere til Fyn og Fjorden, og nærmere til hans 200 Fod lavere liggende Hjem med de blaatækkede Tage og med Gravene omkring.

Vinbjergtet i Tirsbæk Have.

— — For Tirsbæk var disse Arbejder en stor Vinding; men de havde en mørk Side; de blev alle udførte ved Hjælp af Hovbønderne, som Niels Linde og hans samtidige Standsfæller, efter Tidens Sæd og Skik, trykkede meget haardt, saa deres Kaar blev ringere og sørgeligere Aar for Aar.

Herredsfogeden i Bjerre-Hatting Herreder, Mads Sommer, giver i en Indberetning til Amtet, dat. 26. Oktbr. 1740, et godt Bidrag til Billedet af disse Kaar, naar han skriver: " »Bønderne have lidt megen Nød for Korn til dem selv og Foder til deres

Kreature, af hvilke mange var døde af Sult. Den sidste Høst, Somren 1740, var udfalden saa slet, formedelst det vanskelige Vejer, at man dels havde maattet sprede Kornet paa Marken som Høe, dels age det hjem saa vaadt, at Vandet dryppede af det og derpaa maatte tumle og flytte det, for at det ikke skulde gaa i Brand. Med alt dette var Kornet kun lidet givtigt, 1 trebunden Trave Rug gav kun 3—4—6 Skp., en dito Byg 2—4 Skp., og en dito Havre 5—7 Skp. Mange var saa forlegne, da Høsten kom, at de mejede Kornet, saa snart der var en Smule Kjerne deri og agede det straks hjem. Naar Bonden nu skal gjelde, igjen, hvad han har laant til Fødekornt i Sommer, saa maa det ske med den tredobbelte Værdi. — — Det er rimeligt, at Bønderne ved Paasketid vil være i den yderste Forlegenhed.« — —

Samtidig forværredes Forholdet imellem Husbond og Tyende. — De fattige Bønder kunde ved Fardagstider umulig udrede hele Folkelønnen i Penge til Karlene, som her i Egnen kaldtes Svenne, og til Pigerne, som her blev kaldt Møer, og til Drengene.

Svennen og Møen fik da Løn i Sæden, Svennesæden, og Lønnen for et Aar var her sædvanlig: 1 Skp. Rug, 2 Skp. Byg og 8 Skp. Havre, 6 Alen Hørlærred, 6 Alen Blaarlærred, 8 Alen Vadmel og Fritagelse for Folkeskat. Af Kornsæden fik Svennen hele Afgrøden baade Korn og Halm til egen fri Disposition og kunde forhandle det ogsaa ud af det Gods, hvor han tjente.¹⁵

I Midten af Fyrrerne rasede Kvægsygen her i Jylland; men endnu i August 1745 synes den ikke at være kommen hertil. Hofman paa Skjerrildgaard beretter paa den Tid Stiftamtmanden, »at der kommer jevnlige Reisende fra Fredericia og omliggende med Qvægsyge befængte Stæder, som fra Mørkholdt eller Trille(!) lader sig sætte oven Grav ved Rosenvold og løber omkring, hvorved de let kunde anstikke Qvæget, som i dette Herred er sundt paa denne Side Veile«. ¹⁶

Men Kvægsygen kom snart; allerede i December samme Aar indberetter Birkedommer Laurits Terkelsen paa Tirsbæk paa General Land Oeconomi og Commerce Collegiets Spørgsmaal, »om Fremmede i Aarhus Stift opkøbte Faar til at besætte deres Græsgange med formedelst Qvægsygen«. — »Der opkøbes Faar af alle Slags Folk fra Fyen, Holsten og fra Omegnen i Commission

Haderslevske og Coldingske Distrikter. Da Egnen har lidt meget af Qvægsygen, maa Bønderne sælge Faar af Trang, og mange formaaer ikke at blive ved deres Fæste. Forbud imod Udførsel vilde være nyttig«.

Den livlige Handel med Faar og Geder drev Priserne op, saa Faar steg fra 5—6 # til 9—10 #, og en Ged fra 5 # til 12—14 #.¹⁷

Efter en General-Portegnelse var der til d. 13. Juni 1747 i det hele styrtet i Havreballegaards og Stjernholms Amter, samt i »Stiftets Hovedstæder« 15898 Stykker Kvæg. I Stjernholm Amt mistede Boller 2155, Skjerrildgaard 282, Barritskov 819, Palsgaard 960, Rosenvold 361, Bygholm 1733 og Horsens By 402. Paa Palsgaard blev kun 13 Stude tilbage, og paa Tirsbæk døde alt Kvæget paa 5 Stude nær.¹⁸ — Var Bøndernes Kaar ringe, saa var det ogsaa alvorlige Tider for Herremændene.

— — Efter faa Aars Samliv paa Tirsbæk, døde Fru Linde; derom siger Kirkebogen: »Den 18. Maj (1736) blev den Højædle og Velb. nu Sl. frue Karen Anders^{dtr} Rosenkrantz, Højædle Niels Lindes til Tirsbæk, indsat i deres adelige Begravelse i Kirken, efterat hun havde været død siden forrige 6. Maj; hendes Alder var 42 Aar.«¹⁹ Niels Linde overlevede hende i en halv Snes Aar.

Ved Svigerfaderens Død i 1742, eller maaske noget før, havde han overtaget sin Hustrus Arvedel i Langtind med Afbyggergaardene Nygaard, der var udforpagtet til Morten Hemmer, som boede paa Langtind, hvor han var Godsforvalter, og Sønderbygaard samt $\frac{3}{14}$ af Stubbergaard i Sevel Sogn i Ginding Herred, der tidligere havde været et Nonnekloster og senere kendt som en herlig Ejendom med henved 100 Tdr. Htk. fri Hovedgaards Takst og med 7 Herligheder, som det kaldtes, nemlig: 7 Kirker med Kaldsret, 7 Møller, 7 Skove, 7 ferske Søer, 7 Moser og Heder med Tørveskær, 7 grønne Enge uden for Gaardens Enemærker og 7 Snese drivende Plove.

— — Niels Linde modtog aldrig nogen Titel eller Rang af Regeringen, men blev — efter Tidens Skik — kaldt Junker Linde. Og dog kendte Regeringsmyndighederne ham og regnede ham for en Foregangsmand; vi ser det af følgende:

Den 18. Septbr. 1747 modtager Stiftamtmand Nissen i Aarhus et Reskript fra Rentekammeret om at indhente Oplysninger fra

hver Byes Magistrat, og forsaavidt Amterne angaaer at træde sammen med 2 kyndige Landmænd, som han selv udvælger, og bedes gøre Forslag til, hvad der kan eragtes nyttigt for Borger og Landmand og det almindelige Bedste. Inden i Reskriptet var tegnet paa en Seddel: »De 2de Landmænd, som med Stiftamtmanden skal udgive deres Betænkning: dertil gøres Forslag paa Justitsraad Lichtenberg i Horsens og Velb. Niels Linde paa Tirsbeck«; men dette Forslag kom for silde. Niels Linde var død i Somren før.²⁰

I Engom Kirkebog for 1746 læser vi: »Den 12. August Kl. 11 døde Velbyrdige Juncher Niels Linde paa Tiirsbech og blev begravet den 26. August; gl. 72 Aar«. — Bønderne bar deres gamle Herre til hans sidste Hvilested i Engom Kirke.

Alle hans Ejendomme gik nu i Arv til hans eneste Søn Christen Linde.

Junker Linde ejede Tirsbæk c. 1750 tilligemed 5 andre Herregaarde, da han forelskede sig i Gaardens Høusepige, der ikke betænkte sig paa at give sin gamle Kæreste, Staldkarlen, Kurven for at komme til at dele saa mange Herligheder med den rige Junker. . . .

E. G. Taubert.

CHRISTEN LINDE til Tirsbæk, Bryskesborg, Langtind, Kjærgaardsholm, Møltrup, Tanderup etc. var, som før nævnt, født i 1720. — I Folkemunde hed det, at han var ringe begavet, ja fjollet. Sagnet vil endog vide, at han var en i Vuggen forbyttet Skifting, byttet af Trolden i Tirsbæk Bakke, som var bleven meget vred paa Niels Linde for de store Jordarbejder, han der lod udføre. Sandheden er vel den, at Evnerne har været smaa, og at han maaske ikke har kunnet taale at være sine Forældres eneste Barn. Han fik imidlertid saa god en Undervisning og Opdragelse, som Evnerne tillod, og Dygtiggørelsestiden afsluttes med et fleraarigt Ophold i Udlandet.

Ved Faderens Død var han fuldmyndig og overtog selv de udstrakte Ejendomme; men fik — vist nok — i de første Aar Raad og Hjælp af sine Farbrødre, og der er da ogsaa god Plan i hans Virksomhed som Godsejer.

Han indleder sin Ejertid med at gøre op med sin Morbroder, Holger Rosenkrantz paa Glimminge; de enes om i Forening at sætte Langtind og de $\frac{3}{14}$ af Stubbergaard til Auktion, hvor Chr. Linde køber sin Morbroders Anpart i begge Ejendomme: Langtind med 101 Td. Htk., $\frac{3}{14}$ af Stubbergaard med Tiender og Gods med ialt 487 Td. Htk. for 9666 Rdl. 4 Mark,²¹ der skulde likvideres i Mellemværendet med Morbroderen ved den endelige Opgørelse. Skødet²² er dateret d. 4. August 1747.

Omkring ved Aar 1750 afhænder han de langt bortliggende Gaarde, Møltrup og Tanderup, til sin Fætter Rudolf Henrik Linde; men han var endnu Ejer af 240 Td. Hartkorn fri Hovedgaards-takst, 375 Td. Htk. Tiender og over 1200 Td. Htk. Bøndergods, og det vel at mærke saaledes, at han ikke var den nominelle, men den virkelige Ejer.²³ Men trods disse Rigdomme tyder alt paa, at han var en meget lidt lykkelig Mand; idet en fattig Kvinde af Folket griber dybt og skæbnsvangert ind i hans korte Livsdag.

— — —

Paa Tirsbæk tjente fra omkring 1740 en ung, smuk Pige, der hed Maren Loss. Hun var en Skomagerdatter fra Horsens og var døbt d. 14. April 1721. Hendes Fader hed Jørgen Loss; han døde som 82aarig d. 29. Decbr. 1747.²⁴ Efter Becker havde hun først tjent paa Bryskesborg som Høns pige og kom derfra til Tirsbæk som Malkepige; »men udmærkede sig tidligen saavel ved sit Coqvetteri som ved sin usædvanlige Skønhed og en Ynde, som man ellers ikke let finder i denne Stilling, og som henrev Alle«. — Selv den gamle Niels Linde syntes godt om hende og tog hende til sin Husholderske i sine sidste Aar.

Misundeligt Medtyende vogtede nu nøje paa hendes Færd; de udspionerede hende og havde bl. a. set hende gaa med den gamle Linde ind paa hans Værelse ved Aftenstid, men ikke set hende vende tilbage. — Der gik nu ondsindet Sladder ud i Verden, og rygtevis hed det, at hun stod i utilladeligt Forhold til sin gamle Herre.

— — Den unge Junker Linde er tidlig bleven forelsket i Jomfru Maren; allerede i Oktober 1741 skriver han til hende fra Udlandet, hvor han opholdt sig, dog under hendes Søsters Navn for at skjule Forholdet. Maren Loss har saaledes tidlig

ejet hans Kærlighed, og dette, forekommer mig, kan tjene til en anden og renere Opfattelse af hendes Forhold til den gamle Linde; thi var der et Kærlighedsforhold imellem de to unge, da kunde hun vel tjene sin tilkommende Svigerfader paa en datterlig Maade.

Becker har med sin Tids Tradition²⁵ været haard imod hende, unødigt haard —; og han har vævet hende saaledes ind i sit Barndomshjems Romantik, at det nu næsten er umuligt at drage hende derudaf igen og med Sandhed sige, hvor meget ondt eller godt hun har gjort; men vi vil se paa denne mærkelige Kvinde med lidt andre Øjne og fremdrage saadanne Fakta, der kan tjene til at danne et noget andet Billede af hende. — —

Saa snart den gamle Linde var død, ønsker Junker Christen at ægte Jomfru Maren; men mødte heftig Modstand fra sine Slægtninge. Han ansøger først i Kancelliet om Vielsesbrev; men Familien havde formodet dette, fik Lejlighed til at nedlægge Indsigelse, og Vielsesbrevet blev dem nægtet.

Den 30. Juni 1748 gaar han i al Stilhed til sin Sognepræst Peder Billeskov og ønsker at troloves med Maren Loss; men Præsten gav ham Afslag.

Familien, der repræsenteres ved hans tre Onkler: Frands Linde til Pallisbjerg, Christen Linde til Bækmark og Janus Friedenreich til Palstrup, fandt det nu bedst ved Dom at faa afgjort, om det paatænkte Ægteskab var tilladeligt, og de viger ikke tilbage for en Skandaleproces, men lod straks nedlægge Forbud imod det ønskede Ægteskab. Forbudet blev nedlagt og stadfæstes paa Tirsbæk Birketing d. 10. August 1748 og af Viborg Landsoverret d. 23. April 1749, hvorefter de tre Onkler indstævnedes deres Nevø og Maren Loss for

Tamperretten i Aarhus.

Her foretages Sagen første Gang den 28. Maj 1749.

For de tre Herrer mødte Prokurator Hans Ravn fra Viborg, og for de indstævnedes Prokurator Jørgen Rasch Bergen af Voldum. Sagen gik nu sin Gang, og efter at en Række Anstænde var bevilligede, procederes den til Doms d. 16. Septbr. 1750.

Prokurator Ravn fremlagde Tingsvidner fra Tirsbæk Birke-
ting, Bjerre-Hatting Herreders Ret, Middelsom Sønderlyng Herre-

ders Ret, Boller og Grundet Birketing, et Indlæg fra Onklerne, et fra ham selv og 12 Attester fra forskellige Personer, deriblandt en fra Sognepræsten Peder Billeskov dateret 8. Aug. 1750, hvori han skriver: »Maren Jørgensdatter Loss var udi almindelig Mistanke og Berygtelse for letfærdigt Levned og Omgang med afgangne Niels Linde«, hvilket han kræver Gud til Vidne om, hans Sind mange Gange at have krænket; »men«, tilføjer han, »hvad skal vel en fattig Præstemand gøre i slige Tilfælde? Taler han derom, saa er han i Proces, Fortræd og Ulejlighed; tier han, saa er han og i Fare. Gud hjelpe os! Han ved bedst alle Ting!«

Prokurator Bergen fremførte, at alle Ravens Vidner kun handlede om Ry, Rygte og løse Ord, som for mange Aar siden skulde være sket med saadanne Personer, som Vidnerne selv aldrig havde set, og om løse Ord af tredie Mands Mund; og han paa-stod, at der i alle de fremlagde Vidner ikke fandtes to Udsagn overensstemmende om, hvad de paa een Tid eller eet Sted havde set og hørt.

Han indleverede i Retten de af Contraparterne erhvervede og førte Tingsvidner fra Middelsom Sønderlyng Herreds Ret, fra Bjerre-Hatting Herreders Ret, fra Boller Birketing, fra Thyrs-ting-Vrads Herreders Ret, fra Tirsbæk Birketing og fra Vejle Byting, hvormed han vilde bevise, at der aldeles intet af de fornærmelige Beskyldninger Jomfruen til præjudice er bevist; men at Vidnerne meget mere maatte tilstaa, »at de ikke ved andet om Jomfruen end det, som en dydig, christelig, skikkelig Fruentimmer angaaer og anstaaer«, hvilket endog Tingsvidnet fra Tirsbæk bevidner; og Tingsvidnet fra Vejle »indeholdt mere berømmeligt om Jomfru Loss, end hendes Fjender havde udspreedt ondt«.

Endvidere fremlagde Bergen en Del Attester fra Præster, Øvrigheds personer og andre honnorte Folk om Jomfru Loss's Uskyldighed, deriblandt endog en Attest fra Peder Billeskov dat. 4. Juni 1749 og en fra Provsten i Bjerre-Hatting Herred, Rorup; flere Attester af samme Indhold havde han ved Haanden fra christelig og verdslig Øvrighed i Vejle, hvilke noksom beviste, »at de incompetente Citanter aldeles ingen Grund havde haft til denne Sag«, og, »at Jomfru Loss urigtig er søgt, beført og sag-givet«. Iblandt Attesterne fra Vejle var en fra Velærværdige og

Vellærde Hr. Hans Neuch og fra hans Kiæreste Sophie Neuch, en fra Borgemester Johan Lindemann og fra hans Kiæreste Karen Lindemann, og en fra Mad. Fæweile og Datter Berthe Kirstine Fæweile, alle efter Rekvisition af Bergen af 9. Febr. 1750. Endnu fremlagde Bergen et egenhændigt Brev fra Maren Loss (vistnok med Edstilbud).

Retten optager derefter Sagen til Dom, der blev afsagt d. 16. Decbr. 1750. Efter en meget lang og meget mærkelig Udvikling, hvori de tre Onklers Bevæggrunde til Sagens Rejsning særlig fremhæves og forklares, »da det var dem saa højvigtigt, at de ikke uden besynderlig Samvittigheds Nag og Ansvar for Gud paa hin den store Dag stiltiende har kunnet ansee, saadan hans (Chr. Lindes) Forehavende med at ægte den for hans afdøde Fader Velb. Niels Linde, i saa mange Aar berygtede Maren J. D. Loss, eller lade mangle sig derimod indtil det alleryderste og paa alle optænkelige Maader at apponere for hannem om muligt fra paafølgende befrygtede Fare at frelse«; opregnes Vidnerne: »adskillige af Tiirsbechs egne Bønder og Tiennere i Sognet ved Gaarden boende, samt andre Brave, bekiendte og Troværdige Folks Vidnesbyrd, som Birkedommer og Riidefoged ved Tiirsbech, Peder Kielsen, som en gammel betient ved Gaarden, han *skiønt nødtvungne* dog ganske eftertænkelige Vidne, samt Anders Møllers, Anne Nielsdatters, Axel Johansens og Birgitte Sørensdatters Vidne, Her Provst Nørup i Horsens og Præsten i Ø. Snede (Joh. Henr. Selmer) deres Eedelig Attester«.

»Og«, hedder det videre, »hvad som endvidere bestyrker Mistanken og berygtelsen er . . . dette, at det, saavel ved Tiirsbech som Boller Birketing førte Vidner er afvunden og bevist, at Maren Jørgensdatter Loss undertiden om Aftenen gik med afg. Niels Linde paa hans Kammer, som var afsides fra de andre Værelser, naar han skulde til Sengs, og efter at han fra sig havde udvist sin Tiener, forblev der Eene hos hannem indtil langt ud paa Natten, saa Vidnerne, skjønt de blev ved deres Gierning, havde været oppe til Kl. 12 og derover og ikke have set eller fornummet hende derfra igien at være kommet; — — og Niels Linde havde befalet sine Domestiqver at adlyde, hvis Maren Loss befalede, hvad enten det var vis eller galt«.

Vidnet Anders Møller ved meget; han »tror hende ogsaa mistænkt og berygtet for Ladefogeden Terchild Sørensen«, der tages i Forhør, hvor han fortæller en Del, som han senere tilbagekalder.

Den lange Motivering samles i følgende syv mærkelige Punkter, der konkluderer i Dommen.

1. At Beviserne dog ere saadanne, som i slige Casu nogenledes kan haves og tilvejebringes.

2. At Omstændighederne og haver været saadanne, at Citanterne ingensinde kunde have ført over deres Sind at føre slige Ting for Lyset, der kunde røre den afdøde Fader, Deres eget Kiød og Blod, naar det ikke var for at redde Sønnen fra den Fare, Hand ved slig Ægteskab styrtede sig udj.

3. Thi er det vist, at hans Fader afg. Niels Linde har haft u-tugtige Omgang med Maren Loss, hvorom her af saa mange Omstændigheder, Troværdige Vidners Udsigender og Klare slutninger, ere de allerstørste Formodninger, og dette Ægteskab blev tilladt, vilde det, som det allerskiændeligste og vederstyggeligste drage Guds retfærdige Domme og store Straf effter sig baade i særdeleshed og i almindelighed.

4. Kunde det da ikke andet end bringe Velbr. Chr. Linde, naar Hand kommer til bedre at betænke sig, i allerstørste Siæle Fare og Samvittigheds-u-roe, som da ikke var at hielpe.

5. Thi søger Hand Ægteskab med Maren Jørgensdatter Loss i tvivlagtighed, enten om hans afdøde Faders Omgang med hende, eller fordi Hand kand have giordt Løfte eller Eed, da handles der ikke Rætt, og Samvittigheds Angest bliver den visse følge.

6. Eller har Hand saa gode Tanker om sin afg. Fader og Maren Loss, da, naar Hand betragter de mange førte Vidner, heldst eet Eniste, maatte være ham Een Skræk og sætte ham i Betænkning, da er det Een følesløshed nu, der senere vil blive til desto større følelse; og 7de Vilde det ogsaa blive til største Anstød og Forargelse for saa mange, som om den Maren Loss overbeviiste Mistanke og berygtelse paa nogen Maade maatte være eller her effter blive viidende. — —

Efter saadan denne Sags forefundne Omstændigheder, og siden Citanterne ei haver krævet Maren Loss paa sin Eed, hvormed

Retten gierne havde seet, hun sig havde befriet, om hun kunde, og Retten ei heller har kunnet betiene sig af Loven og paalægge hende Eed eller Dend imodtage, siden allernaadigste Forordning af 5. Novbr. 1723 det forbyder uden Citanternes Tilladelse; og Tamperetten er forbunden til Een Endelig Dom at afsige:

Saa agte Vii det ingenlunde for Gud, Vore Samvittigheder og den almindelige Ærbarhed forsvarligt at tillade Velb. Chr. Linde med Maren Jørgens D. Loss Egteskab som heel forargeligt at indgaa. »Og altsaa Kiendes for Rætt, at Velb. Christen Linde paa Tiirsbech ingensinde sig i Ægteskab med dend for hans afg. Fader Velb. Niels Linde Mistænkte og almindelig berygtede Maren Jørgens Datter Loss maa indlade.«^{*)}

Processens Omkostninger ophævedes paa begge Sider.²⁶

Denne Dom appellerede Christen Linde og Maren Loss til
Højesteret,

hvor den blev foretagen i det følgende Aar 1751 i December Maaned. Den begyndte d. 4. Decbr. med Stævningers og Tamperetsdommens Oplæsning, hvorved Chr. Lindes Sagfører, Prokurator Frederik Horn, bemærkede, »at han skulde siden vise, af hvad Beskaffenhed de Gejstliges jus canonicum var i denne Sag«. Af hans lange Forsvarstale vil følgende vise hans Syn paa Sagen og paa Jomfru Maren: »Hun var dømt alene paa Bagtalelse«, sagde han, »under Sagen var der aldeles intet bevist, som kunde godtgøre, at hun havde haft den ringeste usømmelige Omgang med den afg. Niels Linde. Thi alle Vidnerne i Sagen faar ej andet udsagt, end at de har hørt Rygtet, og for Resten har de fleste bevidnet, at de intet andet vidste med Maren Loss end Dyd, Ære og godt; nogle havde lagt til, at de troede, det var hende paadigtet som en Ting, der plejer at hændes hvem, der tjener hos en Enkemand; og hun har skaffet adskilligt om hendes gode Forhold fra Barnsben, »saa mand af vita ante acta intet havde at concludere«.

^{*)} Dommerne var Stiftamtmand U. Nissen, Biskop P. Hygom, Stiftsprovst C. Pontoppidan, Provst H. Lindegaard, Mag. Rektor Smidt, Pastor J. Lønborg og Vicerektor Mag. J. Worm som Notarius.

Det fornemste, der kunde siges imod, var:

A. Dette, at eet Vidne havde udsagt, at hun forblev hos S. T. Niels Linde, efter at han var gaaen til Sengs; men der maatte man betænke, at han var en gammel Mand, der led af Podagra og det var ej at fortænke, om han vilde have nogen inde hos sig for at hjælpe sig af Klæderne og pusle lidt for sig. — — —

B. At hun var beskyldt for at have ligget i med Ladefogeden Terchild Sørensen, som han selv havde tilstaaet og siden nægtet; derfor kunde ingen forbyde Christen Linde at ægte Maren Loss.

C. At Niels Linde havde givet sine Folk Ordre at adlyde Maren Loss, hvad enten hun befalede klogt eller viist, var i sin Orden; thi naar han forud vidste hendes gode og ham tjenlige Opførsel, kunde han gerne befale dette. Desuden var det ved Vidner bevist, at han undertiden havde talt hende meget haardt til, ja givet hende Ørefigen, hvoraf ses, at hans Godhed imod hende havde haft sine Grænser, ja det er endog oplyst, at hun har søgt at komme fra Gaarden for hans grove Mishandlingers Skyld. — —

Dette Ægteskab, som Christen Linde agtede at indgaa med Maren Loss, kunde kaldes et naturligt Ægteskab, idet han stedse næsten fra Barnsben havde haft Kærlighed for hende, og altsaa paa en Tid, da han ikke kunde have andet end uskyldige *Sentiments*, hvilket han beviste med nogle Breve, som Chr. Linde allerede strax efter hans Udenlands Rejse havde skrevet Maren Loss til og under et forblommet Søsters Navn, hvorudi han raader hende til at blive i sin Tjeneste, ihvor haardt det skulde gaa, og formaner hende til at læse sin Aften- og Morgenbøn flittig og stedse frygte Gud. Brevene var overalt meget enfoldige. Opskriften paa det ene var:

Lille bitte søde smucke bitte Maren Loss!

Horn fandt, »at siden det var klart, hun saa længe havde været forlovet med Sønnen, og altsaa var vis paa ved Faderens Død at blive Ejer af alting, at det var umenneskeligt at suppose, at hun dog skulde have kødelig Omgængelse med Faderen, fornemmelig, da alle, hvor hun havde været forud førend hendes Ankomst til Thirsbek, bevidner hendes anstændige og blufærdige

Forhold.« — Han beviste dernæst, »at dette Ægteskab var saa betimelig overlagt, som det efter Naturens Lov kunde være«.

Han havde selv set Maren Loss og declarerede, at hun com-porterede sig saa vel som den bedste, saa de derpaa intet kunde have at sige; hun saae og ret godt ud »besynderlig havde hun smuche Hænder og Arme etc.: var endnu lidt koparret«.

For Modparten gjaldt det om at faa opspurgt noget om, at Maren Loss har ligget i med afg. Niels Linde; »de søger at sprede det ud, udlover endogsaa visse Belønninger, ifald nogen kunde aabenbare noget i den Henseende; de udvirker Forbud i Cancelliet, saa at Linde ej kunde faa sit Vielsesbrev expederet etc.«

Horn paaviste til sidst, hvor »ugrundet Tamper-Rettens theologiske Argumenter var, som ene grundede sig paa løse Bagtalelser, hvorfor han paastod den at blive tilstrækkelig mulkteret«.

Endelig erklærede han paa Maren Loss's Vegne, at hun, naar forlangedes, vilde gøre sin Ed paa, at hun intet usømmeligt med afg. Niels Linde har foretaget.

Kontracitanternes Prokurator, Lovsen, gav et langt Gensvar, dels paa Latin og dels paa Dansk, hvori han gentager Onklernes Bevæggrunde og paastaar, »at det kun var Rygtet om Marens Forhold til den afg. Niels Linde, der formaaede Slægtningerne til at møde for Ægteskabet«. Han omtaler Chr. Lindes Breve til Jfr. Maren, hvoraf det første var skrevet, mens han var i Göttingen; han raillerede Brevenes Indhold og sagde, at de var skrevne af en Postil.

»Det var ved 16 Vidner bevist, at Rygtet var almindeligt; hun regerede paa Gaarden, som hun allerede havde været Frue; hun var berygtet for Ladefogeden, ja, hun skulde engang have taget ham om Livet; og endelig var dette den fornemste af de kiendelige og skinbarlige Omstændigheder, at hun havde været hos ham (N. L.) om Natten.

Derpaa kom Jus canon for en Dag, og denne Regel: Solus cum sola et nudus cum nuda præsumitur dice Pater Noster (En Mand alene med en Kvinde (alene), og en nøgen Mand med en nøgen Kvinde kan ikke forudsættes at bede Fader vor), — sagde iblandt andet, at det ikke hørte til Husholdningen, at Maren Loss skulde trække Niels Linde af sine Bukser«.

— — Paa den sidste Retsdag, d. 20. Decbr. 1751, fik Horn ved Sekretæren Befaling til at hente Maren Loss til Højesteret for at aflægge Ed, hvilket skete. Hun var inde i Retten et Kvarters Tid. Efter en kort Ventetid faldt Dommen, der blev oplæst for hende, som under Oplæsningen blev staaende i Skranken imellem begge Prokuratorerne. Den var af følgende Indhold:

»Efter den af Maren Loss tilbudne og i Højeste Ret aflagde koporlige Ed bør saavel Tamper-Rettens afsagte Dom, som alle de udi Sagen mellem Parterne anlagte og fremførte Sigtelser og Beskyldninger være aldeles tilsidesatte, underkjendte og magtesløse, og ikke være enten Christen Linde eller Maren Loss til nogen Hinder i deres forehavende Ægteskab eller komme enten de nu levende eller den afdøde Niels Linde til nogen Hinder og Fornærmelse paa deres Ære eller Reputation.«

Omkostningerne ophævedes paa begge Sider. — Til Justitskassen betalte Kontracitanterne 5 Rdl.²⁷

Christen Linde kunde nu naa sine Ønskers Maal og paa lovlig Maade ægte Maren Loss. Brylluppet stod sandsynligvis i København ved Nytaarstid. Vi véd ikke, hvornaar Vielsen fandt Sted; men den maa være foretaget imellem ^{20/12} 1751 og ^{29/1} 1752, thi paa den sidstnævnte Dag oprettede de som Ægtefæller i Forening et Testamente,²⁸ hvorefter den længstlevende skulde beholde hele Boet udelt, saafremt der ikke var Livsarvinger. — Testamentet er udstedt i København og blev kgl. konfirmeret²⁹ den 5. Juni 1753.

Et Aarstid før sit Giftermaal havde Linde ved Skøde,³⁰ dat. Vejle den 12. Jan. 1751, solgt sin Fødegaard, Kjærgaardsholm, og Stubbergaard Ladegaard med ialt Htk. 54 Td., Kongetiende 19 Td., Kirketiende 52 Td., og ca. 350 Td. Htk. Bøndergods til sin tilkommende Svoger, »agtbare Sr Christen Olufsen Fløy«, der var Forvalter paa Kjærgaardsholm og Langtind og gift med Maren Loss' Søster, Mette Cathrine. Men kun i halvandet Aar er denne Gaard, hans Barndomshjem, ude af hans Eje. Ved Skøde af 6. Juni 1752 køber han — af ukendt Grund — det hele tilbage og beholdt nu disse Ejendomme til sin Død.³¹

De to Ægtefællers korte, kun fireaarige, Samliv har Becher fremstillet meget dramatisk og bundødelagt ved Hustruens Utroskab; men her, naar han nævner »den smukke Frues føjelige Gemyt over for nogle unge Officerer«, »Christen Lindes Prygl og Mishandling af sin Hustru«, »Ægteparrets Flugt til Kjærgaards-holm« o. s. v., da skylder han os Beviser for alle sine Beskyldninger, og vi maa spørge: Hvad er Roman, og hvad er Virkelighed?

Foto. A. Rolstad.

Karnaphvælvning paa Tirsbæk med Chr. Lindes, hans Moders og hans Hustrus Navnetræk.

Jeg tror med Sandhed at kunne sige, at deres Samliv indlededes paa en god Maade. Linde er glad for sin Hustru; han fletter hendes Navn ind ved Siden af et andet Navn, der var ham saare kært, hans gode Moders Navn, i et fra disse Aar, 1752—53, endnu velbevaret Stukkaturarbejde paa Hvælvingen i Porttaarnet, hvori vi ser Spejlmonogrammer med C. L. = Christen Linde, K. R. = Karen Rosenkrantz og M. J. L. = Maren Jørgensdatter Loss. — —

Da der muligvis blev ført et ret selskabeligt Liv paa den gamle Gaard, og da Lindes Helbred var vaklende, søger Ægteparret i 1755³² for en Tid Fred og Ro paa det mere ensomt liggende Kjærgaardsholm. Her møder Fru Maren Ridefogeden Jørgen Hvas, som Becker formener, hun har kendt og staaet i Forhold til før sit Ægteskab med Linde. Men med de to Domme og de mange Vidneafhøringer i Minde vil vi forstaa, at Becker fejler; Jørgen Hvas' Navn nævnes slet ikke, — først nu, efter ca. 3½ Aars Ægteskab, synes der at udvikle sig et utilladeligt Forhold imellem de to.

»Da den ulykkelige Christen Linde fik Øjnene op for dette«, siger Becker, »bemægtigede Raseriet ham i den Grad, at han laasede Døren, greb sin Kone i Halsen og forsøgte at qvæle hende. Paa hendes Skrig ilede Elskeren til, sprængte Døren, kastede sin Herre hen i en Krog og bar den Afmægtige ud. Christen Linde lod en Hest sadle og reed straks til Tirsbæk«.

Hvor meget er Sandhed?

Ægtefællerne er begge vendt tilbage til Tirsbæk, hvor Linde nu er vedvarende syg. Men Forholdet imellem dem er dog ikke mere ødelagt, end at Fru Lindes Søster ved samme Tid maa holde Bryllup paa Gaarden. Derom siger Kirkebogen:³³ »1755, den 12. Decbr., kopuleres paa Tirsbæk Marie Loss med Seignør Jørgen Simonsen Saxil. Vielsen foretoges efter Vielsesbrev hjemme i Huset paa Tirsbæk. Forlovere vare Kancelliraad Lichtenhjem og Sr Jacob Ustrup af Horsens«.

Den syge Christen Lindes Navn nævnes ikke her; han er en dødsmerket Mand. Om hans Død siger Kirkebogen: »Den 19. Aprilis (1756), som var anden Paaskedag, om Formiddagen lidt før Prædikenen døde Højædle og Velbaarne Christen Linde, Herre til Tiirsbek etc., efter et halvt Aars, først Hibe og derefter heftig Sygdom og blev nedsat i Engum Kirkes Chor eller Alter Gulv den 10. Maj. Hans Ægteskab med Maren Loss var barnløst«.

Den 17. Maj meddeltes der, efter Ansøgning, Fru Maren Linde Bevilling til,³⁴ »at afgangne Christen Lindes Ligkiste maatte med en forsølvet Plade zires, og at Liget maatte henstaa ubegravet nogle Dage over den almindelige tilladte Tid, samt gives de til Begravelsen indbudne Mad og fornøden Pleje«. — —

Omend Chr. Linde var syg i længere Tid, saa syntes Menigmand, at hans Død kom noget brat, og der fødtes en Tradition, der blev til Sagnet, som fortæller:³⁵ Christen Linde vilde i sin Skinsyge skaffe Jørgen Hvas af Vejen; men Maren Loss kom ham i Forkøbet og drev ham et Firtommersøm dybt i Tindingen, imens han sov. Mange har derfor i Midnatstimen set Maren Loss gaa i Kongeskoven og fra Smedien hen under en stor Bøg (Maren Los's Bøg), hvor hun før holdt Stævnemøder med sin Elsker. Og for hendes Utro og Ugerning gaar hun igen paa Tirsbæk Gaard. . . . I Midnatsstundens stille Timer sukker det fra Loft og dunkle Gange, og det hvisker sælsomt i mørke Kroge.³⁶

Efter Lindes Død overtog hans Enke alle hans Ejendomme; og vi ser hende i samme Aar bekræfte en Mængde Fæstebreve paa Jordegods i Engom Sogn, i Hedensted, Solskov, Ølsted, Torup og Gammelby.³⁷ — Ret meget blev hendes Godsejervirksomhed dog ikke til; thi det var snart givet, at der forestod et Ægteskab imellem hende, den rige, velbyrdige og forholdsvis unge Enke, og den forhenværende Ridefoged paa Kjærgaardsholm, som kun ejede faa Midler, men var i Besiddelse af »personlig Skønhed, stærke Legemskræfter, godmodig, sorgløs og munter.«

Et Par Maaneder efter Lindes Bisættelse søger Hvas om at blive Kancelliraad. Ansøgningen lyder saaledes:

Stormægtigste Allernaadigste
Arve Konge og Herre!

Formedelst jeg ved Guds forsiufn er bleven Eyere af noget, og at see samme til min og mines nytte i fremtiden des bedre anvent, har jeg Resolverteret at tilkiøbe mig noget Jorde Gods. Men da jeg ey er i den Stand at kand besidde det med de tilhørende Herligheder; Saa bønfalder jeg herved i allerdybeste underdanighed, at Deres Majestæt allernaadigst maatte behage at beskikke mig til virkelig Cancellie Raad. — Det vil aldrig blive at erfare, at jeg til den her omsøgte høy Kongelig Naade skulle agtes U-værdig. Og da andre er bleven deelagtig i lige Naade, formedelst deslige omstændigheder, giver det mig Haab om allernaadigst Bøn høring, da jeg og erbyder mig derfor at erlægge en Summa ad pios usus af 400 Rdlr. Den fordeel jeg derved faar, bliver uden nogens præjudice, alleene, at jeg kunde benytte mig mit Eget, og saadan ey bliver andre til fordeel.

Jeg forbliver til Døden

Deres Kongelig Majestæts allerunderdanigste troe arve undersaat
og ringe Tiener.

Viborg, d. 22. Julii 1756.

Jørgen Hvas.

Bestallingen som Kancelliraad tilstedes ham under 27. Aug.³⁸, imod at han erlagde — ikke 400 — men 500 Rdlr. D. Cour.

Man forstaar, hvorfor Jørgen Hvas saa tidlig søger denne Titel; thi naar den belejlige Tid kom, kunde han standsmæssig ægte Junker Lindes Enke. Og de biede ikke længe.

Den 26. April 1757 — en Uge efter Sørgeaarets Udløb — »blev Hr. Cancelliraad Jørgen Hvas og Fru Maren Loss, Welb. Sal. Christen Lindes Efterleverske, med Kongl. allernaadigst Tilladelse copulerede paa Kjærgaardsholm«.³⁹

Kort efter Brylluppet satte de nygifte sig et varigt Minde i Haasum, idet »de i Betragtning af Guds store Velgerninger imod dem, hvortil den almægtigste Gud fremdeles give Lykke — i den Hellig Trefoldigheds Navn — ved Skolen i Haasum By lod opbygge et grundmuret Hospital for fem fattige Lemmer, som til Ihukommelse af min, Maren Losses, gode Sal. Mand, Velbaarne Christen Linde, skal dette Hospital kaldes Christens Hospital«.⁴⁰

Var dette tomme Ord, eller har den letsindige Kvinde fra Tid til anden følt Anger over de Sorger, hun havde beredt sin gode, salige Mand? Vi véd det ikke; men vi har Lov til at tro det bedste.⁴¹

Familien Hvas de Lindenpalm paa Tirsbæk.

. . . Da Junker Linde døde, vaagnede fru Marens gamle Kærlighed til Staldkarlen Jørgen Hvas, der imidlertid var avanceret til Kadefoged. Hun ægtede ham, og for at Publikum i det nuværende Herfald aldeles skulde forglemme Staldkarlen og Hønsespigen, lod han sig nobilitere med Navn de Lindenpalm og fik Justitsraads Karakter. — Han kaldtes nu Maximilianus Hvas de Lindenpalm og levede i denne Kvalitet i Fryd og Gammen, svirede og draf, besøgte Viborg Snapsting og var der en saare velkommen Mand for alle Jyllands Smarodjere; thi han holdt i hele Snapstingstiden aabent Caffen for alle og enhver og holdt for at give sin Ankomst tilbørlig Anseelse og Kundbarhed sit Indtog i Byen under Paukers og Trompeters Lyd, og hjemme var han bekendt for en af de dygtigste Bachsdyrkere i den hele Omegn. Denne Levemaade tog naturligvis paa Kræfterne, og Hr. Maximilian blev tilsidst saa ubekvem, at han maatte tilbringe sin Tid i en Kullestol, hvori han ved et anbragt Reb efter Behag kunde trække sig selv fra Vinduet til Skænken og fra Skænken til Vinduet, hvilket var den eneste Bevægelse den salig Junker havde i sine sidste Leveaar. — Han efterlod sig en Datter, den siden saa mandhaftige Dame, Brigaderinde Halling paa Petersholm.¹ E. G. Tauber.

JØRGEN HVAS DE LINDENPALM til Tirsbæk, Bryskesborg, Kjærgaardsholm, Langtind, Skjerrildgaard og Del i Stubbergaard var født paa Ulstrup i 1729 som næst yngste Søn af Mads Vognsen Hvas, der var Godsforvalter, Forpagter paa Ulstrup og Nørlund og senere Ejer af Tustrup, og Hustru Ingeborg Marie Jensdatter Tved.² I Daaben blev han nævnt efter den unge Grev Jørgen Skeel, født 1718 som eneste Søn af Ulstrups Ejer, Grev Christian Skeel, Stamherre til Gl. Estrup, Ejer af Himmelstrup etc.³

Efter Becker begyndte Hvas, efter sin Konfirmation, sin Løbane paa Godskontoret paa Gaarden Bustrup i Salling og kom senere paa Foranledning af Frands Linde til Tirsbæk og Kjærgaardsholm. — Han har dog næppe været længe paa den førstnævnte Gaard; det er, som sagt, paa Kjærgaardsholm, han møder Fru Linde, hvor tidligt kan ikke nu afgøres; men hun greb mægtigt ind i den unge Mands Livsbane, og, som hans Hustru, førte ham fra Ridefogedens Stilling ind i Godsejernes Kreds, idet hun som Medgift bragte ham Tirsbæk med Bryskesborg, Kjærgaardsholm, Langtind og $\frac{3}{14}$ af Stubbergaard samt en Del Strøgods, med et samlet Hartkorn paa over 1600 Tdr.; og alle hver paa sin Maade fortrinlige Ejendomme, hvoraf Tirsbæk var — som det er — et Herresæde af første Rang med alle de Herligheder til Gaarden, som kunde tænkes knyttet til en jydsk Herregaard. Bryskes-

borg havde vel Hovedgaardstakst, men kun Hovedbygning til en Avlsgaard. Disse to Gaardes samlede Htk. udgjorde i 1757 omkring ved 650 Tdr., og begge disse Ejendomme var gældfrie, hvorimod der hvilede noget Gæld paa Kjærgaardsholm og Langtind; men ialt maa det siges, at her var et ypperligt Grundlag for et frit og virksomt Godsejerliv.

Kancelliraad Hvas indleder sin Godsejervirksomhed med Salg af de fra Tirsbæk langt bortliggende Ejendomme.

Ved Skøde⁴ af $\frac{6}{4}$ 1758 overdrager han Kjærgaardsholm med c. 347 Td. Htk. med Gods og med Tiender til Ritmester Johan Glud for 46000 Rdl.;⁵ en Del af disse Penge medgik til Indfrielse af ældre Pantegæld; Restsummen blev udbetalt kontant. Langtind med Nygaard samt Gods og Tiender med over 460 Td. Htk. solgte han ved Skøde af 2. Maj s. A. til Niels Pedersen Lillelund paa Ryberg, og Dagen efter solgte han $\frac{3}{14}$ af Stubbergaard med Mølle, Gods og Tiender o. 127 Td. Htk. for 4000 Rdl. og 40 Species Dukater til Morten Andersen Qvistgaard, der alt ejede $\frac{4}{14}$ af denne Ejendom. — Om denne store Godsomsætning i den korte Tid bemærker F. Hvas i sin Bog om Familien Hvas:

»Det var en mægtig Omsætning i een Termin, henved 1000 Td. Htk. forsvundne af det Gods, han havde tilgiftet sig. Det er klart, at det et Aar efter hans Giftermaal ikke var paa Grund af en af ham selv fremkaldt Nødvendighed, at Salget fandt Sted. Var der nogen Nødvendighed, som vi tvivler om, var den ham overleveret af hans Formand i uopgjorte Mellemværender eller deslige. — — — Det var snarere en bestemt Plan, som Jørgen Hvas bragte til Udførelse. Han vilde handle med kontante Penge, som han fik mellem Hænder. Han vilde købe belejligt Gods andre Steder og sætte Penge ud til 5 % Rente. Han anede ikke, at løse Penge dog er vanskeligere at holde paa end fast Ejendom; han saa ikke, hvorledes alle Slags forgældede Folk vilde samle sig om ham, smigre hans Forfængelighed og lokke ham ud paa Kautitioner og daarlige Planer, og dette blev netop Tilfældet. Han tænkte ikke paa, at naar han fik kontante Penge mellem Hænder, kunde han let forledes til at glemme, at det ikke var Overskud, han forbrugte, men Kapital. Der kan ikke være Tvivl om, at denne Løsgørelse af Kapital var det første

Skridt og den egentlige Grund til hans senere Ruin; men i 1758, i hans Lykkes Morgenrøde, forekom ham Planen vel overvejet.«

— — Kort efter Brylluppet paa Kjærgaardsholm oprettede Jørgen Hvas, som i sin Tid Christen Linde, et Testamente⁶ med sin Hustru til Fordel for den længstlevende, hvem hele Boet skulde tilfalde udelt, hvis der ikke var Livsarvinger. Fru Marens gamle Moder Margrethe Christensdatter Weiner skulde vedblivende have fri Bolig paa Kjærgaardsholm, og overlevede hun sin Datter, skulde hun nyde Renten af 2000 Rdl. og, saa længe hun ønskede det, bo paa denne Gaard. Som Vitterlighedsvidner underskrev Hans de Hofman til Skjerrildgaard og Hr. Laurits Steenberg, Sognepræst til Hedensted. Testamentet blev konfirmeret d. 1. Juli 1757. — —

I den følgende Sommer fødtes Ægteparrets eneste Barn, en Datter, der i Daaben fik et Navn, som ogsaa vidner for os om Fru Marens Forhold til sin afdøde Mand. Hun er selvstændig nok til at vælge et Navn til sit Barn, som hver eneste Gang, det blev nævnet, maatte minde hende om ham, der havde hævet hende op fra Tjenestepigens Plads til sin Hustru og givet hende sig selv og alle sine Rigdomme. Havde hun voldt sin »gode, salige Mand« Græmmelse og Sorg, da synes det mig, at hun ogsaa her gør Afbigt paa en køn Maade.

Datteren fik Navnet: *Christine Linde Hvas*; og hun blev døbt med stor Højtidelighed i Engom Kirke. Om Daaben indeholder Kirkebogen følgende:

»1758 den 30. Septbr. blev Velb. Hr. Cancellie-Raad Hvas til Thyrsbech hans liden Datter Christine Linde til Daaben frembaaren af Velb. Frue Linde til Engelstholm. Fadderne S. T. Her Etats-Raad de Lichtenberg fra Horsens, Hr. Obrist Brockdorff fra Grundet, Hr. Justits-Raad de Hofmann fra Skjerrildgaard og Frøjken de Lichtenberg fra Horsens. — Moderen, Velb. Frue Cancellie-Raadinde Hvas lod sig efter den almindelige Maade introducere næstfølgende Dom. 24. p. Trin«. ⁷

Gudmoderen var Fru Gedske Linde, født de Lichtenberg, Christen Lindes til Engelstholm; »Frøjken« de Lichtenberg var hendes da 19aarige ugifte Søster Abel Marie Lichtenberg, senere gift med Etatsraad Lars de Thygeson til Bygholm.

Daabsgildet paa Tirsbæk har nok talt flere Deltagere, og Glædens Bæger er bleven tømt med Haab om al mulig Lykke i Fremtiden. — —

Et Par Aar senere køber Jørgen Hvas d. 11. Oktbr. 1760 og ved Skøde⁸ af 1. Maj 1761 Skjerrildgaard i Nebsager Sogn af Justitsraad, Præsident i Fredericia, Hans Dreier de Hofman. Hartk. var ialt 336 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk.; deri var indbefattet fire Kirketiender med 76 Tdr. 6 Skp. matriculeret Tiendehartkorn og *jus patronatus et vocandi* til Nebsager og Bjerre, men derimod ikke til Urlev og Dalby, som Kongen havde reserveret. Købesummen ses ikke; men den har nok været høj, da Hofman ikke ønskede at sælge, men Hvas gerne vilde købe — uden dog at betale ret meget i Kontanter. Han udstedte en fra Køberens Side uopsigelig $4\frac{1}{2}$ % Obligation paa 24000 Rdlr.

Efter Købet af denne Gaard ejede han mere end 960 Tdr. Htk., og hans Ejendomme laa nogenlunde samlet i en stor Halvbue Nord for Vejle Fjord. Tidligere havde han i 1757 købt en Gaard paa 7 Tdr. Htk. i Belle af Kaptajn Claus Rodenberg,⁹ i 1758 en Gaard i Hedensted af Jacob von Müllen¹⁰ — og i samme Aar Engom Sogns Kongetiende, 33 Tdr. 6 Skp. Htk., af Grev Christian Friis,¹¹ i 1760 Gods i Vrigsted og Hornum Sogne af Etatsraad Gert Lichtenberg,¹² i 1761 Nebsager Sogns Kongetiende af Grev Chr. Friis,¹³ der samtidig fik 3 Gaarde i Bjerre og Hornumkjær af Jørgen Hvas.¹⁴ Tienden var bortfæstet paa Livstid til Søren de Hofman i Horsens for 5 Tdr. Rug, 15 Tdr. 6 Skp. Byg og 22 Tdr. 4 Skp. Havre. I 1762 køber Hvas for 3000 Rdlr. Hedensted Sogns Kongetiende, $30\frac{1}{2}$ Td. Htk. af Sr Lorens Lorch i Vejle;¹⁵ men i det følgende Aar sælger han L^{de} Lysholt og Harbohus i Hornstrup Sogn til Jens Feveile i Vejle for 1000 Rdlr.¹⁶ og afhænder i samme Aar Fur Kirke til Peder Enevold Braes til Kokkedal.¹⁷ Endelig køber han i 1773 en Gaard i Bredal By af Komtesse Reventlow til Friisenvold, ca. 7 Tdr. Htk.¹⁸

I Aaret 1762 udgjorde Jørgen Hvas's samlede Ejendomme Nord for Fjorden et samlet Htk. paa 1068 Tdr., deri medregnet Engom, Hedensted, Daugaard og Nebsager Kongetiender med 121 Tdr. 4 Skp. Htk. og syv Kirker: Engom, Hedensted, Hornstrup, Nebsager, Bjerre, Urlev og Dalby, med ialt 162 Tdr.

4 Skp. Htk.; desuden ejede han noget Gods i Viuf og $\frac{1}{3}$ af Viuf Kirke samt Engene Tinkjær paa Vejle Mark og Engelsholmsengen, hver paa 100 Læs Hø. Tinkjær maatte han dog kun bruge og eje imod: a) at svare Skat som af ufri Jord, ja endog Onera til Vejle By, b) at Jorden kun sælges til Vejle Byes Indvaanere, og c) at han selv vedligeholder Indhegningen.¹⁹

Da Jørgen Hvas havde købt Skjerrildgaard, ønsker han at faa Adelspatent og virkelig Justitsraads Karakter og indsender derom følgende Ansøgning²⁰ til Kongen:

Stormægtigste Konge

Allernaadigste arve Herre!

Da Deris Kongl. Maytt pleier at vise naade imod sine troe Undersaatter, og ieg, som eier noget Jordegods, ønskede gjerne nogenledes at kunde være lige agtet med mine Naboer, altsaa er herved min allerunderdanigste Bøn, at Deris Kongl. Maytt. allernaadigst vil forunde mig nobilitations Patent, og Virkelig Justits Raads Caracteer, da ieg derimod tilbyder mig at betale 2000 Rdl. til Pias causas, samt den all. Bestalling og nobilitations Patent.

Jeg forventer herpaa i dybeste Underdanighed allernaadigst resolution og med største submission lever

Deris Kongl. Majtt. allerunderdanigste troe pligtskyldigste Tiener

Tyrsbek ved Weille d. 21. April 1761.

Jørgen Hwass.

Den kgl. Resolution paa Ansøgningen lyder kort og godt: »Accorderit, naar han vile give 4000 Rdlr.«

Efter en Del Forhandling om Vaabenets Udseende indbetaler han d. 11. Januar 1763 de 4000 Rdlr. til Kongens Chatolkasse, og dermed gaar Sagen i Orden. Ved Patentet erholdt Jørgen Hvas Tilnavnet: de Lindenpalm og følgende Vaaben:²¹ Skjoldet Sølv, deri to blaa Sparrer; paa Hjælmen, som er kronet, et opretstaaende Lindetræ, hvorover to krydsvis lagte Palmegrene. Skjoldholderne er to brune Losser med Sølv-Halsbaand og nedhængende Skuepenge. — De to blaa Sparrer i Sølv var de gamle Hvas'ers Vaaben; Lindetræet var vel til Amindelse om Lind'ernes Vaaben. De krydslagte Palmegrene i Forbindelse med Linden gav det nye Navn. Losserne med Damepynten repræsenterede vel Fru Maren Loss. — —

Jørgen Hvas var sikkert god imod sin Familie; saaledes gav han Broderen Jens Hvas, der i 1752 blev Præst i Durup og Tøndering i Salling, Exspektancebrev²² af 1758 paa Brøndum og Hvidbjerg Sogne under Kjærgaardsholm. Og hans ældste Broder, Vogn Hvas, der ogsaa var teologisk Kandidat, hjalp han i samme Aar med Penge, saa han kunde købe sig en Stilling som Auditor og Regimentskvartermester ved det sønderjydske, nationale Infanteriregiment til Fods, som havde Samlingsplads i Vejle.²³ Vogn Hvas, som et Par Aar senere blev Krigsraad, var i den følgende Tid en hyppig Gæst hos Broderen paa Tirsbæk.

Efter Købet af Skjerrildgaard blev hans yngste Broder, Peder Christian Hvas, som i 1763 ægtede Fru Maren Loss' Søster, Mette Cathrine Loss, Enke efter Christen Olufsen Fløy, Forpagter paa denne Gaard, og det var vist nok ikke til Ejerens Fordel.

Han kautionerede for flere af sin Slægt, saaledes for Broderen Vogns Oppebørseler med 3000 Rdlr.²⁴, for sin Søstersøn, Just Frederik Wodschou for 25000 Rdlr.²⁵, da han i 1769 havde købt Sønderskovgaard i Folding Sogn (Wodschou ejede senere Stougaard og Alsted), og i 1774 for »sin kære Fætter«, Christian Carl Hvas, der i 1772 for 10000 Rdlr. havde købt Hvilsbjerggaard — med Indbo — med Gauerlund Kirke m. m. af Justitsraad Michael Johannes Muhle. Kautionsbeløbet var 2000 Rdlr. i Gæld til Købmand Søren Lorch i Vejle.²⁶ — —

I disse Aar lod han Assendrup By dele, saaledes at hver Gaard fik lige meget Hartkorn, »hvorved de kom i god Stand«.²⁷

Han optraadte som Forfatter i Økonomisk Magasin²⁸ om de »visseste Midler til Skovenes Konservation og Fremvækst«, og han skriver klart og med varm Interesse om Skovenes Bevaring.

Han ofrede mange Penge paa sine Kirkers Udsmykning, til Stiftelser og til Byggearbejder paa sine Gaarde. — Borgegaarden paa Skjerrildgaard, der var brøstfældig, lod han ombygge »anseelig med Grundmur«.

Paa Tirsbæk foretog han Byggearbejder inde og ude. Den gamle Vindebro foran Porten, som i sin Tid var Borgens eneste Forbindelse med Omgivelserne, blev nedlagt og erstattet af en Pælebro, ligesom en anden Bro blev udlagt imod Øst — ud til den ny Have. Hovedbygningens Værelser blev moderniserede

efter Tiden. Om disse Arbejder m. m. læser vi i Danske Atlas, hvis IV. Bind udkom i 1768:

»Borgegaarden er med Grave om, tre Fløyer, to Etager høje, grundmuret, med hvælvede Kjeldere, bygget 1577 af Iver Lunge, hvis Navn og Vaaben med begge hans Fruers, Maren Biørns og Karen Bryskes, staar paa en Sten over en Dør. Samme er af Niels Linde i Stand sat; men Værelserne er nu moderne indrettede af Justitsraad Lindenpalm, hvoriblandt en skøn Sal, som giver Udsigt til Enge, Fiskedamme, Skove og Havet. Haven er prægtig, med anseelige Terratzer, hvis Høide af en Bakke er høiere end Gaarden, rundt om ligger Skoven, samt en Allee derfra til Havet. — Bemeldte Niels Linde har i mange Aar ladet arbejde derpaa; men Lindenpalm fuldførte det. Ladegaarden er af Mur- og Bindingsværk, med en skøn Stald, bygt for en 30 Aar siden af Niels Linde, og tvende nye Fløyhuse, indrettet til Domestiker, bygte af Lindenpalm. — Saa er det et meget angenemt og fornøjeligt Sted.«

Og Ægteparret glemte, som vi har set, ikke deres Sognekirke i Engom. Den fik et nyt, kostbart og festligt Rococoinventar »med zirligt Billedhuggerværk, malet og forgyldt«; hvorpaa de ædle Givere prises i danske og latinske Indskriftsvers.

— — —

Eftertænker vi Jørgen Hvas's Godshandler til Samling af sine Ejendomme Nord for Fjorden, hans Godhed imod sin Slægt, hans Rundhaandethed imod sine Kirker og hans Byggearbejder, da tegner der sig for os et Billede af en virksom og dygtig Mand, og Becker kan ikke have Ret, naar han skriver, at »han førte et vildt og ryggesløst Liv«; men vi forstaar, at hele hans Virksomhed kostede ham for mange Penge, og der kommer en Tilbagegangens Tid for ham, maaske før og stærkere derved, at der blev ført et stort og kostbart Hus paa Tirsbæk. Alt synes dog at gaa godt til ind i 1764; da kom han i Pengetrang og faar — den 5. Maj²⁹ — et Aarslaan paa 14000 Rdlr. af Viborg Stifts offentlige Midler. Det ses ikke, hvad han brugte det korte Laan til. Det blev indfriet rettidigt³⁰, og i samme Termin udlaante³¹ han endog 10500 Rdlr. til Etatsraad Peder Moldrup til Stamhuset

Vestervig imod Pant i Ind- og Udbo samt i lidt Jordegods. Denne Kapital synes aldrig tilbagebetalt.

I 1766 optog han et stort Laan³² i Tirsbæk paa 24000 Rdlr. til 4 %, som han i Viborg Omslagstermin s. A. fik af Pastor Niels Secher i Udbyneder; af denne Sum udlaante³³ han i samme Termin 15000 Rdlr. til 5 % til Hofjægermester Peder Bachmann til L^e Velling i Smidstrup Sogn.

I 1767 sælger³⁴ Lindenpalm Skjerrildgaard til Kaptajn i Dragonerne Hans Helmuth v. Lüttichau. Skødet er udstedt paa Tirsbæk d. 26. April 1768, og deri ses, at Køberen overtog den i Gaarden staaende Pantegæld paa 24000 Rdl. og betalte Restkøbessummen kontant; vi kender ikke denne Sums Størrelse, da Købessummen ikke nævnes; men nu sker det mærkelige, at samtidig med, at han faar disse Penge for Skjerrildgaard, gør han et nyt, stort Laan hos Assessor Apotheker Gotfred Schmidt i Horsens paa 22000 Rdl. med Pant i Bryskesborg, og d. 6. Maj s. A. fik han udbetalt et mindre Laan³⁵ paa 3000 Rdl., som han havde laant Peter Moldrup. — I det Foraar har Lindenpalm saaledes haft mere end 30000 Rdl. paa Haanden, hvoraf en Del nok er medgaaet til Dækning af gammel Gæld; men hvor mange, og hvor gik Resten hen? Har han spillet? Eller har han spekuleret? Vi ved det ikke. Vi har set, at han købte Enge og Korntiender, hvad der maaske kunde tyde paa, at han spekulerede i Kvæg-fedning, der kunde give store Fordele, men ogsaa store Tab. —

Lindenpalm bliver i de kommende Aar en stærk reduceret Mand, der dog endnu havde sine to Hovedgaarde, omend behæftede med betydelig Pantegæld, da faar han Forbindelse med en mærkelig Mand, en Eventyrer, William Halling, der bliver hans Svigersøn og køber begge hans Hovedgaarde.

Familien Halling paa Tirsbæk.

Bestemthed, Mandens sande Værd!

WILLIAM HALLING, Ridder o: Storkors af Dannebrog, til Tirsbæk, Bryskesborg, Dronninglund, Kjærgaard og Petersholm var født i Haarslev Præstegaard i Sorø Amt og døbt d. 5. Maj 1744; han var Søn af Sognepræsten Magnus Halling og Hustru Elisabeth Marie Olivarius. — Som ung drog han til Trankebar som Assistent, man formoder, i det kgl. oktrojerede asiatiske Handelsselskab, hvorfra han traadte i engelsk Tjeneste og avancerede til Kaptajn. — Andet Steds meddeles der derimod, at han havde været i engelsk Tjeneste som Løjtnant og Kaptajn i Vestindien.¹ — Efter at have samlet sig en betydelig Formue vendte han hjem til Danmark, hvor han i 1773, efter Ansøgning og imod Betaling² af 1000 Rdl., blev udnævnt til Brigader, en Titel, som i over et halvt Aarhundrede havde været ukendt her i Landet; men da hans Moder havde Slægtsforbindelse med Statsministeren, Ove Høegh Guldberg, var det maaske ved hans Indflydelse, at Halling fik denne militære Charge.

Becker fortæller, »at denne mærkelige Eventyrer kom til Vejleegnen for at se paa Herregaarde«, og han kommer paa Tirsbæk, hvor han blev modtaget med Husets vanlige storslaede Gæstfrihed, saa han føler sig hjemme der; og der blev snart Tale om en Forbindelse imellem ham og de Lindenpalms eneste Datter: Christine Linde. — Hun var vel nylig fyldt sine 15 Aar, men var vistnok tidlig udviklet og dertil smuk, omend det fortælles om hende, at hun haltede lidt. En Major v. Pfuel, der laa ved Regimentet i Vejle, var hyppig Gæst paa Tirsbæk. Han holdt meget af Christine, mens hun var Barn, og han tog hende med paa Rideture; men en Dag, da han red med hende i Skoven ovenfor Tirsbæk, blev Hesten sky for et opspringende Raadyr; den sprang til Siden og rullede med sin Rytter og Barnet ned ad en stejl Skrænt til en Bæk. Christine Linde fik sit venstre Ben brækket og kom derefter til at halte lidt og blev i en senere Alder noget skæv. — Majorens ene Ben blev knust, og hans Hoved saa forslaaet, at han døde faa Aar efter som sindssyg.³ —

»Den 29. August 1773 — Dom. 12. p. Trin. — blev paa Thyrs-
 bech holdt offentligt Ja Ord imellem Her. Brigader Halling af
 Kiøbenhavn og Velb. Frøken Christine Linde de Lindenpalm«,
 læser vi i Kirkebogen, og faa Dage før blev mellem Brigader
 Halling og Justitsraad de Lindenpalm paa hans Datters Vegne

Brigader William Halling.

Brigaderinde Christine Linde Halling,
 f. Hvas de Lindenpalm.

indgaaet en Ægtepagt,⁴ dateret Tirsbæk, d. 24. Aug. 1773 og kongelig konfirmeret d. 24. Septbr. s. A. — Ægtepagten bestaar af 5 Poster og lyder som følger:

»I den Hellig Trefoldigheds Navn have vi underskr: ieg Brigadier Vilhelm Halling og ieg Justits-Raad Jørgen Hvass de Lindenpalm i Anledning af den Egteskabs Forening, som er indgaaet og sluttet imellem mig Brigadier Halling og Høiædle og Velb. Frøken Christine af Lindenpalm, indgaaet og sluttet følgende Contract:

1. Thirsbeks fri Hovedgaard med Bygninger, Save-Brug, underliggende Afbyggere, Møller, Jordegods, Tiender med de dertil hørende Herlighed og Rettighed, ligesom ieg det eier uden al Restance af Kongl. Contributioner, men med al Restance til mig indtil Maj 1774 efter den derom *in duplo* forfattede og af os begge underskr. og forseglede Jordebog, som indeholder Thirsbeks fri Hovedgaards Taxt

Hartkorn, Ager og Eng ..	42 Td. 5 Sk. 3 Fk.
Skovskyld	13 - 6 - 2 -
Mølleskyld	6 - 3 - » -

Bøndergods Hartkorn:

Ager og Eng	234 Td. 4 Sk. 3 Fk.
Skovskyld	19 - » - 3 -
Kongetiender	64 - 2 - » -
Kirketiender	85 - 6 - » -

overlader ieg, Lindenpalm, den 1ste Maj 1774 og da afstaar og inrømmer til H^r Brigadieren med sin Kiereste, min elskeligste og eneste Datter Christ: af Lindenpalm til fri Brug og bestandig Eiendom, dog at ieg og min Frue med vore Betiente, Heste og Boskab o. s. v. nyde sædvanlig Ophold, Værelser, Ildebrand, Føde og Pleie med videre her paa Gaarden indtil Michels Dag 1774, paa det ieg imidlertid kan lade inrette min anden Gaard, Bryskesborg, til vores Bopæl, og da derhen flytte.

Imod slig Overladelse af Gaard og Gods samt derpaa lovlig Skødes Udstedelse betaler H^r Brigadieren = 40000 Rdl^r =, hvoraf 16000 Rdl^r betaler til mig (efter) Ordre til førstkommende Viborg Omslags rette Termin 1774, men de øvrige = 24000 Rdl^r = bliver heftende i Gaard og Gods mod 1ste Prioritet og 4 % aarlig Rente til Madame Sikker.⁵ Med Gaarden skal tillige under denne Transaktion følge uden Betaling al Efteraars- og Foraars Udsæd, som af mig besørages, it: alle paa Thirsbek opsatte Kakkelovne, alle derværende nagelfaste Ting, hvorunder ogsaa forstaaes Jern-Bindslerne til Kreaturerne saa og Brygge- og Brændeviins Redskaber samt Smede- Save- Have- og Fiske-Redskaber, Postementer og Billeder i Haven saa og alle Materialier af Sten, Kalk og Træ, som ved min Fratrædelse maatte forefindes; men indtil Maj 1774 forbeholder ieg mig fri Brug af Thirsbeks Gaard, Gods

og Skove og alle tilhørende Eiendomme, dog ikke at sælge noget af Skovene, mere end det, som allerede er solgt, der endnu staaer i Skoven til Udførsel dette Efteraar, dels hugget, dels uhugget.

2. Foruden ovennævnte faste Ejendommers Pertinentier og de i 1ste Post berørte Tings Overladelse, som efter billig Agtning ere over = 80000 Rdl^r = værd, skal H^r Brigadieren nyde og faae strax med sin udvalgte Kiæreste min Datter til Medgift, Linned, Sengklæder og andre Effecter for = 2000 Rdl^r; Pretiosa, Guld og Sølv o. s. v. for = 2000 Rdl^r; Besætning og Bohave for = 2000 Rdl^r; og hendes egne Obligationer for = 4000 Rdl^r =, som ialt udgør = 10000 Rdl^r =; desuden naar min Besetning og øvrige Meubler ved Thirsbek ere vurderede til at sælges /: nemlig det ieg ikke selv vil beholde :/ maa H^r Brigadieren forlods efter Vurderingen deraf udtage, hvad han behager.

3. Alle i forrige 2de Poster om^{skr} faste Ejendomme og Effecter skal Brigadieren i Kraft og Følge heraf være berettiget til at nyde og med Fuld Ret eie og beholde, skønt hans udvalgte Kiereste og omsider elskeligste Frue skulde efter den gode alviise og hellige Guds Styrelse bortdøe uden Livsarvinger, maae han alene i saa Fald udbetale til hds. Forældre eller Arvinger = 10000 Rdl^r, da ei eller de ydermere ingen Paastand i nogen Maade maa gøre.

4. Naar derimod enten ieg Justits-Raad Lindenpalm skulde før min kære Frue Maren Loss ved Døden afgaa, eller hun før ieg bortdøe, maa H^r Brigadieren og Kiæreste ingen Skifte paa-staa, helst da det kan ansees, at de nu herved nyde over det halve af vores Formue, men lade den efterlevende hensidde i uskiftet Boe, efter de derpaa erholdende Kongl. all. Bevilling. Hvorimod ieg Brigadier Halling lover og indgaaer herved efter mit frivillige Tilbud, at om det maatte behage den gode og alvise Gud at bortkalde mig uden Børn med min udvalgte Kiæreste og herefter dyrebare Frue Christine af Lindenpalm, da maa hun og skal hun i Følge heraf være aldeles berettiget til at eie og beholde alle mine i fælles Boet indbragte og dereiende Midler, af hvad Navn nævnes kan, naar alene hun deraf udbetaler til min kiære Broder Velærv. H^r Jochum Halling, Sognepræst til Tersløse og annecterede Menigheder i Sielland, en Gang for alle

= 10000 Rdl^r = og giver, som ieg selv hidtil har givet, min kiære Stedmoder*) Elisabeth Marie Salig H^r Muncks, levende i Nestved saa længe hun lever aarlig = 500 Rdl^r =.

5. Kopulationen med bem^{te} min Forlovede er aftalt at skal ske til næstkommende Foraar eller Sommer 1774, og fra Dato skal denne Egteskabs-Forening anses for fuldbyrdet, saa at, skønt der paa nogen af Siderne skulde ske Dødsfald, skal dog de i denne Konvention anførte Parter gælde for den Efterlevende, som om Bryllup var holden.«

— — Eftertænker vi denne Ægtepagts Indhold, vil vi se, at Becker har Uret, naar han formener, at Lindenpalm — af Nød og Trang — maatte sælge Tirsbæk til Halling. Saaledes var Forholdet ikke. — I Post 4 siger de Lindenpalm, at Brigadieren har faaet over Halvdelen af hans Formue, naar han modtog Gaarden for 40000 Rdl^r og Datteren fik i Udstyr og rede Penge 10000 Rdl^r. Spørgsmaalet bliver da, om der i disse Ord er Praleri, eller om de dækker den virkelige Sandhed.

To Aar senere mageskifter Halling Tirsbæk med Dronninglund; men desværre anføres her ingen Købesum, der kunde vise os Værdien af Lindenpalms Ord.

Imidlertid sælges Gaarden — i samme Størrelse som i 1774 — i 1780 til Christian Bazon for 85000 Rdl., altsaa for en Sum, der var dobbelt saa høj; nu var Konjunkturerne for Salget af Landejendomme opadgaaende i disse Aar; idet Landbrugsprodukterne fra Midten af det 18. Aarhundrede var i Stigning; men ad denne Vej kan den store Prisdifference næppe forklares. Prisdigningen var i 1770erne endnu ikke stor; det var først i 1790erne efter de store Landboreformers Gennemførelse, at den ret tog Fart og i Forening med Følgerne af Bondestandens forbedrede Kaar bevirkede en stor Opgang i Værdien af Jordegods. Til Belysning af Forholdet kan ogsaa nævnes Prisdifferensen paa Bryskesborg i samme Tid. Halling købte den i 1778 for 28000 Rdl. og solgte den i 1782 for 35,330 Rdl. Vi maa da slutte, at Halling har betalt Tirsbæk med en Sum, der var ringe i Forhold til Gaardens Værdi, og at

*) En mærkelig Fejlskrivning for Moder; Brigaderens Fader var kun gift een Gang; men hans Moder var gift 3 Gange. 1ste Gang som 20aarig med Vitus Ovesen Guldborg († 1738), Præst i Haarslev og Tingjellinge. 2den Gang med Eftermanden Magnus Jochumsen Halling († 1748) og 3die Gang med hans Efterfølger Jens Nielsen Munch († 1758); hun døde i Nestved og blev begr. ^{22/5} 1789.

Jørgen Hvas de Lindenpalm har solgt Gaarden paa de nævnte Betingelser for at give sin Datter en god Medgift. Hvor stor denne har været, kan ikke bestemmes; men den synes at have været meget rundelig, og det maa derfor hævdes, at det ved denne Lejlighed ikke var Halling, der var den ydende; men at han i høj Grad var nydende.⁶

— — »Bryllups Acten« blev derefter holdt i København d. 23. Januar 1774.⁷ Han var 15 Aar ældre end hende, han var i sin fulde Kraft, hærdet i Krig og Eventyr og kendte næppe nogen anden Lov end sin egen Villie. Hun var lige taget ud af sit Barndomshjem og fra sine omsorgsfulde Forældre. — De nygifte blev boende en Tid i København, hvor Halling havde hyppige Stridigheder og Pikanterier med Officererne i Byens Garnison. Generalauditøren forespørger endog i Foraaret 1774, »om Brigader Halling kan henregnes under militær Forum.« Generalkommandoen maatte svare benægtende og deciderede,⁸ at hans Karakter som Brigader ikke gav ham Adkomst til Skildvagt for sin Dør, ligesaa lidt som han kunde gøre Fordring paa at blive honoreret af Vagterne. Brigadertitlen var kun givet ham, for at han ved Hove og i Selskaber kunde have en vis Rang og Foretræde. Sagen indstilles til Kongen, der resolverer, at Halling skal honoreres efter Reglementet.⁹

Den 29. Decbr. s. A. erholder han Rang med Generalmajorer til Hest og til Fods;¹⁰ og et Par Aar senere blev han Hvid Ridder. Efter Sagnet kostede denne Udnævnelse ham saa meget, at Kongens Nytorv kunde brolægges derfor; i klingende Mønt var det 10000 Rdl., en saa stor Sum, at det af forstaaelig Grund tilføjedes i Kabinettsordren om denne Sag¹¹, »at der skulde iagttages dyb Tavshed om Betalingen.«

Ved Skøde¹² af 30. April 1774 overdrager de Lindenpalm Tirsbæk til Halling. Da Skødet, som gentages næsten uforandret i Halling i 1776 og i Molktes 1780, indeholder den sidste specificerede Jordeborg over Gaardens tilliggende Bøndergods med Brugerne, Landgilde og Hoveri, vil jeg nævne følgende:

Jørgen Hvas de Lindenpalm til Bryskesborg Deres Kongl. Majest. virkelige Justits- og Cancellie-Raad gør vitterligt at have solgt og afhændet — — — til min Svigersøn Højædle og Velbaarne Hr. Brigader Vilhelm Halling og Frue

Christine Lindenpalm den mig tilhørende og udi Stjernholms Amt, Hatting Herred, Engom Sogn beliggende Hovedgaard Thyrsbæk tilligemed dens Bygning, Mølle og underliggende Ejendom, underskrevne specificerede Bøndergods saavel som jus patronatus et. vac. til Engom og Hedensted Kirker med tilhørende Tiender, Jordegods og Korn — og til Hornstrup Kirke med sin Tiende og Korn, men uden jus vocandi.

Thyrsbæk Hovedgaard: Htk., Ager og Engs 42 Td. 5 Skp. 3 Fk., Skovskyld 13 Td. 6 Skp. 2 Fk., Thyrsbæk Mølle — Mølleskyld 6 Td. 3 Skp., beboes af Fæsteren Jacob Thuesen, som har den fri for Afgift sin Livstid, men hvoraf hans Enke svarer 16 Rdl. aarlig straks efter hans Død og ved Fæsteledighed bør svare 30 Rdl.

Bøndergods i Stjernholms Amt, Hatting Herred.

Engom Sogn og Bye: Fire Halvgaarde hver med Htk., Ager og Engs, 3 Td., 7 Skp. 2 Fk. 2 Alb. Skovskyld 2 Fk. Gaardene beboes af Niels Sørensen, Laurits Michelsen, Mads Knudsen og Søren Nielsen, som hver, foruden Skat, giver 2 Rdl. i Landgilde og gør fuldt Hoveri; til Engom Hospital yder de hver aarlig 2 $\frac{1}{2}$ Skp. Rug, 6 Skp. Byg og 5 Skp. Havre item 1 L $\text{\textcircled{R}}$ Smør. Engom Kirkegaard — Hr. Deichmann — Htk., Ager og Engs, 2 Td. 6 Skp. 2 Fk. 1 Alb., svarer Skat, og i Landgilde 6 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$; men i Stedet for denne Ydelse vedligeholder han selv Brød og Vin til Kirken.

Huse: Peder Sadelmager giver aarlig i Huuspenge 4 Rdl. Morten Jensen Do. 3 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$; men gør Ugedage om Sommeren, hvorfor godtgøres 1 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$. Christen Smed, Simon Christens^s og Jens Simonsen, hver Huuspenge 3 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$; men i Stedet for Penge gør disse 3 Husmænd Ugedage Aaret igennem. Jens Iversen Htk. 3 Skp. 1 Alb. Landg. 5 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$, men gør Ugedage Aaret om, hvorfor godtgøres 3 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$.

Bredal Bye: Elve hele Gaarde hver med Htk., Ager og Engs 6 Td. 2 Skp. 1 Fk. $\frac{5}{6}$ Alb., hvoraf hver Bruger svarer — foruden Skat — 16 Rdl. i Landg. og gør determineret¹³ Hoveri; to Halvgaarde med Htk. 3 Td. 1 Skp. 1 $\frac{11}{12}$ Alb. svarer i Landg. 8 Rdl. og determineret Hoveri. Helgaardene beboes af Laurs Jensen, der svarede 18 Rdl aarlig, men var fritaget for Hoveri, desuden af Niels Christensen, Therkel Christensen, Niels Bentzen, Mads Hansen, Jacob Pedersen, Niels Lauesen, Søren Vognsen, Friderich Lassen, Niels Therkelsen og Hans Clausen, Halvgardene af Mogens Pedersen og Therkel Pedersen.

Huse: Stephan Thomsens Enke Landg. 4 Rdl. 2 $\text{\textcircled{R}}$, for Ugedage. Jens Nielsen Landg. 2 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$. Jørgen Andersen Landg. 3 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$, men gør en Ugedag Aaret igennem. Jens Rasmussen og Peder Jensen, Huspenge 3 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$, gør ligeledes Ugedage Aaret igennem. Niels Nyekjøbing Huusp. 3 Rdl. 4 $\text{\textcircled{R}}$, men herfor forretter han 52 Dages Syning — paa Herskabets Kost. Smede Enken Huusp. 1 Rdl. 2 $\text{\textcircled{R}}$.

Assendrup Bye: Seksten Helgaarde, hver med Htk., Ager og Engs 5 Td. 4 Skp. 1 Fk. 1 Alb. Skovskyld 3 Skp. 3 Fk. Brugerne var: Jens Erichsen, Rasmus Hansen, Jeppe Sørensen, Iver Bentzen, Mads Sørensen, Jens Sørensen, Jeppe

Lauridsen, Niels Sørensen, Povl Iversen, Anders Olesen, Mads Pedersen, Christen Nielsen, Rasmus Jensen, Jeppe Jensen, Søren Erichsen og Jens Ladefoged, som hver, foruden Skat, ydede 6 Rdl. og fuldt Hoveri.

Huse: Peder Stold har 4 Skp. 3 Fk. 2 Alb. Htk. og giver i Landg. 4 Rdl. 3 fl . Poul Olesen giver i Landg. 3 Rdl. 4 fl , men begge disse Mænd godtgøres 3 Rdl. 4 fl for Ugedage.

Erik Tollesen, Huusp. 3 Rdl. 4 fl , men gør derfor Ugedage. Niels Skovfoged Do. 4 Rdl., men er fri som Skovfoged. Jens Sørensen, Poul Mortensen, Mads Skrædder, Niels Knudsen, Povl Mikkelsen, Ellen Nielsd^{tr}. og Christen Bødker svarer hver i Huusp. 1 Rdl. 5 fl , men godtgøres deri for en Ugedag om Sommeren. Peder Lauridsen og Anders Hjuler svarer 2 Rdl. og 2 fl , men godtgøres de 2 fl for Ugedage om Sommeren. Morten Madsen, hans Hus er givet til Hyrdehus. Smedens Huusp. er 6 Rdl.

Thyrsbæk Fiskerhuse: Søren Sørensens Enke Huusp. 5 Rdl. 2 fl , Jens Sørensens Huus- og Landgildepeng 12 Rdl,

Hedensted Sogn og Bye: Hr. Foss, Hedensted Kirkejord paa Rimerslund Mark Htk. 3 Skp. 3 Fk., svarer Skat og i Landg. 4 Rdl. Iver Iversen for Engom Kirkejord paa Hedensted Mark Htk 1 Fk. 2 Alb., svarer Skatter, men er befriet for Landg. i sin Livstid.

Coldinghus Amt, Nørvang Herred, Hornstrup Sogn:

Bredballe Bye: Seksten Helgaarde hver med Htk., Ager og Engs, 5 Td. 5 Skp. 3 Fk. 2 $\frac{1}{4}$ Alb. Skovskyld 5 Skp. 2 Fk. 2 Alb. Fæsterne, der, foruden de kgl. Skatter, hver svarer i Landg. 6 Rdl. og forretter fuldt Hoveri, var: Søren Povlsen, Jeppe Rasmussen, Hans Bertelsen, Christen Sørensen, Christen Olesen, Peder Rasmussen, Søren Knudsen, Jens Pedersen, Laurs Sørensen, Laurs Povlsen, Laurs Laursen, Jens Mikkelsen, Christen Nielsen, Hans Sørensen, Laurits Thomsen og Niels Sørensen.

Huse: Peter Andersen, Htk. 2 Skp. 1 Fk. 2 Alb., Landg. 6 Rdl. Anders Møller, Htk. 2 Fk. 1 Alb., Landg. 4 Rdl., samt desuden af en Toft ved Stranden 2 Rdl. Mads Hjuler, Landg. 3 Rdl. 4 fl , men gør i Stedet for Ugedage Aaret om. Jacob Clausen, Landg. 5 Rdl. 4 fl , men gør Ugedage for 3 Rdl. 4 fl . Peder Hansen, Huusp. 3 Rdl. 4 fl eller Ugedage. Ole Sørensen, Huusp., hvorfor han vedligeholder Gærdet om Tinkjær. Frantz Jensen, Huusp. 3 Rdl. 4 fl , gør derfor Ugedage; Søren Pedersen og Niels Pedersen svarer det samme og gør Ugedage. Morten Thomsen, Huusp. 1 Rdl. 5 fl , men gør Ugedage om Sommeren. Mogens Olesen, Huusp. 4 Rdl., men er fri sin Livstid som Skovfoged.

Brunsoedde: Thomas Hansen og Steen Hansen, hver i Huusp. 3 Rdl. 4 fl ; men disse to Mænd eftergives hver 4 fl aarlig for at holde Skælfisk-Pæle vedlige og levere samme Slags Fisk, naar forlanges.

Droshoved: Erik Peders^s og Hans Steensen, hver Huusp. 3 Rdl. 4 fl . Disse to Mænd godtgøres ligesaa hver 4 fl for bemeldte Fiskeri.

Bybæksodde: Jacob Christensen og Morten Steensen hver Huusp. 3 Rdl. 4 fl ; begge disse Mænd godtgøres ogsaa 4 fl for samme Fiskeri.

Hornstrup Bye: Kirkejord til Hornstrup Kirke, Degnen Sr Falchenberg, Htk. 2 Skp. 1 Fk. 1 Alb., Landg. i Rdl. 4 fl . Laurits Hansen 2 Skp. 3 Fk. 2 Alb., Landg. 2 Rdl. Niels Jensen, Htk. 5 Skp. 3 Fk. 2 Alb., Landg. 2 Rdl.

— — Engom Sogns Kongl. Korn- og Qvægtiende har Htk. 33 Td. 6 Skp. Qvægtienden er bortfæstet for 5 Rdl. 4 fl . Hedensted Sogns Kongl. Korn- og Qvægtiende er anslaaet for Htk. 30 Td. 4 Skp. Hedensted Sogns Kirke, Korn- og Qvægtiende er ansat for 30 Td. 4 Skp. Hornstrup Kirke med dens Korn- og Qvægtiende er anslaaet for 21 Td. 4 Skp. Endvidere følger 4 Ejendomme paa Vejle Mark, Tinkjær kaldet, med sine underliggende Skifter i Weyle Enge og ligeledes en Eng beliggende ved Weyle, som var købt fra Engelsholm med 2 Huse nemlig Altona og Skrædderhuset, hvoraf svares i Landg. 9 Rdl. 4 fl .

— — Hartkornet opsummeres til 517 Tdr. 0 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. og Landgilden til 550 Rdlr. 5 fl . — —

Efter Skødet havde Halling jus patronatus til sine tre Kirker, men kun jus vocandi til Engom og Hedensted. Og dog prøver han sin formentlige Kaldsret til Vejle og Hornstrup, idet han giver Sognepræsten i Engom Ekspektancebrev paa disse Menigheder. Vi ser dette af følgende:

I Efteraaret 1774 »anholder¹⁴ Hr. Friderich Deichman, Sognepræst til Engom Menighed, Cancelliet om Confirmation paa et ham af Brigadier Halling meddelt Kaldsbrev paa at være Sognepræst for Vejle og Hornstrup Menigheder, naar samme ledig vorder«. Da Kancelliet nægter at stadfæste dette Kaldsbrev, forsøger Brigaderen paa ny¹⁵ og prøver at opnaa det for sin Broder, Magister Jochum Halling i Tersløse, som var mislykkedes for Hr. Deichman. Kancelliet kan heller ikke imødekomme dette Ønske, hvorfor Halling ansøger om, at Broderen maatte faa »Kongl. Løfte om et Kald i lige Indkomster med det i Weyle«; og til denne Ansøgning svarer Kongen, »at Vi af særdeles Naade ved forefaldende Lejlighed og efter Omstændighederne ville have Mag. Halling i allernaadigste Erindring«. Og Kongen holdt sit Løfte, idet han i 1776 kalder¹⁶ Magister Halling til Saksjøbing.

— — I 1774, 18. Maj, køber Halling ogsaa Bryskesborg med Htk., Ager og Engs, 238 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. for 28000 Rdlr., altsaa kun 6000 Rdlr. mere end der hæftede paa Ejendommen til Assessor Schmidts Dødsbo. Jørgen Hvas de Lindenpalm og hans Hustru forbeholdt sig Bolig og Forpagtning af Gaarden paa Livstid, dertil Indtægterne af Daugaard Kongetiende og Dalby

Kirketiende, Dispositionsret over Inddelingen af Gaardens Marker, over Fuldførelsen af Borgegaardens Ombygning, som nylig var paabegyndt, og over Ladegaardens Indretning og Ombygning, endvidere Ret til Omflytning og Nybyggelse af nogle Bøndergaarde og Huse i Daugaard og Forkøbsret til Gaarden. Forpagtningsafgiften blev sat til 300 Rdlr., at regne fra 1. Maj 1775, og stigende til 500 Rdlr. — Vi ser, at Lindenpalm tog omfattende Forbehold; men vi véd ikke, hvor vidt han kom med de forskellige Arbejder; dog fuldførte han nok Hovedbygningens Opførelse, der saaledes skriver sig fra Aarene 1774—76.

Saa snart Brigaderen blev Ejer af Bryskesborg, kasserede han Gaardens Oprindelsesnavn og opkaldte den efter sig selv. Tilladelsen dertil blev givet ved kgl. Bevilling af 26. Januar 1775.¹⁸

Lindenpalm og hans Frue boede nu under gode Forhold her; men som sædvanlig brugte han for mange Penge bl. a. til Byggearbejder, derfor sælger han i Efteraaret 1774 en Gaard i Belle paa $7\frac{1}{2}$ Td. Htk. til Rasmus Andersen, Bleisberg, og et Par Aar senere noget Gods i Viuf og $\frac{1}{3}$ af Viuf Kirke til Peter Petersen fra Stougaard. Kort Tid før havde han laant 5000 Rdlr. i Assessor Schmidts Bo i Horsens, og nu kan han ikke mere, — nu maa Svigersønnen træde til. I Efteraaret 1777 overtager Brigader Halling Svigerfaderens Gæld imod, at han gav ham en Obligation paa 5000 Rdlr. — uopsigelig saa længe Lindenpalm eller Hustru levede — og imod Pant i deres Indbo, som det var specificeret til Schmidts Dødsbo. Da denne Specification giver et godt Billede af Hjemmet indendørs paa Bryskesborg, vil jeg anføre et Uddrag af denne:

I Dagligstuen: en stor perlefarvet Sølvskjenk med forgyldte Zirater, derudi Sølv: en Kaffekande 66 Lod, en Thepotte 28 Lod, en Spølkumme 26 Lod, en Sukkerskaal 23 Lod, en forgyldt Melkepotte med en Krumske 32 Lod, en Biskopske med en Louisdør i Bunden 16 Lod, 2 Thedaaser 40 Lod, en Sukkerdaase 20 Lod, 2 Lysestager 31 Lod, en Sukkerbøsse 13 Lod, en liden forgyldt Kande 25 Lod, en Sukkerske $11\frac{1}{2}$ Lod, et Fyrfad 12 Lod, 3 Dusin Spiseskeer 108 Lod, en Krum Potageske 20 Lod, en slet do. $16\frac{1}{2}$ Lod, et Dusin Theskeer 11 Lod, et Dusin Vinskeer $7\frac{1}{2}$ Lod, 2 Sukkertange 6 Lod, en Flødeske 6 Lod, to Dusin sølvskaffede Knive i Fouteral med Forskærerknive, Kjøbenhavns Prøve, 250 Lod, et Laag til et Krus 15 Lod, en Tobaksdaase 13 Lod, en Pressenter Tallerken 23 Lod, en Peberbøsse 3 Lod.

I Dagligstuen nævnes endvidere: En stor Glasskjenk med Glas, 2 nye otte Dags Stueure med Fouteraler og forgyldte Zirater, en stor to etages Kakkelovn med Kobber Tud, Tromle og Døre, 2 store Spejle, 3 Kgl. Skilderier, 2 andre Skilderier, en Ryslæders Kanape og 12 do. Stole, 2 Lænestole, et Sten Thebord og et Spillebord.

»I mit Skrivekammer«: et stort, sortmalet Chatol, et do. Bord, en Skrivestol, 6 Stykker rare Flinten, den ene med Sølvbeslag, en Sølv Hirschfänger med to Gehæng og Sølvspænder, item Krudhorn med Sølvbeslag og 2 Krudemaader med mere Jagtredskaber, et komplet nyt Snedker Redskab. .

I Sovekammeret: 2 sammensatte Sengesteder med et rødt Damaskes Omhæng, derudi 8 Stkr. fine blaastribede Underdyner, 6 do. lange Puder, 4 do. korte do., 2 fine Overdyner med Betræk; — en to etages Kakkelovn med Jerntromle, en Dragkiste, 2 smaa Borde, 2 Spejle, 4 forgyldte Læderstole med en Lænestol, 9 Stkr. differente Skilderier, 2 Guld Repeter Ure, 2 Guld Snustobaks Daaser.

I Kaffe Stuen: en Kanape af forgyldt Læder med 12 Stole, en indlagt Skjenk med Sølvbeslag, en to etages Kakkelovn med Kobber Tude og Tromle, et Thebord med blaa Sten, et blaat og hvidt komplet chinesisisk Kaffe- og Thestel, et do. kulørt, et stort Spejl, 8 Stkr. chinesiske Skilderier, 3 Familie Skilderier.

Lintøj: 6 Par nye fire brede Kramlærreds Lagener med Pudevaar, 12 Par fine Hørgarns do. med Pudevaar, 6 Par grove do., 12 Par fine Blaarlærreds do. . . .

I Storstuen: en Kanape med prikkeret, nyt Manchesters Overtræk og dertil 12 Stole med do. Sæder og Puder, 2 store Spejle med dertil hørende 8 egale Lamper, 2 Theborde, et moderne Kaffe- og Thestøj, chinesisisk med alt Tilbehør, en tre etages Kakkelovn med Kobber Tud, Tromle og Døre, samt Messing Iltange og Skuffe og en Obstaansel, 5 Stkr. Familie Skilderier, 2 Porcellæns Krukker. . .

I Gangen ind til Stuen: 2 Spiseborde, en Dækketøjs Perse, et blaat malet Skab, et smukt Bretspil, en Lanterne.

— — —

I Køkken Spisekammeret: . . . 4 Dusin røde og grønne chinesiske Porcellæns Tallerkener. . . .

I Fadeburet: et komplet blaat og hvidt Taffel Service . . . sachsisk Porcellæn.

— — —

I Stalden fandtes 4 store, gode Karethopper, den ældste 8, den yngste 5 Aar af Værdi 300 Rdl., en sort Kariolhest, 5 Aar, 60 Rdl., en rød, stumphalet Ridehest 60 Rdl., en sort 5 Aars do. 50 Rdl., 2 sorte Arbejdshopper 40 Rdl. Desuden i Stalden 10 Stkr. nye Lædergrimer, 4 Sadler. . . .

Vogne: en palliemalet engelsk Kareth, en grøn Jagtvogn, en holstensk Postvogn med Stole, grønmalet, en do. uden Maling, en Kariol, en Arbejdsvogn . . . en Stenvogn. . . .

I Øxehusene: 100 Stkr. Stude, som staldes til Vinteren, a 20 Rdl. Parret, er 1000 Rdl., 14 Stkr. Malkekøer 100 Rdl., en Tyr 8 Rdl., 40 Stkr. Faar med Lam 40 Rdl., 4 Stkr. 2 Aars Galte 10 Rdl., 100 Stkr. Jernbindsler gjorde af nyt forrige Aar.

Samme Dag, denne Obligation blev udstedt, den 18. Oktbr., underskrev Halling en Konvention, der blev tinglæst, hvorefter han »saavel i Betragtning af den Kjærlighed og Godhed mine kjære Svigerforældre S. T. Hr. Justitsraad Jørgen Hvas de Lindenpalm og Fru Maren Loss de Lindenpalm har viist mig, som ikke mindre i Henseende til den Kjærlighed og det velvillige Hjertelag, jeg bærer for dem, har jeg af Billigheds og Naturens Drift indgaaet og accorderet. . . . , at velbemeldte mine kjære Svigerforældre, saa længe de enten begge eller een af dem lever, skal og maa nyde, bruge og beholde min tilhørende Gaard, Williamsborg, til Bopæl med al Hovedgaardens Avling og de dertil henvagte Hoveribønders Hoveri. . . . , samt Tienderne af Daugaard Kongetiende og Store Dalby Kirketiende tilligemed fornøden Ildebrændsel og fri Afbetjening af Jagt og Fiskeri, alt uden nogen Afgift eller Betaling.« Brigaderen forbeholdt sig Ret til at sælge Gaarden eller selv bebo den, og i begge Tilfælde skulde Hr. og Fru Lindenpalm udflytte; men da vilde han betale »sine kjære Svigerforældre, om de begge er i Live eller hvem af dem, der til den Tid maatte leve, aarlig til hver Viborg Snapstings Termin den Summa 500 Rdl.« Halling gjorde ikke Brug af disse Forbehold, saa Lindenpalm beholdt Gaarden til sin Død.

— — Allerede i det følgende Aar o. 15. Nov. døde Fru Lindenpalm, 57 Aar gammel. Hendes efterladte Ægtefælle ansøgte og modtog imod en Kendelse af 10 Rdl. til Sognets Fattige, Begravelsesbrev,¹⁹ dat. 20. Novbr. 1778. Kirkebogen nævner ikke hendes Dødsdag, men siger ganske kort: »1778 d. 14. Decbr. blev Fru Lindenpalm til Williamsborg hendes Liig biesat i Engom Kirke;« vi formoder, at dette er sket med den Pragt, som det sømmede sig for en Frue af hendes Stand. Jørgen Hvas de Lindenpalm overlevede sin Hustru i 3½ Aar og døde i Foraaret 1782. Kirkebogen siger: »1782 d. 10. Juni blev Justice-Raad Lindenpalm fra Williamsborg hans Liig Biesat i Engum Kirke gl. 53 Aar.« Den før saa rige og mægtige, men imod Bønderne haardhændede Mand, døde fattig og venneløs i et lille Hus bag Daugaarden. De Assendrup Mænd glemte aldrig, at de saa en enlig Vogn med hans Lig komme ad Vejen fra Daugaard til Engom Kirke, og der var ikke een, der fulgte deres tidligere Herre. — —

Kun 16 $\frac{1}{2}$ Aar gammel blev Fru Christine Linde Moder, idet hun d. 15. Febr. 1775 paa Tirsbæk fødte en Datter, der i Daaben blev nævnt efter begge sine Forældre. Derom læser vi i Kirkebogen:²⁰ »D. 6. April er Velbaarne Hr. Brigadeer Halling til Thyrsbeck, hans Frøken Datter Vilhelmine Christine fremstillet i Kirken til sin Daabs Publication, som strax efter Fødselen d. 15. Febr. var forrettet af Jordemoderen, Madame Biering fra Horsens, frembaaren af Fru de Lindenpalm. Fadderne var Hr. Justitz-Raad Lindenpalm, Hr. Cammer-Raad Fogh fra Weyle, Sr Peder Hvas fra Wiuf, S^r (Christian Carl) Hvas fra Ankiær og Sr Hvasses Kærester fra Wiuf (Fru Mette Cathrine Loss). Fru Brigaderindens Introduktion var den 29. Martij foran.« Og i det følgende Aar fødte hun — ligeledes paa Tirsbæk — en Søn, der blev fremstillet i Kirken d. 12. April. Kirkebogen siger: »D. 12. April blev Velb. Hr. Brigadeer (Halling) til Thyrsbeck, hans Søn, som tilforn for Svagheds Skyld (var hjemmedøbt) og nævnet Hans Henrich til hans Daabs viidere Publikation i Engom Kirke, fremstillet af Oberstinde Krabbe. Fadderne var: Hr. Captajn Bang, Hr. Just Frederik Wodskou og Fru Bang, alle fra Weyle.

Frue Brigadeerinden holte sin Kirkegang Dom. Reminiscere (d. 2. Marts).« — —

Brigader Halling, der var bleven Medlem af Direktionen for det asiatiske Kompagni, blev til Hoveribøndernes Glæde, ikke længe paa Tirsbæk, hvor han, hvis vi kan tro Becker, »var den værste Tyran, der i umindelige Tider havde boet paa Gaarden, hvor Halsjern, Hundehul og Træhesten blev meget frygtet og brugt for den mindste Forseelse«.

Forholdene paa det gamle, kønne Herresæde i de herlige Omgivelser var for smaa for Eventyreren. Allerede i Foraaret 1776 bortbytter han Tirsbæk til Grev C. H. G. Moltke for dennes Gods Dronninglund med Dronninggaard i Vendsyssel — et Gods paa 1100 Td. Hartkorn af alle Slags.²¹ Den 26. Februar opretter de to Herrer Købekontrakter over deres Ejendomme; Skøderne udstedes lidt senere, Moltkes til Halling d. 26. April²² og Hallings til Moltke d. 1. Maj²³ s. A. Faa Maaneder efter de Lindenpalms Død solgte Brigaderen ogsaa Williamsborg, der blev købt af Generalauditor Christian Kallager;²⁴ Gaardens samlede Htk.

var 256 Tdr. 6 Skp. 2 Alb., Købesummen 33,530 Rdl. Endnu ejede han her i Egnen Petersholm ved Vejle, endvidere Kjærgaard (ca. 600 Tdr. Htk.) i Hunderup Sogn i Gjording Herred, og den smukke, nu meget omlavede Gaard paa St. Vestergade i Aalborg, det nuværende Hotel Phønix.

Paa Dronninglund fødte Fru Christine Linde sin anden Søn, den 28. Marts 1783. Dronninglund Kirkebog indeholder herom følgende: »Fredagen den 23. Maj 1783 døbtes Højvelbaarne Hr. Brigadeer William von Halling til Dronninglund og Fru Kirstine de Lindenpalm, deres Søn, Jørgen Magnus (af Sognepræsten strax efter Fødselen hjemmedøbt i Overværelse af de høje Forældre og Jordemoderen Søndagen den 28. Marts). Fadderne ved Daabens Publication var Fru Stiftamtmandinde von Levetzau, Frøken de Moltke, Hr. Stiftamtmand Levetzau, Hr. Kammerherre Moltke, Chef for det falsterske Regiment, og Hr. Justitsraad Ryberg, alle af Aalborg.« Vi ser, at denne Søn fik begge sine Bedstefædres Navne; han blev indskreven som Søkadet; men døde som Barn, 6 Aar gammel.²⁵

— — Her paa Dronninglund — som paa Tirsbæk — førte Halling, der blev nobiliteret d. 17. Decbr. 1783, et meget haardt Regimente og blev kendt som den værste Bondeplager.²⁶ Der gaar mange besynderlige Fortællinger om ham. Han søgte saaledes at forskønne Racen paa Gaarden derved, at han lod de smukkeste Karle gifte sig med de smukkeste Piger.²⁷ Han opkøbte store Kvanta Korn, da han forment, at han kunde beherske Kornhandelen paa Østersøen. — Som noget nyttigt og godt kan nævnes hans Lyst til at fremme Husfliden; han satte flere af sine Bønder i Haandværkerlære, for at disse senere kunde optræde som Læremestre.

Imidlertid blev Samlivet imellem de to saa forskellige Ægtefæller saa slet, at de blev enige om at hæve det og skilles. Brigaderen blev paa Dronninglund, og Fru Christine drog til Petersholm ved Vejle, hvor hun boede i nogle Aar.

Brigader Halling døde paa Dronninglund den 2. April 1796.²⁸ Han blev 52 Aar gammel og ligger begravet paa Assistentskirkegaarden i Aalborg, hvor hans Grav prydes af et i sin Tid pragtfuldt Marmormonument, en afbrudt Søjle med en Medaillon:

Herkules, hvilende paa Køllen, med en Laurbærkrans udenom og Indskriften: »Bestemthed Mandens sande Wærd«, og paa Foden:

FØD DEN 19 MARTII 1744 – DØD DEN 2 ABRIL 1796.

Paa Søjlen stod forhen Hallings Navn i forgyldte Bronzebogstaver.

Efter Hallings Død indbetalte hans Enke et Legat paa 1000 Rdl., som han havde stiftet paa sit Dødsleje ved Gavebrev af 9. Marts 1796, og hvis Renter skulde tilfalde Sognets fattige²⁹; og hun skiftede med sine to Børn, Datteren Vilhelmine, der var 21, og Sønnen Hans Henrik, 20 Aar. Hun overtog selv de faste Ejendomme, Dronninglund med Dronninggaard og underliggende Gods, samt Bøets samlede Forpligtelser, deriblandt Gæld 50000 Rdl. til den alm. Enkekasse, 49000 Rdl. til Justitsraad Wilsback paa Sigelstrup og 10000 Rdl. til Agent Christopher Qvist i Aalborg, og udbetalte de to Børn tilsammen 160000 Rdl.

Udlægsforretningen er dat. den 16. Juni 1797;³⁰ og nu tager hun for en Tid Bolig paa Dronninglund, hvor hun i Aarene 1799 og 1800 bortgiftede begge sine Børn; Datteren ægter Baron Gotthard Ludvig v. Krüdener, der var født 1771 og var russisk Gesandt i Berlin; Sønnen, der var Ritmester, senere Major, købte i Somren 1799 Gaarden Frijsholt og ægter³¹ den 9. Sept. s. A. Karen Henriette Dorothea v. Westen, Datter af Apoteker Peter v. Westen i Odense.

Major Halling blev senere bekendt for sin besynderlige Samlermani, der omfattede Stokke, Køre- og Ridepiske. Som Aarene gik, fik Fru Christine ogsaa mærkelige Samlertilbøjeligheder.

Brigader William Hallings Gravmonument.
Efter Tegning af Chr. Jorgensen.

Saaledes lod hun opkøbe eller forfærdige Mængder af Bødkerarbejder, som hun ønskede at sælge fra Dronninglund, hvor det meste stod og faldt i Staver; og hun fartede viden om paa Auktioner, hvor hun købte sjældne Indboesgenstande, Service o. s. v.

Da Kammerjunker Jacob Benzon i 1806 vilde sælge Tirsbæk, ønskede hun at generhverve sit Barndomshjem; men Becker siger, at hun der blev bedraget af sin Værge. Til sidst fik hun den Idé, at hun vilde blive fattig, før hun døde.

Efter at have solgt Dronninglund med Gods købte hun Sædegaarden Kjeldkjær i Bredsten Sogn, hvor hun henlevede sine sidste Aar og døde sent om Aftenen den 10. Marts 1817, 59 Aar gammel.⁸² Hun blev jordet paa Bredsten Kirkegaard d. 20. Marts, og paa hendes Grav blev lagt en Sten med Indskriften:

CHRISTINE DE HALLING

FØDT LINDENPALM PAA THYRSBÆK D. 9. SEPTBR. 1758

DØD PAA KJELKJÆR 10. MARTII 1817.

— — Efter at Ritmester Halling havde betalt Skifteomkostningerne med 454 Rdlr. 13 Sk., blev Kjeldkjær, der gentagne Gange, men forgæves, havde været udbudt til Auktion, under den 5. Marts 1821 ekstraderet ham til fri Raadighed som eneste daværende Arving.⁸³

Familien Moltke paa Tirsbæk.

CASPAR HERMANN GOTTLOB, GREVE AF MOLTKE, Kammerherre, Ridder o: Storkors, til Dronninglund, Dronninggaard, Tirsbæk, Müggesele etc., tilhørte en gammel, meklenborgsk Adelsslægt, hvis Linie var indvandret til Danmark i det 17. Aarhundrede;¹ han var født i Stege d. 6. Okt. 1738; hans Forældre var Adam Gottlob Moltke til Bregentved og dennes første Hustru, Christiane Frederikke Brüggemann. — Som Søn af Frederik den Femtes Yndling modtog han baade tidlig og hurtig forskellige Udnævnelser.² — Kun 14 Aar gammel blev han i 1752 Kornet reforme i Livgarden til Hest, i 1753 Kammerjunker og Ritmester i 1. jyske nationale Rytterregiment, og som saadan

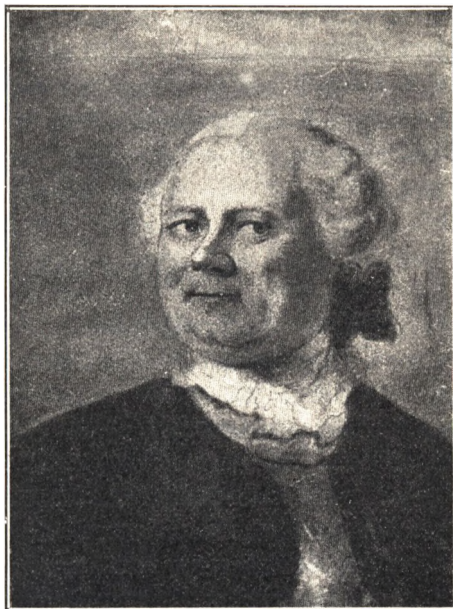
blev han i 1754 forsat til Livgarden til Hest; i Aaret efter bliver han Generaladjutant hos Hs. Maj. Kongen. I 1757, 19 Aar gammel, modtager han Kammerherrenøglen og forfremmes til Chef for holstenske Rytterregiment, som han i 1761 ombyttede med Livregimentets Dragoner og fik i det følgende Aar tilige Husarregimentet; men kvitterede begge disse Kommandoer i 1763, da han som Oberstløjtnant kommanderer den kombinerede Livgarde til Hest og til Fods.³ — Da Faderen blev Statsminister, indkom Moltke som 3^{die} Deputeret i det nyoprettede Krigsdirektorium.⁴ I 1765 udnævnes han til Generalmajor af Kavalleriet, bliver anfortroet Inspektionen over de i Hertugdømmerne indkvarterede Kavalleriregimenter og bliver i 1768 Hvid Ridder.⁵

— I Guldbergs Periode var Karrieren ikke saa voldsom, og dog arbejdede han sig frem, bliver Generalløjtnant i 1774 og kommanderer en Lystlejr ved Horsens i 1779.

Under Kronprins Frederiks Regering naar Moltke frem til de højeste militære Stillinger.

I 1788 kommanderer han det paa Sjælland værende Kavalleri og blev i det følgende Aar Inspektør over Kavalleriet i Danmark og Hertugdømmerne; i 1791 General, i 1794 Kommandant og i 1795 Guvernør i Rendsborg, hvor han ejede det Moltkeske Palæ.

Vi har allerede hørt, hvorledes han ejede Dronninglund og Dronninggaard, hvilke han begge mageskiftede med Tirsbæk; og nu blev denne gamle Herregaard, der igennem Aarhundreder havde været en Slægtsgaard, — for en Tid — en Handelsgaard, der ret hurtig gik fra Haand til Haand.

General Caspar Hermann Gottlob Moltke.
Efter Pastel paa Schackenborg.

Moltke købte i 1778 Muggesfelde ved Segeberg og sælger⁶ i det følgende Aar, den 27. Juli, Tirsbæk Hovedgaard med Htk., Ager og Engs 42³/₄ Td., Skov- og Mølleskyld 20¹/₄ Td., Bøndergods 304¹/₄ Td., Tiender 150 Td., for 85000 Rdl. til Kammerherre Chr. v. Benzon til Christiansdal. Skødet⁷ er dateret 29. Maj 1780.

I 1759 ægtede Moltke Catharine Christine de Cicignon, Datter af Gehejmeraad, Stiftamtmand Ulrik Frederik de Cicignon og Hustru, Antoinette Nicoline Brüggemann; hun var født d. 14. Juni 1739, døbt d. 17. Juli i Akerhus Kirke og døde d. 8. April 1800 i Rendsborg, hvor ogsaa han døde faa Dage efter, den 17. April.⁸ — I Ægteskabet var tre Børn, som alle døde straks efter Fødselen.

Familien Benzon paa Tirsbæk.

CHRI**STIAN** v. **BENZON**, Kammerherre, Ridder o: Storkors, — Stamherre til Christiansdal — til Rugaard, Cathrinebjerg og Tirsbæk, hørte til en gammel skotsk Familie, der blev optagen i den danske Adel i 1617, da Generalprocureur Niels Benzon til Højriis og hans Broder, Peter Benzon, Herre til Aagaard og Aggersvold adledes.¹ — Chr. v. Benzon var født d. 12. Juli (el. 16. Juni) 1718 i København af Forældrene Peter v. Benzon til Benzonsdal, Benzonseje etc., og Hustru, Anna Sophie Wissing. Han gaar Militærvejen, bliver Secondløjtnant i det sjællandske gevorbene Regiment i 1737, Premierløjtnant i 1744, og var, da han i 1757 fik Majors Karakter, Ritmester ved det holstenske Kavaleriregiment. Han blev Oberstløjtnant i 1761, garnisonerede paa Bjelderup Ladegaard fra 1757—61, tog sin Afsked i 1763, blev Kammerherre i 1768 og modtog det hvide Baand i 1771.²

I 1765 solgte han fynsk Ryttergods og købte Christiansdal ved Odense. Kort Tid efter arvede han, ved Testamente af 3. Decbr. 1766, udgivet af hans Farbroder, Statholder i Norge, Gehejmeraad Jacob v. Benzon, Rugaard her i Jylland og Cathrinebjerg paa Sjælland, som skulde oprettes til et Stamhus til Fordel og Arv for hans ældste Søn, og 80000 Rdl. med Forpligtelse til for denne Sum at købe Jordegods og oprette endnu et Stamhus til

Fordel og Arv for hans næstældste Søn. Denne Forpligtelse indløste han ved i 1779 for 85000 Rdl. at købe Tirsbæk, hvortil han flyttede og oprettede til et Stamhus. — Stamhuserektionen stadfæstes af Kongen d. 20. Novbr. 1782, skønt Godset ikke fuldt ud havde den lovbefalede Størrelse.³ — I 1788 overførte han med kgl. Tilladelse Stamhusbaandet fra Rugaard og Cathrinebjerg til Christiansdal og afhændede derefter begge disse Gaarde.

Og nu handlede han ogsaa med Tirsbæk. — Ved kgl. Bevilling af 21. Decbr. 1792 modtog han Tilladelse til, at Stamhuset Tirsbæk maatte sælges og udstykket, imod at fundere den i Gaarden indbragte Fideicommisskapital 80000 Rdl., der senere omskrevs til 128000 Rdl. Sølv i Statsfonds.⁴ — Derpaa bortsolgte han 150 Td. Htk. Bøndergods i Assendrup og Bredballe for ialt 58970 Rdl. og fik saaledes næsten 400 Rdl. Courant for 1 Td. Hartkorn;⁵ men Fæstebønderne havde almindeligvis kun lidet eller intet at indbetale i de Gaarde, de købte; Købesummen, eller Dele af denne, blev da hæftet paa Ejendommene. Eksempelvis kan nævnes, at Fæsteren Niels Lauesen købte sin paaboede Gaard, Nr. 9 i Bredballe, »Boelskilde«, der nu ejes af Gaardejer Niels P. Nielsen, med Htk. 5 Td. 1 Skp. 2 Fdk. for 1550 Rdl., hvoraf han til Snapsting 1797 betalte 200 Rdl., Restsummen blev staaende. Vi ser Mandens alvorlige Tanker ved Købet, da han paa Skødet skrev: »I Jesu navn skal ald vor gjerning skee, om det skal komme os til noget gavn«. Resten af Tirsbæk solgte han ved Købekontrakt af 2. Juni 1797 for 27030 Rdl. til sin Søn P. U. Fr. Benzon, der foruden Hovedgaarden fik Bøndergods med Htk., Ager og Engs, 154 Td. 6 Skp. og godt 6 Skp. Skovskyld; Tinkjær og Engelsholmsengen, samt Engom, Hornstrup og Hedensted Sognes Tiender. Det samlede Landgilde androg 407 Rdl. 5 Sk., og der skulde præsteres 1196 Ugedage. Skødet er af 14. Aug. 1798.⁶

I Kammerherre Chr. v. Benzons Ejertid nægtede Tiendeyderne i Hedensted Sogn at levere deres pligtige Korn paa Tirsbæk Gaard, som de formentle laa mere end en Mil fra deres By. Vejen blev opmaalt, og Yderne havde Retten paa deres Side. — Benzon anlagde derfor en ny Vej over det nuværende Julianebjerg Mark og over Tornsbjerg, og Vejen blev forkortet en Del, men ikke nok. Milen endte ved en lille Dam i Tirsbæk Tingskov

Kammerherre Christian von Benzon.
Efter Maleri paa Thygeslund.

c. 1500 Alen fra Gaarden; kun dertil vilde Bønderne køre deres Korn. Benzon lod da her opføre et lille Hus til Tienden; det blev kaldt Kirketiendehuset; Broen nær derved fik Navnet Kirkebro, og den lille Dam hed siden Kirkebrodam.⁷

Kammerherre v. Benzon tilbød Kongen at overdrage ham Tirsbæk Birk. Kongen resolverede da ²⁵/₁ 1798, at Birket maatte nedlægges⁸ og enhver Del henlægges under det Herred, hvorunder det hørte. Bredballe gik ind under Nørvang, og Engom Sogn under Hatting Herred. — Birket var, som vi har set, æld-

Kammerherreinde Albertine Christiane v. Benzon, f. v. Heinen.
Efter Maleri paa Thygeslund.

gammelt. Den 14. Juni 1669 fik Steen Bille Bevilling paa at nyde Birkefriheden. Birket nedlægges⁹ 12. April 1799; i den mellemliggende Tid var der følgende: *Birkefogeder* (tillige *Birkeskrivere* fra 30. Septbr. 1746).

1. Henrik Vintersen, 19. Dcbr. 1690, konf. 10. Jan. 1691.
2. Laurits Terkelsen, konf. 24. Marts 1731.

Om ham og Birket bemærker Herredsfoged Mads Sommer:¹⁰
»Tirsbæk Birk tilhørende Junker Linde, Birkedommer Laurids Terchelsen: En Bonde Mand der af Godset og boer udi Engum

Sogn i Assendrop og kand gjerne oplæse Een Doms Afsicht, om dend for ham var conciperet; han har som Dommer betjent Tirsbæk Birkething paa 17 Aars Tid, og udi denne Tid har han aldrig haft nogen anden Bestalling end Een Fuldmagt fra forrige Tiirsbeks Eier Velb. Junker Anders Rosenkrantz; men aldrig nogen Kongel. Confirmation; ... Birkeskriveren var almindelig Ridefogeden eller en af Tjenerne paa Gaarden, som gjerne kand skrifve, hvad han bliver addicteret; og dersom Dommeren har Bestalling, saa har vel Skriveren med; men har Dommeren ingen, saa har vel Skriversne heller ikke.«

3. Peder Kielsen, konf. 30. Septbr. 1756.
4. Gerhard Vilhelm Geelmuyden Fleischer, konf. 2. Jan. 1782.
5. Nicolaj Christian Carøe, konf. 18. Juni 1789.
6. Andreas Rodsten Lindved, konf. 25. Novbr. 1796.

Birkeskrivere:

1. Johan Povlsen, 1. Jan. 1671, konf. 27. s. M.
2. Peder Nielsen nævnes i Aarhus Stiftamts Indb. 1731.
3. Peder Christensen, konf. 27. April 1731.
4. Peder Kielsen, konf. 30. Septbr. 1746.
5. Morten Frederiksen, konf. 15. Oktbr. 1756.
6. Gerh. Vilh. Geelmuyden Fleischer, konf. 2. Jan. 1782.
7. Nicolaj Chr. Carøe, konf. 18. Juni 1784.
8. Andreas Rodsten Lindved, konf. 25. Novbr. 1796.¹¹

— — —

Chr. v. Benzon ægtede d. 7. April 1758 Albertine Christiane v. Heinen, født 11. Oktober 1736, Datter af Major Ulrik Frederik v. Heinen til Ulriksholm;¹² hun fødte ham 11 Børn: 7 Sønner, hvoraf 2 døde i ung Alder, og 4 Døtre, hvoraf den ældste, Karen, f. ¹¹/₆ 1760, blev gift med Bondefrigørelsens heftige Modstander, den senere Rigsgreve Frederik Christian Tønne Lüttichau til Dybvad og Aakjær; to af Sønnerne efterfulgte hinanden som Ejere af Tirsbæk. — Kammerherre v. Benzon døde den 9. Maj 1801 i Odense, hvor ogsaa hans Enke døde den 15. Febr. 1805.

Ved Retfærd i sin Vandæl, ædel af Daad og Hjærte,
virkede han til Held og Lykke for mange.

Frederikke v. Brüggemann.

PETER ULRIK FREDERIK (FRITZ) v. BENZON, Kammerherre, Amtmand, Besidder af Fideicommiss til Christiansdal og Tirsbæk¹³ var født i Odense d. 11. Juni 1760 og døbt samme Dag. Han vil ligesom Faderen gaa den militære Vej og bliver Kadet ref. imod aarlig at betale 73 Rdl. 11 Sk., men demitteres i 1774 efter

Kammerherreinde Juliane Wilhelmine v. Benzon,
født Wedel Jarlsberg.
Efter Maleri paa Kunstindustrimuseet.

Kammerherre Peter Ulrik Frederik v. Benzon.
Efter Maleri paa Kunstindustrimuseet.

Ansøgning paa Grund af Svagelighed. Tre Aar senere bliver han Kammerjunker, i det følgende Aar Hofjunker, og i 1779 Examenjuris,¹⁴ hvortil han var informeret og uddannet af de to kendte Brødre: Edvard og Christian Colbjørnsen. I 1781, altsaa kun 21 Aar gammel, bliver han Kammerherre og modtager ifølge en Kabinetsordre Bestalling som Amtmand over Stavanger Amt, uagtet Rentekammeret gjorde opmærksom paa, at bl. a. en saa dygtig Mand som Kammeradvokat Chr. Colbjørnsen var Ansøger til Embedet;¹⁵ men allerede i 1785 ønskede han og fik, af Hensyn til sin »Hustrues svagelige Helbred, der ikke kunde taale

Stavanger Amts strænge Luft, sin Afsked med 300 Rdl. aarlig i Vartpenge, indtil hans Vilkaar maatte forbedre sig.« Den 9. April 1781 havde han ægtet Juliane Wilhelmine Comtesse af Wedel Jarlsberg, der var født paa Jarlsberg Hovedgaard i Sem d. 14. Maj 1753, Datter af Grev Frederik Christian Otto Wedel Jarlsberg og Sophia Riborg Amalia Huitfeldt.¹⁶ Under deres Samliv i Norge bliver hun Moder til 3 Døtre, Christiane Albertine (f. ³¹/₉ 1782) og Juliane (f. ¹⁵/₁₁ 1783) og senere til 2 Sønner. Den yngste af Døtrene blev født d. 29. Januar, hjemmedøbt, og Daaben stadfæstet i Stavanger Domkirke d. 7. Marts 1785; her blev hun ogsaa begravet ³/₄ Aar gammel »i den øverste, aabne Begravelse i Choret« d. 23. Decbr. s. A. Hun døde »i Børre Rosenkildes Hus« og fik følgende Gravindskrift:

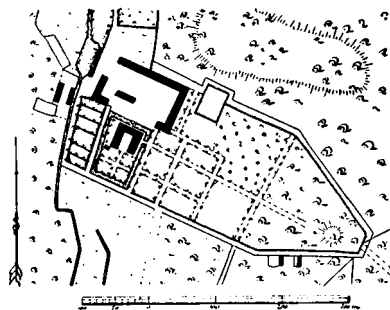
Disse Fiæle gjemme Støvet af Høy-Velbaarne Frøken Sophia Amalia von Bentzon, en elskværdig Datter af Høyvelbaarne Her Kammer Herre og Amtmand Hr. Peter Ulrich Friderich v. Benzon S: T: Frue Kammer Herrinde Juliane Wilhelmine Benzon, født Comtesse af Wedel Jarlsberg. Hun saae først Verdens Lys den 29de Januari 1785 og døde efter en kort Leve Tiid af 10 Maaneder og 14 Dage d. 14. Decembris 1785, efterladende sine høye Forældre i dyb Sorg over Tabet af denne Guds og Deres Yndling.

Du Seyer vandt! o salig Siæl
og er nu der, hvor Dyden glimrer,
hvor salig Aander hos Gud vrimler,
Hvor du nu lever evig vel!¹⁷

Fra Norge drog Kammerherre v. Benzon med sin Familie til Tirsbæk, hvor de to Sønner fødtes. Derom fortæller Kirkebogen: »1786 paa Langfredag blev Hr. Kammerherre Benzon paa Thyrsbæk hans liden Søn Christian Friderich Otto, som var hjemmedøbt d. 29. Marts, frembaaren i Engom Kirke;« ligeledes, »6te Søndag Post Trin. 1787 hans liden Søn Jacob Friderich Hartvig, der var hjemmedøbt den 25. Maj s. A.« I 1801 overtog han det tirsbækske Pengefideikommis, som han senere mageskiftede med Christiansdal, og han bliver ved denne Tid Major a la suite i det jyske Landeværnsregiment.¹⁸ Han fortsatte den af hans Fader paabegyndte Udparcellering af Tirsbæks Jorder og lod saaledes afsætte en Mængde Parceller, som han under 23. Febr. 1800 fik Rentekammerets Tilladelse¹⁹ til at sælge; til Hoved-

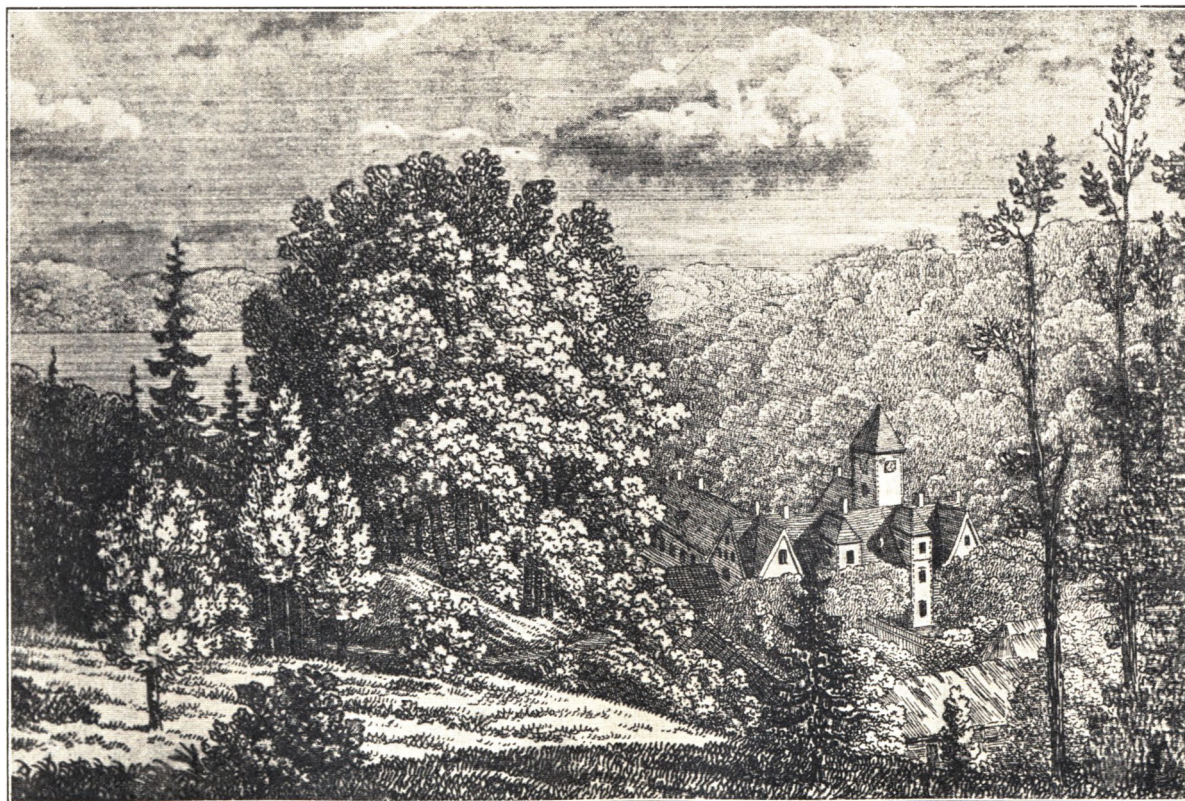
parcellen vilde han kun bevare 200 Td. Land, hvoraf langt over Halvdelen var Skov, Have og Gaardsplads, Resten Agerland; hvis denne Plan var bleven udført, vilde den herlige Bygning, som alt for kostbar at vedligeholde, nu være nedreven; men heldigvis fandt han kun Køber til de 68 Stykker, fra Nr. 31 til Nr. 98, begge inklusive, ialt 170 Td. Land med Htk. 11 Td. 1 Skp. 2 Fdk. 1 $\frac{1}{2}$ Alb., som Bygmester Søren Møller i Bredballe købte d. 19. Jan. 1802 for 7500 Rdl. — Ved Skøde af 11. Juni 1801 solgte Fritz v. Benzon Hedensted Kirke med begge Tiender for 14200 Rdl. til Mikkel Kjær paa Ørumgaard, og den 5. Juni 1804 sælger han Hornstrup Kirke med Konge- og Kirketiende til Sognemændene for 4000 Rdl., endvidere 95 Td. Htk. Bøndergods og Engene ved Vejle. — —

Ved disse Jord- og Tiendesalg blev Gaardens Landbrug mindre end tilforn, derfor lod Benzon den gamle Ladegaard, der nu var for stor og grupperet baade ubekvem og uregelmæssig, nedrive og for en Del bortsælge, hvorefter han lod opføre nye Bygninger i retvinklede Bindingsværkslænger — dels teglhængte og dels straatækkede — som dannede et regelmæssigt imod Slottet aabent Hele i den Form, der er bevaret ned til vore Dage.²⁰ Han lod ogsaa det vestlige Taarn forhøje saa meget, at dets spaantækkede, spirprydede Tag kunde ses over de andre Huses Tage, og dette bidrog meget til at forhøje det maleriske ved den gamle Borg.

Beliggenhedsplan ca. 1800.

Under disse Arbejder døde Fru v. Benzon; derom melder Kirkebogen: »Den 25. Juli 1802 døde Fru Kammerherreinde Wilhelmine Juliane Benzon, født Comtesse Wedel Jarlsberg paa Thyrsbæk, 50 Aar gammel, og blev bisat i Engum Kirke d. 2. August s. A. Senere blev hendes Lig nedsat i en muret Begravelse i Thyrsbæk Slotshave.« Hendes Gravhøj prydes af et enkelt, men kønt Empire Monument med følgende Indskrift:

Tirsbæk ca. 1805. Efter Kobberstik af A. Hansen.

JULIANE VILHELMINE

var født Comtesse af Wedel Jarlsberg den 14° May 1753. Formælet 4° Septb. 1781 med Kammerherre Peter Ulrich Fridrich Benzon. Sygdom svækkede hende, men den 25° Juli 1802 skienkede Døden Legemet Hvile og hendes høie Siel Frihed oc salig Fred. Thi en lys oc ædel Aand forskiønnede hende. Derfor mindes hun som ædel Danneqvinde oc blev Mønster som øm Moder for fem Børn. Hun bedrøvede men første Gang sine da Venskabsbaandet brast i Døden.

Paa Sokkelen læses:

Dog Hierternes Venskab er fast oc evigt som selve Sielen. Derfor bliver oc hendes agtværdige Minde elsket oc varigt; men til velfortient Erindring hos Efterkommere sattes denne Mindesten af P. U. F. Benzon.

Paa Mindestenens For- og Bagside har der i sin Tid været anbragt Marmorzirater eller maaske Vaaben.

— — —

Ved Skøde²¹ af 21. Juli 1804 overdrager Kammerherre Fritz Benzon sin ældre Broder, Kammerjunker Jacob Benzon, Tirsbæk Hovedgaard med Htk. 51^{1/2} Td., Bøndergods 62 Td. og Tiender (Engom Sogns) 67^{1/2} Td. og faar samtidig af Broderen Christiansdal, som denne havde arvet, men under kgl. Bevilling af 18/6 1804 erholdt Tilladelse til at substituere med 200000 Rdl.²²

Efter Overtagelsen af Christiansdal ægter Kammerherren, d. 19. Oktbr. 1805, Frederikke Edele Benedicte Brüggemann, født den 25. Marts 1777, † 24. Decbr. 1846, Datter af Oberst Nicolaj Brüggemann og Hustru, Vibeke Marie Pentz, som en kort Tid havde været gift med Kammerjunker J. L. W. Krabbe til Sophiesminde ved Vejle, fra hvem hun var frasepareret. Hun føder ham Sønnerne Jens, 28/12 1807, og Julius, 4/1 1813.

Foto. Frode Neergaard.

Kammerherreinde Juliane Vilhelmine v. Benzons Gravmonument.

Men paa Christiansdal levede Ægteparret v. Benzon et langt og smukt Samliv, der afsluttedes ved hans Død i Januar 1840. Hans Enke bekendtgør²³ hans Død paa følgende kønne Maade:

At min inderlig elskede Mand, Kammerherre P. U. Frederik Benzon, Mandagen den 27de dennes ved en blid og rolig Død hensov til den evige Hvile i en Alder af næsten 80 Aar, er det Sorgens Budskab, jeg herved paa egne og hans efterladte Børns Vegne bringer fraværende Slægt og Venner.

Kammerherreinde Frederikke Edele Benedicte v. Benzon,
f. Brüggemann.

Længe vil den Forevigeede savnes saavel af en elsket Familie som af de mange, for hvilke hans livlige Aand og oprømte Lune gjorde det skønne og gjæstfrie Christiansdahl til et kjært og behageligt Opholdssted.«

I samme Blad for $\frac{6}{2}$ findes et Digt: »Sørge Tanker« af Pastor Wilhelm i Snøde; $\frac{7}{2}$ findes et andet Digt og Referat af Talerne ved Begravelsen i Dalum Kirke, samt en Tak fra Enken; og endelig $\frac{10}{2}$ et Digt af Sophie Moe. Mindedigtene er hver for sig ejendommelige og kønne, og jeg anfører de to betydeligste:

En lys og levende Aand forenet med et ædelt Hjerte, hvis højeste Lyst det var at udbrede Held, Lykke og Tilfredshed trindt omkring sig, gjorde ham elsket og agtet af Enhver, der kjendte ham, og bringe hans sørgende Efterladte til at velsigne hans Minde, idet de fælde Veemodstaarer ved Tabet af den kjærligste Ægtefælle og den ømmeste Fader.

Christiansdahl, den 29. Januar 1840.

F. Benzon.

Og Fyens Stiftstidende for $\frac{28}{1}$ 1840 indeholder følgende Nekrolog:

»Igaar Aftes henslumrede, efter længere Tids tiltagende Svagheit, Hr. Kammerherre Fritz von Benzon til Christiansdahl, og fulgte saaledes snart efter sin forudgangne yngre Broder, Kammerherre Jens v. Benzon († $\frac{24}{12}$ 1839). — Af de tre her boende Brødre er saaledes Senior, den aandfulde Kjkr. Jac. v. Benzon, blevet den længstlevende. —

*Sørge-Tanker ved Oldingen Hr. Kammerherre
Fritz Benzons Grav den 5. Februar 1840.*

Tillad min inderlig elskede, henfarne og nu forklarede Velynder og Velgører, at jeg nedlægger et lille, svagt Frøekorn til en Mindeblomst paa din Kiste! Det er hentet fra mit sørgmodige Hjertes dybeste, kjærligste, veemodigste og Dig hengivneste Gemme. Usynlig omsvævede min Sjæl Dig i Tanken ved dit barnlige Dødsleie, usynlig stod min Aand tavs ved din Baare.

*Du gamle, gjæve Drot paa Christiansdahl
veemodig vi i Graven lagde.*

Det Budskab: Død! i gyldne Sahl

det dybe Sørge-Flor frembragte.

*Og Taaren nu saa stridig rinder
ned ad de Efterladtes blege Kinder.*

*Paa gamle Benzons sorte Kiste-Laag
ei glimred Kors ei Baand ei Stjerne,
nej! hvad Du med Dig over Graven tog
det glimrer selv end i det Fjerne:
et Hjerte, som ei kendte Svig,
der slog saa ømt for Venskabs rene Glæder,
og dette sikkrer Dig jo Evighedens Hæder.*

*Du var en ægte Adelsmand
slet ikke stolt af de grundlagte Ahner.
Du elskte Konge tro og Fædreland,
mon det ei Vei til Hæder bærer?
En Laurbærkrands vi om din Urne vinde,
idet veemodig vi Cypresse-Krandsen binde.*

*Dig ramte stundom her en ublid Skjæbnes haarde Stød,
der kunde dig dog aldrig trøstløs underkue.
Hvorfor? Du hvilte i en kjerlig, ædel Afkoms Skød,
der qualte for Dig Sorgens bittre Lue.
Jeg kjendte Dig, Du æred Gud udi Naturens Under
og rolig derfor nu i Graven blunder.*

* * *

*Fredens Engel her din Grav omhegne,
Evighedens Jubel om din glade Aand.
Død! dit Budskab lyder allevegne;
Timeslaget staaer i Herrens egen Haand.*

Snøde Præstegaard, den 5. Febr. 1840.

Wilhelm.

*Erinnerung dem Kammerherrn F. v. Benzon
zu Christiansdal geweiht.*

*Sich'! es reif zum ew'gen Vaterlande
Freundlich Dich der Todes-Engel ab
Sanft und milde lösten sich die Bande
Und — »die starke Eiche« sank ins Grab.*

*Und es schwang zu edlern, höhern Sphären,
Irrdisch frei — dein lichter Geist sich auf;
Mischt jubelnd sich nun in des Himmel Chören
Nach vollbrachtem langen Lebenslauf.*

*Sinnend weilt bey deinem stillen Grabe,
Die Erinnerung — mit wehmuthvollem Blick —
Weilet beim zerbrochnen Wanderstabe,
Mahnt uns deine Lebenszeit zurück.*

*Du besast bey einem biedern Herten
Hellen Geist, gepaart mit muntern Sinn;
Und ein warm Gefühl für fremde Schmerzen
Gabst Du gernn Dich zum süssen Wohlthuen hin.*

*Jedes deine Worte trug den Stempel
Unerheuchelt, wahrer Hertzlichkeit.
Und dein Christiansdahl war uns ein Tempel
Alter, biedrer, wahrer Gastfreiheit.*

*Schlummre süß! — und tiefer heilger Frieden
Lag're sich um deine Ruhestatt.
Auf ein Jenseits hoffen wir hie'nieden
Wo das Leben — keiner Tot mehr hat.*

*Nehmt von mir die einfach simple Gabe
Tief gerührt, mit wehmuthvollem Sinn,
Leg' ich auf des edlen Greises Grabe
Dies' bescheidne kleine Blümchen hin.*

Odense, im Februar 1840.

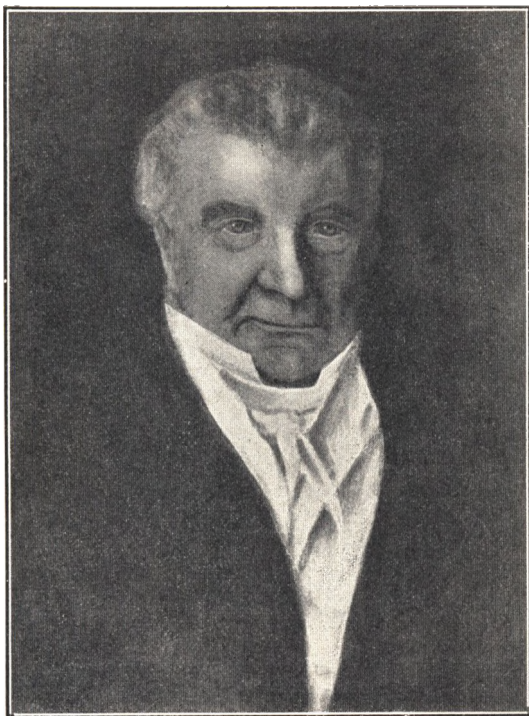
Sophie Moe.

Da Bygmester Søren Møller fra Bredballe, der var født i Skevlund Mølle d. 15. Oktbr. 1756, havde, som vi har hørt, købt de 68 Parceller af Tirsbæks Jord, opførte han Beboelse og de fornødne Udhuse, delvis af Tømmer og andre Materialier fra de

gamle Avlsbygninger paa Tirsbæk; og han anlagde Have, hvorefter han ved Skøde²⁴ af 20. Juni 1811 solgte sin nye Gaard, kaldet »Lille Tirsbæk« og senere »Julianebjerg« efter Kammerherre Fritz v. Benzons afdøde Hustru, til sin Svigersøn Jørgen Thomsen, der var gift med Datteren Bolette Sophie Møller, f. i Bredballe den 20. Novbr. 1784, død paa Julianebjerg den 17. Septbr. 1845. Da baade Jørgen Thomsen og Søren Møller døde i 1826, saa besad og drev Enken selv Gaarden, til hun den 16. Januar 1832 solgte²⁵ den for 16000 Rdl. til Frederik Wilkens Kyhl, der havde ægtet Datteren Thalia Rebekka Thomsen, født paa Julianebjerg den 19. Oktbr. 1814 og død der d. 21. Decbr. 1890.

Fr. W. Kyhl var født i København d. 31. Jan. 1805; ved hans Død d. 12. Marts 1871 gaar Julianebjerg over til Sønnen Theodor Frederik Kyhl, der ægtede Margaretha Hedevig Øllgaard, født paa Bramminge Nygaard

d. 29. Novbr. 1859, død paa Julianebjerg 12. Sept. 1909. Th. Fr. Kyhl, der endnu lever som Rentier i Vejle, solgte i August 1912 Gaarden til et Konsortium; den ejes nu af Proprietair J. Knudsen.

Kammerjunker Jacob von Benzon.
Efter Maleri paa Benzon.

JACOB v. BENZON, Kammerjunker, til Christiansdal og Tirsbæk, blev født d. 1. Marts 1759; han gaar, ligesom Faderen, Militærvejen og bliver Ritmester.

Den 4. Novbr. 1791 ægter han Ulrikke Frederikke Cathrine v. Rosenørn, Datter af Overskænk Peder Rosenørn til Katholm og Ulrikke Hedevig v. Heinen,⁸⁶ hun frasepareres ham efter et 20-aarigt Samliv, hvorefter han, d. 17. Septb. 1815 ægter Sophie Holm, der føder ham 3 Sønner og 3 Døtre.⁸⁷

Kammerjunker v. Benzon beholdt kun Tirsbæk i et Par Aars Tid; forskellige mindre heldige Omstændigheder medvirkede

Kammerjunkerinde Ulrikke Frederikke Cathrine
v. Benzon, f. Rosenørn.

maaske til, at han saa hurtig afhændede Gaarden. De nu selvejende Bønder i de nærmeste Byer, Bredballe, Bredal og Assendrup gik ham meget nær i hans Jagt og bortskød hvert eneste Raadyr og andet Vildt, som kom uden for Gaardens Enemærker. Skovtyveriet florerede som aldrig før. Bønderne kørte ud ved Nattetid med halvanden Vogn, to Forvogne og een Bagvogn; Vognstængerne kunde let skiftes, og Vognsporene føres vildledende til begge Sider. Kom Bønderne vel over »Skovningen« uden at blive agtet af Skovbetjenten, da blev det »skovede« Træ gemt i Møddingen og senere draget frem, naar andet Brænde

kom til Gaarden. — Becker beretter den endnu levende Tradition om Kammerjunkerens Kamp paa Tirsbæk Mark med de Bjerre Herreds Bønder. Jacob Benzon var af den Mening, at Vejstykket over Gaardens Marker, fra Assendrup Markskel til Bredballe Markskel, maatte betragtes som privat Ejendom, ad hvilken man i det højeste kunde forlange at køre til Mølle, og han vilde navnlig ikke tillade, at Bønderne inde fra Bjerre Herred ad denne Vej drev deres Stude til Vejle, da Studene, med og mod Dri-
vernes Villie, gik ind paa hans Marker og ødelagde hans Sæd. Han lod derfor sætte Laas for Vej-Leddets, og næste Gang,

Bønderne kom, maatte de vende tilbage med uforrettet Sag. De klagede deres Nød for deres Herredsfoged, som svarede: »Havde I da ingen Økser?« Bønderne forstod ham; de drog snart af Sted med en stor Drift Stude, slog Leddet ned og drog ad Vejen igennem Marken. Der gik nu Bud til Benzon, som med sine Karle kom ansættende til Hest og holdt nu et lille Slag med Bønderne, hvilket endte med, at Studene, efter at en stor Del af Markens Sæd var nedtrampet, blev ført til Tirsbæk, og Ejerne maatte vende hjem med en banket Trøje. Enden paa Slaget blev imidlertid den, at Benzon maatte bøde, fordi han havde hindret Bønderne i at drage »ad den alfare Vej«, og siden ansaaes Vejen for offentlig.

I 1806 sælger Kammerjunker Gaarden til et Konsortium, der først fik Skøde paa Ejendommen i 1808 og benyttede da Mellemtiden til at lade slaa en Mængde Gavntræ og Brænde i de tilhørende Skove. — Efter Salget af Tirsbæk førte Jacob v. Benzon en ret urolig Tilværelse med mange Rejser i Ind- og Udlandet. I 1823 tillod han sin ældste Søn, Ritmester Jacob v. Benzon, for den fra Christiansdal underlagte Fideikommiskapital paa 200,000 Rdl. at købe Herregaarden Sostrup og senere af denne, ved Patent af ²⁵/₉ 1829, at oprette Stamhuset Benzon. I mange Aar boede han i Odense, hvor han døde d. 7. April 1842. Hans Enke, Sophie Holm, bekendtgør hans Død i Fyens Stifts . . . tidende, hvori under 8. April læses følgende Omtale:

»I Aftes hensov her i Byen Kammerjunker Jacob v. Benzon i sit 84. Aar; som et Minde fra et foregaaende Aarhundrede henslumrede han roligt siddende i sin Slaabrok og i sin Lænestol. . .

Han var en Mand af ualmindelige Aandsgaver. Han har ført et meget bevæget Liv; har rejst vidt omkring i Udlandet, har tidligere erigeret et Stamhuus i Jylland og havde den Sorg at see sin Søn, der besad dette Stamgods, at ned-sænkes i Graven. Han var i Ordets egentlige Betydning en Gentleman, en Adelsmand, der trods den Afstand, som Standsforholde sætte mellem to af Naturen ikke afsondrede Klasser, altid lod igjennem Adelsvaabenet fremskinne Velvillie imod sine Underordnede og et fransk Galanteri imod dem, der var hans Lige-mænd. Faa Timer før han døde, skal han have sagt til Doctoren: »Jeg gaar ad Opløsningens Vej til Forklaringen!« Og i dette Udtryk ligger der meget. Han var maaske den mærkværdigste Mand i Odense, i Besiddelse af et Lune, der nedstammede fra Voltaire, og dette Lune maatte, hvor man hørte det, vække Høiagtelse for Jacob v. Benzon, der ogsaa var en ivrig Beundrer af Naturen . . . og ligesom Naturen til Gengæld vilde vise sin døde Iagttagere en Hyldest, har man idag, Morgenen efter Jacob Benzons Død, her i Byen set de første Skovmærkekrandse.«

Konsortiet, der købte Tirsbæk, bestod af Vejleborgerne Hans Ammitsbøll og Hans Lorentsen, Hr. Schjøtt fra Kjølholt og Søren Møller paa Julianebjerg; de bortsolgte Resten af Gaardens Bøndergods paa nær 6 Td. 6 Skp. 1 Fdk. Htk., og ved Købekontrakt, dateret Tirsbæk d. 17. Septb. 1810, Hovedgaarden til Hr. A. C. Becker i Altona.

Familien Becker paa Tirsbæk.

ALEXANDER CARL BECKER, Hof-Agent, dansk Konsul til Tirsbæk, hørte til en gammel, tysk Patricierfamilie, som stammede fra den lille By Selov i Brandenburg. Hans Forældre var Christian Gottlieb Becker, f. 1704 i Kohlov, død 1762 i Moskva, hvor han efter Anbefaling af den berømte Professor Hermann Aug. Franche i Halle var kaldet til Præst ved den ældste lutherske Menighed, og Hustru, Margrethe Elisabeth Rodde¹ (f. 1713, † 1791). A. C. Becker blev født d. 13. Febr. 1749 i Moskva; fra Ungdommen af gaar han Handelsvejen, bliver en dygtig Købmand og ægter d. 18. Aug. 1774 i Hamborg Margrethe Brüst, f. ²⁴/₇ 1756, der føder ham 9 Børn, 5 Sønner og 4 Døtre.

I 1779 bliver han dansk Konsul i Archangelsk og i 1790 Hof-Agent; men trækker sig et Par Aar efter tilbage fra Handelen. Mange Aar efter køber han Tirsbæk, der foruden den nævnte Rest Bøndergods paa godt 6 Td. Htk., havde 31 Td. 4 Skp., 1 Fdk. 1¹/₆ Alb. Htk. fri Hovedgaardstaxt; Skovskyld 13 Td. 4 Skp. 2²/₃ Alb., Mølleskyld 6 Td. 3 Skp., alt efter Jordeborg af 14. Maj 1810. Købesummen var 185000 Rdl. Courant og 200 danske Ducater i Nøglepenge. Sælgerne beholdt Engom Kirke med dens Tiender, og i Skødet, der er udstedt d. 24. Juni 1811, er indført følgende Forbehold:

1. Gaarden Julianebjerg fik fri Fart gennem Kongeskoven til og fra Stranden.
2. Familien Benzon forbeholdt sig Gravstedet i Haven.
3. Den gamle Organist Worms Enke i Engom skulde aarlig nyde 30 (!) Læs Brænde og 3 Læs Hø, saa længe hun levede.²

Konsul Becker beboede ikke selv Tirsbæk, som han lod bestyre ved en Hamborger Hr. Paulli, og han beholdt kun Gaarden i ganske kort Tid. Da hans Hustru Fru Margrethe døde d. 7. Marts 1812, sælger han faa Dage efter, d. 20. Marts, Gaarden til sin Søn C. F. Becker for 36000 Rdl. Species. Skødet er tinglæst d. 25. April 1812.³

Alexander C. Becker døde i Altona d. 20. Januar 1825.

Tirsbæk har i de sidste 50 Aar været mærkelig derved, at den ene Lykkerider efter den anden er kommen i Besiddelse af den . . . Den nuværende Ejer, Generalkrigskommissær Becker, var fra Hamborg kommen til Horsens i Anledning af forretninger, da Generalinde Blücker, Svigerinde til Grev Blücker-Altona, saa ham paa et Bal og kaarede ham, uagtet hans borgerlige Fødsel, til sin Elsker og Gemal. At han i sin Ungdom har været er Udonis, paastaar alle, som har kendt ham paa den Tid, og hvad hans Kone angaar, da vil vist enhver, der har besøgt hende paa det yndige Tirsbæk og haft Lejlighed til at kende den Danielse og blide Karakter, der egner hende, ønske, at hun i sit Hjertes Valg ej maa have fundet sig skuffet.

21.—9.—1821.

E. G. Tauber.

CARL FREDERIK BECKER, Generalkrigskommissair, til Tirsbæk var født i Altona d. 5. Decbr. 1784. Om hans Ungdom véd vi intet ud over, at han gaar i Faderens Fodspor og uddanner sig til Købmand. Senere bliver han Generalkrigskommissair og ejede Tirsbæk i 28 Aar, fra 1812 til 1840.

Da han modtog Gaarden, hørte der til denne 2 Vandmøller, 15 Huse i Engom og 6 Huse i Hornstrup Sogn, Bredballe Skolehus og Hospitalet i Engom. Husenes Beboere skulde gøre 638 Ugedage og i Landgilde svare 152 Rdl.; men denne Indtægt var saaledes tildækket med Leverancer til Skovrider, Skovfoged, Gartner, Møller, Postbud etc., at disse Præstationer udgjorde et større Beløb end Landgilden. I Beckers Ejertid skete der en Forandring heri; thi i 1837 var en stor Del af disse Præstationer bortfaldne ved vedkommendes Død. Husenes Antal blev forøget til 28, hvoraf Landgilden var 254 Rdl. 4 Mark, der ydedes 2018 Ugedage og vævedes 200 Alen Lærred om Aaret.

Gaardens Vandmøller indbragte aarlig 160 Td. Korn, og den holdt i Ager og Eng 325 og i Skov 389 Td. = 714 Td. Land.⁴ — —

Aaret før Carl Becker købte Tirsbæk, ægtede han Helena de Thygesen, der var født d. 14. Januar 1777, Datter af Justitsraad Tyge Jesper Thygesen, Stamherre til Matstrup, og Sophie Charlotte Cederfeld de Simonsen. Hun var Enke efter Kammerherre Frederich v. Blücher til Basnæs, Oberstløjtn. og Kommandør for Livgarden til Hest, som døde i 1806, med hvem hun havde Sønerne Carl Thygesen v. Blücher, død som Barn, og Frederik Emmanuel von Blücher, der gaar Militærvejen, bliver Adjutant hos Kongerne Christian den Ottende og Frederik d. Syvende, og afskediges som Generalmajor († ²⁷/₁₂ 1871), samt Datteren Sophie Charlotte Marie.⁵

Generalkrigskommissair Carl Frederik Becker.
Efter Foto paa Krusesminde.

I Ægteskabet med Becker fik hun 2 Søner og 2 Døtre. Den ældste af Sønerne blev født i Maj 1812, og om ham siger Kirkebogen: »Den 28. Aug. 1812 blev Hr. General Krigskommissair Becker og Frue,

født Thygesen, Enke efter Kammerherre Blücher, deres Søn Alexander Thyge, født 16. Maj og hjemmedøbt den 18. Maj s. A., i Kirken frembaaren«. — De tre andre Børn var: Mathilde Louise Becker (f. 16. Marts 1814, † 9. Novbr. 1892), som ²⁸/₃ 1836 ægter Jørgen Albert Bech, da Assessor pharm., Ejer af Løveapoteket i København, senere Justitsraad og Etatsraad. Han købte i 1866

Tirsbæk i 1823. Efter Stik i Nationalmuseet af S. L. Lange.

Hovedgaarden Taarnborg med Krusesminde, † ^{10/9} 1876. Charlotte Emilie Caroline Becker, f. 10. Nov. 1816, som i 1853 ægter Godsejer Hans Claus Christian Bang til Stensbæk, hvor hun døde i 1874, og Carl Frederik Becker, f. 14. Febr. 1818, død i København den 13. Juli 1838.⁶

Professor Tyge Alexander Becker.
Efter Foto paa Krusesminde.

Sønnen Tyge Alexander blev kendt som historisk og æstetisk Forfatter. — Han blev Student fra Herlufsholm i 1830, udgav Maanedsskriftet, Orion' (4 smaa Bind) fra 1839—41 og fortsatte siden med Kvartalsskriftet af samme Navn i 2 Bind fra 1843—51; det indeholder Arbejder af ham selv over dansk Adels- og Herregaardshistorie, deri ogsaa Tirsbæks ældre Historie.

Tyge Alex. Becker var i 1840 en Tid Redaktør af »Dagen«. I 1842 bliver han Magister i Historie og bliver i 1845 ansat som Chef for det ny oprettede

Genealogisk, historisk Arkiv ved Ordenskapitlet; og da dette Arkiv i 1849 blev lagt ind under Gehejmearkivet, blev han, der i 1847 havde faaet Professortitelen, Resten af sit Liv ekstraordinær Medhjælper her.⁷ — Af hans mere videnskabelige Arbejder kan nævnes hans Herregaardsbeskrivelser: »Prospekter af danske Herregaarde« af F. Richardt og Becker.

Tirsbæk ca. 1836. Efter Maleri af Joach. Ferdn. Richardt.

Tirsbæk i 1840. Efter Maleri paa Krusesminde af F. G. Kirschou.

Som Sekretær i »Danske Selskab« gav han en Mængde betydelige Meddelelser til »Danske Magazin«. — Af hans historiske Romaner skal her nævnes: Herluf Trolle og Birgitte Gøe, Claus Limbæk, En Familiehistorie, Englænderne paa Gyllingnæs, Bondekrigen og Vandrefalken.⁸

Tyge Becker gik frivillig med i Treaarskrigen og blev i 1849 afskediget som Reserveløjtnant. Han døde d. 8. Novbr. 1869,⁹ og i hans Eftermæle hed det: »Han var en god Ven, en tjenstvillig Mand, en flink Kollega og en fornøjelig Omgangsfælle«.

Den 5. Decbr. 1829 er der Bryllup paa Tirsbæk, da vies i Engom Kirke Fru Helena Beckers Datter, Frk. Sophie Charlotte Marie von Blücher, 25 Aar gammel, til Kammerherre, Stiftamtmand, senere Gehejmekonferentsraad og Justitiarius i Højesteret,

Frederik v. Lowzow¹⁰; hun var hans tredie Hustru, og dog levede de to et 40aarigt Samliv, der afbrødes ved von Lowzows Død, d. 7. Aug. 1869. Fru Sophie von Lowzow døde d. 6. Marts 1894.¹¹

— — —

I 1839, den 8. Decbr., døde Fru Helena Becker paa Tirsbæk, 62 Aar gml. Hendes Lig bisattes — for en Tid — i Engom Kirkes Gravhvelving d. 15. Dec. og førtes senere derfra til den Blücher-ske Familiebegravelse paa Assistentskirkegaarden i København.¹²

Generalkrigskommissairen følte sig nu ensom paa Tirsbæk, som han — tilligemed nogen Besætning og Indbo — i 1840 solgte for 70700 Rbd. Sølv til Kammerraad Christensen, Røde Mølle, Stænderdeputeret og Birkedommer paa Boller Birk.

Skødet¹³ er dateret den 30. Juli 1841, og Gaardens Hartk. er uforandret. Derefter købte Becker Nybogaard, det nuværende Valdemarskilde. Han døde i København den 9. Septbr. 1858.

Før Skødeudstedelsen havde Kammerraad Christensen, da boende i Hornsyld, ved Købekontrakt af 7. April videresolgt Hovedgaarden med omtrent samme Besætning og noget Indbo for 89000 Rbd. Sølv til Baron Brockdorff fra Kiel.¹⁴

Familien Brockdorff paa Tirsbæk.

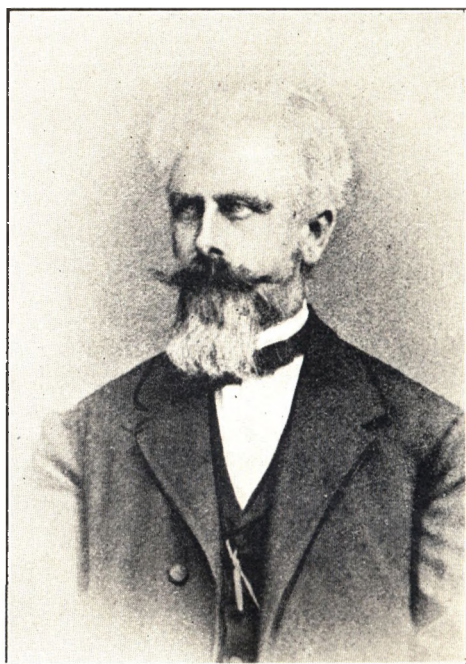
CHRISTIAN ULRICH MAGNUS BARON BROCKDORFF til Tirsbæk tilhørte en gammel, holstensk Adelslægt, hvis Linnies Stamfader Cai Lorenz Brockdorff til Klethkamp optoges i den danske Grevestand d. 24. Maj 1672. Han var født d. 18. Juni 1816 som Søn af Ludwig Achaz, Rigs greve og dansk Lens greve Brockdorff, kgl. dansk Kammerherre og Hofjægermester, til Klethkamp og Grünhaus, og dennes anden Hustru Ida Benedicta Margaretha f. von Bülow.¹ Som 24aarig ung Mand ægter han d. 16. Juli 1840 Emilie Charlotte Krause, der var født d. 15. Maj 1811; og faa Maaneder før havde han, som vi har hørt, købt Tirsbæk, hvor hans Hustru føder ham to Sønner og 4 Døtre. Sønnerne var Frederik Ludwig Jacob, f. 17. Maj 1841, og Harald Waldemar, f. 22. Decbr. 1847; de gaar begge Militærvejen i den

østrigske Hær og fulgte — den ældste som Løjtnant — med deres Hærafdelinger herind i 1864. De var begge to, fortæles der, indkvarterede her i Egnen og besøgte begge deres Barndomshjem. Den ældste afgik senere som Ritmester, den yngste som Kaptajn.

Døtrene var Ida Frederike, f. 26. Maj 1842; Juliane Charlotte Emilie, f. 27. April 1843; Emilie (Emmy) Charlotte Dorothea, f. 26. Juni 1844 og Olga Louise Cølestine, f. 20. Oktbr. 1846; de blev alle som Baronesser

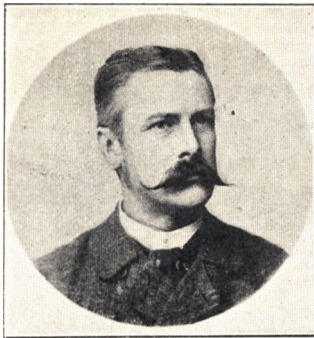
Baronesse Emilie (Emmy) Charlotte v. Brockdorff, f. Krause.

Baron Christian Ulrich Magnus v. Brockdorff.

indskrevne som Konventualinder, den ældste i Itzehoe og de tre yngste i Preetz, hvor de alle fire opholdt sig i 1914.²

— Egnens Beboere glemte aldrig, at Baron v. Brockdorff var en Holstener, og de havde ikke gode Tanker om den noget ordknappe Mands Sindelag imod Danmark.³ — I Trearskrigens patriotiske Dage blev han bevogtet af mange mistænksomme Øjne, og paa den mærkelige »Slave Onsdag«, d. ²⁹/₃ 1848, driver Mistænksomheden Beboerne til Handling.

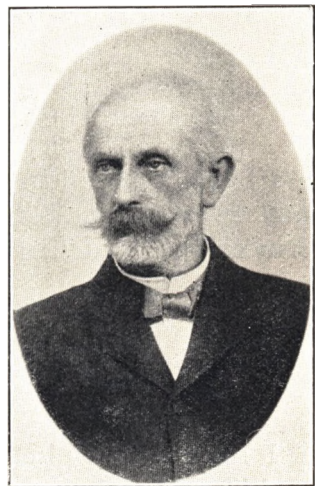
Baron Harald Vald. v. Brockdorff.

Paa den Dag marcherede nogle af Bredballe Strands Fiskere i sluttet Trop til Tirsbæk, hvor de hos Baronen forlangte udleveret alle Vaaben, Geværer, Krudt og Kugler. En samtidig Tradition, der vel stammer fra et i de Dage løbende mangfoldige Rygter, fortæller, at Indmarchen paa Slottet skete efter et Drikkelag, og at Fiskerne med Magt bemægtigede sig fire smaa Kanoner, der beroede i Taarnet.⁴ En bevaret Rapport fra Herredsfoged Jesper Peter With i Ørum til Conferensraad, Amtmand C. B. A. Dahl i Vejle fortæller os nøjere om denne Sag; i Rapporten⁵ hedder det:

»Der er efter Baron Brockdorffs Forsikring til mig ikke forefalden den mindste Uorden paa Thyrsbek. Kun den Dag, da Rygtet gik, at Marodeurer vare seete ved Kjelkjær, mødte nogle Fiskere fra Bredballe paa Thyrsbek og bad høfligen Baronen om at laane dem nogle Geværer og give dem Kugler og Krudt. Baron opfyldte deres Bøn, forsaavidt han kunde, laante dem endog 2 Kanoner, som de bade om, skjænkede dem hver et Par Snapse og drak Kongens Skaal med dem, hvorpaa de rolig forføjede sig bort. — Da Rygtet om, at Baronen var mistænkt for at staa i Forbindelse med Fjenden, blev udspreedt d. 28. i Remerslund, tog jeg ned til Thyrsbek og underrettede da Baronen om, at han var mistænkt. Han opfordrede mig selv til at undersøge hans Papirer, og dette gjorde jeg saa godt, som Tiden tillod foreløbig. Derpaa confererede jeg hans Postbog med de forefundne Breve, som han havde modtaget i de sidste tre Maaneder, og kan bevidne, at ingen af disse Breve indeholdt noget mistænkeligt. Herom underrettede jeg Engom Sogn ved en Plakat, som blev oplæst til Kirkestævne i Søndags, hvori jeg tillige advarede Enhver imod at tilføje Baronen eller hans Ejendom nogen Molest.

Igaar afrejste Baronen med sin hele Familie til Søes til Kjøbenhavn. Ikke en eneste udvedkommende indfandt sig paa Strandbredden, uagtet hans Afrejse var bekjendt.« — —

Den 24. Januar 1857 døde Fru Baronesse Emilie Charlotte Brockdorff paa Tirsbæk og blev bisat paa Engom Kirkegaard, hvor der til dette Brug blev

Baron Fred. Ludvig v. Brockdorff.

opført et Brædeskur; senere blev hendes Lig nedsat i den ny-indrettede Familiebegravelse i Tirsbæk Skov efter sammes Indvielse d. 14. Oktbr. s. A. I det følgende Aar d. 14. Aug. 1858 døde ogsaa paa Tirsbæk Enkefrue Juliane Dorothea Krause, f. Kaul, Baron Brockdorffs Svigermoder, 65 Aar gl.; hendes Lig blev nedsat i Begravelsen i Skoven d. 19. August.⁶ Familiebegravelsen blev indrettet paa en solrig Plads paa en sydskraanende Bakke i Storskoven, ikke langt fra Fjorden; der blev opmuret et Grav-

Baronesse Juliane Charlotte Emilie
v. Brockdorff.

kammer, som til Tag fik tre Overliggere af italienske(?) Sandstensplader af betydelig Størrelse. — Og her fortæller Traditionen, at Baronen Brockdorffs Børn daglig i lang Tid gik op til deres Moders Begravelse, hvor de — ved forenede Kræfter — kunde skubbe Overliggeren lidt til Side og da se

Baronesse Emilie (Emmy) Charlotte
Dorothea v. Brockdorff.

ned til deres Moders Kiste.⁷ — Begravelsen er smukt indhegnet med et sortmalet Støbejerns Gitter i Sandstens Fodramme; ved Gravkamret staar i Granitfod et Jernkors med Indskriften:

HER HVILER I FRED
EMMY BARONESSE BROCKDORFF, FØDT KRAUSE.
DØD D. 24. JANUAR 1857.

OG HENDES MODER FRU JULIANE KRAUSE.
DØD D. 14. AUGUST 1858.

I 1859 d. 19. Febr. ægter Ulrich v. Brockdorff sin Svigerinde Sophie Krause, der var født d. 15. Maj 1821; hun føder ham Sønnerne Frederik Ulrich Martin d. 14. Juni 1862, og Kaspar

Baronesse Olga Louise Colestine
v. Brockdorff.

Robert Gustav d. 16. Marts 1864; de skilles d. 8. Febr. 1868, hvorefter hun tog Bolig i Bregenz ved Bodensøen; hun døde i Marts 1888. Efter to Aars Forløb indlader Baronen sig i Ægteskab for tredie Gang, idet han d. 14. Nov. 1870 ægtede Friherreinde Mary von Pöllnitz, f. 24. Juni 1844,⁸ som den 16. Maj 1874 føder ham Sønnen Rudolf Christian Ulrich Ernst; hun døde d. 22. April 1879; men mange Aar før havde han afhændet Tirsbæk og forladt Landet. Ved Købekontrakt⁹ af 24. April 1861 solgte han Tirsbæk med Besætning og noget Indbo til Grosserer A. N. Hansen i København for 170,000 Rdl.; og kort

Tid efter indskibede han sig med sin Familie og noget Indbo paa en Jagt og drager fra Tirsbæk Bro ad Søvejen til Kiel. — Baron Ulrich von Brockdorff døde den 13. Juni 1886.

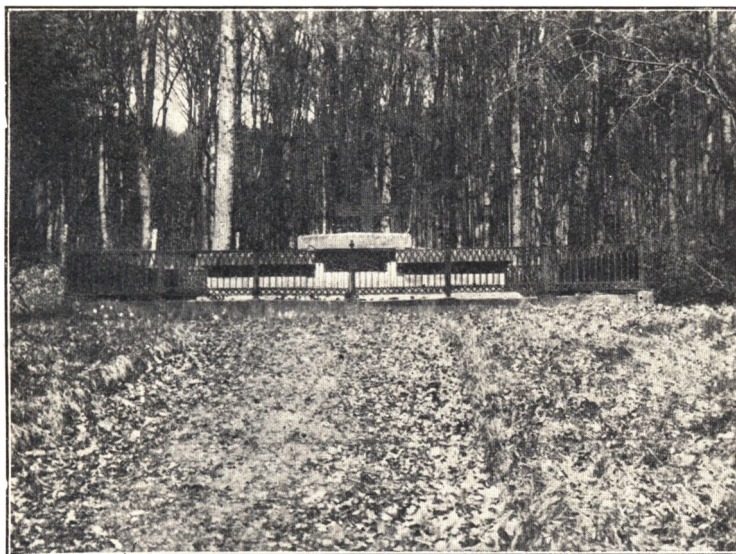

Foto. Frode Neergaard.

Brockdorffs Familiegravelse i Tirsbæk Storskov.

Tirsbæk i 1859. Efter Maleri paa Krusesminde af Jul. Hellese.

Familien A. N. Hansen paa Tirsbæk.

ANDREAS NICOLAI HANSEN, Etatsraad, til Tirsbæk etc. var født i København d. 14. Septbr. 1798. Hans Fader var den kendte og dygtige Vinhandler Gotfred Hansen, hans Moder den fromme og forstandige Anna Catharina Weinreich. — Da han naaede Skolealderen, kom han sammen med en ældre Broder i Efterslægtsselskabets Skole, hvor de to Brødre hørte til de flinkeste og mest lovende Elever, hvis Flid og ypperlige Evner skaffede dem de øverste Pladser i Klasserne og jævnlig tillige Belønning. Begge Brødre var bestemte for Handelen, og Andreas fik Ansættelse hos det ansete Handelshus Hambro & Søn, hvor hans Livsbane grundlagdes.¹

Etatsraad Andreas Nicolai Hansen.
Efter Foto paa Hummeltofte.

Joseph Hambro havde den fremragende Mands sjældne Evne til at »opdage« unge Dygtigheder og opelske deres Vækst. Han lod da Andreas Hansen tidlig komme ud og se sig om i Verden, saa han fik Lejlighed til at prøve sine Vinger og handle selvstændigt.² Kun 22 Aar gammel etablerede det kendte Handelshus ham paa de britiske Kanaler Guernsey og Jersey som Agent for en meget betydelig Vareomsætning med danske og brasilianske Frugter, der fragtedes af Firmaets Skibe i oversøisk Fart.

Under sit Ophold her sluttede han Bekendtskab med den engelske Præstedatter Emma Eliza Grut, der den 7. Juli 1825 blev hans Hustru og derved Moder til en talrig Slægt: 8 Sønner og 3 Døtre.³ I 1821 stod han Georg Gerson, Huset Hambroes Associe, bi ved Afslutningen af det første dansk engelske Laan,

Etatsraadinde Emma Eliza Hansen, f. Grut.
Efter Foto paa Hummeltofte.

og efter Gersons Død, tre Aar senere, blev den unge Mand selv Associe i det Hambroske Hus og varetog Bankier- og navnlig Veksselforretningerne. Da Huset i 1832 anlagde den første her værende Damp Ris- og Melmølle, tog han den under sin specielle Ledelse. — —

Som en af de Mænd, der lidt efter lidt kom til at spille en stor Rolle i Hovedstadens Handelsstand, deltog han ivrigt i de offentlige Anliggender og var i en Aarrække Grosserersocietetets Formand⁴ og Repræsentant i Nationalbanken. I 1842 valgtes han som 7de Stænderdeputeret for Staden København og i Stænder-

salen i Roskilde havde hans Navn en god Klang.⁵ — Landets Konger viste ham paa flere Maader deres Bevaagenhed; den 10. Juni 1841 blev han Ridder af Dannebrog, i 1858 Dannebrogsmænd, senere Etatsraad, og paa hans 75aarige Fødselsdag udnævnte Kong Christian den Niende ham til Kommandør af Dannebrog 2. Grad.

— — Efterhaanden, som han blev en rig Mand, købte han flere store Landejendomme og deltog med stor Interesse i sine

Gaardes Drift. Vi har allerede hørt, at han i 1862 købte Tirsbæk, som han gav en grundig, men ikke særlig heldig Istand-sættelse. Vesttaarnet, som Fritz Benzon havde forhøjet og forskønnet, blev atter forkortet og dækket med et fladt Tag, der ikke naede op over de andre Huses Mønstre, og et moderne Spir over Portfløjen var kun en tarvelig Erstatning for det spirpydede Taarn; endvidere blev Nordsidens vestre Karnap nedreven til Grunden, og alle Murene pudsede i Cement, saa det gamle Slot blev ganske berøvet sit historiske Præg.⁶ — Etatsraaden boede kun paa Gaarden under korte Sommerophold.

— — Efter et længere Sygeleje døde han den 12. Decbr. 1873 og blev begravet fra Frue Kirke, hvor der havde indfundet sig et talrigt Følge, i hvilket Kongen havde ladet sig repræsentere. — Ved Baaren talte Pastor Evaldsen over en Tekst, hentet fra Shakespeare: »Han var en Mand, tag ham i Et og Alt!« Efter Jordpaakastelsen i Kirken førtes Kisten ud til Familiebegravelsen paa Gentofte Kirkegaard, hvor en smuk, poleret, men ganske enkelt, graa Granitsten pryder hans og hans Hustrus Grave.

Paa Mindestenen staar i Guld:

HELLIGET MINDET OM
ETATSRAAD ANDREAS NICOLAI HANSEN
F. 14. SEPTEMBER 1798 — D. 12. DECEMBER 1873
OG HUSTRU
EMMA ELIZA GRUT
F. 16. NOVEMBER 1803 PAA GUERNSEY
D. 26. JUNI 1863 PAA ØREGAARD
DERES LIV HER VAR TIL VELSIGELSE FOR MANGE

Andreas Nicolai Hansen var en usædvanlig Mand. Han havde et markeret, lidt træt Ansigt, og han kunde være noget haardhændet i sin Optræden; men han blev den højt ansete Mand, der med mærkelig aktiv Energi og ganske sjælden Dygtighed drev sine Forretninger frem, skabte en Formue og gjorde Hansen-Navnet til et af Tidens højst ansete mellem gode, danske Købmandsnavne.⁷

De mest kendte af hans Sønner var Landstingsmand Gustav Hansen, Grosserer Harald Andreas Hansen, Professor, Øjenlæge Edmund Hansen Grut og Højesteretssagfører Octavius Hansen.⁸

Efter A. N. Hansens Død blev Tirsbæk i 1874 i Arveudlæg⁹ ansat til 185400 Rdl. og udlagt Arvingerne: Enkefru Etatsraadinde Mary Westenholz, Lector, Dr. med. Peter Plum, Grosserer, Cand. jur. Gustav Hansen og Overretssagfører Octavius Hansen, hvoraf den sidstnævnte i 1877 solgte sin Fjerdepart til Medarvingerne, der i 1880 afhændede Gaarden for 500000 Kr. til Lensgrevinde J. C. C. Schack paa Schackenburg.

— — Som Minde om den Hansenske Ejertid funderedes i 1891 Etatsraad A. N. Hansens og Hustrus Legat for Hospitalet i Engom. Gavebrevet¹⁰ er udgivet af deres tre Døtre: Emily Berry, Mary Westenholz og Ellen Plum med 2000 Kr., hvis aarlige Renter uddeles til de i Hospitalet optagne Personer.

Familien Schack paa Tirsbæk.

JOHANNE CHRISTIANE CORNELIA Lensgrevinde SCHACK til Schackenburg og Tirsbæk var født d. 12. Juli 1825 i Nordborg paa Als som Datter af daværende Amtmand Frederik Kristian v. Krogh og Hustru, Cornelia Sophie Comtesse Lercke. Her henlevede hun sine første Barneaar; men fem Aar gammel kom hun til Tønder, hvor Faderen, der var bleven Kammerherre, nu var Amtmand i en Snes Aar.¹

Den 5. Juni 1856 ægtede hun Lensgreve Otto Didrik Schack til Grevskabet Schackenburg, der tidligere havde været gift med hendes næstældste Søster, Frederikke Rosine Juliane, der døde i 1852.² Vielsen foregik i Dänischenhagen Kirke ved Slien, og det grevelige Par blev ved denne Lejlighed hyldet af Bønderne fra det under Greven tilhørende Fideikommis »Stift« ved Kiel; men Ægteskabet blev af saare kort Varighed — kun 7 Uger. Lensgreven blev paa en Rejse, imellem Tønder og Flensborg, overfalden af en pludselig Sygdom og døde efter et Par Dages Forløb d. 26. Juli paa et Hotel i sidstnævnte By.

Den unge Lensgrevinde sad nu Enke og helligede sig fuldstændig Opdragelsen af sin Mands eneste Barn, Hans Schack, der var bleven Lensgreve som fire Aars Dreng, og med hvem

hun for hans Undervisnings Skyld boede en Del Aar i Kiel. — Jævnside med denne hendes Opdragergerning forvaltede hun Lensgrevskabet med stor Dygtighed og Omsigt indtil Sønnens Myndighedsalder i 1873. — Lensgreve Hans Schack blev siden landskendt for sit gode, trofaste, danske Sindelag. Han var den 9. Besidder af Godset Schackenburg, der uafbrudt havde været i Familiens Eje fra Aar 1676.³ — Saa længe han forblev ugift, boede Grevinden paa Schackenburg og i Kiel;⁴ men ret før han i 1880 ægter Henny Louise Vilhelmine Comtesse Lercke,⁵ havde hun købt Tirsbæk til sin private Bolig,⁶ hvor hun bosatte sig; men hun udforpagtede Gaardens Landbrug, ca. 330 Td. Land, først til J. Kjær og fra 1. Maj 1884 til Hans Chr. Hansen og Hustru, Madea, født Rasmussen. Afgiften var ansat til 4000 R Smør og 275 Td. Korn, at betale i Penge. — —

Det lille, skønne Gods ved Vejle Fjord blev nu i mange Aar et Samlingssted for hendes Slægt og især

for den nuværende Lensgreve, Otto Didrik Schack, og hans Søskende efter Faderens Død den 28. Januar 1905.⁷ — —

Grevinde Schack blev meget afholdt i sin Kreds og af sine Folk for sin resolute og bestemte Væremaade. Hun var en betydelig og god Kvinde af den gamle Tid, som gerne vilde hjælpe i enhver god Sag, der blev lagt hen til hende. I Menigmands Omdømme hed det vel nok, at hun var paaholdende, og nu og da kunde denne Dom synes rigtig; men hendes dispo-

Lensgrevinde Johanne Christiane Cornelia Schack,
f. von Krogh.
Efter Foto paa Schackenburg.

nible Midler var vel aldrig særlig rigelige, derfor maatte hun som god Økonom resignere her og der, hvor hendes Hjerte gerne vilde yde.

— — Lensgrevinden døde den 18. Maj 1910. Hendes yngre Søster, Wilhelmine Emilie Henriette v. Krogh, som med Broderdatteren, »Frk. Henny«, Frederikke Sophia Anna i mange Aar var i Hjemmet paa Tirsbæk, bekendtgør Dødsfaldet i Dagbladene, der gav den afdøde følgende Omtale og Omdømme:

Tirsbæk o. 1880.

»Grevinde Schack var i de senere Aar noget svagelig og var i den sidste Tid for det meste senge- liggende.

Hun vil blive savnet i mange Hjem i den Egn, hvortil hun nu en Menne- skealder har været knyttet. Hun var en begavet Dame og var meget afholdt paa Grund af sin retsindige Tænkemaade imod store og imod smaa.⁸

Hendes Godgørelighed har ved mange Lejligheder og paa forskellig Maa- de givet sig smukke Ud- slag; ved Juletid har hun

i mange Aar stadig samlet mange Børn om Juletræet paa Gaarden, og hun var altid rede til at træde hjælpende til, naar der var Trang til Stede.

Engom Kirke har hun ved flere Lejligheder givet smukke Gaver, ligesom hun ogsaa viste Sognets Søndagsskole megen Interesse«.⁹

Efter en Sørgehøjtidelighed paa Tirsbæk blev Lensgrevindens Kiste ført til Daugaard Station og derfra til Møgeltønder for at bisættes i Schackenborgs Gravkapel ved Møgeltønder Kirke.

Den afdøde var ogsaa meget afholdt her i den lille By med det gamle Slot, som alle vidste, hun altid havde elsket. Ved Bisættelsen var Kirken da ogsaa smukt pyntet med Grønt og betrukken med Flor; de tilhylede Vinduer gav den af Hundreder af Lys oplyste Kirke et ejendommeligt Sørgepræg i Modsætning

Tirsbæk, set fra Vest.

Foto. A. Rolstad.

til den smilende Sommersol udenfor. — Gudstjenesten og Jordpaakastelsen forrettedes af Sognets Præst, og fra Kapellets Dør takkede Lensgreve, nu Amtmand, O. D. Schack det store Følge for den i saa stort Maal udviste Deltagelse.

— — —
Ved Lensgrevindens Død gik Tirsbæk over til Arvingerne, der afhændede den gamle Hovedgaard til Kammerjunker Neergaard.

Familien Neergaard paa Tirsbæk.

En Bonde Mads han var og maatte Ploven føre.
for Jylland vilde Gud til Sjælland hannem føre;
Hvor han forpagter blev, til sidst en holden Mand.
Hans Sønne-Søns-Søns Vørn er nu i Udelstand.

(Gl. Rim om Slægten Neergaards Stamfader, der levede o. 1620.)

FRODE NEERGAARD, Hofjægermester, Kammerjunker, til Tirsbæk og Aakjær, hører til den kendte Godsejerslægt Neergaard, der blev nobiliteret ved Patent af 31. Maj 1780. —

Hofjægermester Frode Neergaard.

Foto. Harry Paetz.

Slægten stammer fra Gaarden Nedergaard i Grædstrup Sogn i Thyrsting Herred og har derfra sit Navn. Hofjægermester Frode Neergaard er født den 8. Februar 1878 paa Rantzausgave som Søn af Hofjægerm. Christian Neergaard til Aakjær og Dybvad og dennes første Hustru, Serine Petrea Julie Kiørboe († 27. April 1895).¹ — Han gaar Militærvejen, bliver Sekondløjtn. i 1899, Premierløjtn. i Rytteriet 1903, forsat til Gardehusarregimentet i 1905, Kammerjunker 1908 og Adjutant i 1909; men søger og faar

sin Afsked i 1912,³ da han ønsker at ombytte Militærlivet med Godsejervirksomhed, at følge sin Slægts gamle Traditioner og gaa ud i landligt Virke.

Den 10. Maj 1910 ægtede han i København Astrid (Adda) Elisabeth Andersen, født i Bangkok d. 3. December 1890, Datter af Hans Excellence, Etatsraad, Stifter af Det østasiatiske Kompagni H. N. Andersen og Hustru Maria Benedictsen. I deres første Samlivsaar boede de i København, hvor Datteren Lillie Kathrine Elisabeth blev født d. 28. December 1911; senere, d. 24. Juni 1916, fødtes Datteren Ebba Louise Christence Bryske, nævnt efter sin Farfars anden Hustru, Christence Bryske Dinnesen af Katholm.

— — —
Ved Skøde³ af 18. Januar 1912 køber Frode Neergaard af Lensgrevinde Schacks Dødsbo, ved Execut. testam. Kammerherre Stiftamtmand Vilh. Bardenfleth, Tirsbæk — uden Besætning — for 400,000 Kr.

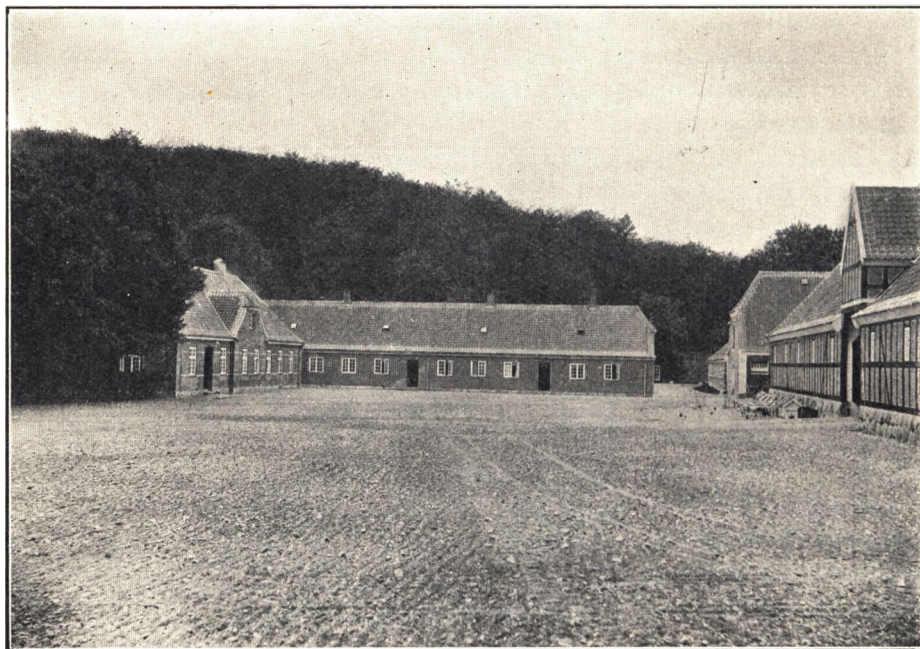
Gaardens Landbrug var og havde, som vi har hørt, været udforpagtet i mange Aar; men Hofjægerm. Neergaard driver, ved Hjælp af en Inspektør, selv sin Gaard. Under Ploven ligger ca. 350 Td. Land af

Foto. Lau berg & Gad.

Hofjægermesterinde Astrid Elisabeth Neergaard, f. Andersen.

en noget uensartet Beskaffenhed, nu inddelt i 8 Sædskifter: Brak, Hvede, Byg, Blandsæd, Roer, Byg i Udlæg og 2 × Græs, deraf en Del i permanent Græsning (Folde) og en Del med Lucerne. Hovedvægten i Gaardens Landbrug lægges særlig paa Kvægavlen med Opdræt og Salg af Avlsdyr; her er en mangeaarig stambogført, rød, dansk Besætning af fortrinlig Stamme og med

Tirsbæk: Inspektørboligen.

Foto. Hans Albjerg.

en gennemsnitlig Mælkeydelse af 7000 kg aarlig. Individernes Antal var i Somren 1921: 78 Malkekøer, 44 Kvier, 2 gamle Tyre, 13 unge Tyre ($\frac{1}{2}$ Aar) og 36 Kalve; og der var 18 Arbejdsheste, 3 Plage, 1 Føl og 3 Rideheste.

— — Iøvrigt synes det at være paa høje Tid, at det gamle Gods, hvis Ejendomsskyld nu er 600,000 Kr., fik en Ejer, der kunde og vilde gøre noget for at konservere og vedligeholde de hundredaarige Bygningsdele i Slottet som i Ladegaarden. I en lang Aarrække havde Bygningerne savnet forsvarligt Vedlige-

hold, og meget var i Forfald; men med den nye Ejer oprandt en Fornyelsens Æra for den gamle Gaard.

Under Arkitekt Gotfred Tvedes kyndige Ledelse blev der i Aarene 1914—19 udført et meget omfattende Restaurationsarbejde, hvis Hovedøjemed var at bevare saa meget som muligt af det gamle og holde det bevarede i den gamle Tids Stil. Hovedbygningen havde været udsat for ret indgribende Forandringer af tidligere Ejere, bl. a. i Kammerherre Fritz Benzons og i

Ebba Louise Christence Bryske Neergaard.

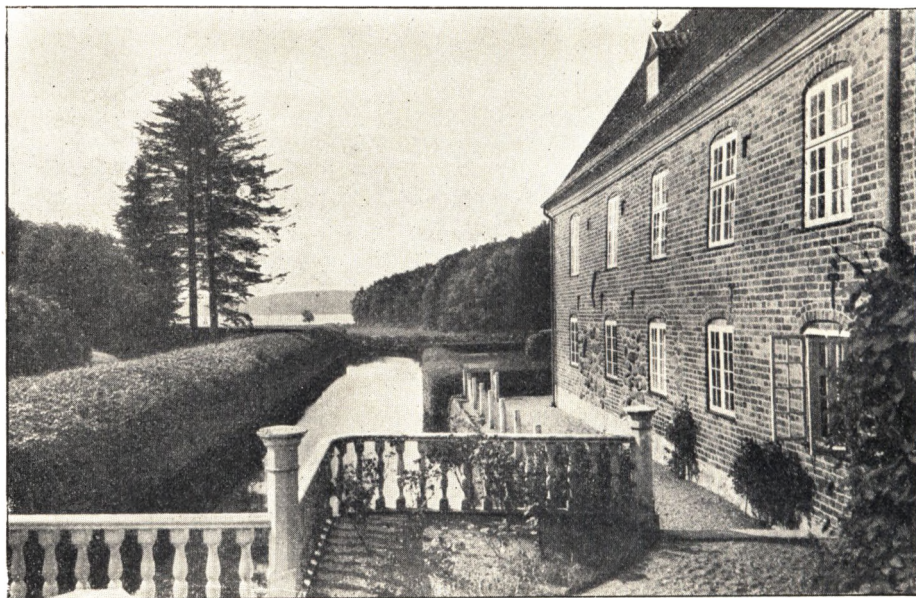

Lillie Kathrine Elisabeth Neergaard.

Foto. Laurberg & Gad.

Etatsraad A. N. Hansens Tid, da var de gamle, røde Munkesten paa sine Steder bleven paaført et tykt Cementpuds og før hvidtede overalt, et skiferdækt Taarn var opført over Porten m. m., og den havde ganske mistet sit oprindelige Præg;⁴ men nu fik den en gennemgribende Istandsættelse paa Grund, Mur og Tag. Alt Puds og Hvidtekalk blev pillet af Murenes Munkesten, formuldede Sten erstattede med andre, som hentedes fra det gamle Barritskov, som netop blev nedbrudt paa dette Tidspunkt. Alle Murdelene blev gennemrensede og, med Undtagelse af Vestfløjen, hvis gamle Fuger er helt bevarede, til Dels nyfugede,

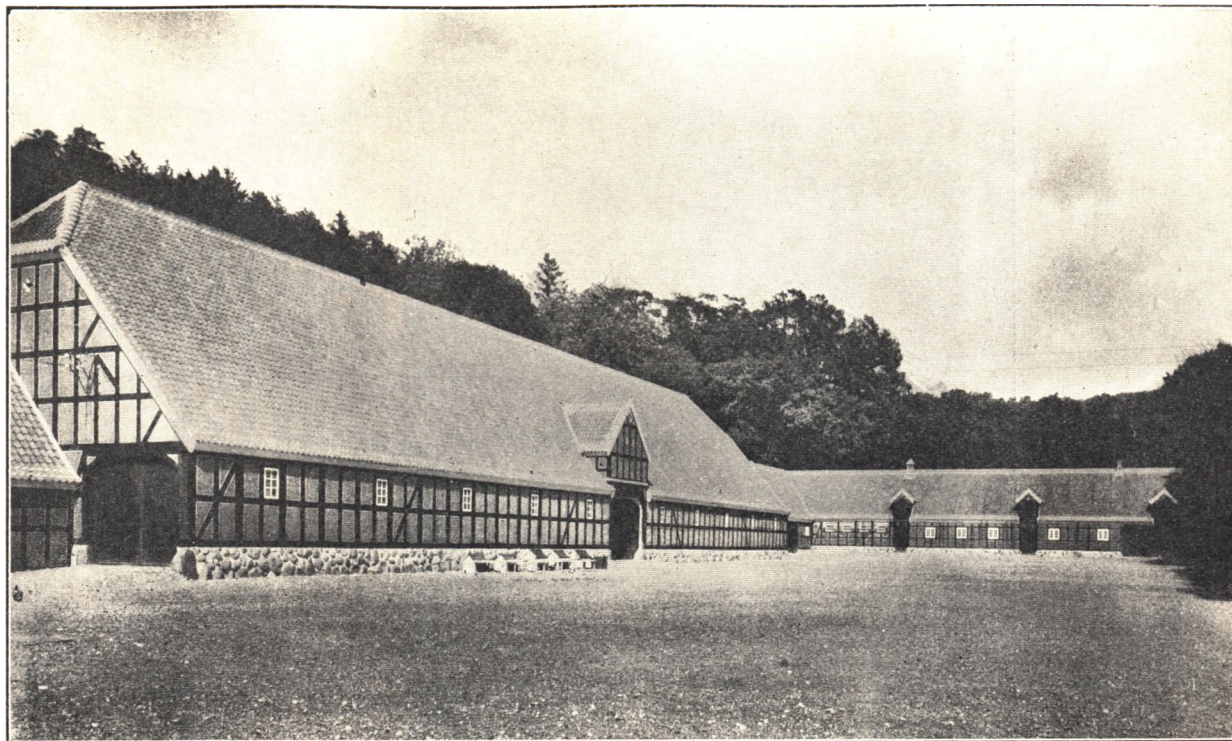
hvorved en hel Del fornøjelige Enkeltheder kom til Syne. Vi kan nu rigtig se de i Murene saa mærkelig opløbende Flige af Kampesten, og særlig i Portfløjens Nordfaçade møder vort Øje en Mængde dekorative Murprydelser: Savskifter, Smaablændinger og Baand, de tydeligt fremtrædende, rundbuede Vinduespejle, Rundbue- og Kløverblandinger, Cirkler og det ejendomme-

Tirsbæk, Udsigt over Fjorden fra Havetrappen.

Foto. A. Rolstad.

lige Patriarkalkors, alle Blændingsmotiver, som genfindes i det østre Hus paa Odden, saa disse to Huse synes at skyldes baade den samme Bygherre, den fælles Ejer af begge Gaarde, Ove Vincentsen Lunge, og den samme Bygmester, der, nu ukendt af Navn, efter sit Hovedarbejde, Bygningen af Villestrup,⁵ hvor de samme Motiver findes, er bleven kaldt Villestrupmesteren.⁶ Paa Gaardmuren er Blændinger, der oprindeligt har været hvidpudsede og dekorerede med Kalkmalerier, hvoraf det i et af Cirkelfelterne er lykkedes at fremdrage og bevare et antikiserende Fantasihoved i Ungrenæssancestil.⁷

Tirsbæk, Ladegaarden 1922.

Foto. A. Rolstad.

— — Bjælkelagene blev eftersete og grundig istandsatte; Tagene og Tagdele blev fornyede. Portudbygningen, der skæmmes af det stilløse Spir, blev befriet for dette og fik til Gengæld sit pyntelige, teglhængte Saddeltag. Det fladtagede Vesttaarns øverste Del ombyggedes og blev forsynet med et smukt, kobberdækket Spir med Guldhane i Fløjen.

Tirsbæk: Forhal.

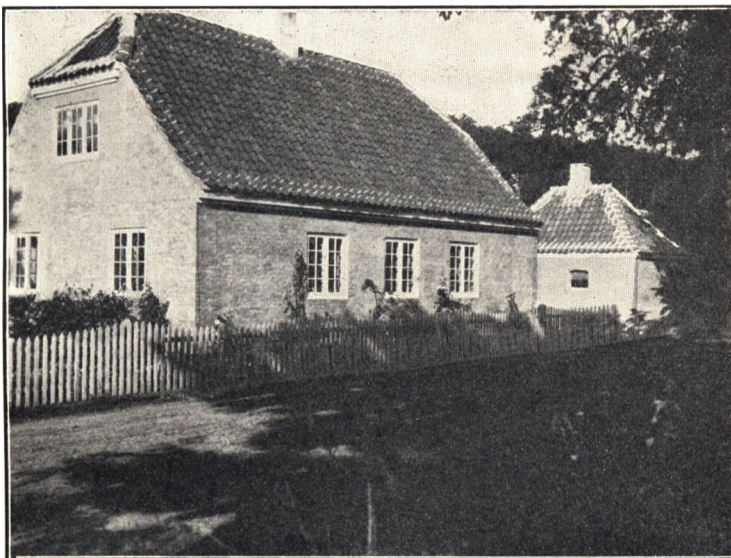
Foto. A. Rotstj.

Slottets Indre forblev dog næsten uforandret; og Verandaen med den skønne Udsigt over Fjorden blev bevaret. — —

Alle Avlsbygningerne blev gennemgribende ombyggede, og de blev moderne og praktisk indrettede; men alt sammen med Bevaring af de gamle, smukke Hovedlinier fra Fritz Benzons Dage. Bygningerne har Tegltag; de er udadtil af Grundmur, indadtil, imod den rummelige Gaardsplads, er Murene nyopførte af Bindingsværk, hvortil det gamle Egebindingsværk benyttedes. Efter Egnens Skik og Brug er Tømmeret tjæret og har rødkalkede, hvidkantede Tavler og hvidrammede Vinduer.

Og Gaardens Arbejderhuse blev ikke glemte; de gamle fik alle en grundig og pyntelig Istandsættelse, og nye sunde, praktiske Boliger blev bygget.

— — Samtidig med disse Arbejder fik Gaarden sit eget Vandværk og sit eget Elektricitetsværk med Kraft fra et Turbineanlæg ved Neder Mølle, hvor der fremdeles er Savskæreri; naar hertil føjes, at Gaarden i umindelige Tider har haft sit eget

Tirsbæk, Arbejderbolig 1922.

Foto. Frode Neergaard.

Mølleri ved Over Mølle, at den har Bageri og Smederi, Sommerrestauration ved Fjorden og, som nævnt, en Del (12) velholdte Funktionær- og Arbejderboliger, da vil vi forstaa, at Tirsbæk er et velforsynet lille Gods.

— — Hofjægermester Neergaard tilser selv og ved en Skovfogeds Hjælp Godsets tilliggende betydelige Skove. Haven, som Niels Linde anlagde og omdigede, er bragt i en meget smuk Stand og omlagt i — nærmest — engelsk Stil; men med Bevaring af saa meget som muligt af det gamle; den staar i Forbindelse med de omgivende Skove, og her er herligt en Sommerdag. Mange besøger og beser den og nyder fra Bakken ved

Tirsbæk: Dagligstue.

Fotr. A. Rolstad.

Tirsbæk i 1921.

„Foto. Hans Aibjerg.

»Bogensehøjens« Fod i den saakaldte Dyrehave den henrivende Udsigt over Havens lange Midtergang med de brede, stensatte Trapper, ned over dens firkantede Terrasser, der indrammes af Hække af Linde- og Nøddealléer, ned til Slottet, der spejler sig i de gamle Grave. Her er brede, bløde Plæner med store, gamle Træer; her er det stenomsatte Vinbjerg med dejlige gamle Fyrre, og her er en idyllisk liggende Tennisgaard. Omend Niels Lindes spillende Springvand savnes i Udsynet, da er her dog et Anlæg, der søger sin Lige i grandios Skønhed.

— — Som alle disse omfattende Arbejder var til Ende, da fik den gamle, nyrestaurerede Gaard en særegen Indvielse, idet vort Lands afholdte Kongepar, Kong Christian den Tiende og Dronning Alexandrine, kom paa Besøg.

En Sommersøndag, d. 1. August, 1920 løb Rygtet i vor Egn: »Dannebrog er paa Fjorden. Kongen og Dronningen, der nylig var til Genforeningsfesterne i Landet »Sønden Aa«, er i Jylland igen; de er paa Tirsbæk!« Og Rygtet talte Sandhed.

Hofjægermester Frode Neergaard og Fru Adda Neergaard kunde med Glæde byde de høje Gæster velkommen og omvise dem i et Hjem i herlige Omgivelser, i et Slot i et yndigt Landskab, som ret nu svarede til sit gamle Navn: Vejle Fjords Perle

Aftenstemning ved Tirsbæk.

Foto. Frode Neergaard.

BOGENS BILLEDER

Sigillerne er med Enkefru Olivia Thisets Tilladelse reproducerede efter Arkivar A. Thiset: Danske Adelige Sigiller.

Baron Berner Schilden Holsten, Langesø, har velvillig laant 8 Klichéer til Bogen og fra Forlægger Henrik Koppel, København, er modtaget 8 Klichéer og 2 Billeder.

Iøvrigt har følgende med Velvillie laant Billeder til Bogen:

Lensgreve, Amtmand O. D. Schack, Schackenborg, 2 Bill., Side 209 og 243.

Kammerjunker Castenskiold-Benzon, Thygeslund, 2 Bill., Side 212 og 213.

Oberst Christian Benzon, København, 3 Bill., Side 215 og 224.

Stamhusbesidder Mylius-Benzon, Benzon, 1 Bill., Side 223.

Direktør Oluf Krabbe, Charlottenlund, 1 Bill., Side 220.

Godsejer Alex. Bech, Krusesminde, 4 Bill., Side 228, 230, 232 og 238.

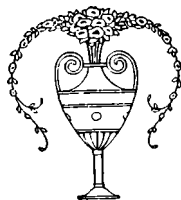
Baronesse Olga v. Brockdorff, Preetz, 7 Bill., Side 234, 235, 236 og 237.

Oberst Torben Grut, Hummeltofte, 2 Bill., Side 239 og 240.

Hofjærgermester Frode Neergaard, Tirsbæk, 10 Bill., Side 50, 219, 237 og 246f.

Bankdirektør Chr. Jørgensen, Aalborg, 1 Tegning, Side 207.

Billederne er reproducerede hos A. Hammerschmidt, Aarhus.

KILDER OG HENVISNINGER

I

Familien Dyre Side 13—19.

- 1 Chr. Axel Jensen: Tiirsbæk i Danske Herregaarde ved Aar 1920.
- 2 Vidisse fra 1502 i Vejle Byes Bog.
- 3 T. A. Becker: Historisk Quartalskrift Orion I. B.
- 4 Chr. Axel Jensen: Tiirsbæk.
- 5 Lisbet Bryskes Slægtbog.
- 6 Ny kgl. Samling Nr. 657 b 4° (Beckers Samling).
- 7 Efter Herredagsdom i 1533.
- 8 Topografisk Samling, Bølling Herred Nr. 8.
- 9 Ribe Stiftsk. Diplom 170.
- 10 Arild Huitfeldts Krønike S. 682.
- 11 Senere kaldt Hoffgaard.
- 12 Repetorium Diplomaticum Danici Mediaevalis 3. B. S. 399.
- 13 Gammel kgl. Samling Nr. 844, Bl. 162.
- 14 T. A. Becker: Hist. Quartalskr. Orion I. B.
- 15 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog 1891.
- 16 Tegnelser over alle Lande 1544 — 275.
- 17 Danske Magazin II. B. S. 54.
- 18 Arild Huitfeldts Krønike S. 844.
- 19 Topografisk Samling, Gørding Herred Nr. 60.
- 20 Herredags Dombog I. B. S. 103.
- 21 T. A. Becker: Hist. Quartalskr. Orion I. B.
- 22 Topografisk Samling: Brusk Herred Nr. 1.
- 23 Danske Magazin I. B. S. 297.
- 24 A. Heise: Mette Iversdatter i Biogr. Leksikon.
- 25 C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie.
- 26 E. G. Geijer: Svenske Folks Historie I. B. S. 273.
- 27 Svenske Forminneforenings Tidsskrift 4. B. S. 288.
- 28 Topografisk Samling: Ebelholt Nr. 1.

Familien de ny Lunger Side 20—77.

- 1 Afskreven af T. Klevenfeldt paa Tiirsbæk 1748.
- 2 Klevenfeldts Samlinger.
- 3 Historisk Tidsskrift II. B. S. 44.

- 4 M. A. R. Ryge: Peder Oxe Pag. 12.
- 5 Topografisk Samling: Fulgse Herred Nr. 2.
- 6 Paludan: Beskrivelse over Møen I. B.
- 7 Arild Huitfeldts Krønike S. 942.
- 8 William Christensen: Missiver fra Chr. I. og Kong Hanses Tid u 14.
- 9 Kirkehistoriske Samlinger 3. R. VI. B.
- 10 Brev fra Svante Sture dat. Vor Frue Aften Assumptionis 1505.
- 11 Voss Excerpt XXI.
- 12 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog XIX. B.
- 13 Vedel Simonsen: Hagenskov Slot S. 28.
- 14 Hans Svaning: Christiern second p. 232.
- 15 Arild Huitfeldts Krønike S. 1143.
- 16 C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie II. B. S. 229.
- 17 L. Daae: Matrik. over nordiske Studenter S. 64.
- 18 H. F. Rørdam: Københavns Kirker og Klostre S. 105.
- 19 C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie I. B. S. 357.
- 20 William Christensen: Missiver fra Chr. I. og Kong Hanses Tid Nr. 202.
- 21 Gehejmearchivets Aarsberetning I. B. S. 19.
- 22 H. F. Rørdam: Tyge Lunge i Biogr. Leksikon.
- 23 C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie IV. B. S. 221.
- 24 A. Heise: Danmarks Riges Historie.
- 25 Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie IV. B. S. 21.
- 26 A. Heise: Vincents Lunge i Biogr. Leksikon.
- 27 W. Møllerup og Fr. Meidell: Billeættens Historie I. B. S. 610.
- 28 Personalhistorisk Tidsskrift I. B. S. 149.
- 29 Biskop Hans Reffs Brev til Eske Bille, dat. $31/3$ 1537.
- 30 L. Daae: Fru Inger Ottesdatter og hendes Døtre.
- 31 Ludvig Holberg: Danmarks Historie II. B. S. 232.
- 32 Niels Krag: Christian den Tredies Historie I. B. S. 119.

- 33 A. Heise: Familien Rosenkrands II. B. S. 136.
- 34 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog 1891.
- 35 Danske Magazin 3. R. III. B. S. 224.
- 36 T. A. Becker: Ældste Archivregistraturer III. B. S. 317.
- 37 Gehejmearchivets Aarsberetning II. B. S. 66.
- 38 Danske gejstlige Sager 35.
- 39 Ny kirkehistoriske Samlinger III. B. S. 13.
- 40 Arild Huitfeldts Krønike S. 1407, 1457, 1469 og
- 41 Niels Krag: Christian den Tredies Historie I. B.
- 42 Arild Huitfeldts Krønike S. 1469.
- 43 Holger Rørdam: Historiske Kildeskrifter I. B. S. 211.
- 44 Danske gejstlige Sager 61.
- 45 A. Heise: Niels Vincentsen Lunge i Biogr. Leksikon.
- 46 A. Heise: Familien Rosenkrands II. B.
- 47 Holger Parsbergs Slægtetog.
- 48 Danmarks Adels Aarbog.
- 49 F. Hvas: Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas 4. Del.
- 50 Danske Magazin 4. R. II. B. S. 216.
- 51 Danske Samlinger I. B. S. 355.
- 52 Danske Magazin 3. R. II. B. S. 88.
- 53 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog VIII. B.
- 54 Gammel kgl. Samling Nr. 844.
55. Danske Magazin IV. B. S. 29.
- 56 Suhms: Nye Samlinger I. B.
- 57 Erslev og Møllerup: Danske Kancelliregistranter 1535—50.
- 58 Niels Bache: Nordens Historie.
- 59 Suhms: Nye Samlinger I. B.
- 60 Arild Huitfeldts Krønike S. 1356.
- 61 Erslev og Møllerup: Kong Frederik den Førstes danske Registranter.
- 62 T. A. Becker: Ældste Archivregistraturer II. B. S. 208.
- 63 Erslev og Møllerup: Kong Frederik den Førstes danske Registranter.
- 64 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog VIII. B.
- 65 C. F. Allen: Breve og Aktstykker fra Christian den Anden og Frederik den Førstes Tid.
- 66 Ny Danske Magazin V. B. S. 290.
- 67 Genealogisk biografisk Archiv S. 184.
- 68 Ny Danske Magazin V. B. S. 51.
- 69 Samme Steds V. B. S. 91.
- 70 T. A. Becker: Orion I. B.
- 71 Erslev og Møllerup: Kong Frederik den Førstes danske Registranter.
- 72 Historisk Tidsskrift II. B. S. 27.
- 73 Ny Danske Magazin V. B. S. 302.
- 74 Arild Huitfeldts Krønike S. 1310.
- 75 Ny Danske Magazin VI. B. S. 130.
- 76 Danske Tegnelser 41 b.
- 77 Samme Steds 52,4.
- 78 Samme Steds 45 b.
- 79 Samme Steds 123.
- 80 Marius Hansen: Hovedgaarden Grundet og dens Ejere (V. A. Aarbog).
- 81 Erslev og Møllerup: Kong Frederik den Førstes danske Registranter.
- 82 Klevenfeldts Samlinger.
- 83 Richard og Becker: Danske Herregaarde (Tirsbæk).
- 84 Suhms: Samlinger XIII. B. S. 311.
- 85 J. E. Larsen: Samlede Skrifter I. Afdl. I. B.
- 86 Stemann: Den danske Retshistorie.
- 87 Kopi i Vejle Byes Bog (Landsarkivet).
- 88 Hans de Hofmann: Danske Atlas Tom V. S. 187.
- 89 Tegnelser over alle Lande 1535.
- 90 Personalhistorisk Tidsskrift III. B. S. 187.
- 91 Fynske Aktstykker II. B. S. 183.
- 92 Danske Tegnelser 91.
- 93 Ny Danske Magazin II. B. S. 256.
- 94 W. Møllerup og Fr. Meidell: Billeættens Historie I. B. S. 585.
- 95 Paludan-Müller: Grevens Fejde I. B. S. 226.
- 96 Niels Krag: Christian den Tredies Historie II. B. S. 23.
- 97 Arild Huitfeldts Krønike S. 1435.
- 98 Ny Danske Magazin V. B. S. 158.
- 99 Danske Magazin 4. R. III. B. S. 216.
- 100 Niels Krag: Christian den Tredies Historie I. B. S. 85.
- 101 Arild Huitfeldts Krønike S. 1439.
- 102 Danske Magazin 3. R. V. B. S. 272.
- 103 Suhms Samlinger I. B. S. 274.
- 104 Danske Magazin 3. R. III. B. S. 81.
- 105 Samme Steds 4. R. III. B. S. 216.
- 106 La Cour og Knud Fabricius: Danske Stormænd S. 24.
- 107 Arild Huitfeldts Krønike S. 1466.
- 108 Niels Krag: Christian den Tredies Historie II. B. S. 316.
- 109 Paludan-Müller: Grevens Fejde II. B. S. 368.
- 110 Holger Rørdam: Historiske Kildeskrifter 1. R. I. B. S. 210.
- 111 Scriptores Rerum Danicarum Tomus VIII. S. 502.
- 112 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog VIII. B.
- 113 Personalhistorisk Tidsskrift III. B. S. 148.
- 114 Danske Magazin 3. R. IV. B. S. 105.
- 115 Niels Krag: Christian den Tredies Historie II. B. S. 210.

- 116 Herredags Dombog I. B. S. 103.
 117 Erslev og Møllerup: Danske Kancelliregistranter 1535—50.
 118 Samme Steds.
 119 Fra Folkemunde.
 120 J. M. Thiele: Danmarks Folkesagn I. B. S. 300.
 121 Erslev og Møllerup: Danske Kancelliregistranter 1535—50.
 122 T. A. Becker: Historisk Quartalskrift Orion I.
 123 Danske Tegnelser 50 b.
 124 Holger Rørdam: Historiske Kildeskrifter 2. R. II. B. S. 500.
 125 Gammel kgl. Samling Nr. 844.
 126 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog VIII. B.
 127 Chr. Axel Jensen: Tiirsbæk.
 128 Niels Krag: Christian den Tredies Historie II. B. S. 162.
 129 Danske Magazin 4. R. III. B. S. 163.
 130 Erslev og Møllerup: Danske Kancelliregistranter 1535—50.
 131 Danske Magazin 4. R. I. B. S. 99.
 132 Herredags Dombog V. B. S. 52.
 133 Norsk Historisk Tidsskrift 1. R. III. B. S. 259.
 134 Holger Rørdam: Historiske Kildeskrifter 2. R. II. B. S. 405.
 135 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog VIII. B.
 136 Niels Krag: Christian den Tredies Historie II. B. S. 114.
 137 Kopi i Vejle Byes Bog Bl. 29 b.
 138 Gaarden Høgholt paa Vejle Nørremark.
 139 Marken Høgholt, der endnu hører til Tirsbæk.
 140 Tørrels Pøtter paa Grdjr. Kasper Nielsens Mark.
 141 Kopi i Vejle Byes Bog Bl. 32.
 142 T. A. Becker: Historisk Quartalskrift Orion I. B.
 143 Kopi i Vejle Byes Bog Bl. 32.
 144 Kopi i Vejle Byes Bog Bl. 59.
 145 Grdjr. Niels Hansen, Bredballe, har gjort mig opmærksom paa denne Sag.
 146 Det ses ikke, hvilket „Omme“ det var; men der er Grund til at antage, at det er Sønder Omme, hvis Kirke ejede Aaenge fra gammel Tid.
 147 Tegnelser over alle Lande V. 147.
 148 Kinch: Ribe II. B. S. 30.
 149 H. F. Rørdam: Hans Tavsens Smaaskrifter.
 150 L. Laursen: Kancelliets Brevbøger 1561—63.
 151 Do. Samme Steds.
 152 Holger Rørdam: Historiske Kildeskrifter II. B. S. 561.
 153 Pantebrev paa Pergament, Top. Saml. Hatting Herred Nr. 1.
 154 Scriptores Rerum Danicarum Tomus VI. S. 401.
 155 Danske Tegnelser VIII. 541.
 156 Samme Steds VIII. 540 e.
 157 Samme Steds VIII. 540.
 158 L. Laursen: Kancelliets Brevbøger 1566—70.
 Do. Samme Steds.
 159 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog VIII. B.
 160 L. Laursen: Kancelliets Brevbøger 1566—70.
 161 Tegnelser V. 83 e.
 162 Samme Steds X. 84.
 163 Holger Rørdam: Historiske Kildeskrifter II. B. S. 2.
 164 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog 1891.
 165 Kolderup-Rosenvinge: Gl. danske Domme IV. B. S. 206.
 166 Voss Excerpt. XVI. 3.
 167 M. A. R. Ryge: Peder Oxe S. 220.
 168 Jydske Registre I. B. Fol. 342.
 169 Samme Steds II. B. Fol. 266 b.
 170 Samme Steds II. B. Fol. 564 b.
 171 P. Westergaard: Barritskov Gods og Ejere S. 37.
 172 Tingsvidne af 1584 fra Tirsbæk Birk (Tirsbæk Godsarkiv: Diverse Dokumenter fra 1584—1841).
 173 Jydske Registre III. B. Fol. 446.
 174 H. Berner Schilden Holsten: Minder om Familien Bryske.
 175 Ny kgl. Samling Fol. 608 d.
 176 Jydske Tegnelser III. B. 121 b.
 177 Sjællandske Tegnelser XII. B. 191.
 178 Gammel Vise.
 179 Sjællandske Tegnelser XII. B. 362 b.
 180 Samme Steds XIII. B. 267 b.
 181 O. Nielsen: Københavns Diplomatorium I. B. S. 531.
 182 Ny kgl. Samling Nr. 657 b 4°.
 183 Ny kgl. Samling Nr. 1263 4°.
 184 Marius Hansen: Hovedgaarden Grundet og dens Ejere.
 185 H. F. Rørdam: Danske Kirkelove II. B. S. 379.
 186 Kolderup-Rosenvinge: Gl. danske Domme IV. B. S. 202.
 187 O. Nielsen: Københavns Diplomatorium IV. B. S. 60.
 188 Danske Samlinger 2. R. V. B. S. 65.
 189 L. Laursen: Kancelliets Brevbøger 1588—92.
 190 T. A. Becker: Historisk Quartalskrift Orion I. B.
 191 Historisk Tidsskrift II. B. S. 176.

- 192 L. Laursen: Kancelliets Brevbøger 1603—08.
 193 Klevenfeldts Samlinger.
 194 Danske Samlinger 2. R. II. B. S. 290.
 195 L. Laursen: Kancelliets Brevbøger 1609—15.
 196 Danske Magazin 4. R. V. B. S. 138.

Familien Bryske Side 78—83.

- 1 Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelsleksikon.
 2 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarvog 1889.
 3 K. Hansen: Danske Ridderborge II. B.
 4 Johan Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1871.
 5 L. Laursen: Kancelliets Brevbøger 1566—70.
 6 Tegnelser 10.366.
 7 Samme Steds 10.412.
 8 Kr. Erslev: Len og Lensmænd S. 71.
 9 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarvog 1889.
 10 Sjællandske Tegnelser 21 B. S. 162 b.
 11 Skaanske Tegnelser 4. B. S. 79.
 12 Sjællandske Tegnelser 21 B. S. 163 b.
 13 Skaanske Tegnelser 4. B. S. 84.
 14 Ny kgl. Samling Nr. 657 b 4°.

Familien Bille Side 83—115.

- 1 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarvog 1890.
 2 Johan Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872.
 3 Sjællandske Tegnelser 26 B. S. 373.
 4 Samme Steds 21 B. S. 116.
 5 Danske Samlinger III. B. S. 375.
 6 Johan Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872.
 7 W. Mollerup og Fr. Meidell: Billeættens Historie II. B.
 8 Yngvar Nielsen: Jens Bjelke S. 342.
 9 Slavanger Lens Regnskab 164.
 10 Engom Sogns Kirkebog
 11 Danske Magazin 5. R. I. B. S. 171.
 12 Hans de Hofman: Fundationer II. B.
 13 Engom Sogns Kirkebog.
 14 Sjællandske Tegnelser 1626.
 15 Tingbog fra 1629.
 16 Danske Samlinger 2. R. III. B. S. 139.
 17 L. Laursen: Kancelliets Brevbøger.
 18 Fynske Samlinger VII. B. S. 38.
 19 Kr. Erslev: Len og Lensmænd.
 20 Fynske Tegnelser 1628, 333.
 21 Jydske Tegnelser $^{11}/_1$ — $^{21}/_2$ og $^{22}/_3$ 1631; $^{1}/_{12}$ 1633; $^{20}/_2$ — $^{20}/_5$ 1635.
 22 Danske Samlinger 5. R. I. B. S. 185.
 23 Herredags Dombog 1639 Fol. 657.

- 24 W. Mollerup og Fr. Meidell: Billeættens Historie II. B.
 25 Tirsbæk Godsarkiv (Diverse Dokumenter 1584—1841).
 26 Ny kgl. Samling 657 b 4°.
 27 Lisbet Bryske.
 28 Jens Bircherod: Descriptioni Fioniaë M. S. S. p. 141.
 29 Erich Pontoppidan: Marmora Danica Tom. I. S. 256.
 30 Peder Dyrskøts Breve til Jens Bircherod XX. 3.
 31 Leksicon over adelige Familier I. B. S. XXI.
 32 Viborg Landstings Dombog 1638 Fol. 460.
 33 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarvog 1890.
 34 J. A. Fredericia: Danmarks ydre politiske Historie II. B.
 35 Ove Juels Dagbog (Hist. Tidsskr. 3. R. III. B. S. 491).
 36 Johan Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872.
 37 W. Mollerup og Fr. Meidell: Billeættens Historie II B.
 38 Kr. Erslev: Len og Lensmænd S. 36.
 39 Danske Kancellies Arkiv. Besigtigelser paa Len i Henhold til kgl. Missiver af 7.—8. Oktober 1648.
 40 Bricka og Gellerup: Den danske Adel I. B.
 41 Johan Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872.
 42 Danske Samlinger 2. R. II. B. S. 73.
 43 Gammel kgl. Samling Nr. 2081 4°.
 44 Personalhistorisk Tidsskrift 1. R. II. B. S. 135.
 45 W. Mollerup og Fr. Meidell: Billeættens Historie II. B. 2.
 46 Danske Samlinger II. B.
 47 Gehejmearchivets Aarsberetning II. B. S. 127.
 48 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 9.
 49 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarvog.
 50 C. F. Krogh: Dansk Adelskalender 1878.
 51 H. Berner Schilden Holsten: Minder om Familien Bryske.
 52 Personalhistorisk Tidsskrift 1. R. II. B. S. 19°.
 53 Ny kgl. Samling Nr. 645 8°.
 54 Danske Samlinger 2. R. II. B. S. 96.
 55 Tirsbæk Godsarkiv (Diverse Dokumenter 1584—1841).
 56 Samme Steds.
 57 Jul. Bidstrup: Retsbetjente og Magistratspersoner i Jylland 1660—1848.

II

Engom Kirke Side 116—131.

- 1 Jacob Helms: Danske Tufstenskirker.
- 2 Arkitekten 1895—96 S. 223.
- 3 Professor Kornerups Indberetning, dat. St. Hansdag 1897. Original i Engom Præsteembedes Arkiv.
- 4 Hans de Hofman: Danske Atlas.
- 5 Fru Birte Bille blev begravet i Køge Kirke.
- 6 Beretning om disse Gaver findes i Engom Sogns Kirkebog.
- 7 Engom Sogns Kirkebog.
- 8 Liber daticus for Engom Sogn.
- 9 Danske Magazin 4. R. II. B. S. 40.
- 10 Kronens Skøder II. B. S. 579.
- 11 Fortegnelsen i Engom Sogns Kirkebog.
- 12 Bjerre-Halting Herreders Skøde- og Pantebog for 1812 Ltr. D. S. 34.
- 13 Liber daticus for Engom Sogn.

Hedensted Kirke Side 132—143.

- 1 J. B. Løfler: Udsigt over Danmarks Kirkebygninger S. 127.
- 2 Hans de Hofman: Danske Atlas Tom. IV. S. 141.
- 3 Skrivelse fra Nationalmuseet $\frac{5}{3}$ 1918.
- 4 P. Købke: De danske Kirkebygninger.
- 5 6 Øre Korn var senere i Løver Syssel $22\frac{1}{2}$ Td. Rug eller 27 Td. Byg.
- 6 $\frac{1}{2}$ Mark Sæd = 1 Læst = 15 Td. Rug eller 18 Td. Byg.
- 7 1 Skilling Rug = 1 Ørtug = 10 Skp.
- 8 Scriptorum Rerum Danicarum Tomus VI. S. 412.
- 9 Danske Magazin 4. R. II. B. S. 40.
- 10 Hedensted Sogns ældste Kirkebog.
- 11 Kronens Skøder II. B. S. 579.

Famillen Rosenkrantz Side 157—164.

- 1 Danske Magazin 4. R. VI. B. S. 262.
- 2 Engom Sogns Kirkebog.
- 3 Samme Steds.
- 4 Samme Steds.
- 5 O. Nielsen: Hjerm og Ginding Herreder.
- 6 Engom Sogns Kirkebog.
- 7 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarvog XXVII. B.
- 8 Ereptionsbrevet findes i Magazin til den danske Adels Historie.
- 9 J. P. Trap: Kongeriget Danmark V. B.
- 10 Tirsbæk Godsarkiv (Diverse Dokumenter 1584—1841).
- 11 Ny kgl. Samling Nr. 657 4°.

- 12 Bjerre-Halting Herreders Skøde- og Pantebog for 1813 Ltr. D. S. 175.

Hornstrup Kirke 144—156.

- 1 Meddelt af Lærer R. J. Kannegaard i Hornstrup.
- 2 Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III. Afd.
- 3 Fra Folkemunde.
- 4 Fra Folkemunde.
- 5 A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse S. 531.
- 6 Ribe Oldemor Pag. 10.
- 7 Marius Hansen: Fra Hornstrup Kirke (V. A. Aarb. 1917 II.).
- 8 Danske Magazin 4. R. II. B. S. 49.
- 9 Kronens Skøder II. B. S.
- 10 I Landsarkivet.
- 11 Ribe Bisparkiv.
- 12 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 50.
- 13 Synsprotokol for Kirker m. m. i Nørvang Herred 1805—10.
- 14 G. Knuth: Grundets Ejere.
- 15 Slægten Galt ejede i lang Tid Gaarden St. Lysholt.
- 16 Chr. Axel Jensen: Danmarks Snedkere og Billedsnidere i Tiden 1536—1660.
- 17 Peder Plades Visitatsbog.
- 18 Jydske Tegnelser 7. B. S. 33 b.
- 19 Hans de Hofman: Danske Atlas Tom. V. S. 997.
- 20 Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III. Afd.
- 21 F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker S. 49.
- 22 Den hellige Godehardus af Bajern † 1038.

III

- 12 W. Møllerup og Fr. Meidell: Billcættens Historie II. B.
- 13 Originalerne i Landsarkivet.
- 14 I Rigsarkivet.
- 15 O. Nielsen: Hjerm og Ginding Herreder.
- 16 J. R. Hübertz: Aktstykker vedr. Staden og Stiftet Aarhus.
- 17 Museum 1892 I. B. S. 178.
- 18 Engom Sogns Kirkebog.

Famillen Linde Side 165—184.

- 1 G. L. Wad: Christen Christensen Linde i Biogr. Leksikon.
- 2 Jens Bircherods Dagbøger Pag. 499.
- 3 Iris og Hebe, Juli 1806.

- 4 S. Nygaard: Kjærgaardsholm i Saml. til jydsk Hist. og Topografi 1914—16.
- 5 Lexicon over adelige Familier S. 332.
- 6 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 42 S. 348.
- 7 Benzons Stamtavler i Rigsarkivet.
- 8 Haasum Kirkebog.
- 9 Familieoptegnelser i Sdr. Felding-Tvis Kirkebog.
- 10 Hans de Hofman: Danske Atlas Tom. VI. S. 757.
- 11 Chr. Axel Jensen: Tiirsbæk.
- 12 Skandinavisk Folkemagazin 1870.
- 13 Richardt og Becker: Danske Herregaarde I. B.
- 14 J. R. Hübertz: Aktstykker III. Nr. 340.
- 15 Hans de Hofman: Danske Atlas Tom. IV. S. 175.
- 16 J. R. Hübertz: Aktstykker III. Nr. 382.
- 17 Samme Steds Nr. 383.
- 18 Samme Steds Nr. 391.
- 19 Engom Sogns Kirkebog.
- 20 J. R. Hübertz: Aktstykker.
- 21 J. P. Trap: Kongeriget Danmark V. B.
- 22 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol.
- 23 S. Nygaard: Kjærgaardsholm i Saml. til jydsk Hist. og Top. 1914—16.
- 24 Horsens Kirkebøger.
- 25 T. A. Becker: Orion I. B.
- 26 Sagens Gang er fremstillet efter Tamperetsprotokollen i Aarhus Bispearkiv (5. Reversal p. 129 Nr. 107) og Ny kgl. Samling Nr. 657 b 4°.
- 27 Genealogisk-heraldisk Samling Specialia L. 14 b.
- 28 Jydske Registre for 1752 Fol. 243.
- 29 Skivehus Amts Skifteprotokol Fol. 164.
- 30 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 42. Fol. 609.
- 31 Viborg Landstings Kopier af protokolerede Breve 1752 4. Oktbr. Nr. 8.
- 32 F. Hvas: Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas V. B.
- 33 Engom Sogns Kirkebog.
- 34 Jydske Registre for 1756 Fol. 363.
- 35 I Folkemunde.
- 36 M. Galschøit: Danmark III. Afd. S. 369.
- 37 Efter en Fæsteprotokol, der i sin Tid var paa Bryskesborg. (Ny kgl. Samling Nr. 657 b 4°).
- 38 Indlæg til jydsk aabne Breve 1756 27. Aug. Nr. 208, hvor Hvass egenhændige Ansøgning findes.
- 39 Haasum Kirkebog.
- 40 Hans de Hofman: Foundationer III. B. S. 460.
- 41 S. Nygaard: Kjærgaardsholm i Saml. til jydsk Hist. og Top. 1914—16.

Familien Hvas de Lindenpalm Side 185—192.

- 1 Efter Rektor Taubers Papirer Nr. 27 b. paa Universitetsbiblioteket Addit 240 b 8° (ved Redaktør P. Eliassen).
- 2 F. Hvas: Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas V. B., som jeg har benyttet til min Fremstilling af Jørgen Hvas de Lindenpalm.
- 3 V. S. Skeel: Familien Skeel.
- 4 Viborg Landstings Kopier af protokolerede Breve 1758 Maj Nr. 28.
- 5 Hans de Hofman: Danske Atlas Tom. V.
- 6 Jydske Registre for 1757 Fol. 711.
- 7 Engom Sogns Kirkebog.
- 8 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol for 1761.
- 9 Samme Steds Skøde af $\frac{12}{10}$ 1757.
- 10 Samme Steds do. af $\frac{1}{6}$ 1758.
- 11 Samme Steds do. af $\frac{3}{12}$ 1758.
- 12 Samme Steds do. af $\frac{7}{4}$ 1760.
- 13 Samme Steds do. af $\frac{27}{4}$ 1761.
- 14 Samme Steds do. af $\frac{26}{4}$ 1761.
- 15 Samme Steds do. af $\frac{26}{4}$ 1762.
- 16 Samme Steds do. af $\frac{1}{5}$ 1762.
- 17 Samme Steds do. af $\frac{22}{11}$ 1763.
- 18 Samme Steds do. af $\frac{15}{7}$ og $\frac{23}{7}$ 1773.
- 19 Rentekammer Skrivelse af $\frac{13}{8}$ 1768.
- 20 Indlæg til jydsk aabne Breve 1763 14. Jan. Nr. 6.
- 21 Lexicon over adelige Familier S. 333.
- 22 Jydske Registre for 1758 Fol. 35.
- 23 Otto Vaupell: Den dansk-norske Hærs Historie 2. Del.
- 24 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol 1758 Fol. 36.
- 25 Samme Steds for 1769 1. Maj.
- 26 Samme Steds for 1774 26. April.
- 27 Hans de Hofman: Danske Atlas Tom. VI.
- 28 Økonomisk Magazin Tom. V. S. 363—76.
- 29 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol 1764; Obligation af 5. Maj.
- 30 Samme Steds Obligation indfriet $\frac{5}{5}$ 1765.
- 31 Samme Steds do. af $\frac{4}{5}$ 1765.
- 32 Samme Steds do. af $\frac{20}{4}$ 1766.
- 33 Samme Steds do. af $\frac{26}{4}$ 1766.
- 34 Samme Steds for 1767.
- 35 Samme Steds Obligationen indfriet $\frac{9}{5}$ 1765.

Familien Halling Side 193—208.

- 1 Ref. Sager $\frac{13}{10}$ 1774.
- 2 Edward Holm: Danmarks-Norges Historie under Christian den Syvende V. B. S. 223.
- 3 Er det en virkelig Tildragelse, kan den nævnte Officer være Major Emmanuel v. Pfuel, der sidst garnisonerede i Assens i Aarene 1753—55; det kan jo tænkes, at han senere er kommen til Vejle og Tirs-

- bæk og har fundet Døden paa den nævnte Maade; Hirsch kender ikke hans Dødsaar.
- 4 Jydske Registre for 1773—76 Fol. 112.
 - 5 Johanne Marie Anchersen, Præsten Niels Sechers Enke (V. A. Secher: Slægten Secher S. 103).
 - 6 Nanna Lange: Nogle oplysninger om forholdet mellem Jørgen Hvas de Lindens palm og brigader William Halling (Saml. t. jydsk Hist. 3. R. I. B. S. 281).
 - 7 Engom Sogns Kirkebog.
 - 8 Hirsch: Militærpersonalialia.
 - 9 Ref. Sager af ¹³/₁₀ 1774.
 - 10 Møllers Register over Rangspersoner 1775 Pag. 3.
 - 11 Edward Holm: Danmark-Norges Historie under Christian den Syvende V. B. S. 223.
 - 12 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 47.
 - 13 Hoveriet fastsat til lange Rejser.
 - 14 Danske Kancellies Supplikprotokoller 6. U. Nr. 1564.
 - 15 Samme Steds 6. V. W. Nr. 1214.
 - 16 Dr. med. A. Halling: Beiträge zur Familiengeschichte des Geschlechtes Halling.
 - 17 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol for 1775.
 - 18 Jydske Registre for 1778.
 - 19 Engom Sogns Kirkebog.
 - 20 Hans de Hofman: Danske Atlas Tom.
 - 21 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 48.
 - 22 Tirsbæk Godsarkiv (Diverse Dokumenter 1584—1841).
 - 23 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 48.
 - 24 Dronninglund Sogns Kirkebog.
 - 25 Hirsch: Militærpersonalialia.
 - 26 C. F. Krogh: Dansk Adelskalender 1878. S. 290.
 - 27 Benzons Stamtavler.
 - 28 Hiort-Lorenzen og Salicath: Repetorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark V. B.
 - 29 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 51 B.
 - 30 C. F. Krogh: Dansk Adelskalender 1878.
 - 31 Bredsten Kirkebog 1814—24.
 - 32 Nørvang-Tørrild Herreders Skifteprotokol 1817—21.

Familien Moltke Side 208—210.

- 1 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarboeg.
- 2 Lesser: C. H. G. Moltke i Biografisk Leksikon.
- 3 Hirsch: Militærpersonalialia.

- 4 Personalhistorisk Tidsskrift 3. R. I. B. S. 198.
- 5 H. H. Langhorn: Historiske Efterretninger om de danske Moltker S. 31.
- 6 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 49.
- 7 Tirsbæk Godsarkiv (Diverse Dokumenter 1584—1841).
- 8 Irgens v. Berg og Louis Bobe: Danmarks Adels Aarboeg 1921.

Familien Benzon Side 210—225.

- 1 F. Krogh: De danske Majorater.
- 2 Hirsch: Militærpersonalialia.
- 3 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 49.
- 4 Samme Steds Nr. 51. B.
- 5 Richard og Becker: Danske Herregaarde I. B.
- 6 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 51 B.
- 7 Fra Folkemunde.
- 8 Ny kgl. Samling 657 b 4°.
- 9 Samme Steds.
- 10 I en Designation af 19. Jan. 1731 af Amtets juridiske Embedsmænd (Hübertz III. B.).
- 11 Jul. Bidstrup: Retsbetjente og Magistratspersoner i Jylland 1660—1847.
- 12 G. L. Wad: Christian Benzon i Biografisk Leksikon.
- 13 F. Krogh: De danske Majorater.
- 14 Hirsch: Militærpersonalialia.
- 15 G. Kringselbach: P. Ul. Fr. Benzon i Biografisk Leksikon.
- 16 Personalhistorisk Tidsskrift 1. R. III. B. S. 252.
- 17 E. A. Thomle: Gravindskrifter i Stavanger Domkirke.
- 18 Hirsch: Militærpersonalialia.
- 19 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 52.
- 20 T. A. Becker: Orion I. B.
- 21 Viborg Landstings Skøde- og Pante-protokol Nr. 52.
- 22 F. Krogh: De danske Majorater.
- 23 Berlingske Tidende ⁶/₂ og ⁷/₂ 1840.
- 24 Bjerre-Hatting Herreders Skødebog Ltr. C. Fol. 551.
- 25 Samme Steds Ltr. J. Fol. 470.
- 26 F. Krogh: De danske Majorater.
- 27 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarboeg 1910.

Familien Becker Side 226—232.

- 1 Lengnick: Genealogier over Familier I. B.
- 2 Ny kgl. Samling Nr. 657 b 4°.

- 3 Bjerre-Hatting Herreders Skødebog
Ltr. D. Fol. 19.
- 4 Ny kgl. Samling Nr. 657 b 4°.
- 5 Ny kgl. Samling Nr. 1977 f. 4°.
- 6 Lengnick: Genealogier over Familier I. B.
- 7 Fr. Krarup: Tyge Alex. Becker i Biografisk Leksikon.
- 8 P. Engelstoft: Tyge Alex. Becker i Dansk biografisk Haandleksikon.
- 9 J. Ammitzbøll: Meddelelser om Familien Ammitzbøll.
- 10 Engom Sogns Kirkebog.
- 11 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarboeg.
- 12 Liber daticus i Engom Sogn.
- 13 Bjerre-Hatting Herreders Skødebog
Ltr. L. S. 691.
- 14 Vejle Amts Avis $\frac{9}{16}$ 1841.

Familien Brockdorff Side 233—238.

- 1 Genealogisk Taschenbuch der gräflichen Häuser 1871.
- 2 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarboeg.
- 3 Meddelt af Sognefoged Rasmus Rasmussen, Bredballe.
- 4 Meddelt af Orgelbygger Anton Berntsen, Vejle.
- 5 Lønborg Friis: Den jyske Slavekrig S. 157.
- 6 Engom Sogns Kirkebog.
- 7 Meddelt af Fisker Hans Dvinge, Bredballe Strand.
- 8 Hiort Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarboeg.
- 9 I Tirsbæk Godsarkiv.

Familien A. N. Hansen Side 239—242.

- 1 Illustreret Tidende Nr. 729 1873.
- 2 De danske Byerhverv.

- 3 Louis Hambro Hansen: Familien Hansen.
- 4 Jul. Schovelin: Fra Kongegenst til Selvstyre S. 538.
- 5 Berlingske Tidende $\frac{12}{12}$ 1873.
- 6 Chr. Axel Jensen: Tirsbæk.
- 7 Illustreret Tidende Nr. 28 1912.
- 8 Børsen $\frac{12}{12}$ 1873.
- 9 Arveudlægsskødet i Tirsbæk Godsarkiv.
- 10 Hiort-Lorenzen og Salicath: Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark IV. B.

Familien Schack Side 242—245.

- 1 Modersmaalet $\frac{28}{5}$ 1910.
- 2 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarboeg XV. B.
- 3 M. Andresen: Sprogforeningens Almanak 1906.
- 4 Privat Brev fra Lensgreve Amtmand O. D. Schack.
- 5 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarboeg XXVII. B.
- 6 Skødet i Tirsbæk Godsarkiv.
- 7 Flensborg Avis $\frac{28}{5}$ 1910.
- 8 Vejle Amts Folkeblad $\frac{19}{5}$ 1910.
- 9 Vejle Amts Avis $\frac{19}{5}$ 1910.

Familien Neergaard Side 246—256.

- 1 Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarboeg XXXII. B.
- 2 Kraks blaa Bog 1921.
- 3 Skødet i Tirsbæk Godsarkiv.
- 4 Privat Brev fra Arkitekt Gotfred Tvede.
- 5 Bygget af Ove Lunges Svigersøn Axel Juul.
- 6 Vilh. Lorenzen: Studier i Danske Herregaardes Arkitektur.
- 7 Chr. Axel Jensen: Tirsbæk.

NAVNETILLÆG

A.

Aabjerg Hvgd.	32
Abildgaard, S., Tegner	149
Adserstrup Hvgd., Sandby Sgn.....	22
Adersen, Jens, Præst i Vejle.....	146
Adtzersen, Mathis	15
Albjerg, Hans, Fotogr., Vejle	50 f.
Alexandrine, Dronning	256
Almtang, Mark til Tirsb.	56
Alfsen, Knud til Giske	18
Amme, Morten, Bredballe	92
Ammitsbøll, Hans, Vejle	130, 226
And, Jep, Bredballe	75
— Peder, ibd.	92, 114
— Rasmus, ibd.	92
Andersen, Anders, ibd.	92
— Astrid Elisabeth, Tirsbæk	247
— Ebbe, V., Smidstrup	65
— H. N., Etatsraad, Kbhvn.....	247
— Jes, til Laage	14
— Jes, Vejle	36
— Jørgen, Bredal	199
— Lass, Bredballe	92
— Laurits, Assendrup	96
— Marine, Nebsager	64
— Michel, Bredballe	148
— Nys, til Laage	14
— Peter, Bredballe	200
— Rasmus, Bleisberg	202
Arnfeld, Ellen, til Aggersbøl	118
— Helvig, til Ruballegaard.	98
Ascersen, Johs., Biskop i Aarhus ..	60, 141
Asløfsen, Michel, i Ørum	40
Atszersen, Jes, i Vejle	36
— Thames, Romsgaard.....	40
Augusta, Prinsesse	69

B.

Baad, Knud, til Lundestad	26
Bachmann, P., Hofjægerm., L. Velling ..	192
Bang, Claus Chr., til Stensbæk	230
— Kaptajn, Vejle	205
Banner, Erik, til Kalø	36 f.
— Karen	31
Bardenfleth, Vilh., Kammerherre, Vejle	247

Barfus, Albret, til Alsted	16
Barnekov, Johan	74
Barritskov	17, 67, 170, 249
Basnæs	22, 228
Bauditz, Feltherre	89
Bech, Alex., Godsejer, Krusesminde....	257
— Jørg. Alb., til Taarnborg etc....	228
— Peder, i Hornstrup	148
— Sivert, Rentemester	80
Becker, Alex. Carl, til Tirsbæk.....	226 f.
— Carl Fr., til Tirsbæk	227 f.
— Chr. Gottlieb, Kohlov	226
— Ch. Emilie Caroline	230
— Mathilde Louise.....	228
— Tyge Alex., Professor	228 f.
Below, Henrik, Lensm. paa Koldinghus	72
— Tyge, til Frøstrup	99
Benedictsen, Maria, Etatsraadinde	247
Bendtsen, Niels, Daugaard	95
Bentzen, Iver, Assendrup	199
— Niels, Bredal	199
Benzon, Chr., Kammerh. til Tirsb. 197,	210
— Christian, Oberst, Kbhvn.	257
— Christiane Albertine	216
— Chr. Fr. Otto	216
— Jacob Fr. Hartvig	216
— Jacob, Statholder i Norge	210
— Jacob, Kammerjunker til Tirsb....	219 f.
— Jacob, til Benzon	225
— Jens, Kammerherre	220
— Jens	219
— Juliane	216
— Julius	219
— Karen	214
— Niels, til Højris	210
— Peter, til Aggersvold	210
— P. Ul. Fr., til Tirsb. 126, 143, 148,	210, 215 f.
— Sophia Amalie	216
Bergen, Anders v., til Kjølberg	18
— Christine v.	18
— Jørg. Rasch, Voldum	173
Bergenhus	26 f.
Berry, Emily	242
Bertelsen, Hans, Bredballe	200
— Jens, Bredal	96
— Knud, Vejle	36

Biering, Madame, Horsens	205	Brahe, Axel, Lensmand paa Dalum	76
Bille, Anders, Rigsmarsk..	98, 107, 113, 157	— Axel Fr. Bille, t. Hvedholm.....	112
— Anne	74	— Jørgen	30
— Bent, til Nørholm.....	17	— Jørgen, til Hvedholm	111
— Berette	74 f., 118	— Otte	30
— Claus, Rigsraad	37	— Otte	64
— Claus, Lensmand paa Bohus	27	— Otto, Lensmand paa Koldinghus	152
— Eiler, til Gjelskov	108	— Preben, til Hvedholm	97, 111
— Ellen, Rønnovsd.	86, 159	— Preben, Oberstløjtnant	112
— Else, til Margaard.....	84	— Sophie	107 f.
— Eske, til Valden	27, 54	— Sten, til Knudstrup	80
— Gertrud	82, 94, 98, 118, 139	Branthum, Henrik, Kommandant	45
— Hartvig, til Damsgaard	89	Bredsten Kirkegaard	208
— Henrik Knudsen, til Billeskov etc.	81 f.	Brix, Harald L., Præst i Engom	131
— Henrik	115	Brok, Eske, til Gl. Estrup	76
— Hilleborg	82, 97, 115	Brock, Peder, Vejle	36
— Jørgen Lunge	108	Brockdorff, Oberst, Grundet	187
— Karen	113, 115, 118	— Cai Lorenz, til Klethkamp	233
— Kirsten	110	— Christian, Baron	237
— Knud, til Skjerrildg.....	82, 98, 111 f.	— Emilie Dorothea, Baronesse	234
— Knud Henriksen	82	— Frederik, Baron	233
— Knud, til Kjærsgaard	83	— Fr. Ulrich, Baron	236
— Lisbeth, Rønnovsd.	159	— Harald Valdemar, Baron.....	233
— Mads, Rigsraad	37	— Ida, Baronesse	234
— Margrethe, til Donslund	84	— Juliane, Baronesse	234
— Mogens, Lensm. p. Koldinghus	36, 42	— Kasper, Baron	237
— Mogens Henriksen, Lensmand paa		— Ludwig, Rigsgreve	233
Koldinghus	82, 105	— Olga, Baronesse, Preetz	234, 257
— Niels, Rigsraad	37	— Ulrich, Baron til Tirsbæk	233 f.
— Ove, Biskop i Aarhus.....	37, 44, 128	Brochenhus, Oluf, til Hjuleberg	82, 98
— Peder, til Svanholm	74	Brun, Søren, Daugaard	65
— Rønnov, til Sandbygaard	82	Brüggemann, Christiane Fr.	208
— Sophie, Andersdat.	157	— Frederikke	219
— Sophie, Steensdat.	154	— Nicolaj, Oberst	219
— Sophie	115	Brüst, Margrethe	226
— Steen Henriksen, til Tirsbæk etc.		Bryske, Antonius, til Langesø.....	79
82, 98, 113, 128, 147		— Carl, til Langesø etc.....	81, 84, 99
— Viveche	82, 95, 115, 118	— Christence, til Katholm	84, 88
Billeskov, Peder, Præst i Engom.....	173 f.	— Eiler, til Dallund og Tirsbæk	56, 77 f.
— Peter Mulvad, ibd.	120	— Gert, til Dallund	11, 62, 78
Bimmerborg, gl. Ladegaard t. Tirsb....	56	— Iver	80 f.
Bircherod, Jens, Biskop i Odense	105	— Karen, til Østrupgaard 11, 62, 72,	78
Bjerre Kirke	188	— Lisbet, til Tirsbæk 22, 77, 80f., 98,	
Bjærn, Anders, til Stenholt	30	110, 118	
— Anne	53	— Maren	80 f.
— Bjørn A., til Stenalt	30, 70	— Sidsel	79
— Henrik, ibd.	53	— Truid	99
— Johan, til Nielstrup	11, 56	— Tønne	80
— Maren	11, 56, 62	Bryskesborg	91
Bloch, Carl	153, 154	Buch, Niels, Præst i Vejle	58
Blücher-Altona, Greve	227	Bülche, Peter, Livlæge	108
— Carl Thygesen	228	Bull, Degn i Engom	120
— Frederik, Kammerherre t. Basnæs	228	Bunde, Jep, Bredal	75
— Fr. Emmanuel, Generalm.	228	Buxelaar, Skov til Tirsbæk	48
— Sophie Charlotte	228	Bülow, Margretha.....	233
Boller	170	Bygholm	170
Boller Birketing	174	Bysvend, Jens, Vejle	75
Bottrup, Tirsbæk Mark	48	Bødker, Christen, Assendrup	200
Braes, Peder E., til Kokkedal	188		

C.

Carl Knutson, svensk Konge	18
Carøe, Nic. Chr., Birkefoged, Tirsbæk	214
Castenskiold-Benzon, Thygeslund	257
Cederfeld de Simonsen, Sophie	228
Christensen, Anton, Grdjr., Assendrup ..	131
— Chr., Handerup	94
— Chr. J., Lærer i Assendrup	131
— Dora, Kirkebygaard	155
— Jacob, Bybæksodde	200
— Kammerraad, Røde Mølle	233
— Laurs Chr., Lærer, Hedensted Sk.	143
— Mads, Bredal	98
— Michel, Hornstrup	147
— Niels, Bredal	199
— Niels, Harbohus	148
— Simon, Engom	199
— Stephan, L. Lysholt	148
— Søren, Assendrup	94
— Therkel, Bredal	199
Christian den Første	21, 47
— Anden	19, 21, 25 f., 32 f., 44
— Tredie	27 f., 40 f., 78
— Fjerde	61, 69, 107
— Femte	128
— Ottende	228
— Niende	240
— Tiende	256
Christoffer af Bajern	16
— af Oldenburg	28
Clausen, Hans, Bredal	199
— Jacob, Bredballe	200
— Niels, Biskop i Aarhus	40
Clemmensen, Stenbid, Bjerre	66
Clements, Hendrik, Bredal	75
Collbjørnsen, Christian	215
— Edvard	215

D.

Dahl, C. B. A., Amtmand, Vejle	235
Dalby Kirke	188
Dalum Kloster	30
Dambsharre, Peder N., Assendrup	94
Damtsgaard, Peder, Assendrup	129
Daugaard Kirke	116, 128
— Kirkegaard	17
Davidson, Jesper, Giødsbølle	66
Degen, Peder, Assendrup	55
Deichman, Frederik, Præst i Engom ..	201
Digemand, Oluf	49
Dinesen, Christence Bryske, Katholm ..	247
Dorothea, Dronning	21, 55
Dreyer, Henrik, Feltskær, Assendrup ..	96
Dronninglund	205
Dyre, Ane Iversdat	16
— Claus Jensen, i Sole	15

Dyre, Else Clausdat	15
— Ingeborg Clausdat	15
— Iver Clausen	15
— Iver Jensen, til Tirsbæk	16 f.
— Jens Lagesen, til Tirsbæk	14 f.
— Karen Clausdat	15
— Lage Jensen, til Tirsbæk	14
— Mette Iversdat	17 f.
— Niels Lagesen, til Tirsbæk	14
— Offe, 1208	13
— Offe, 1277	13
— Peder Christensen t. Hjlemsøg ..	63
— Vincents Iversen, til Tirsbæk	20 f.
Dyre Lunge, Iver Vincentsen, Oberst ..	23
— Niels Vincentsen t. Adserstrup ..	28
— Ove Vincentsen, til Tirsbæk	30 f.
— Tyge Vincentsen, Sekretær	24
— Vincent Vincentsen, Rigsraad ..	25 f.
Dyrskøt, Hans, Tirsbæk	75
— Peder Lauridsen, Jerslev	105

E.

Egebjerg el. Egitt Birkeling v. Tirsb ..	39
Ejsing Kirke	158
Elisabeth, Prinsesse	69, 78
Ellinge, Chresten, Assendrup	64
Emmiksens, Otte, til Stensgaard	72
Engelbrechtsen, Olaf, norsk Ærkebiskop	26
Erengisledatter, Iliana	18
Erichsen, Jens, Assendrup	199
— Søren, ibd.	200
Erik Mændved	13
Erik af Pommern	13
Esrom Kloster	21
Evaldsen, Chr., Præst i København ..	241
Eyssen, Lass, Herredsfoged	36

F.

Falkenberg, Jens, Degn i Hornstrup	148, 201
Falsen, Joh. Eskild de, til Søbo	163
Fasti, Thomas, til Katholm	138
Feveile, Berthe Kirstine, i Vejle	175
— Jens, ibd.	188
— Md., ibd.	175
Findsen, Nis, ibd.	36
Fleischer, Gelm., Birkefoged, Tirsbæk ..	214
Ferdinand d. Tredie	106
Flemming, Erik, Flaadefører	44
Flynder Kirke	62
Fløy, Chr. O., til Kjærgaardsholm ..	180
Fogh, Kammerraad, Vejle	205
Forman, Robert, skotsk Magister	24
Foss, Hans J., Præst i Hedensted	200
Franche, Herman Aug., Halle	226
Frederik den Første	25 f., 35 f., 47
— Anden	43, 61 f., 79, 118, 147

Frederik den Tredie	113
— Femte	208
— Sjette	127
— Syvende	228
Frederiksen, Morten, Birkeskr., Tirsb. . .	214
Friederichsen, Christen, Daugaard . . .	96
Friedenreich, Janus, til Palstrup . . .	173
Friis, Albret, til Haraldskjær	72
— Anders, til Haraldskjær	33
— Ane Henriksdatter 30 f.,	54
— Christian, Kansler	86
— Christian, Greve	188
— Henrik, til Odden 30 f.	
— Johan, til Hesselagergaard	37, 42
— Jørgen, Biskop i Viborg	33
— Jørgen, til Odden	33
Frille, Eggert til Ore Birk	17
Fur Kirke	188

G.

Gabel, Christoph v., Statholder	128
— Marsille v.	128, 143
Galt, Axel til Palsgaard	150
— Inger Ebbesdatter	15
— Margrethe	150
— Peder Ebbesen, til Tyrrestrup . . .	43 f.
Gamm, Otto Fr., til Grundet	150 f.
Gauerslund Kirke	116
Geijer, E. G., sv. Historieskriver	18
Germansen, Laus, Assendrup	129
Gerson, Georg, Bankier	240
Giseler, Tile, Admiral	19 32
Giødesen, Morten, Præst i Hedensted . .	138 f.
Gjoe, Albret til Clausholm	56
— Eskild	79
— Henrik til Skjørringe	44
— Mogens, Rigshofmester 34 f.	41 f.
Gjørslev	28
Glambæk, Mads, Præst i Pjedsted	46
— Niels Pedersen, ibd.	16, 46
— Peder, Præst, ibd.	46
— Tord, ibd.	46
Glob, Oluf til Voergaard	54
Glud, Johan til Kjærgaardsholm	186
Godow, Mette	17
Gregersen, Anders, Bredballe	92
Greisen, Anders, ibd.	119
Grejs Kirke	116
Grubbe, Jørg., til Sandbygaard	63
— Peder, til Alleslev	16
— Sigvart, til Hofdal	80
Grundet Birketing 58,	174
Grundet Hvdg.	89
Grut, Emma Eliza, Etatsraadinde	240
— Edmund Hansen, Professor	241
— Torben, Oberst, Hummeltofte	257
Grøn, Jørgen Chr., Langtind	164

Grøn, Therkild, Herredsfoged	74
Guldberg, O. Høegh, Statsminister 193,	209
— Vitus Ovesen, Præst i Haarslev . .	197
Gustav Vasa, svensk Konge 26,	43 f.
Gyldenløve, Lucie	56
— Niels, norsk Rigshofm.	25
Gyldenkrone, Baron	163
Gyldensten	167
Gyldenstjerne, Erik til Tim	14
— Gyrid	18
— Hilleborg	83
— Karen	83
— Knud, til Odense 37,	53
— Laxmand	80
— Mette, til Torpegaard	112
— Peder	79
Giøtsen, Jens, Præst i Vejle	146

H.

Haderslevhus	68
Hagenskov	23
Hald	33
Halkjær Hvgd.	31
Halling, Hans H., til Friisholt	205 f.
— Jochum, Præst i Tersløse	196, 201
— Jørgen, Magnus	206
— Magnus, Præst i Haarslev	193 f.
— Vilhelmine Christine	205 f.
— William, til Tirsbæk	192 f.
Hans, Konge 18, 24, 49,	146
Hansen, Andr. N., Etatsraad, Tirsb. . .	239 f.
— A., Kobberstikker	218
— Gotfred, Vinhandler	238
— Gustav, Landstingsm.	241
— Hans Chr., Forpagter	243
— Harald Andr., Grosserer	241
— Jes, Lilballe	74
— Joh. Henrik, Maler, Vejle	122
— Knud, Assendrup	96
— Mads, Bredal	199
— Niels, Grdjr., Bredballe 57,	155
— Octavius, Højesteretssagf.	241
— Peder, Bredballe	200
— Peder, Daugaard	65
— Peder, Præst i Hedensted	141
— Peder, Rentemester	60
— Rasmus, Assendrup	199
— Rasmus, Bredballe	92
— Rasmus, Daugaard	95
— Rasmus, Knæsted	139
— Steen, Brunsodde	200
— Søren, Bredballe	92
— Thomas, Brunsodde	200
Hambro, Josef, Kbhvn.	239
Harbohus, Hornstrup Sgn.	114
Harboe, Jens, til Sindinggaard	77, 89
Haltemager, Niels	114

Heinen, Abertine	214
— Ulrik Fr., Major, Ulriksholm	214
— Ulrikke Hedevig	221
Hellesen, Jul., Maler	238
Hemmel, Iver, Biskop i Ribe	152
Hemmer, Morten, Godsforv., Langtind	170
Herlevgaard	15
Hesselmed Hvgd.	31
Hertug, Magnus	78
— Ulrik, af Mecklenborg	78
Hjallese Kirke	42
Hjuler, Anders, Assendrup	200
— Mads, Bredballe	200
Holbækgaard	15
Holch, Henrik, Greve	81
— Mandrup	67
— Peder, til Møgelkjær	15
Holdorff, Frederik, Grdjr., Hornstrup..	155
Holm, Sophie, Odense	225
Holmstrup, Povl, Præst, Hornstrup ...	155
Holsten, Berner Schilden, Langesø ...	257
Hofman, Hans de, til Skjerrildg... 169,	187 f.
— Søren de, i Horsens	188
Horn, Frederik, Politimester i Khhv... 177	
Hornborg, Thomas, Bjerre	66
Hover Kirke	145
Hude, Kr., Fotograf	29, 133 f.
Huitfeldt, Soph. Amalie	216
Hundevad, Jens, Præst i Kolding	108
Hundorf, Steen	112
Hvas, Chr. Carl, Hvilsbjerggaard.. 190	205
— Christine Linde	187
— Christoph, Ritmester, Hennesgrd. 107	
— F., Justitsraad, Randers	186
— Jens, Præst i Durup	190
— Jens, til Kaas	31
— Jørgen, til Tirsbæk ... 120 f., 138	182
— Kirsten	31
— Vogn, Regimentskvartermester .. 190	
— Mads Vognsen, til Tustrup	185
— Peder Christian, Viuf	190 205
Hvejsel Kirke	116
Hvolgaard, Langskov Sogn	16
Hygom, P., Biskop i Aarhus	177
Høg, Bo	30
— Else, til Grundet	152
— Jacob, til Trudsholm	77 f.
— Just, til Gjørslev	106
— Margrethe	30
— Niels, til Eskjær	33
Høgholt Gaard, Vejle Nørremark	57
Høgholt, Tirsbæk Mark	48
Højgaard, Grejs Sogn	89
Hønneborg, Erritsø Sgn	20
Hørager Bæk, Tirsbæk	48
Hørbygaard	19

I.

Ibsen, Jens, Bredballe	92
— Store Jens, ibd.	92
— Knud, Bredal	64
— Staffen, Bredballe	92
Ighe Birketing, Tirsbæk	39
Iversen, Hans, Assendrup	129
— Iver, Hedensted	200
— Jens, Engom	199
— Niels, Bredballe	92
— Peder, Assendrup	94, 129
— Povl, ibd.	200
Iverson, Jes, ibd.	20

J.

Jacob, Præst i S. Omme	59
Jacob den IV, skotsk Konge	24
Jacobsen, Abelone, Knæsted	139
— Anc, Hedensted	139
— Hans, Knæstedgaard	143
— Mads, Bredballe	92
— Theodor, Hedensted	143
Jelling Kirke	116
Jensen, Anders, Vrigsted	93
— Dr., Christen, Præst i Vejle	105
— Frantz, Bredballe	200
— Hans, Balslev	93
— Jens, Skovejer, Bredballe	155
— Jens, Billedhugger	122
— Jens, Bredal	98
— Jens, Filskov	97
— Jens, Hedensted	60
— Jens, V. Smidstrup	65
— Jeppe, Assendrup	200
— Johs., Grdjr., Bredal M.	131
— Jørgen, Bredballe	92
— Laurits, Hornstrup	147
— Laurs, Bredal	199
— Michel, Vejle	36
— Morten, Engom	199
— Niels, Bjerre	94
— Niels, Brodskov	36, 53
— Niels, Daugaard	65
— Niels, St. Lysholt	148
— Niels, Pjedsted	65
— Niels, til Ussinggaard	159
— Niels, Vrigsted	93
— Oluf, Præst i Horsens	15
— Ove, Hannerup	96
— Peder, Bredal	199
— Peder, ibd.	94
— Povl, Assendrup	95
— Rasmus, Assendrup	200
— Terkild, Præst	14
Jenssøn, Torkell, Uldum	20
Jessen, Jes, Hedensted	143

Johansen, Axel, Tirsbæk	175
Jørgensen, Clemen, Bjerre	66
— Chr., Bankdirektør, Aalborg	207
— Karin, Bredal	64
— Peder, Assendrup	96
— Peder, Bredal	96
— Søren, Bredballe	92
— Søren, Daugaard	93
Jürgensen, J. B., Præst i Engom	126
Juel, Axel, til Villestrup	32, 53
— Christen, til Udstrup	62
— Christen, til Donslund	84
— Erik	16
— Iver, Landsdommer	77
— Iver, Sekretær	43
— Ivers, i Engom	91
— Jens, ibd.	64
— Jens, til Hesselmed	31
— Jens, til Lindbjerggaard	106
— Jens, Præst i Ørum-Daugaard	91
— Jes	16
— Jørgen, til Aggersbøl	98
— Jørgen, Ll. Dalby	66
— Karen	31, 61
— Kirsten, til Grundet	105, 152
— Maren	138
— Niels, til Aabjerg	32
— Ove, til Villestrup	106
— Peder, til Alsted	36
Julianebjerg	12, 222

K.

Kaas, Niels, Kansler	78
— Sophie	31, 55
Kabel, Anna	20 f.
Kallager, Chr., Generalauditor	205
Kannegaard, R. J., Lærer, Hornstrup	155
Ketelhut, Kirsten	15
Kielsen, Peder, Birkefoged, Tirsbæk	175, 214
Kjørboe, Serine Petrea Julie	246
Kirkebro, Tirsbæk	12
Kirkebrodam ved Tirsbæk	12
Kjelkjær, Bredsten Sgn.	208
Kjær, J., Forpgr., Tirsbæk	243
— F. H., Engom Mølle	131
— N. R., Lærer i Hedensted	139
— Mikkel, Ørumgaard	143, 217
— Møller, Grdjr., Assendrup	131
Kjærgaardsholm	166 f.
Klingenberg, Konferentsraad	162
Knudsen, J., Julianebjerg	222
— Chresten, Bredballe	92
— Mads, Engom	199
— Niels, Assendrup	200
— Søren, Bredballe	200
Knuth, Georgine, Comtesse	152
— Sigismund, Greve, Grundet	154

Kolding Kirke	14, 110
Koldinghus	57, 69, 82, 107 f., 152
Kongeskoven, Tirsb. Skov	12
Koppel, Henrik, Forlægger, Kbhvn.	257
Kornerup, Professor	116
Korsør Slot	16
Krabbe, Ane Mogensdat.	82
— Erik til Bustrup	56
— Erik til Grundet	150
— Iver, Lensm. paa Koldinghus	57
— Iver Mogensen, t. Vegholm	81
— J. L. W., Sophiesminde	219
— Lisbeth, Mogensdat.	82
— Mogens til Vegholm	80 f.
— Niels Mogensen	81
— Niels, til Tanderup	32
— Oluf, Direktør, Charlottenlund	257
— Otto, til Holmegaard	159
— Oberstinde, Vejle	205
— Tage Iversen, til Grundet	150
— Tyge, Rigmarsk	37
Krag, Jens, Præst i Engom	124, 130
— Reinhold Ferdn., Kammerherre	154
Krause, Emilie Charl., Baronesse	234
— Juliane Dortha	236
— Sophie	236
Kreidal, Mads Gr., Præst i Engom	118
Krogh, Frederik Kr., Amtm., Tønder	242
— Frederikke Sophie Anna	244
— Rosine Juliane	242
— Wilhelmine Emilie	244
Kronborg	45
Krummedige, Er., Lensm. p. Høneborg	37 f.
— Henrik	18
Krumpen, Otto	53
Kyhl, Fr. Wilkens, Julianebjerg	220
— Theodor Fr., ibd.	220
Krüdener, Baron Ludvig	207

L.

Laage, Sindbjerg Sgn.	14, 16
Ladefoged, Jens, Assendrup	200
Lagesen, Hans, Biskop i Ribe	72
Lange, S. L., Kobblerstikker	229
— Thomas N., Lensm. p. Høneborg	37 f.
Lassen, Friderich, Bredal	199
— Hans, Torup	139
Lausen, Jens, Bredal	98
— Niels, Bredballe	211
— Niels, Bredal	199
Laurberg & Gad, Fotogr.	247 f.
Lauridsen, Jeppe, Assendrup	200
— Michel, Bredal	92
— Peder, Assendrup	200
— Therkild, Engom	91
Laursen, Jacob, Bmd., Aarup	143
— Laurs, Bredballe	148, 200

Moe, Sophie, Odense	220
Moldrup, Peter, Etatsraad, Vestervig ..	192
Moltke, Adam Got., Bregentved	208
— Caspar H. Got., til Tirsbæk 205, 208 f.	
Monrad, Erik, Biskop	110
Mortensen, Niels, Gaarslev	64
— Powl, Assendrup	200
Mouritsen, Clemens, Filskov	66
— Sybast, Filskov	66
Muhle, Mich. Joh., Justitsraad	190
Mule, Hans, i Odense	79
Mühlen, Jacob v., Hedensted	188
Munch, Jens N., Præst i Haarslev	197
Mund, Niels, Oberst, Rønnebæksholm ..	159
Munch, Iver, Biskop i Ribe	49
— Niels, Ulkjær	40
Munck, Niels, Assendrup	129
Munk, Anne Maltesdatter	35
— Gertrud Maltesdatter	35
— Mogens, Landsdommer	49
— Oluf, Biskop i Ribe	37
— Søren, til Radstedgaard	35
Mus, Ane	30
Mylius Benzon, Stamhusbesid. Benzon	257
Møgelkjær, Raarup Sgn.	15
Møller, Anders, Bredballe	200
— Anders, Tirsbæk	75
— Bolette Soph., Julianebjerg	223
— Hans, Vejle	47
— Henrich, Maler	122
— Niels, Bjerre	66
— Søren, Bredballe	217
Møltrup Hvdg.	166

N.

Nebsager Kirke	188
Ncergaard, Chr., til Aakjær etc.	246
— Ebba Louise Christence Bryske ..	247
— Frode, Hofjægern, til Tirsbæk 124, 246 f.	
— Lilly Kathrine Elisabeth	247
Nederboel, Tirsbæk Mark	12
Neuch, Hans, Præst i Vejle	148, 175
— Sophie, Vejle	175
Niels, Præst i Viborg	33
Nielsdatter, Anne, Tirsbæk	175
— Ellen, Assendrup	200
Nielsen, Anders, Ørbæk	66
— B., Maler, Hornslyd	138
— Christen, Assendrup	200
— Christen, Bredballe	200
— Christen, Grdjr., Bredal	131
— Christen, Grdjr., Rimmerslund ..	143
— Ebbe, Degn, Engom	164
— Hans Bruun, Grdjr., Hornstrup ..	155
— Iver, Solskov	93
— Jens, Bredal	199
— Jep, Byllested	40

Nielsen, Jørgen, Bmd., Engom M.	131
— Knud, Dalover	66
— Mads, Borgmester i Vejle	36
— Mikkell, Hedensted	141
— Niels, Bredal	98
— Niels, Hornstrup	147
— Niels P., Grdjr., Bredballe	211
— Peder, Daugaard	95
— Peder, Dyrvig	66
— Peder, Gaarslev	65
— Peder, Kirkeby	148
— Peder, Birkeskr., Tirsbæk	214
— Per, Byllested	40
— Poul, Assendrup	64
— Powl, Tirsbæk	40
— Oluf, Præst i Vejle	46
— Strange, Ridder	20
— Søren, Bredballe	92
— Søren, Engom	199
— Søren, Daugaard	65
— Winter, Bjerre	66
— Winter, Engom	129
Nielsøn, Anders, Foged, Tirsbæk	20
Nielstrup, Ollerup Sgn.	56, 59, 74
Nissen, U., Stiftamtmand, Aarhus ..	170, 177
Nordby, Søren, Admiral	32
Norge, Ingrid, Fotograf	137 f.
Nyckjøbing, Niels, Bredal	199
Nygaard, H. Bech, Lærer, Hedensted ..	143
Nygaard i Starup Sgn.	36
Nørholm	17

O.

Odden, Horns H.	31
Olesen, Anders, Assendrup	200
— Christen, Bredballe	200
— Ellen, Malerinde	138
— Mogens, Bredballe	200
— Poul, Assendrup	200
Olivarius, Elisabeth	193, 197
Ollerup Kirke	72
Olufsen, Erik, Daugaard	65
— Hans, Bredal	129
— Jens, Assendrup	92, 96
— Søren, Gaarslev	65
Ousen, Peder, Bredballe	92, 119
Ore Birk	17
Ottesen, Niss, til Megtved	14
Oxe, Johan, Rigsraad, Torsø	21, 37
— Kirsten Pedersdatter	16
— Peder, til Adserbo	17
— Peder, Rigshofmester	64, 79

P.

Pætz, Harry, Fotograf	246
Palladius, Peder, Sjællands Biskop	59

Pallesen, Iver, Vejle	47
Palsgaard	170
Pars, Niels Pedersen, Smidstrup	14
Parsberg, Gertrud, til Nielstrup	55 f.
Pentz, Vibeke Marie	219
Peder, Præst i Korning	61
Pedersen, Anders, Ørbæk	66
— Christiern, Stubdrup	20
— Erik, Droschoved	200
— Iver, Assendrup	92, 129
— Jacob, Bredal	199
— Jens, Bredballe	200
— Jens, Bredal	98, 129
— Jørgen, Ll. Dalby	139
— Knud, Engom	91
— Lille Niels, Assendrup	97
— Mads, ibd.	200
— Mads, Engom	91
— Mogens, Bredal	199
— Niels, Assendrup	97
— Niels, Bredballe	200
— Niels, Daugaard	65
— Niels, Houen	94
— Olaf, Askebjerg	96
— Oluf, Hedensted	60
— P. H., ibd.	143
— Peder, ibd.	60
— Rasmus, Daugaard	65
— Steffen, Assendrup	95
— Søren, ibd.	97, 129
— Søren, Bredballe	200
— Therkel, Bredal	199
— Thommis, Assendrup	64
Penneborg, Bertel, Vejle	36
Peregrinus, Kannik	141
Persen, Michel	46
Perssen, Jes i Starup	20
— Matz, Hedensted	60
— Mourids, Ørbæk	66
— Niels, Hedensted	141
— Villads, Klokrose	96
Petersen, Peter, Stougaard	202
Petersholm	206
Pfuel, Emmanuel, Major	193
Pilekvist, Niels i Pjedsted	16
Plum, Ellen	242
— Peter, Dr. med.	242
Podebusk, Anna	70
— Erik, Lensm. p. Aalborg	62
— Predbjørn, Rigsraad	34
Pogvisk, Wulf	33
Poulsen, Iver, Bredal	98
— Johan, Birkeskr., Tirsbæk	214
— Laurs, Bredballe	200
— Niels, Daugaard,	65
— Niels, Raarup	67
— Søren, Bredballe	200
Pren, præjsisk Admiral	44

Prip, Peder, Kapellan	128
— Per Henriksen	14
Pøllnitz, Mary v., Friherreinde	237

Q.

Qvalen, Detlef v., til Søbo	56, 76
Quitou, Erik	82
— Jørgen, Kansler	49, 53
Qvist, Christof, Aalborg	207
Qvistgaard, Morten, Stubbergaard	186

R.

Rally, Peder, i Velling	20
Rasmussen, Jens, Bredal	199
— Jeppe, i Bredballe	200
— Jørgen, Grdjr., Hedensted	139
— Peder, Assendrup	96
— Peder, Bredballe	200
— Peder, Engom	129
— Madea	243
— Morten, Kirkeby	148
— Niels, Engom	91
— Niels, Vejle	75
— Rasmus, Klejs	93
— Søren, Daugaard	93
Rantzau, Christian, til Skovgaard	98
— Daniel, Hærfører	59, 79
— Ditlev, Hofmarsk	83
— Henrik, Lensm. paa Hald	49
— Henrik, til Møgelkjær	97
— Jørgen, Major	128, 143
— Johan, Hærfører	43
— Mette	150
Ravn, Hans, Prokurator, Viborg	173
Ravnshorg	22
Reff, Hans, Biskop i Oslo	27
— Jens, Daugaard	66
Redtz, Birgitte	110
— Peter, til Tyggestrup	107
— Tønne	110
Reventlow, Ane	44
— Komtesse, Friisenvold	188
Richardt, J. Fr., Maler	231
Rodde, Margr. Elisabeth	226
Rodenborg, Claus, Kaptajn	188
Rodsten, Lauge, til Lerbæk	150
Rolstad, A., Fotograf	187 f.
Rom, nedlagt Landsby p. Vejle Nørrem.	38
Rosengard, Karen	28
Rosenkilde, Børre, Stavanger	216
Rosenkrantz, Anders, t. Tirsb. etc. 128, 147, 154, 157 f.	
— Berette	74
— Christence	158
— Erik til Engelsholm	30, 32
— Erik, Lensm. paa Odenseg	79

Rosenkrantz, Erik, Hofmester	20
— Folmer, Lensm. paa Aarhus.....	61
— Holger, til Boller	56
— Holger Mogensen, til Glimminge	159
— Holger Andersen, ibd.	159, 172
— Jacob, Lensm. paa Nyborg.....	76
— Karen Eriksdatter.....	30
— Karen Andersdatter 159, 166, 170,	181
— Mette	154
— Mogens Andersen	158
— Mogens, til Spøttrup.....	159
— Mogens, til Glimminge	157
— Niels, til Gundestedgaard	68
— Niels, til Halkjær	31
— Petronelle	159
— Timme, til Gundestedgaard	68
— Timme, til Hønneborg.....	20
— Sophie Andersdatter	158
— Sophie Mogensdatter	113, 159
— Steen	158
— Vincents, til Gunderslev.....	68
Rosensparre, Oluf, til Vallø	77
Rosenvold	169 f.
Rosenørn, Peder, til Katholm.....	221
— Ulrikke	221
Roskilde Kloster.....	22
Rothe, Eigil, Figurmaler	150
Ry Kirke	42
Ryberg, Justitsr., Aalborg	206
Rynkeby Kirke	112
Rømer, Inger Ottedatter.....	25, 56
Rønnov, Claus, Marsk	20
— Flores, til Pæregaard	31
— Joachim, Biskop i Roskilde	37
S.	
Sadelmager, Peder, Engom.....	199
Sahl, Christen, Præst	164
Sandberg, Anne Henriksdat.	150
— Henrik	15
Saxsen, Aage, Ridder, Randers.....	60
— Peder, Ridder, ibd.	60
Saxil, Jørgen Simonsen	182
Schack, Haas, Lensgreve, Schackenb. .	242
— Johanne, C. C., til Tirsbæk	242 f.
— Otto D., Lensgreve t. Schackenb. .	242
— Otto D., Lensgr., Amtmand, ibd. .	243, 257
Schmidt, Assessor, Horsens.....	192
Secher, Niels, Præst, Udbyneder.....	192
Sehested, Anne Maltedatter	61
— Bendix, til Tisenbech	150
— Lisbeth Maltedatter	80
— Thomas, til Bækmark	62
— Jacob	78
Schjødt, Jens R., Provst, Vejle.....	148
Schriver, Søren.....	46

Schult, Frederik, til Findstrup, 82, 98,	118, 139
Sejersen, Michael, Præst, Hedensted....	143
Selsø Hvgd.....	28
Selmer, Joh. Henr., Præst i Ø. Snede..	175
Seurinsen, Matz, Torup	60
— Peder, ibd.	60
Simonsen, Jens, Engom	199
Sindbjerg Kirke	116
Siurs, Henrich, Bremen	164
Skanderborg Ladegaard	68
Skanderup Kirke	116
Skarpenberg, Johan, Lensm.	21
Skeel, Anders Jensen, Dekan	16
— Christen, til Fussingø.....	98, 111
— Christian, til Gl. Estrup	185
— Hennike, til Laage	16
— Iver, til Nygaard.....	36
— Jørgen, til Valø.....	89
— Jørgen, til Ulstrup	185
Skipper Clement	43
Skjerrildgaard	67, 170, 185 f.
Skomager, Thommes, Daugaard	65
Skovgaard, Kollerup Sgn.	36
— Jørgen, til Skovgaard	36
Skovfoged, Niels, Assendrup	200
Skram, Christen, til Urup.....	32, 44
— Erik, til Hastrup.....	36, 41
— Peder (Fasti), til Voldbjerg..	32, 41
— Peder, til Urup, Admiral	44
Skrædder, Anders, Assendrup	129
— Anders, Bredballe	40
— Mads, Assendrup	200
Skytte, Jens, ibd.	97
— Jens, Bredballe	20
— Jens, ibd	92
— Søren, ibd.	92
Slej, Carl, Fotograf	71
Slumstrup, Bølling H.	55, 73
Smed, Anders, Daugaard	65
— Christen, Engom	199
— Peder, Bredal	95, 129
Smidt, Mag., Rektor, Aarhus.....	177
Solgaard, Dorthea	165
Sommer, Anna	159
— Mads, Herredsfoged.....	168, 213
Sorø Kloster	64
Spørring, Amtsforvalter	161
St. Knuds Kloster i Odense.....	59
Stangeberg, Henrik, Biskop i Ribe	16
Staur, Peder	30
Stavanger Kongsgaard.....	85 f.
Steenberg, Laurits, Præst i Hedensted..	187
Steenen, Hans, Droshoved	200
— Morten, Bybæksodde.....	200
Stjernholm i Horsens	82
Stensgaard	112
Stega Slot	21

Stold, Peder, Assendrup	200
Stolliggaard, Løjt Sgn.	31
Stovby Kirke	114
Strahlendorff, Birgitte	15
Strange, Karen, til Donslund.....	84
Strangesen, Ebbe	31
Stubbergaard, Sevel Sgn.	170 f.
Sture, Sten d. Y., sv. Rigsforstander.....	19
— Svante N., sv. Rigsforstander.....	18
— Sten d. Æ., sv. Rigsforstander.....	18
Stygge, Hans, til Holbækgaard.....	15, 53
— Mourids, til Herlevgaard	15
— Mourids, til Holbækgaard	69
— Ulrik, Biskop	15
Svaning, Hans, Historieskriver.....	23
Svaver, Anders, Assendrup.....	129
— Andreas, ibd.	96
— Jens, ibd.	129
Søfelde, Hans, Fotograf	100 f.
Søfrensen, Thomas, Vinding	64
Søndersø Kirke	80
Sørensen, Ancher, Provst, Kolding.....	108
— Christen, Bredballe	200
— Hans, ibd.	200
— Jens, Assendrup	199
— Jens, Tirsbæk	200
— Jens, Skjold.....	95
— Jeppe, Assendrup	199
— Knud, Bredballe	148
— Laurs, ibd.	200
— Mads, Assendrup	199
— Michel, Bredballe	92
— Michel, Lysholtgaard	93
— Niels, Assendrup	200
— Niels, Bredballe	200
— Niels, Engom	199
— Ole, Bredballe	200
— Oluf, Hornstrup	147
— Peter, Frydenlund.....	131
— Rasmus, Bredballe	92
— Terchild, Tirsbæk	176
Sørensdatte, Birgitte, ibd.....	175

T.

Taagerupgaard, Skaane	63
Tamsen, Frands, Tingholder	40
Tanderup Hvgd.	32
Tangegaard, Krarup Sgn.	63
Tauber, E. G., Rektor.....	9 f.
Tavsen, Hans, Biskop i Ribe	28, 58
Tegnagel, Jørgen	23
Terminsen, Niels, Foged paa Tirsb.	38
Therkelsen, Jep, Daugaard	65
— Laurits, Birkefoged, Tirsb. 95, 169, 213	
— Niels, Bredal	98, 199
Thermen, i Starup	20
Thiset, A., Arkivar, Kbhvn.....	257

Thiset, Olivia, ibd.	257
Thomsen, J. P., Lærer i Bredal	124
— Jørgen, Julianebjerg	223
— Johan, Ridder	14
— Laurits, Bredballe	200
— Laurits, Lindved	94
— Morten, Bredballe	200
— Peder, Bredal	129
— Thalia, Julianebjerg	220
Thot, Axel, Rigsraad	18
— Birthe Bondesdatte	21
Thuessen, Jacob, Tirsbæk Mølle.....	199
— Jens, Engom	92, 129
— Peder, Assendrup	129
Thygesen, Helena	228
— Tyge, til Mattrup	228
— Lars de, til Byholm	187
Thykonius, Stiftsprovst, Viborg.....	164
Tim, Hind Herred.....	14
Tingskoven ved Tirsbæk.....	12
Tolder, Michel til Aastrup.....	43
Tollesen, Erik, Assendrup	200
Torrsen, Christen, Daugaard.....	65
Trochell, M. C., Kbhvn.....	127
Trogilsøn, Jens	35
Tved, Ingeborg Marie	185
Tvede, Gotfred, Arkitekt	249

U.

Uldall, F., Arkæolog	155
Ulfeldt, Claus, til Kragerup.....	30, 41
— Corfits	106
— Jacob, Sekretær	80
Ulfstand, Holger, Landsdommer.....	53
— Trude	99
Ulrich, Prins	69
Ulvedalen v. Bredballe	9
Urlev Kirke.....	188
Urne, Hans, Domprovst	17
— Lage, Biskop	28
Urup, Østbirk Sgn.	32
Ustrup, Jacob, Horsens	182
Uttenhoff, Wulf v.....	37

V.

Valdemar Atterdag	39
Vandel, Mads, Bredal	129
Vejle Borgere 39, 40, 56, 57, 74, 75, 146	
— Byskat	32
— Byting	75
— Kirke	15, 17, 47, 90
— Mølle	32, 47, 55
— Teglgard	40
Vemmetofte	77
Veng Kirke.....	116
Vhistesen, Hans, Bredballe	92

Viffert, Anne	62, 70
— Anne, Tønnesdat.	78
— Axel	78
— Christence	76
— Lene	78
— Tønne, til Brolykke.....	70
Villestrup	32
Vind, Cathrine	150
— Henrik, til Rønshave	36
— Holger	150
— Iver, til Starup og Grundet ..	70, 147 f.
— Jacob, til Grundet	152
— Karen	150
— Kirsten til Grundet.....	150
— Mette Sophie	150
— Otto	150
— Niels til Grundet	154
— Niels, ibd	105
Vindum Overgaard	114
Ving, Hans, Giødsbølle	66
Vingaard, Hans, Viborg	52
Vinlarsen, Henr., Birkefoged, Tirsb....	213
— Niels, Engom	88
Vissenbjerg Birk	79
Viuf Kirke	202
Vognsen, Søren, Bredal.....	199
Voldbjerg Hvgd.	32
Vor Frue Kirke, Aalborg.....	61
Vrejlev Kloster	46
Vrigsted Kirke	116

W.

Walkendorff, Henning, Rigsraad	37
— Rigborg	56

Wallenstein, Hærfører	89
Wandel, Mads, Engom.....	95
Warch, Bertel, Assendrup	92
Wedel, Jarlsberg Fr. Chr. Otto, Greve..	216
— Juliane	216
Weile, Anders M., Præst i Hedensted ..	143
Weiner, Margrethe	187
Weinreich, Anna Cath.	239
Weiss, Carl Fr., Kbhvn.....	127
Westen, Karen Henriette.....	207
— Peter, Apotheker, Odense.....	207
Westenholz, Mary, Etatsraadinde.....	242
Wilcken, Chr., Oberst.....	150
Wilhjelm, Fr., Præst i Snøde	221
Willadsen, Frantz, Bredballe	92
— Jep, Daugaard	96
Williamsborg	205
Willumsen, Peder, Gaarslev	64
Willæ, Chr., til Ølholmgaard.....	15
Wilsback, Justitsraad, Sigelstrup.....	207
Wissing, Anna Sophie.....	210
With, Jesper P., Herredsfoged	235
Wodschou, Just Fr., t. Stougaard..	190, 205
Wolf, Jeremias, Præst i Vejle.....	147
Worm, J., Mag., Aarhus.....	177

Ø.

Øllgaard, Margaretha	220
Ølsted Kirke	128
Ørum Kirke.....	114
Østbirk Kirke.....	45
Ø. Snede Kirke.....	15
Østergaard, Anders, Lærer, Bredal....	131
Østrupgaard, Salling H.....	56, 67, 72 f.